M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM

VOLVMEN PRIMVM,

à Ioan. Michaele Bruto emendatum.

Acceſſerunt breues animaduerſiones ex doctiſſimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgò receptæ lectionis vbique ratio habeatur.

Quos autem in his ſimus auctores ſecuti auerſa pagella indicabit.

LONDINI,
Excudebat Richardus Field.
1616.

Antiq E 1616 2

Eorum nomina, quos sumtus auctores secuti in Ciceronis orationibus emendandis, quæ primo volumine continentur.

ASCONIVS PEDIANVS.
PETRVS VICTORINVS.
PAVLVS MANVTIVS.
GABRIEL FAERNVS.
FRANCISCVS HOTOMANVS.
DIONYSIVS LAMBINVS.

BODLEIAN LIBRARY
31
MAY
1927
OXFORD

IOAN. MICHAEL BRVTVS PHILIPPO TEBALDVCIO IACOMINIO S. D.

MVLTI quidem, Philippe Tebalduci, ex quo tempore eloquentia inter homines esse aliquo in honore, & gloria cœpit, cùm eius studio incensi magnum suum nomen atque illustre in ea excolenda apud posteros fecissent, de illius laudibus præclarè multa, & luculenter scripta reliquerunt. Itaque, vt eos mittã, qui ita has partes præstiterunt, vt haud indigni ipsi maiore laude viderentur: ex ijs ipsis, qui magna ingenij atq; eruditionis fama sunt in laudanda eloquentia versati, qui tamen illius magnitudinem sint assecuti scribendo, planè constat ad hunc diem fuisse neminem. Atque in eo ipso, illud dignum summa admiratione est, cùm doctissimi homines atque excellentissimis ingenijs, illius laudibus persequendis, magno hominum consensu diserti ipsi, & eloquentes sint visi: nemini tamen vnquam materiam ad scribendum, magna etiam cum spe laudis defuisse. Est hęc planè mirifica illius laus, cum vni laus maxima debeatur, quæ illi tamen par sit, inueniri laudem nullam posse. Etsi autem multa sint in homine ornamenta, & maxima, quibus illum natura honestauit: at est illud vnum planè diuinum, quòd & intelligendo proximè illum ad Dei immortalis vim, & magnitudinem accedere, & quæ intelligeret explicando, quod diuinitatis cuiusdam esse, ac maius, atque augustius potestate hominum videretur, efficere vnum in terris voluerit. Quis autem rationis, & mentis vsus in homine

esset, si quidem cùm ingenij acie videre multa, atque excogitare præclarè posset, ratio illi certa deesset, quę præclarè inuenta excogitataq; haberet, in hominum vitam, quò illum natura adduceret, conferendis Nunc quidem, vt ex constanti, ac certo cœli motu, ex ortu, atque occasu siderum, quæ celeritate incredibili suos orbes conficiendo annorum conuersiones, tempestatumq; varietates efficiunt, vt deniq; ex tanta naturæ consensione, conuenientia rerum, decore, venustate, diuinam esse mentem intelligimus, cuius admirabili prouidētia constituta omnia administrentur: sic quocunq; nos animo, mente q; conuertimur, maximarum quidem rerum inuentricem in homine rationem, atq; adeò è diuina mente libatam, atq; haustam animaduertimus: sed vnam illius administram eloquentiam, earum rerum omnium effectricem, sine quibus nulla hominum vita futura sit, vnam eandem sum mam virtutem, quam sapientes, rerum dominam, lumen ingenij in homine, decus, sapientiam vocant, cogimur admirari. Quòd enim vitam honestè & cum laude ducimus, quòd vni animantium omnium, non aliorum causa effecti, contrà, omnia nostra causa effecta videantur; quòd est nobis proposita laus, gloria, honos, decus, vt non solùm sit nobis cum spe vitæ, cuius perexiguus est, ac breuis cursus, sed cum spe etiam immortalitatis viuendum, vna sibi hanc laudem eloquentia totam sumit. Ac quanta res eloquentia sit, tum facilè nobis fuerit intelligere, si sine ea, cuiusmodi esset vita hominum futura, id quod facilè fingere animo possumus, perspectum, exploratumque habeamus. Fuit hoc quidem homini à natura datum, orto è diuino semine animanti, vt cùm tantus esset, quantus sibi postea esse visus est, non solùm se esse præstantissimum omnium sentiret, sed vt factus tandem admirator sui, rationem certam viamq; iniret, qua se dignam vitam, atque sua origine traduceret, quæ diuina & cœlestis esset. Etsi autem verisimile est, cùm

rudis

rudis adhuc vita hominum impolitaque esset, nonnul-
los semper extitisse, qui cùm magnitudine ingenij
excellerent, seuocata interdum à mortali concretione
mente, quanta esset homini dignitas à natura conci-
liata, ex contemplatione sui æstimare possent: at, vt
multitudinem à fera vita, atque immani auocarent,
vt à corporis contagione abducerent, vt ad cognitio-
nem sui, ad immortalitatis spem, ad contemplatio-
nem rerum cœlestium excitarent, eloquente homine
fuit opus, & qui tanquam orationis faces admouendo
incenderet animos ad earum rerum studium, à quibus
depranata natura sua, essent maximè auersi. Quanta
porrò excitanda ingenij vis fuit, vt subire homines
vnius imperium vellent, vt magistratum veteri, legum
vim, iudiciorum seueritatem, vt ad vitæ constantiam,
atque æquabilitatem traduci: cùm elati virium fero-
cia, tenuitate imbecilliorum ad iniusta imperia, ad
vim, ad iniuriam abuterentur? quanta autem elo-
quentiæ vis adhibenda, vt horrere ijdem tortorem,
supplicia, cruces, secures, imminentem carnificem im-
proborum sceleri assuescerent, qui vitæ omne præsi-
dium in robore virium, atque immanitate haberent
constitutum? At laudibus maximis afficiuntur, qui
bello deuictas gentes sese dedere, leges accipere, im-
perata facere, parere hostium imperio, armis coege-
rint: qui eloquentiæ sub fidio, à vitæ impunitate, &
licentia, homines volentes ad subeundas pœnas eo-
rum, quæ agerent impunè, capite, & ceruicibus, perdu-
cerent; non illi videntur Dei immortalis vim in terris
potestatemque assecuti? Vt autem diuinum hoc opus,
atque admirabile, quem mundum sapientes homines
illius speciem eximiam, pulchritudinemque admirati,
nominarunt, ex diuersis inter se maximè, & pugnan-
tibus naturis immortali Deus consilio effinxit: ita di-
stractam, confusamque vitam hominum diuersis stu-
dijs, cùm in magna rerum impunitate corporis vires
ad opprimendum, consilij vis, & ratio illis vsui ad

fallendum esset, nullum posteritatis studium, qui certa connubij iura nulla haberent, certos liberos nullos agnoscerent: sapientium hominum atque eloquentiũ dicendi facultas, & vis ad hanc rationẽ humanitatis, & vitæ coniunctionem, quæ hominis maximè propria est, confirmauit. Hinc primùm hominibus certa constituta domicilia, & sedes, cùm in principio quò illos temerè libido, & casus ferret, incerti vagarentur; conditæ ciuitates, scriptæ leges, magistratus, priuatorum iura instituta, agrorum fines descripti, quorum nullus modus esset, definitæ regionibus prouinciæ, diuisus terrarum orbis regnis, atque imperijs: hinc præclaræ omnes artes studiaq; adinuenta, quibus homines, exuta feritate, ad meliora vitæ instituta capessenda incitarentur. Quæ cum tanta sint, vt nihil fingi ad speciem præclarius, nihil ad vsum excogitari commodius, atque vberius potuerit, quanta eloquentiæ laus sit, quæ vna tantarum rerum effectrix, & moderatrix habeatur? An non illa meritò inter cætera vitæ ornamenta, quibus homines brutis animantibus præstant, principem sibi locum vindicarit? Sunt hæc quidẽ per tot sæcula ex quibus esse homines cœperũt, penè obruta vetustate; sed in hominum memoria, quamdiu in his ratio vigebit, nisi sui oblitisci planè velint, fixa, testataq́ hærebunt: nullam vt vnquam tempus futurum sit, quin eloquentiæ laudes literis, monumentisq; doctorum hominum consignatæ exstent. Atq; eò quidem poetarum ferè inuenta spectant; cùm vt veritatẽ fictis tabulis adumbrarent, dijs natos homines effingerent, qui deleto hominum genere, è lapidibus deorum imperio homines formarent: neque enim multò secus videntur fecisse, qui è dura atque immiti natura, orationis lenocinio homines ad hanc humanitatem delinitos traducere potuerunt. Hinc Hercules, Dionysij, cæteri, quos falsa opinio hominum in deorum numero præclarè de rebus hominum meritos, diuinis certè atque immortalibus dignos præ-

mijs

mijs, collocauit. Atque vt iam propiùs accedam, hinc in liberis ciuitatibus oratorum summa auctoritas, ingens nomen, existimatio, euecta eloquentia populorum suffragijs ad summos honores, ad maxima regna atque imperia: hinc in ciuilibus dissentionibus iratis adempta arma, graues volentibus impositæ leges, erepta commoda, agrariæ leges, cum rogarentur, antiquatæ: quæ prodigia veriùs, & portenta, nisi clarissima ad nostram memoriam monumenta eorum exstarent, videri possunt. Itaque, vt cætera omittam Thucydidis, Herodoti, Xenophontis, tum qui ea quæ literis mandarunt, in foro, in iudicijs, in concionibus, in summo ciuitatis concilio egerunt, Demosthenis, AEschinis, Hiperidis, quorum ingenia, atque eloquentiam ex ijs quæ nobis scripta reliquerunt admiramur; quæ tuo nomini inscripta hoc tempore, Philippe, edimus, eius oratoris monumenta sunt, qui diuina quadam facultate ingenij, dicendi vbertate, & copia, grauitate sententiarum, cognitione maximarum rerum, omnibus orationis luminibus, & ornamentis, ea est in magna inimicorum contentione assecutus, quæ nemo ferè secundissimis suis rebus est vnquam ausus optare. Non est consilium singula enumerare, priuatis, publicis dicendis causis, auctoritatem, gratiam, potentiam parta: detractos ex accusatorum subsellijs reos, atque iudicum seueritati ereptos: nouum hominem, nullis maiorum monumentis, triumphis, imaginibus nitentem, ad summum ciuitatis imperium euectum: disiectam, & fractam Catilinæ manum, cùm in vnius consulatum improborum ciuium consilia erupissent: à cædibus, vastitate, incendijs patriam liberatam, è fatis ore, & faucibus ereptam: quibus vellet decretas prouincias, quibus vellet ademptas: ab eo qui inimicus, qui infestus iudex, qui cum summo imperio, summa cum potestate iudicaret, qui iam damnasset, vitam, incolumitatem, reditum exsulum impetratum: quanta illa sunt

quæ, republica tyranni cæde liberata, gessit? Vtrum quicquam agi ad famam hominum illustrius, ad gloriam, ad immortalitatem magnificentius potuit, quàm cum homine potentissimo inimicitias susciperc, cum armato, improbo eodem, audaci, impotenti animo, summam potestatem gerente dimicare, eundem hostem iudicandum, notandum decretis grauissimis, prouincia, imperio spoliandum, ejciendum è ciuitate, deturbandumque curare? Quis verò vnquam armatus, & clarissimarum gentium victor iustiorem egit triumphum, quàm is vnus togatus promereri est visus? Non enim hæc armis gesta, non vi, non consulari imperio: sed animi magnitudine, & consilio susceptа, studio, vigilantia, virtute administrata, vna eloquentiæ vi perfecta & constituta. Itaque qui ea apud alios legunt, vt ab ijs tradita posteris sunt, facere non possunt, quin ita esse gesta arbitrentur: tantum vt tribuant vnius hominis eloquentiæ, quantum fidei scriptorum tribuunt, vix vlla ratione adduci possunt. At vbi quis dicendi genus quàm acre sit, quàm vehemens, quàm concitatum, qui in vniuersa oratione aculei, quanta dicentis vis sit, animaduertat, haud magnopere miretur audacissimorum hominum animos fractos, improbos territos ac debilitatos metu, sceleratis extortà arma è manibus, tela intentà iugulis ciuium, comparatas faces ad vrbis incendium ereptas, liberatam ab interitu patriam, vno hæc togato agente, salutem omnium, incolumitatem, libertatem, magna illius gloria constitutam. Facit quidem mihi copia eorum enumerationem difficilem, qui eloquentiæ laude maiorum memoria excelluerunt: quorum cum multi improbi, & nefarij facultate orationis ad fallendam multitudinem abuterentur, vt infamis eloquentia aliquando in liberis ciuitatibus haberetur, magno suo dedecore, & scelere perfecerunt. Neque verò accusanda eloquentia, sed plectendi ij fuerunt, qui qua re esse suis subsidio deberent,

illis

illis exitium pestemque importarent. Ita ignis tanta vis meritò æquè reprehendi possit, cuius est vsus homini maximè ad vitam agendam necessarius: quoniam vrbes hausta, prouinciæ, populi absumpti incendio, mala atque incommoda sunt hominum scelere in orbem terrarum per eum inuecta maxima & grauissima. Itaque nobili illo Athenienſium iudicio, cùm Hiperide defendente diserto homine, & magni nominis, Phrinem Areopagitæ magna ciuitatis infamia absoluissent: iudicum flagitium vindicandum seuerè, eloquentiæ præsidio ciues priuandi, quo vno maximè liberæ ciuitates stant, minimè paucorum scelere fuerunt. Atque vt in alijs omnibus, ita & in hoc rectiùs populus Romanus: qui cum duo summi oratores, & in primis suorum clari, ad vim ingenij dicendi copia adiuncta, pernicioſas ciuitati leges populo suadere, aduersante senatu, instituissent; illos tollendos è medio, eloquentiq vsum, vnius rei maximè vitæ hominum salutaris, non solùm retinendum, sed augendum etiam præmijs, notato scelere, atq; audacia hominum censuit. Itaque Gracchorum inuidia neque Q. Hortensio, cum longo interuallo consulatum in familiam retulisset, neque Ciceroni, equitis Romani filio, cum per se homo cognitus competitores homines nobilissimos consulatu deiecisset, quo minùs ad summos honores peruenire: impedimento fuit. Quid verò ideircóne abijcienda sunt arma, quòd ad otium & pacem tuendam adinuenta, maximorum sæpè malorum efficientia hominibus fuerunt? Etsi enim Marius, Sulla, Cinna, Octauius, ciuilibus bellis patriam quam seruare debarent, affixerunt: perdidit Pompeius, Cæsar: at seruauit olim Camillus perditam: Fabius, Marcellus, Claudius sustinuit labantem: ditione atque imperio, Scipiones auxerunt. Quinetiam vnde alij reprehendendi occasionem sumpserunt, maximè semper mihi laudanda eloquentia est visa. Quæ enim in mala causa, & cum vires suas omnes, & copias improbo ho-

mini effudit, flectit tamen animos, quò vult rapit, mouet, abijcit, erigit, diluit, refellit, difficillima quæque assequitur; neque iam sumit quod datur, sed quod vult eripit, adimit, extorquet: quantos illa clamores, admirationes, plausus in optima causa est excitatura? Fuit hæc olim suscepta contentio inter duos suæ, superiorisque ætatis omnium oratores maximos, atque eloquentissimos, Ciceronem, & Hortensium in vno accusando, & defendendo C. Verre Quorum alter quantus fuerit futurus, vbi altera actione ad iudicium reus affuisset, ex ijs orationibus quæ ab illo scriptæ ad nostram memoriam peruenerunt, facilè iudicari potest. Nihil autem est, siue id ab ingenio, siue à reconditiore quadam arte, & doctrina manat, quod adiumenti aliquid afferre ad dicendum possit, quin in ijs cumulatè perfectum absolutumque sit. Quidquid, inquam, est, quod excogitari ingenio, perpoliri arte, effici vsu, atque exercitatione possit, ornamenta omnia orationis & lumina, quidquid in vllo genere orationis, admirationem hominum, & laudem habet, siue inuehendum sit vehementiùs, siuè callidè, atque acutè disputandum, siue temperata oratione leniter, remissè, æquabiliter agendum, copiosissima atq; vberrima omnia in vnum congesta coaceruataq; conspiciuntur; quæ ratò in multis, atq; ea quidē quæsita pertinaci studio, nunquam in vno iunct post hominū memoriā animaduersa. Neq; verò ipse præcepta dicendi hausisse ab alijs, sed suppeditare ipse vnde alij parata habeant; neque ex arte dicere, sed confieere ipse artē videtur: vnus in quo ornando quidquid præclari natura habuit, ratò sui effusa, videatur consumpsisse. Alter qui neque dixit pro reo, neque quid esset dicturus, cū tantus esset, vt cū Cicerone cōferretur, scriptum reliquit, veluti in perdita causa, & grauissimis præiudicijs iugulata, magnitudine ingenij videtur potuisse efficere, vt cum iudicū voluptate, sua magna cum laūde audiretur: tum effugere nōnunquā atque elabi è manibus,

bus, etiam si accusator Cicero esset: assequi idem cum
neque à causa, neque ab vlla honesta ratione adiuua-
retur, obesset reus plurimùm, cuius vita antea cta om-
nibus sceleribus, & flagitijs esset cooperta, vt Cicero-
ne accusante absolueretur, minimè videtur facilè po-
tuisse. Adiuuat causam oratoris eloquentia, sed ita, vt
oratorem adiuuet causa, non aduersetur certè; ius,
æquitas, leges quæ susceperit defendenda tueantur.
Ac cum tantus est eloquentiæ vsus, in publicis causis
priuatis agendis, in dicenda sententia, vbi quid suа-
dendum, dissuadendum sit, tum nulla est vitæ pars,
quę huius esse expers sine magno incommodo possit.
Quantum enim illa habet illecebræ ad conciliandos
animos? quantam ad cohortandum vim, ad deterren-
dum? quantum voluptatis, & lenocinij ad oblectan-
dum? Quis porrò est honesto loco natus, siue is in li-
bera ciuitate agat, siue in ea quæ vnius imperio pa-
reat, quin illi aut publicæ, aut priuatæ rei causa, cum
magistratu agere, legari ad reges, præfici negotijs
grauissimis, multa obire necesse sit, quæ neque admi-
nistrari rectè, neque vllo modo effici sine eloquentiæ
præsidio possunt? Quot autem ij sunt, quibuscum no-
bis est agendum, qui cùm sint ita affecti animo, vt
nulla vi flecti, nullis armis possint, vnius commoda ora-
tione deliniri se, atq; adduci in sententiam patiantur?
Itaq; optima ratione fit, vt, quemadmodũ in foro qui
oratores maximè eloquentia excellant, adhibentur
ad defendendas causas: qui legationes obeant ad re-
ges, & prępotentes populos, ij deligantur, qui ad sum-
mam prudentiam, & rerũ vsum dicendi virtutem & fa-
cultatem habeant adiunctam. quæ omnia, Philippe,
cum pater tuus explorata haberet, excellenti vir in-
genio, & quorum esset liberorum parens non igno-
rarent quanquam præter familiæ nobilitatem multa se
illis relicturum speraret, quibus traditum à maioribus
locum in ciuitate honestè tuerentur: cùm alias artes
quibus liberi adolescẽtes ad virtutẽ, atque honestatẽ

excitantur, tum eloquentiæ ſtudia illos excolere, atq́ne ea ipſa quidem intentiſſima cura, & ſtudio acerrimo voluit. Quod illi tanto maiori laudi eſt dandum, quanto cùm ille ea ingenij elegantia liberos, ea forma, ijs moribus ſuſcepiſſet, vt paternam in ijs etiam indulgentiam excitarent, qui nulla ijs eſſent propinquitate coniuncti, minùs à tam laudabili inſtituto ijs incommodis detetritus eſt, quibus grauiſſimis plurimiſq́ue ſubeundis maximarum rerum cognitio, ac literæ reconditiores comparantur. Ac te quidem, qui es cæteris natu maior, quanquam ea à natura adiumenta habes, vt tua ſponte, cùm maxima ſemper ſpectaris, & te digna, quò animum intendiſſes videretis peruenturus, quantum excolendo ornandoq́ue perfecerit animaduertimus: magna quidem hoc eum illius laude, qui vt talis euaderes curarit, ſed non minore tua tamen, qui parentis ſtudium ſummum à primis tuis annis ſingulari aſſiduitate, alacritate animi, conſtantia, quæ in ea ætate admiratione digna videretur, perpetuò adiuueris. Auertit te ab inſtituto laudis curſu, non quidem patris voluntas, (quid enim illi poſſet eſſe antiquius, quàm te, eo cum laude confecto, virtutis præmium aſſequi, quod tibi propoſuiſſes maximum, atque ampliſſimum?) ſed rei familiaris ratio: cum patris ætate ingraueſcenti, filium tanta ingenij indole quaſi ſuccreſcentem, ſuccedere velut grauiori oneri ferendo, domeſticis obeundis negotijs æquum eſſet. Quo magis eſſe ipſe laudandus videris, qui, cum nulla ferè hora vacuum te à negotio habeat, ea legere non deſiſtis, quorum fructus modò libero homini in otio conſtare, & planè omni cura perfuncto poteſt. In quibus cùm auidiſſimè Ciceronis ſcripta legas, quem vnum auctorem eloquentiæ tantum habes, qua vales plurimùm, haud videar malè meam operam poſuiſſe, ſi eius orationes quas aut priuatus, aut in magiſtratu ante præturam habuit, tuo nomini à me emendatas in lucem edam. Nam vtrumque

me

me assecuturum spero, &, vt mihi grati animi fructus aliquis constet, meæ voluntatis in te illustri testimonio constituto; &, vt ipse Ciceronis scripta (qua in re plurimùm à me elaboratum est) multò quàm antea emendatiora legas. Quod tibi haud vereor quin gratissimum futurum sit. Nam, vt meum in te studium, beneuolentia, obseruantia quanta sit perspici possit, nullo me genere officij vnquam assecuturum spero. Datum Lug. Kal. Ian. 1567.

T. LIVIVS HISTORIARVM LIB. CXX.

M Cicero sub aduentum Triumuirorum vrbe cesserat, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutum posse. Primò in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt à Caieta nauim conscenderet, profecturus. vnde aliquoties in altum prouectum, cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationem nauis cæco voluente fluctu pati non posset: tædium tandem eum & fugæ, & vitæ cepit. Regressus ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpè seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deposuisse lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica, præsentiq; immotam ceruicem caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militis fuit: manus quoque, scripsisse aliquid in Antonii exprobrantes, præcidere. Ita relatum caput ad Antonium: iussúque eius inter duas manus in rostris positum; vbi ille Consul, vbi sæpè consularis, vbi eo ipso anno aduersùm Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat; vix attollen-

tes lachrymis oculos homines immueri trucidata membra eius poterant. Vixit tres & sexaginta annos: vt, si vis abfuisset, nè immatura quidem mors videri possit. Ingenijs & operibus, & præmijs operarum felix. Ipse fortunæ diu prosperæ, & in bono tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi, atque acerbo, omnium aduersorum nihil, vt viro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ verè æstimanti minus indigna videri potuit: quòd à victore inimico crudelius passus erat, quam quod eiusdem fortunæ compositò fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus ac memorabilis fuit: & in cuius laudes sequendas Ciceronè laudatore opus fuerit.

ORATIONVM PRIMI VOLVMINIS INDEX.

Pro P. Quinctio. Oratio I.
Pro Sex. Roscio Amerino. Oratio II.
Pro Q. Roscio Comœdo. Oratio III.
Accusationis in C. Verrem liber primus, qui Diuinatio dicitur. Oratio IIII.
Accusationis in C. Verrem liber 2. Oratio V.
Accusationis in C. Verrem liber 3. Oratio VI.
Accusationis in C. Verrem liber 4. Oratio VII.
Accusationis in C. Verrem liber 5. Oratio VIII.
Accusationis in C Verrem liber 6. Oratio IX.
Accusationis in C. Verrem liber 7. Oratio X.
Pro M. Fonteio, Oratio mutilata, XI.
Pro A. Cæcinna, Oratio XII.

M. T.

M. T. CICERONIS PRO P. QVINCTIO.

ORATIO I.

QVAE res in ciuitate duæ plurimùm possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensij ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor: gratia Sex Næuij ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco. Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria. Verùm ita se res habet, vt ego, qui neque vsu satis, & ingenio parùm possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quinctius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quoque nobis accedit incommodum, quòd M Iunius, qui hanc causam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs causis exercitatus, & in hac multùm & sæpè versatus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus: & ad me ventum est, qui vt summa haberem cætera, temporis quidem certè vix satis habui, vt rem tantam, tot controuersijs implicatam, possem cognoscere. Ita, quod mihi consueuit in cæteris causis esse adiumento, id quoque * in hac causa deficit. Nam quo minùs ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quò plura sunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra verba audire oportebit: vt multis incommodis veritas debilitata, tandẽ ęquitate taliũ vitorum recreetur. Quòd si tu in-

dex,nullo præsidio fuisse videbere contra vim,& gratiam,solitudini,atque inopiæ: si apud hoc concilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur; profectò nihil est iam sanctum,atque sincerum in ciuitate: nihil, quòd humilitatem cuiusquam grauitas, & virtus iudicis consoletur. Certè,aut apud te,& eos, qui tibi adsunt,veritas valebit; aut ex hoc loco repulsa vi,& gratia,locum,vbi consistat,reperire non poterit. Non eò dico,C Aquilli, quò mihi veniat in dubium tua fides,& constantia; aut quò non in his quos tibi aduocasti, viris * electissimis ciuitatis, spem summam habere P.Quinctius debeat. Quid ergo est? Primùm magnitudo periculi summo timore hominem afficit; quòd vno iudicio de fortunis omnibus decernit. Idq; dum cogitat,non minùs sæpe ei venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant,quid possit is, cuius in ditione,ac potestate sunt, quàm quid debeat facere. Deinde habet aduersarium P. Quinctius verbo Sext. Næuium,reuera huiusce ætatis homines disertissimos, * fortissimos, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui communi studio, summis opibus Sext. Næuium defendunt; si id est defendere,cupiditati alterius obtemperare, quò is facilius,quem velit,iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari potest, quàm me, qui caput alterius, famam, fortunasque defendam, priore loco causam dicere? cum præsertim Q. Hortensius qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet,contra me sit dicturus: cui summam copiam facultatemque dicendi natura largita est. Ita fit,vt ego,qui tela depellere,& vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduersarius nullum iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur,cum & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit;&,si qua in re,id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum ali-

quod

quod telum, iecerint, medicinæ faciendæ locus non esse. Id accidit prætoris iniquitate, & iniuria: primùm, quòd contra omnium consuetudinem, iudicium priùs de probro, quàm de re, maluit fieri: deinde, quòd ita constituit id ipsum iudicium, vt reus, antè quàm verbum accusatoris * audiuisset, causam dicere cogeretur. quod eorum gratia & potentia factum est, qui, quasi sua res, aut honos agatur, ita diligenter Sext. Nævij studio & cupiditati morem gerunt: & in eiusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemque possunt, eo minùs, quantum possint, debent ostendere. Cùm tot, tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam C. Aquilli, fidem, veritatem, misericordiam, P. Quinctius confugerit: cum adhuc ei propter vim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit; cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint; te, C. Aquilli, vosque, qui in concilio adestis, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. Id quo faciliùs facere possitis, dabo operam, vt à principio, res quemadmodum gesta, & contracta sit, cognoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sanè cæterarum rerum paterfamiliâs & prudens, & attentus: vna in re paulò minùs consideratus, qui societatem cum Sext. Nævio fecerit: viro bono, veruntamen non ita instituto, vt iura societatis, & officia certi patrisfamiliâs nosse posset: non quo ei deesset ingenium: (nam neque parum facetus scurra Sext. Nævius, neque inhumanus præco est vnquam existimatus,) quid ergo est? Cùm ei natura nihil melius quàm vocem dedisset, pater nihil præter libertatem reliquisset; vocem in quæstum contulit: libertate vsus est quò impunius dicax esset. Quare quòd socium tibi eum velles adiungere, nihil erat, nisi vt in tua pecunia condisceret, qui pecuniæ fructus ei-

set; tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quinctius fecit, vt dixi, societatem earũ rerũ, quæ in Gallia comparabantur: Erat ei pecuaria res ampla, & rustica, sanè bene culta, & fructuosa. Tollitur ab atris Licinijs, atq; à præconũ consessu in Galliam Nævins, & trans Alpes vsq; transfertur: fit magna mutatio loci, non ingenij. Nam qui ab adolescentulo quæstũ sibi instituisset sine impendio; posteaquã nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse nõ poterat. Nec mirũ, si is qui vocẽ venalẽ habuerat, ea quæ voce quæsuerat, magno sibi quæstui fore putabat. Itaq; herculẽ, haud mediocriter de communi quidquid poterat, ad se in priuatã domum seuocabat. Qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fide societatẽ gererent,* arbitriũ pro socio condemnari solerent. Verùm his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit cõmemorẽ:* tametsi causa postulat; tamen quia postulat, nõ flagitat, præteribo. Cum annos iam cõplures societas esset, & cum sæpe suspectus Quinctio Nævius fuisset, neque ita cõmodè posset rationẽ reddere earũ rerũ quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Nævius: & moritur* repentinè. hæredem testamento reliquit hunc P. Quinctiũ: vt ad quẽ ſmus mæror morte sua veniebat, ad eundẽ summus honos quoq; perueniret. Quo mortuo, nec ita multò pòst, in Galliã proficiscitur Quinctius, ibi cum isto Nævio familiariter vixit. annum ferè vnà sunᵗ, cum & de societate inter se multa cominunicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana; neque interea verbum vllũ interposuit Nævius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. Cum ætis alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit, earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. Ibi tum vir optimus Sext. Nævius hominem multis ver-

verbis deterret,ne auctionetur: eum non ita commodè posse eo tempore,quæ proscripsisset,vendere Romæ sibi nummorum facultatem esse; quam, si sapere,communem existimaret,pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate : nam P.Quinctij consobrinam habet in matrimonio Nævius, & ex ea liberos. Quia,quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius, credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere desistit, Romam proficiscitur. decedit ex Gallia Romam simul Nævius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ debuisset, per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod libellis eius dissolueret. Hoc eò per te agebatur, quòd propter æreriam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, nisi à * quæstoribus quæsisset,quantum solueretur. Decidis, staruisque tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Hæc omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Nævio. nec mirum, si eius vtebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat.Non modò enim pellicitus erat in Gallia:sed Romæ quotidie,simul atque sibi hic annuisset,numeraturum se dicebat.Quinctius porrò istum posse facere, videbat : debere, intelligebat : mentiri, quia causa cur mentiretur non erat, non putabat : quasi domi nummos haberet, ita constituit: Scapulis se daturum. Nævium certiorem facit, rogat vt curet, quod dixisset.Tum iste vir optimus (vereor ne se derideri putet, quòd iterum iam dico optimus) qui hunc in summas angustias adductũ putaret, vt eum suis conditionibus in ipso articulo temporis astringeret; assem sese negat daturum,nisi priùs de rebus, rationibusque societatis omnibus decidisset; & scisset,sibi cum Quinctio controuersiæ nihil futurum. Posteriùs, inquit,ista videbimus,Quinctius,nunc hoc velim cures(si tibi videtur)quod dixisti.Negat se alia ratione facturum,quod

promisisset, non plus sua referre, quàm si cum * auctionem venderet, domini iussu quidpiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, à Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit, vt ea quæ proscripserat venirent. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore condicione dissoluit. Tunc appellat vltrò Næuium, vt quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, videret vt quàm primùm, & quàm minima cum molestia tota res transigeretur. Dat iste arbitrum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo vtebatur iste plurimùm, propinquum nostrum Sex. Alphenum. Res conuenire nullo modo poterat: propterea quòd hic mediocrem iacturam facere cupiebat: iste mediocri præda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium cœpit. Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam perfectum esset: venit ad vadimonium Næuius. Obsecro te, C. Aquilli, vosque qui adestis in concilio, vt diligenter attendatis, vt singulare genus fraudis, & nouam rationẽ insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in Gallia: quod sibi videretur, se vendidisse, curasse, nequid sibi societas deberet, se iã neq; vadari ampliùs, neq; vadimonium promittere: siquid agere secum velit Quinctius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reuisere; hominem in præsentia non vadatur. ita sine vadimonio discedit ur. Deinde Romæ dies XXX. fere Quinctius commoratur: cum cæteris quæ habebat vadimonia, differt, vt expeditus in Gallam proficisci posset; proficiscitur. Roma egreditur ante diem * IIII. Calend. Februarij, Scipione & Norbano coss. quæso vt eum diem memoriæ mandetis. L. Albius Sext. filius, Quirina, vir bonus, & cum primis honestus vnà profectus est. Cum venissent ad vada Volaterrana quę nominantur, vident perfamiliarem Næuij, qui ex Gallia pueros venales isti ad-

adducebat, L. Publicium : qui vt Romam venit, narrat Nævio, quo in loco viderit Quinctium: quod nisi ex Publicio narratum Nævio esset, non tam citò res in contentionem venisset. * Tum Nævius ipse pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab atrijs Licinijs,& à faucibus macelli corrogat,vt ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie;veniunt frequentes.testificantur* isti P.Quinctium non stitisse,& se stitisse: tabulæ *maximè signis hominum nobilium consignantur: discedit. postulat à Burriено prætore Nævius, vt ex edicto bona possidere liceat : iussit bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat,societas erat, affinitas, liberis istius viuis, diuelli nullo modo poterat. Qua ex re intelligi facilè potuit, nullum esse officium tam sanctum atq; solenne, quod non auaritia comminuere, atque violare soleat. Etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur:necesse est,iste qui amicum,socium, affinem,fama,ac fortunis spoliare conatus est,vanum se,& perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos Sext.Alphenus, procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sext.Nævij,deijcit:seruulum vnum quem iste prehenderat, abducit : denuntiat sese procuratorem esse:istum æquum esse famæ,fortunisque P.Quinctij consulere, & aduentum eius expectare. Quod si facere nolit, atque * inhibuerit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere;sese nihil precari,& si quid agere velit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur,Quinctius interea contra ius, & consuetudinem,*edicto prætoris de salto, agroque communi à seruis communibus vi detruditur. * Existima, C.Aquilli, modo, & ratione omnia Romæ Nævium fecisse, si hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est, rectè,atque ordine factum videtur. Expulsus atque eiectus è prædio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad Caium Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem vt ipsius dignitas

poscit, honoris gratia nomino. Is eam rem quàm vehementer vindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore vetulo quotidie pugnabat: vtebatur populo sanè suo, propterea quòd iste caput petere non desinebat. Iste postulat, vt procurator iudicatum solui satisdaret, negat Alphenus æquum esse, procuratorem satisdare; quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. appellantur Tribuni: à quibus cum esset certum auxilium petitum; ita tamẽ discceditur, vt Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret,* Venit Romam Quinctius: vadimonium sistit; iste homo acerrimus, bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit: quiescit, condicionibus hunc, quoad potest, producit: à Cn. Dolabella denique prætore postulat, vt sibi Quinctius iudicatum solui satisdet ex formula. Quod ab eo petat: quoniam eius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX. possessa sunt. Non recusabat Quinctius quin ita satisdare iuberet, si bona possessa essent ex edictio. id cernit: quàm æquum nihil dico. vnum hoc dico; nouum: & hoc ipsum tacuisse mallem, quoniam vtrumque quiuis intelligere potuisset; iubet P. * Quinctium sponsionem cum Sext. Nævio facere, * Si bona sua ex edicto P. Burrieni prætoris dies XXX. possessa essent. Recusabant qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere; vt aut vterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alteriusiu iudicii venire: clamabat porrò ipse Quinctius, sese idcirco nolle satisdare, ne videretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porrò si istiusmodi faceret, se (id quod nunc enenit) de capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solent homines nobiles; seu rectè, seu perperam facere cœperunt, ita in vtroque excellunt, vt nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam facere fortissimè perseuerat: aut satisdare

tisdare, aut sponsionem iubet facere; & interea reeusantes nostros aduocatos acerrimè submoueri. Conturbatus sanè discedit Quinctius: neq; mirum, cui hæc optio tam misera, tamque iniqua daretur, vt aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset; aut causam capitis, si sponsionem feciſſet, priore loco dicere. Cùm in altera re causę nihil esset, quin se ius iudicaret ipse de se: quod iudicium grauissimum est: in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ; sponsionem facere maluit: fecit. te iudicem, C. Aquilli, sumpsit. ex sponso egit. in hoc summa iudicij, causaque tota consistit. Iudicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama fortunisque P. Quinctij vides. cum maiores ita constituerint, vt qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos inaudita criminatione accusatorũ, priore loco causam dicere intelligis: eos porrò qui defendere cõsueuerũt, vides accusare; & ea ingenia conuerti ad pernicicm, quæ antea versabantur in salute, atq; auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, te vt in ius adducerent, vt nobis tempus quamdiu diceremus, præstitueres: quam rem facilè à prætore impetrassent: nisi tu, quod esset tuum ius, & officiũ, partesque docuisses. Neque nobis adhuc, præter te quisquam fuit; vbi nostrum ius contra illos obtineremus: neq; illis vnquã satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset. ita sine iniuria, potentiã leuem, atque inopem esse arbitrantur. Verùm, quoniam tibi instat Hortensius, vt eas in consilium; à me postulat, ne dicendo tempus absumam; queritur, priore patrono causam defendente, nunquam perorari potuisse: non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. Nec illud mihi arrogabo, me posse causam commodiùs demonstrare, quàm antea demõstrata sit: neque tamen tam multa verba faciam: propterea quòd & ab illo qui antè dixit, informata iam causa est; &

à me, qui neq; excogitare, neque pronunciare multa possum, breuitas postulatur, quæ mihimetipsi amicissima est. Faciam quod te sæpe animaduerti facere, Hortensi: totam causæ meæ dictionē certas in partes diuidam. Tu id semper facis, quia semper potes; ego in hac causa faciam; propterea quòd in hac videor posse facere. Quod tibi natura dat, vt semper possis, id mihi causa dat, vt hodie possim. Certos mihi fines, terminosque constituam; extra quos egredi non possim, si maximè velim: vt & mihi sit propositū de quo dicā; & Hortensius habeat exposita, ad quæ respōdeat; & tu, C. Aquilli, iam antè animo perspicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus te bona P. Quinctij, Sexte Næui, possedisse ex edicto prætoris. In *eo spōsio facta est. Ostendam primùm causam non fuisse, cur à prętore postulares, vt bona P. Quinctij possideres; deinde, ex edicto te possidere non potuisse; postremò, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, vosque qui estis in concilio, vt quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis, etenim rem faciliùs totam accipietis, si hæc memineritis; & me facilè vestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hęc tria cum docuero, perorabo. Non fuit causa cur postulares. Quî hoc intelligi potest? quia Sex. Næuio neque ex societatis ratione, neque priuatim quidquam debuit Quinctius. Quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te, inquam, testem, Næui citabo. Annum, & eo diutiùs, post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius: doce, te petijsse ab eo istam nescio quam innumerabilē pecuniam; doce aliquando mentionem fecisse; dixisse deberi; debuisse concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. hęres eius P. Quinctius in Galliā ad te ipsum venit in agrū cōmunem: eò deniq;

vbi

vbi non modò res erat, sed ratio quoque omnis & omnes literæ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset? quis tam negligens? quis tam tui, Sexte, dissimilis? qui cùm res abeo, quicum contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset; non hæredem cum primùm vidisset, certiorem facereti appellaret? rationem afferret? si quid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? Itane est? Quod* viri optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios * charos & honestos esse, atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret? qui vsque eò seruet, ferturque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur non peteret; qui, quia quod debitum nunquam est, id datū non est; non pecuniam modò, verumetiā hominis propinqui sanguinem, vitamque eripere conatus? Huic tu molestus esse videlicet noluisti, quē nunc respirare liberè non finis? quē nunc interficere nefariè cupis, eum tum pudenter appellare nolebas? Ita cui dothominē propinquum, tui obseruantem, virū bonū, prudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare, sepe vt fit, cū ipse te confirmasses, cū statuisses de pecunia mentionē facere, cum paratus, meditatusq; veniisses; homo timidus, virginali verecundia, subitò ipse te retinebas, excidebat repentè oratio: cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. id erat profectò credamus hoc, Sext. Nævium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. Si debuisset, Sexte, petisses statim: si non statim, paulò quidem pòst: si non paulò, at * aliquando: sex quidem illis mensibus profectò: anno vertente sine controuersia: anno & sex mensibus verò, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis: biennio iam confecto ferè, appellas. quis tam perditus, ac profusus nepos, non adesa iam, sed abundanti etiam pecunia, sic dissolutus fuisset, vt fu-

it Sex. Nævius? Cum hominem nomino, satis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: nunquam petiſti, mortuus eſt ille: res ad hæredem venit. cum eum quotidie videres, poſt biennium denique appellas. Dubitabitur vtrùm ſit probabilius; Sext. Nævium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe: an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum *anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in provincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat, vt aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut vnica liberalitas. ſi negligentiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus: neque præterea quid poſſis dicere, inuenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Nævio, quòd tam diu nihil petiuit. Quid ſi hoc ipſum, quod nunc facit, oſtendo teſtimonio eſſe, nihil deberi? quid enim nunc agit Sext. Nævius? qua de re controuerſia eſt? quod eſt hoc iudicium, in quo iam biennium verſamur? quid negotij geritur, in quo ille tot, & tales viros defatigat? pecuniam petit. nunc denique? veruntamen petit: audiamus, de rationibus, & controuerſijs ſocietatis vult dijudicari: ſerò. verùm aliquando tamen concedamus. Non, inquit, id ago C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos vtitur P. Quinctius: vtatur ſanè: non peto. Quid igitur pugnas? an, quod ſæpe multis in locis dixiſti, ne in ciuitate ſit? ne locum ſuum, quem adhuc honeſtiſſimè defendit, obtineat? ne numeretur inter viros? decernat de vita, & ornamentis ſuis omnibus? apud iudicem cauſam priore loco dicat? & eam cum* orarit, tum denique? vocé accuſatoris audiat? quid? hoc quò pertinet? vt ocyùs ad tuum peruenias? at, ſi id velles, iamptidé actum eſſe poterat, vt honeſtiore iudicio conflictêre? at ſine ſummo ſcelere P. Quinctium propinquũ tuũ iugulare non potes. vt facilius iudiciũ ſit? at neq; C. Aquillius de capite alterius libenter iudicat: & Q. Hortenſius contra caput nõ didicit dicere. Quid à nobis autem C. Aquilli refertur? pecuniã petit:

nega-

negamus deberi iudicium fiat statim: non recusamus. * nam quid præterea? si veretur, vt res iudicio facto, parata sit; iudicatum solui satis accipiat; quibus à me verbis satis accipiet, ijsdem ipse, quod peto, satisfaciet; actum iam potest esse C. Aquilli: iam tu potes discedere liberatus molestia, prope dicam, non minore, quàm Quinctius. Quid agimus Hortensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, vt hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere; accusatoris deponere? Immò, inquit, abs te satis accipiam: ego autem tibi non satisfabo. Quis tandem nobis ista iura tam æqua describit? quis hoc statuit, quod æquum sit in [illegible]tium, id iniquum esse in Nœuium? Quinctij bona, inquit, ex edicto prætoris possessa sunt. ergo vt id confitear, postulas: vt, quod nunquam factum esse iudicio defendimus, id, * perinde quasi factum sit nostro iudicio confirmemus. Inueniri ratio C. Aquilli non potest, vt ad suum quisque quàm primùm, sine cuiusquam dedecore, infamia, pernicieque perueniat? Profectò, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quàm vnum illud, vnde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie: qui quo tempore primùm malè agere cœpit, in vadimonijs differendis tempus omne consumpserit: qui postea * quoque vadimonium missum fecerit; hunc per insidias, vi de agro communi deiecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset; sponsionem de probro facere maluerit: qui cum reuocetur ad id iudicium, vnde hæc nata sunt omnia, condicionem æquissimam repudiet; * fateatur se non pecuniam, sed vitam & sanguinem petere? is non hoc palàm dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo iampridé abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam

copiosa aduocatione vterer, si petendum esset: extorquendum est inuito, atque *ingratis, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est? potentes, diserti, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda vis est veritati: minæ iactentur; pericula intendantur; formidines opponantur, vt ijs rebus aliquando victus, & perterritus ipse cedat. Quæ, me hercule omnia, cum qui contra pugnet, video, & cum illum confessum considero; adesse atque impendere videntur; neque vitari vllo modo posse: cum autè ad te, C. Aquilli, oculos, animumq; retuli; quo maiore conatu, studioque aguntur, eo leuiora infirmioraque existimo. *Nil igitur debuit, vt tu ipse prædicas. Quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur à prætore postulares, vt bona possideres? non opinor id quidem, neq; ius esse, neq; cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? vadimonium sibi ait esse desertum. Anteq; iam doceo id factum non esse: libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sext. Nœuij considerare. Ad vadimoniũ non venerat, vt ais, is, quicum tibi affinitas, societas, omnes denique causæ, & necessitudines veteres intercedebant: illicone ad prætorem ire conuenit? continuone verum fuit postulare, vt ex edicto bona possidere liceret? Ad hęc extrema & inimicissima iura tam cupidè decurrebas, vt tibi nihil in posterum, quod grauius, atq; crudelius facere posses, reseruares? Nam quid homini potest turpius, quid * verò miserius, aut acerbius vsu venire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? Pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria: tamen dum existimatio est integra, facilè consolatur honestas egestatem. * At non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis vtitur; alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat: hoc tamen in miserijs adiumento & solatio subleuatur. Cuius verò bo-

na venierunt; cuius non modò illæ amplissimæ fortunæ, sed etiam victus, vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est; is non modò ex numero viuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos* amandatur. Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. Ergo, herculè, cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur. de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur: huic ne perire quidem certè tacitè, obscureque conceditur. cui magistri fiunt & domini constituuntur: qui, qua lege, & qua condicione pereat, pronuncient: de quo homine præconis vos prædicat, & pretium conficit: huic acerbissimum viuo videntique funus ducitur: si funus id habendum sit, quò non amici conueniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum emptores, vt carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas. Itaque maiores nostri rarò id accidere voluerunt: prætores, vt considerate fieret, comparauerunt. Viri boni cum palàm fraudantur, cum experiundi potestas non est, timidè tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inuiti, multis vadimonijs desertis, sæpè illusi, ac destituti. Considerant enim quid & quantum sit, alteries bona proscribere. Iugulare ciuem, ne iure quidem quisquam bonus vult: mauult enim commemorare, se, cum posset perdere, pepercisse: quàm, cum parcere potuerit, perdidisse. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis, & communis humanitatis causa: vt, cum ipsi nihil alteri scientes incòmodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte videretur, tamen eius atrocitas, necessitudinis nomine leuaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius; etiam grauius aliquid ei deberes concedere, quicum

te aut voluntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi præstò semper fuit. ergo in eum qui semel hoc commisit, vt tibi præstò non esset, omnia tela coniecisti, quæ parata sunt in eos, qui permulta malè agendi causa fraudandiq; fecerunt? Si *dupondius vnus ageretur, Sext. Næui, si in paruula re captionis aliquid vereretere, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, *concurrisses? cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, cum officij rationem, atque existimationis deci conueniret, eo tempore tu non modò aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti. sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es? Horæ duæ fuerunt, Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago? Si, me herculè, hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia paululum; aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses, non in eam turpitudinem venisses, vt hoc tibi esset apud tales viros cõfitendũ, qua tibi *vadimoniũ non sit obitum, eadẽ te hora consiliũ cepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ego pro te nunc *hoc consulo post tẽpus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quæro abs te C. Aquilli, L. Luculle, P. Quinctil', M. Marcelle, vadimoniũ mihi non obijt quidam socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit: postulóne à prætore, vt eius bona mihi possidere liceat? an, cũ Romæ domus eius, vxor, liberi sint, domũ potiùs denunciem? quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? profectò si recte è vestrã bonitatẽ, atq; prudentiã cognoui, non multũ me falli', si consulamini, quid sitis responsuri; primùm expectare: deinde si latitatre, ac diutiùs ludificare videatur, amicos cõuenire, quærere quis procurator sit, domum denunciare: dici vix potest quàm multa sint, quę respondeatis antè fieri oportere, quàm ad hanc rationem

onem extremam* necessariam deuenire. Quid ad hęc Nævius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me autem ita considerent, nō quid habeam, sed quibus rebus inuenerim* quærant; & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim. Memini: vetus est de scurra, MVLTO facilius diuitem, quàm patrem familiâs fieri posse. Hæc ille, si verbis non audet, re quidem vera palàm loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto viuere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi ætati vtrumque difficile est. Non dubitaui, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. Imprebè. verùm quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid si nunquam desertum? si ista causa abs te tota per summam fraudem, & malitiam ficta est? si vadimonium omninò tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria & obsoleta sunt: res autem noua & inaudita, quid ergo est? vereor, mehercule, ne aut grauioribus vtar verbis, quàm natura fert, aut leuioribus, quàm causa postulat. Ais esse vadimonium desertum. quæsiuit à te statim, vt Romam rediit Quinctius, quo die vadimonium istuc factū esse diceres: respondisti statim, Nonis Februarij. discedens in memoriam rediit Quinctius, quo die Romæ in Galliam profectus sit: ad ephemeridem reuertitur: inuenitur dies profectionis, pridie Kalend. Februarij. Nonis Februarij si Romæ fuit, causæ nihil dicimus, quin tibi vadimonium promiserit. Quidś hoc inueniri quî potest? profectus* est vnà L.

Albius homo in * primis honestus, dicet testimonium. prosecuti sunt familiares & Albium & Quinctium; dicent hi quoque testimonium. literæ P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus causa iustissima est, cur scire potuerint, nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. & in hac eiusmodi causa P. Quinctius laborabit? & diutiùs in tanto metu miser, periculoque versabitur? & vehementiùs eum gratia aduersarij perterrebit, quàm fides iudicis consolabitur? vixit enim semper incultè, atque horridè: natura tristi, ac recondita fuit: non ad solatium, non in campo, non in conuiuijs versatus est: id egit vt amicos obseruantia, rem parsimonia retineret: antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. At, si in causa pari discedere inferior videretur; tamē esset non mediocriter conquerendum. Nunc in causa * superiore, ne vt par quidem sit, postulat: inferiorem esse se patitur duntaxat esse eò, ne cum bonis, fama, fortunisque omnibus Sext. Næuij cupiditati, crudelitatique dedatur. Docui, quod primùm pollicitus sum, C. Aquilii, causam omnino, cur postularet, non fuisse: quòd neque pecunia debebatur: &, si maximè deberetur, commissum nihil esse, * quare ad istam rationem perueniretur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quinctij * possideri nullo modo potuisse. Recita edictum: QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT. Non est is Quinctius: * nisi latitat, qui ad negotium suum relicto procuratore proficiscitur. CVI HERES NON EXTABIT. Ne is quidem. QVI EXILII CAVSA SOLVM VERTERIT. * Dici id non potest. QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. Ne id quidem. Quo tempore existimas oportuisse, Næui, absentem Quinctium defendi? aut quomodo? tum, cum postulabas vt bona possideres? Nemo affuit: neque enim quisquā diuinare poterat te postulaturum: neq; quēquam attinebat id recusare, * quod

prætor

prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat, qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas? ergo affuit: non passus est: libellos deiecit Sextus Alphenus, qui primus erat officij gradus, seruatus est à procuratore summa cum diligentia. videamus quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico: conaris abducere: nõ patitur Alphenus: vi tibi * ademit: curat vt domum reducatur ad Quinctium: hic quoq; summè constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quinctium, procurator negat: vadari vis; promittit: in ius vocas, sequitur: iudicium postulas: non recusat. quid aliud sit absentem defendi, ego nõ intelligo. At quis erat procurator? credo aliquẽ electũ hominem, egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurræ diuitis quotidianum conuitium sustinere, nihil minùs. Eques Roma. locuples, sui negotij bene gerens: denique is, quem quoties Nævius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit. & audes, Sex Nævi, negare absentem defensum esse Quinctiũ, cum eum defenderit idem, qui te solebat? & cum is iudicii * acciperet pro Quinctio, cui tu & rẽ & famã tuam cõmendare proficiscens & concredere solebas: conaris hoc dicere, neminem extitisse, qui Quinctium iudicio defenderet? Postulabam, inquit vt * satisdaret. iniuria postulabas: ita * videbare: recusabat Alphenus. ita: verum prætor decernebat, tribuni igitur appellabantur. Hic, te, inquit, teneo: non est illud iudicium pati, neque iudicio defendere, dum auxilii à tribunis petas. Hoc ego, cum attendo, qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio; fatetur enim libellos Alphenũ deiecisse, vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Nævius edebat, non recusasse: * ita tamen, more, & instituto, per eum magistratum, qui auxilij causa constitutus

est. Aut hæc facta non fiat, necesse est, aut C. Aquillius talis vir iuratus, hoc ius in ciuitate constituat: cuius procurator* omnia iudicia acceperit, quæ quisque in verba postularit; cuius procurator à prætore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi: * eius bona recte possideri posse: ei misero, absenti, ignaro * fortunarum suarum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & ignominiã diripi conuenire. Quod si probari nemini potest; illud certè probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium. Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni pleb. ne audierunt quidem, fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris Romani oportuisse parere. Quid? si M. Brutus intercessurum se dixit palàm, nisi quid inter ipsum Alphenum & Nævium conueniret? videturne intercessisse appellatio tribunorum, non mora, sed auxilij causa? quid deinde fit? Alphenus, vt omnes intelligere possent, iudicio defendi Quinctium, nequa subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, viros bonos complures aduocat; testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primùm petere, ne quid atrocius in P. Quinctium absentem sine causa facere conetur: sin autem inimicissimè, atq; infestissimè contendere perseueret, se paratum esse omni recta atq; honesta ratione defendere, quod petat, nõ deberi: se* iudicio id quod edat, accipere. Eius rei conditionisq; tabellas obsignauerunt viri boni complures: res in dubium venire nõ potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, vt Alphenus promittat Nævio sisti Quinctium: venit ad vadimonium Quinctius: iacet res in controuersijs, isto calumniante, bienniũ, vsq; dum inueniretur, qua ratione res ab vsitata consuetudine recederet. & in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno

prætc-

præteritum esse videatur? Quid affertur, quare P. Quinctius absens negetur esse defensus? an verò id, quod Hortensium, quia nuper iniecit, & quia Nævius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Nævio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominibus? Quod si velim confiteri, illud opinor concedent, non procuratorem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem advincendum satis est, fuisse procuratorem, quicum experiri posset. Qualis is fuerit, si modò absentem defendebat per ius & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat * enim, inquit, illarum partium. Quidni? Qui apud te esset educatus, quem tu à puero sic institueres, vt nobili ne gladiatori quidem? cederet: sicut tu semper summè concupisti: * idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat, Bruti, inquit, erat familiaris: itaq; is intercedebat. Tu contrà Burrieni, qui iniuriam decernebat: omniũ denique illorum, qui tum & poterant per vim & scelus plurimum; & quod poterant, id audebant. An omnes tu istos vincere volebas: qui nũc, tu vt vincas, tantoperè laborant? aude id dicere, non palàm, sed his ipsis quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omninò rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Vnum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus, * potentissimus Nævius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multa iniquiora Nævius impetrabat. Neque enim inter studium vestrum quidquam, vt opinor, interfuit: ingenio, vetustate, artificio, tu facilè vicisti. Vt alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum ijs, & propter eos peribat, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere, vt amici tibi essent qui vincebant, effecisti. Quòd si tum par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat: quia magistratus aliquis

reperiebatur, apud quem Alpheni causa consisteret quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inuentus est, neq; iudicium redditum est vsitatum: non conditio, non sponsio, non denique vlla vnquam interceſſit postulatio, mitto æqua, verùm ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere: non licet. *At ea controuersia est: nihil ad me attinet; causam capitis dicas oportet. Accusa, vbi ita necesse est: non, inquit, nisi tu antè nouo modo priore loco dixeris; dicendum necessariò est, præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcesseretur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies hominem antiqui officij, qui splendorem nostrum & gratiam negligat? pro me pugnabit L. Philippus eloquentia, grauitate, honore, florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione: adsunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam, & consessum non modò P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis qui extra periculum sit, perhorrescat. *Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitabaris: huic ne vbi consisteret quidem contra te locum reliquisti. Quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deleciſſe libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. Etenim si ex edicto possedisti, quæro, cur bona non vænierint? cur æreti sponsores, & creditores non conuenerint? nemóne fuit cui deberet Quinctius? Fuerunt; & complures fuerunt: propterea quòd C. frater aliquantulum æris alieni reliquerat. Quid ergò est? Homines erant ab hoc omnes alieniſſimi, & ijs debebatur: neque tamen quisquam inuentus est tam insigniter improbus, qui violare P. Quinctij existimationem absentis auderet. vnus fuit, affinis, socius, necessarius, Sext. Nævius: qui *cum ipse

vlwò

vltrò deberet; quasi eximio præmio sceleris expósito, cupidissimè contenderet, vt per se afflictum atque euersum propinquum suum non modò honestè partis bonis, verum etiam communi luce priuaret. Vbi erant cæteri creditores? denique hoc tempore vbi sunt? quis est, qui fraudationis causa latuisse deat? quis qui absentem defensum neget esse Quinctium? nemo inuenitur. At contrà, omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adiunt, defendunt: fides huius multis locis cognita, ne perfidia Sext. Nævij derogetur, laborant. In huiusmodi sponsionem testes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: Vadimonium mihi deseruit: me fraudauit: à me nominis eius, quod insciatus esset diem petiuit: ego experiri non potui: latitauit, procuratorem nullum reliquit, horum nihil dicitur. Parantur testes, qui hæc dicant: verùm, opinor, viderimus, cum dixerint. Vnum tamen hoc cogitent, ita se graues esse, vt si veritatem volunt retinere, grauitatem possint obtinere: sin eam negligent, ita leues sint, vt omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatem adiuuare. Ego hæc duo quæro: primùm, qua ratione Nævius susceptum negotium non transegerit: hoc est, cur bona, quæ ex edicto possidebat, non vendiderit? deinde cur ex tot creditoribus alijs ad istam rationē nemo accesserit. vt necessariò confiteare: neq; eorum tam temerarium quēquam fuisse, neq; te ipsum, id quod turpissimè susceperisses, perseuerare, & transigere potuisse. Quid si tu ipse, Sext. Nævi, statuisti bona P. Quinctij ex edicto possessa non esse? opinor, tuī testimonij quod in aliena re leue esset, id in tua, quoniā contra te est, grauissimum debet esse. Emisti bona Sex. Alphenī, L. Sylla dictatore vendente; socium tibi in huius bonis edidisti Quinctium. Plura non dico. cum eo tu voluntariā societatem coibas, qui te in hæreditaria societate fraudarat? & cum iudicio tuo comprobabas, quem

ſpoliatum fama fortuniſque omnibus arbitrabare? Diffidebam, mehercule, C. Aquilli, ſatis animo certo & confirmato, me poſſe in hac cauſa conſiſtere, ſic cogitabam, cùm contrà dicturus eſſet Hortenſius, & cum eſſet attentè auditurus Philippus, fore vtì permultum in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roſcio, cuius ſoror eſt cum P. Quinctio, cum à me peteret, & ſummè contenderet, vt propinquum ſuum defenderem; mihi perdifficile eſſe contra tales oratores nō modò tantam cauſam perorare, ſed omninò verbum facere conari, cum cupidiùs inſtaret, homini pro amicitia familiariùs dixi, mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſētē eo geſtum agere conaretur: qui verò cum ipſo contenderent, eos, etiam ſi quid antea recti, aut venuſti habere viſi ſunt, id amitteretne quid mihi eiuſmodi accideret, cum contra talem artificē dicturus eſſem, me vereri. Tum mihi Roſcius & alia multa confirmandi mei cauſa dixit: & mehercule, ſi nihil diceret, tacito ipſo officio & ſtudio, quod habebat erga propinquum ſuum, quemuis commoueret. Etenim, cum artifex eiuſmodi ſit, vt ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur; tum vir eiuſmodi, vt ſolus dignus videatur, qui eò non accedat. Veruntamen, quid ſi, inquit, habes eiuſmodi cauſam, vt hoc tibi planum ſit faciendum, neminem eſſe, qui poſſet biduo, ad ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare: tamenne vereris, vt poſſis hæc contra Hortenſium contendere? minimè inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſa conſiſtit. Quomodo? Docet me eiuſmodi rem eſſe, & factum ſimul Sext. Nævij, quod ſi ſolùm proferretur, ſatis eſſe deberet. Quod abs te, C. Aquilli, & à vobis, qui adeſtis in concilio, quæſo vt diligenter attendatis. profectò intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnaſſe & audaciam: hinc veritatem & pudorem, quoad potuerit, reſtitiſſe. Bona poſtulas, vt ex edicto poſſidere liceat, quo die? te ipſum,

Nævi,

Nævi, volo audire: volo inauditum facinus ipsius, quid id commisit, voce convinci. Dic, Nævi, diem. Ante V. Kalend. intercalares. Bene agis. quàm longè est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Nævi, te rogo. DCC. millia passuũ. Optimè. de saltu dejicitur Quinctius, quo die? possumus hoc quoque ex te audire? quid taces? dic inquã die. pudet dejcere, intelligo: verũ & serò, & nequidquã pudet. dejicitur de saltu, C. Aquilli, pridie Kal. intercalares. biduo post, aut, vt statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo DCC. millia passuum confici iuntur. O rem incredibilem! ô cupiditatem inconsideratam! ô nuntium volucrem! Administri & satellites Sex. Nævij Roma trans Alpes in Sebusianos biduo veniunt. O hominem fortunatũ, qui eiusmodi nuntios seu potiùs Pægasos, habeat! Hic ego si Crassi omnes cum Antonijs existant, si tu L. Philippe, quæ inter illos florebas, hanc causam velis cum Hortensio dicere; tamen superior sim necesse est. Non enim quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia: est quædam tamẽ ita perspicua veritas, vt eam infirmare nulla res possit. An antequam postulasti, vt bona possideres, misisti, qui curarent vt dominus de suo fundo à sua familia vi dejiceretur? Vtrumlibet elige. alterũ incredibile est; alterũ nefariũ; & ante hoc tempus vtrumque inauditum. Septingenta millia passuum tris esse decursa biduo? dic: negas? antè igitur misisti. malo. Si enim illud diceres, improbè mentiri viderere: cum hoc confiteris, id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquillio & talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur? Quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potiùs quàm ius, quàm officium, quàm pudorem? Mittis iniussu prætoris, quo consilio? Iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere nonne poteras? Postulaturus erat. Quando?

post dies xxx. nempe si te nihil impediret; si voluntas eadem maneret; si valeres; denique si viueres. Prætor iussisset, opinor, si vellet; si valeret, si ius diceret; si nemo recusaret, * qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere * vellet. Nam per deos immortales, si Alphenus procurator P. Quinctij tibi tum satisdaret, & iudicium accipere veller, denique omnia quæ postularet, facere voluisset: quid ageres? reuocares eum, quem in Galliam miseras? At hic quidem iam de fundo expulsus, iam à suis dijs penatibus præceps eiectus, iam (quod indignissimũ est) suorum seruorum manibus, nuntio atque imperio tuo violatus esset. Corrigeres hæc, scilicet, tu postea. De cuiusquã vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te æcum cupiditate & auaritia fuisse, vt, cum postea quid futurum esset ignorares (accidere autem multa possent) spem maleficij præsentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atq; hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem mississes, debueris aut potueris P. Quinctiũ de possessione deturbare. * Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis vt perspicere possit, in hac causa improbitatem, & gratiam, cum inopia & veritate contendere. Prætor te quemadmodum possidere iussit? opinor ex edicto. Sponsio quæ in verba facta est sni ex edicto prætoris Bona P. Quinctij possessa non sint? Redeamus ad edictum, id quidem quemadmodum iubet possidere? num quid est causæ, C. Aquilli, quin, si longè aliter possedit, quàm prætor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione vicerim? nihil opinor: cognoscamus edictum. QVI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERIT. De te loquitur, Næui, quemadmodum tu putas, ais enim te ex edicto veniisse, tibi, quid facias definite instituit, tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETVR IN POSSESSIONEM ESSE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE PO-

POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT: QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE, ET ABDVCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINVM, inquit, INVITVM DETRVDERE NON PLACET. Eum ipſum, qui fraudandi cauſa latitet: eum ipſum, quem iudicio nemo defendat: eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis malè agat, inuitum de prædio detrudi vetat. Proficiſcenti tibi in poſſeſſionem prætor, Sex. Næui, palàm dicit. Ita poſſideto, vt tecum ſimul poſſideat Quinctius: ita poſſideto, vt Quinctio vis *ne afferatur. Quidſ tu id quemadmodũ obſeruas? mitto illud dicere, eum, qui nõ latitarit: cui Romæ domus, vxor, liberi, procurator eſſet: eum qui tibi vadimoniũ nõ deſeruiſſet: hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulſum eſſe de prædio; domino à familia ſua manus allatas eſſe ante ſuos lares familiares. *hoc dico* *Nequam ne appellaſſe quidẽ Quinctium, cũ ſimul eſſet, experiri poſſet quotidiè: deinde quòd omnia iudicia difficillima, cum ſumma ſua inuidia, maximoq; periculo P. Quinctij fieri mallet, quã illud pecuniarium iudiciũ, quod vno die tranſigi poſſet: ex quo vno hæc omnia nata, & profecta eſſe conceſſit. Quo in loco condictionem tuli, ſi vellet pecuniam petere, P. Quinctium iudicatum ſolui ſatisdaturum; dum ipſe ſi quid peteret, pari condictione vteretur. Oſtendi quàm multa antè fieri conuenerit; quàm hominis propinqui bona poſſideri poſtularentur: præſertim cum Romæ domus eius, vxor, liberi eſſent, & procurator æquè vtriuſq; neceſſarius. Docui eum deſertum eſſe dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuiſſe: quo die hunc ſibi promiſiſſe dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuiſſe: id teſtibus me pollicitus ſum planum facturum, qui & ſcire deberent, & cauſam, cur mentirentur, non haberent: ex edicto autem non potuiſſe bona poſſideri, demonſtraui: quòd neque fraudandi cauſa latitaſſet, neque exilij cauſa ſolum vertiſſe diceretur:

Reliquum est, vt eum nemo iudicio defenderit; quod contra, copiosissimè defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo, sed ab equite Rom. propinquo & necessario suo, quem ipse Sex. Nævius procuratorem relinquens antea cõsuesset: neque eum si tribunos appellarit, idcirco minùs iudicium paratum fuisse: neque potentia procuratoris Nævio ius ereptum: contrà istum potentia sua tum tantùmodò superiorem fuisse; nunc nobis vix respirandi potestatem dare. Quæsiui qua causa faisset, cur bona non vænissent, cum ex edicto possiderentur: deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum id fecerit, neque nunc contrà dicat; omnesque pro P. Quinctio pugnent: præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maximè pertinere. Postea sum visus aduersarij testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium: quem, quomodo nunc intendit, ne in viorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, ceu potius audaciam protuli. confirmaui necesse esse ante biduo D C C. millia passuum esse decursa, aut Sex. Nævium diebus compluribus antè in possessionem missse, quàm postularet, vti ei liceret bona possidere. Posteà recitaui edictum, quod apertè dominum de prædio detrudi vetaret: in quo constitit, Nævium ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex prædio detrusum esse Quinctium. Omnino autem bona possessa non esse constitui: quòd bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in vniuersis, quę teneri ac possideri possint. Dixi, Romæ domum fuisse, quo iste ne aspirarit quidem: seruos complures, ex quibus iste possederit neminem; ne attrigerit quidem. vnum fuisse, quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse: quieuisse. In ipsa Gallia cognostis in prædia priuata Quinctij Sext. Nævium non venisse. Denique ex ipso saltu, quem per vim expulso so-

cio

cio, possedit, seruos priuatos Quinctij non omnes eiectos esse. Ex quo, & ex cæteris dictis, factis, cogitatisque Sex Næuij, quiuis potest intelligere, istum nihil aliud egisse, neq; nunc agere, nisi vtì per vim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij, totum agrum qui communis est, sunm facere possit. Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, vt te, atque eos, qui tibi in concilio sunt, obsecret, obtestetur que P. Quinctius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi vt vestræ naturæ, bonitatique obsequamini: vt cùm veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem. Quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas antè horrebamus, neglexe cœpimus. Si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacilè cuiuis probaturos statuebamus; quòd vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret, idcirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. Ea res enim nunc in discrimen versatur, vtrúmne possit se contra luxuriam, ac licentiam, rusticana illa, atque inculta parcimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati petulantiæq; addicatur. Non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sext. Næui: non opibus, non facultate contendit: omnes tuas artes; quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur se non bellè dicere; non ad voluntatem loqui posse: non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare; non profusis sumptibus viuere; non ornare magnificè splendideque conuiuium; non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ, patentem atque adeò expositam cupiditati, & voluptatibus: contrà, sibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam atque aridam cordi fuisse. Ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus sentit. Quid ergo est? non vsque eò tamen vt in capite, fortunisque hominum honestissimorum dominentur ij,

qui relicta bonorum virorum disciplina, & quæstum & sumptum Gallonij sequi maluerunt; atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia, perfidiaque vixerunt. Si licet viuere eum, quem Sex. Nævius non vult: si est homini honesto locus in ciuitate inuito Nævio: si fas est respirare P. Quinctium contra nutum ditionemque Nævij: si quæ pudore ornamenta sibi pepexit, ea potest contra petulantiam, te defendente, obtinere: spes est, & hunc miserum atque infelicem aliquando * tandem posse consistere. sin & poterit Nævius id, quod libet, & ei libebit quod non licet: quid agendum est: qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui deniq; quæstus, qui mœror dignus inueniri in calamitate tanta potest? Miserum est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria: acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, à propinquo: calamitosum est, bonis exui: calamitosius cum dedecore. Funestum est, à forti, atq; honesto viro iugulari: funestius, ab eo cuius vox in præconio * quæstu prostitit. indignum est, à pari vinci aut superiore: indignius ab inferiore, atque humiliore, luctuosum est tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est causam capitis dicere, horribilius, priore loco dicere. Omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est, C Aquilli: * non prætorem modò, à quo ius impetraret, inuenire non potuit, atq; adeo ne vnde arbitratu quidé suo postularet; sed ne amicos quidé Sext. Nævij, quorum sæpe, & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans per deos immortales, vt aut secum iure contenderent, aut iniuriam fine ignominia sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subijit; ipsius Sext. Nævij lachrymans manum * apprehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatam: obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, vt aliquando * misericordiam caperet aliquam, si non

propin-

propinquitatis, at ætatis suæ: si non hominis, at humanitatis rationem haberet: vt secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, conditione transigeret. Ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem. tibi se, tibi suas omneis opes fortunasque commendat, tibi committit existimationem, ac ipsam reliquæ vitæ. Multis vexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. è fundo ornatissimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiæ nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. Itaque te hoc obsecrat, C. Aquilli, vt quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum propè acta iam ætate, decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco afferre: ne is, de cuius officio nemo vnquam dubitauit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur: ne ornamentis eius omnibus Sex. Nævi, pro spolijs abutatur: ne per te ferat, quo minùs quæ existimatio P. Quinctium vsque ad senectutem perduxit, eadem vsque ad rogum prosequatur.

PRO SEXTO ROSCIO AMERINO.

ORATIO II.

CREDO ego vos, Iud. mirari, quid sit, quòd cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi [illegible] sint, ego potissimum surrexerim,

qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum ijs qui sedeant comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit vt adsint propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ergo? audaciſſimus ego ex omnibus? minimè. at tanto officioſior quàm cæteri? Ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, vt alijs eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter cæteros impulit, vt cauſſam Sext. Roſcij reciperem? Quia, ſi quis iſtorum dixiſſet, quos videritis adeſſe, in quibus ſumma auctoritas eſt, atque amplitudo; ſi verbum de rep. feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt, multo plura dixiſſe, quàm dixiſſet, putarent; ego etiamſi omnia, quæ dicenda ſunt, liberè dixero, nequaquam tamen ſimiliter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. Deinde, quòd cæterorum neque dictum obſcurum poteſt eſſe propter nobilitatem, & amplitudinem, neque temerè dictum concedi propter ætatem, & prudentiam. Ego ſi quid liberius dixero, vel occultum eſſe propterea quòd nondum ad rempublicam acceſſi, vel ignoſci adoleſcentiæ meæ poterit: tametſi non modò ignoſcendi ratio, verùm etiam cognoſcendi conſuetudo iam de ciuitate ſublata eſt. Accedit illa quoque cauſa, quòd à cæteris forſitan ita petitum ſit, vt dicerent, vt vtrumuis ſaluo officio ſe facere poſſe arbitrarentur: à me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimùm poſſent; quorum ego neque benevolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aſpernari, nec voluntatem negligere debeam. His de cauſis, ego huic cauſæ patronus extiti: non * lectus vnus, qui maximo ingenio, ſed relictus ex omnibus, qui minimo periculo poſſem dicere; neque vt ſatis fiimo præſidio

defenſus

defensus Sext. Roscius, verùm vt ne omnino desertus esset. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros impediat, quò minùs pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, causam velint dicere: quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quòd consultò ab accusatoribus, eius rei, quæ constituit hoc iudicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? Bona patris huiusce Sext. Roscij, quæ sunt sexagies; quæ de viro clarissimo & fortissimo L. Sylla, quem honoris causa nomino, duobus millibus nummûm sese dicit emisse adolescens vel potentissimus hoc tempore nostræ ciuitatis L. Cornelius Chrysogonus. Is à vobis iudices, hoc postulat, vt quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram nullo iure inuaserit, quoniamque ei pecuniæ vita Sext. Roscij obstare, atque officere videatur: deleatis ex animo suo suspitionem omnem, metumque tollatis: sese hoc incolumi non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplum & copiosum posse obtinere: damnato & eiecto, sperat se posse quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, vt euellatis postulat: * vt ad hanc suam prædam tam nefariam adiutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honesta postulatio videtur, iudices, ego contra breuem postulationem affero, & (quomodo mihi persuadeo) aliquanto æquiorem. Primùm à Chrysogone peto, vt pecunia fortunisque nostris contentus sit: sanguinem & vitam ne petat. Deinde à vobis, iudices, vt audaciam scelerti resistatis, innocentium calamitatem leuetis, & in causa Sext. Roscij, periculis, quod in omnes intenditur propulsetis. Quòd si aut causa stimulis, aut facti suspicio, aut quælibet de nobis vel minima res reperietur, quamobrem videatur illi nonnihil tamen in defendendo nomine secutis postremò si præter eam

prædam,quam dixi, quidquã aliud cauſæ inuenerit is, non reculamus,quin illorum libidini Sex.Roſcij vita dedatur.ſin aliud agitur nihil, niſi vt ijs ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur,vt ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sext.Roſcij velut cumulus accedat:nonne cùm multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos habitos, per quorum ſententias,iuſq; iurandũ id aſſequantur,quod antea ipſi ſcelere,& ferro aſſequi conſueuerunt? qui ex ciuitate in ſenatum propter dignitatem,ex ſenatu in hoc concilium delecti eſtis propter ſeueritatem,ab his hoc poſtulare homines ſicarios atque gladiatores, non modò vt ſupplicia vitent, quæ à vobis pro maleficijs ſuis metuere,atque horrere debent,verũm etiam vt ſpolijs Sex. Roſcij hoc iudicio ornati auctique diſcedant? His de rebus tantis,tamque atrocibus,neque ſatis me commodè dicere, neque ſatis grauiter conqueri, neque ſatis liberè vociferari poſſe intelligo.Nam commoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora ſunt impedimento. Huc accedit ſummus timor,quem mihi natura,pudorq; meus attribuit,& veſtra dignitas, & vis aduerſariorum,& Sext.Roſcij pericula. Quapropter vos oro, atque obſecro iudices, vt attentè, bonaque cum venia verba mea audiatis.Fide,ſapientiaq; veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo: hoc onus ſi vos aliqua ex parte alleuabitis, feram vt potero,ſtudio,& induſtria iudices: ſin à vobis(id quod non ſpero)deſerar,tamen animo non deficiam,& id quod ſuſcepi,quoad potero, perferam.quòd ſi perferre non potero,opprimi me onere officij malo, quàm id, quod mihi cum fide ſemel impoſitũ eſt,aut propter perfidiã abijcere,aut propter infirmitatem animi deponere.Te quoque magnopere,M.Fanni,quæſo,vt qualem te iam antea populo Rom. præbuiſti,cum huic idem quæſtioni iudex præeſſes,talem te & nobis,& P.R. hoc tempore impertias,

tias. Quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, videsiquæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, vt acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. Longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ, maximæque factæ sint. Omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs, quotidianoque sanguine haud remissiùs sperant futurã. Qua vociferatione in cæteris iudicijs accusatores vti consueuerunt, ea nos hoc tempore vtimur, qui causam dicimus. Petimus abste M. Fanni, à vobisque iudices, vt quàm acerrimè maleficia vindicetis, vt quàm fortissimè hominibus audacissimis resistatis: vt hoc cogitetis, nisi in hac causa, qui vester animus sit ostendetis, eò prorumpere hominum cupiditatem & scelus, & audaciam, vt non modò clàm, verùm etiã hic in foro, ante tribunal tuum M. Fanni, ante pedes vestros iudices, inter ipsa subsellia cædes futuræ sint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi vt id fieri liceat? Accusant ij, qui in fortunas huius inuaserunt: causam dicit is, cui præter calamitatem, nihil reliquerunt: accusant ij, quibus occidi patrem Sex. Roscij bono fuit, causam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. accusant ii, qui hunc ipsum iugulare summè cupierunt; causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum præsidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. denique accusant ij, quos populus posciit; causam dicit is, qui vnus relictus ex illorum nefaria cæde restat, Atq; vt facilius intelligere possitis, iudices, ea quæ facta sunt, indigniora esse quã hæc sunt quę dicimus, ab initio res quẽadmodũ gesta sit, vobis exponemus: quo facilius & huius hominis innocentissimi miserias, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reipub calamitatem. Sex. Roscius pater huiusce, municeps Amerinus fuit, cùm genere & nobilitate, & pecunia nó modò sui municipij, verũ etiã huius vicinitatis

facilè primus, tum gratia atque hospitijs florens hominum nobilissimorum. Nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modò hospitium, verùm etiã domesticus vsus & consuetudo: quas, vt æquum est, familias, honestatis, amplitudinisq; gratia nomino. Itaque ex suis omnibus commodis hoc solùm filio reliquit. nam patrimoniũ domestici prædones vi ereptũ possident: fama, & vita innocentis ab hospitibus, amicisq; paternis defenditur. Hic cùm omni tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo, cùm omnium nobilium dignitas & salus in discrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem causamque opera, studio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat. pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Posteaquam victoria constituta est, ab armisq; recessimus, cum proscriberentur homines, atq; ex omni regione caperentur ij, qui aduersarij fuisse putabantur, erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie versabatur: magis vt exultare victoria nobilitatis videretur, quã timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. Erant ei veteres inimicitiæ cum duobus Roscijs Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subsellijs video, alterum tria hujusce prædia possidere audio: quas inimicitias si tam cauere potuisset, quàm metuere solebat, vineret. Neque enim iud. iniuria metuebat; nam duo isti sunt T. Roscij, quorum alteri Capitoni cognomẽ est; iste qui adest, Magnus vocatur: homines ejusmodi; alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistã contulit, qui cum ante hanc pugnam tiro esset scientia, facilè ipsum magistrum scelere, audaciaq; superauit. Nam cùm hic Sextus Roscius esset Ameriæ, T. autem iste Roscius Romæ, cum hic filius assiduus in prædijs esset, cumque se voluntate patris rei familiari, vitæq; rusticæ dedisset: iste autem frequens Romæ

esset

esset: occiditur ad balneas Palatinas rediens à cœna Sext. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quê suspicio maleficij pertineat. Verùm, id quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sex. Roscio, primus Ameriam nuntiat Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris ipsius T. Roscij: & nuntiat domum, non filij, seu T. Capitonis inimici ejus, cum post horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic Ameriam venit. decê horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum ejus petuolauit, non modò vt exoptatũ inimico nuntium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quàm recentissimum, telumque paulò antè è corpore extractum ostenderet. Quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Sullæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tyberim ferè omnes tangunt) huius inopia & solitudo commemoratur. demonstrant, cũ pater huiusce Sextus Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacilè hunc hominem incautum, & rusticum, & Romæ ignotum, de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. Ne diutiùs vos teneam, iudices, societas coitur. Cum iam proscriptionis mentio nulla fieret, & cum etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus: tria prædia vel nobilissima Capitoni propria traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste Turpius Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. Hæc bona sexagies H.S. emuntur duobus millibus nummum. Hæc omnia, iudices imprudente L. Sylla facta esse certò scio. neque enim mirum, cũ eodem tempore & ea, quæ præterita sunt, & ea, quę videntur instare, præparet: cum & pacis con-

stituendæ rationem, & belli gerẽdi potestatem solus habeat: cum omnes in vnum spectent, vnus omnia gubernet; cum tot tantisque negotijs distentus sit vt respirare liberè non possit; si aliquid non animaduertat; cum præsertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusque aucupentur, vt, simulatq; ille despexerit, aliquid huiusmodi moliantur. Huc accedit, quòd quamuis ille felix sit,* sicut est, tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neque seruum, neq; libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius, vir optimus procurator Chrysogoni, Ameriam venit, in prædia huius inuadit: hunc miserum, luctu perditum, qui nondũ etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum ei cit domo, atque sacris patrijs, dijsq; penatibus præcipitem iudices, exturbat: ipse amplissimæ pecuniæ sit dominus. Qui in sua re fuisset egentissimus, erat (vt fit) insolens in aliena. Multa palam domum suam auferebat, plura clã de medio remouebat; non pauca suis adiutoribus largè, effuseque donabat; reliqua constituta auctione vendebat. Quod Amerinis vsque eò vi'um est indignum, vt vrbe tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa simul ante oculos versabantur: mors hominis florentissimi Sexti Roscij crudelissima: filij autem eius egestas indignissima: cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulchrũ patrium reliquisset: bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui non arderet omnia malle, quàm videre in Sext. Roscij viri optimi atque honestissimi bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. Itaque decurionum decretum statim fit, vt decem primi proficiscantur ad L. Syllam, doceantque eum qui vir Sextus Roscius fuerit: conquerantur de istorum scelere, & iniurijs: orent, vt & illius mortui famã, & filij innocentis fortunas conseruatas velit. Atque ipsum decretum quæso cognoscite. DECRETVM DECVRIONVM.

Legati

Legati in castra veniunt. intelligitur, indices, id quod iam antè dixi, imprudente L. Sylla, scelera hæc, & flagitia fieri; nam statim Chrysogonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysogonum quæ vellent, esse facturum pollicerentur. Vsque adeo autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui, qui ex sua natura cæteros fingerent, cùm ille confirmaret, sese nomen Sext. Roscij de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum: cumq; id ita futurum T. Roscius Capito qui in x. Legatis erat, adpromitteret, credidérunt: Ameriam re inorata reverterunt. Ac primò rem differre quotidiè, ac procrastinare isti cœperunt: deinde aliquanto lentiùs, nihil agere, atq; deludere; postremò (id quod facilè intellectum est) insidias vitæ huiusce Sext. Roscij parare, neque sese arbitrari posse diutiùs alienam pecuniam domino incolumi obtinere. Quod is simulatq; sensit, de amicorum, cognatorumq; sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater vius erat plurimùm: in qua muliere, iud. etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officij remanent. Ea Sext. Roscium inopem, eiectum domo, atq; expulsum ex suis bonis, fugientem latronū tela & minas, recepit domum, hospitiq; oppresso iam desperatoq; ab omnibus, opitulata est. Eius virtute, fide, diligentia factum est, vt hic potiùs vivus in reos quàm occisus in proscriptos referretur. Nam postquā isti intellexerunt summa diligentia vitam Sext. Roscij, custodiri, neque sibi vllam cædis faciendæ potestatem dari: consilium ceperunt plenum sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent; vt ad eam rem aliquē accusatorem veterem comparārent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio; denique, vt, quoniam crimine non

poterant, tempore ipso pugnarent. ita loqui homines; quòd iudicia tamdiu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset: huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidij, & atrocitate criminis fore, vt hic nullo negotio tolleretur, cùm à nullo defensus esset. Hoc consilio, atque adeò hac amentia impulsi, quem ipsi, cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Quid primùm querar? aut vnde potissimùm exordiar, iudices? aut quod, aut à quibus auxilium petam? deorúmne immortalium? populine Romani? vestrámne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occisus nefariè, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta: filij vita infesta, sæpe ferro, atque insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse videtur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores huiusce pecunia comparant. hanc conditionem misero ferunt, vt optet vtrùm malit, cervices Roscio dare, an insutus in culeum * per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putauerunt: * desint: qui liberè dicat, qui cum fide defendat (id quod in hac causa est satis) quoniam quidem suscepi, non deest profectò, iudices. Erfortan in suscipienda causa temerè impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licèt horrendes, vndique omnes in me terrores, minæ, periculaq; impendeant: omnia; succurram atque subibo. Certum est, deliberatumque quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modò dicere, verùm etiam libenter, audacter, liberèque dicere. Nulla res tam grauis existat, iudices, vt possit vim mihi maiorem adhibere metus, quàm fides. Etenim quis tam diffidato animo est, qui

hæc

hæc cum videat, tacere ac negligere possit? Patrem meum, cum proscriptus non esset, iugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per vim expulistis: patrimonium meū possidetis: quid vultis amplius? etiamne ad subsellia, cum ferro atque telis venistis, vt hūc aut inguletis, aut condemnetis? S. Roscium? Hominem longè audaciſſimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, & quod inter omnes cōstat, nisi inter eos, qui ipsi quoq; insaniunt, insanissimū. is cum curasset in funere C. Marij, vt Q. Scævola vulneraretur, vir sanctissimus, atq; ornatissimus nostræ ciuitatis: (de cujus laude neque hic locus est vt multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quàm populus Romanus memoria retinet) diem Scævolæ dixit, posteaquam comperit eum posse viuere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem prodignitate ne laudare quidem quisquam satis commodè posset; aiunt hominem, vt erat furiosus, respondisse, quòd non totum telum corpore recepisset. quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi eiusdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia seruare per compositionem volebat: ipse ab ijs interemptus est. Estne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non simillimum? Accusatis Sextum Roscium. quid ita? quia de manibus vestris effugit: quia se occidi passus non est. Illud quia in Scævolæ factū est, magis indignum videtur: hoc, quia fit à Chrysogono, num est ferendum? Nam per deos immortales, quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium pationi requirit? aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? Totam causam, iudices, explicemus, atque ante oculos expositam cōsideremus; ita facillimè, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos sequi conueniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quę obstant hoc

tempore Sex. Roscio: crimen aduersariorum, & audacia & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi popposcerunt: Chrysogonus autem is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus rebus, me dicere oportere intelligo. Quid igitur est ¶ n eodé modo de omnibus: ideo quòd prima illa res ad meum officium pertinet: duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimen oportet diluam, vos & audaciæ resistere, & hominum eiusmodi perniciosam atq; intolerandam potentiam primo quoq; tempore extinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrem Sext. Roscius arguitur. Scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Etenim si, id quod præclarè à sapientibus dicitur, *Vulnus saepe leduit pietas*: quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit patenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina, atque humana cogebant? In hoc tanto, tã atroci, tam singulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt si quãdo audictum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumẽtis accusatorem cẽses vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemq; naturam, & vitam vitijs flagitijsque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atq; perdita? quorum tu nihil in Sext. Roscio, ne obijcendi quidem causa contulisti: Patrem occidit Sex Roscius. Qui homo? Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominẽ nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerũt. De luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem

vllo

vllo ferè interfuisse. nihil autem vnquam debuit cupiditates porrò quæ possunt esse in eo, qui, vt ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate est, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantũ istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quam ob causam? Necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam, vt illud incredibile est, morte obitam esse patri à filio sine plurimis & maximis causis; sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessarijs. Rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amens qui odisset eum sine causa, quem procrearat. at is quidem fuit omnũ constantissimus. Ergo illud iam perspicuum profectò est, si neque amens pater, neq; perditus filius fuerit: neq, odij causam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quæ causa odij fuerit; fuisse odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accusatione, idem mihi vsu venit in causa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sext. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia, colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patres familiãs, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, nonne optatissimũ sibi putant esse, filios suos rei familiari maximè seruire, & in prædijs colendis operæ plurimum, studijq; consumere? An amandarat hunc sic, vt esset in agro, ac tãtummodò alesceretur ad villam? vt cõmodis omnibus

careret? quid si constat, hunc non modò colendis prædijs præfuisse, sed certis fundis patre viuo frui solitum esse? tamenne hæc attenta vita, & rusticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua à re ipsa, atq; à veritate. Quod consuetudine patres faciunt, id quasi nouum reprehendis: quod benevolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris causa pater filio suo concessit, id eũ supplicij causa fecisse dicis. Neq; hæc tu non intelligis: sed vsq; eò, quid arguas, nõ habes, vt non modò tibi contra nos dicendũ putes, verùm etiã contra rerum naturam, contráque cõsuetudinem hominum, contraque opiniones omnium. At enim cum duos filios haberet, alterum à se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, vt patre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certè dedit, vt humanitatis non parum haberes. Eò accessit studium doctrinæ, vt ne à literis quidem alienus esses. Ecquid tandem tibi videtur (vt ad fabulas veniamus) senex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum filium rusticum, quàm illum alterum Chæreſtratum? (nam, vt opinor, hoc nomine est) alterum in vrbe secum honoris causa habere, alterum ros supplicij causſa relegasse? Quid ad istas ineptias abis, inquies? quasi verò mihi difficile sit, quamuis multos nominatim proferre (ne longiùs abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. Verùm homines notos sumere odiosum est, cum & illud incertum sit, velintne hi sese nominari: & nemo vobis magis notus futurus sit, quàm est hic Eutychus: & certè ad rem nihil interſit, vtrùm hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror à poetis esse, vt effictos nostros mo-

mores in alienis personis, expressamque imaginem nostræ vitæ quotidianæ videremus. Agè nunc, refer animum, sis ad veritatem, & considera non modò in Vmbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipijs, quæ studia à patribus familiis maximè laudentur: iam profectò te intelliges inopia criminum summam laudem Sexto Roscio vitio & culpæ dedisse. At non modò hoc patrum voluntate liberi faciunt: sed permultos & ego noui, & (nisi me fallit animus) vnusquisque vestrûm, qui & ipsi innocenti sunt studio quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc rusticam, quam tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam & suauissimam esse arbitrantur. Quid censes hunc ipsum Sextum Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? vt ex his propinquis eius hominibus honestissimis audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quàm hic in suo. Verùm, vt opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo, iudices, si per vos vitam, & famam potest obtinere. hoc verò est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem, & multitudinem: &, quòd ea studiosè coluit, id erit ei maximæ fraudi: vt parum miseriæ sit, quòd alijs coluit, non sibi, nisi etiam, quòd omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu Eruci, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur, qui consules fierent. Etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profectò illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant conuenerunt, hominem turpissimum, atq; inhonestissimum iudicarent. At, hercule, maiores nostri longè aliter & de illo, & de cæteris talibus viris existimabant, Itaq; ex minima

tenuissimaque rep. maximam, & florentissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiosè colebant, non alienos cupidè appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus, remp. atq; hoc imperium, & populi Ro. nomen auxerunt. Neq; ego hæc eò profero, quò conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus; sed vt illud intelligatur, cũ apud maiores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sederẽ debebãt, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisq; consumpserint; ignoscí oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticũ, cum ruri assiduus semper vixerit: cum præsertim nihil esset quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut reuera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, oftenditur, Eruci, quòd hunc ruri esse patiebatur. num quid est aliud? Imò verò, inquit, est. nã istum exheredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat: nam illa, opinor, tu quoq; concedis leuia esse, atque inepta. conuiuia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perrarò, veniret. domum suam istum non ferè quisquam vocabat: * nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque rure * vocaturus esset. Verũ hæc quoq; tu intelligis esse nugatoria. Illud quod cœpimus, videamus, quo certius argumentũ odij reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filiũ cogitabat; Mitto quærere, qua de causa: quæro. quí scias: tametsi te dicere, atque enumerare causas omnes oportebat: & id erat certè accusatoris officiũ, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia, atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret; vt amorem illũ penitus insitum eijceret ex animo; vt denique patrem esse sese obliuiscereturque fine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. Verũm concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces, nulla esse

concedis, illum quidem voluisse exheredare, certè tu planum facere debes, quid ergò affers, quare id factum putemus? verè nihil potes dicere: finge aliquid saltem commodè: vt ne planè videaris id facere, quod apertè facis, huius miseri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere. Exheredare filium voluit. quam ob causam nescio, exheredauit nesnon. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. Quid est aliud, iudicio ac legibus, ac maiestate vestra abuti ad quæstum, atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare, atque id obijcere, quod planum facere non modò non possis, verùm ne coneris quidem? Nemo nostrûm est Eruci, quin sciat tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse: vident omnes, qua de causa huic inimicus venias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse. Quid ergò est? ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat, vt horum existimationé, & legem Memmiam putares aliquid valere oportere. Accusatores multos esse in ciuitate vtile est, vt metu contineatur audacia: veruntamen hoc ita est vtile, vt ne planè illudamur ab accusatoribus. Innocens est quispiam; veruntamen quamquam abest à culpa; suspicione tamen non caret. tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere. cum enim aliquid habeat, quod possit criminosè, ac suspicios è dicere, apertè ludificari, & calumniatiscens non videatur. Quare facilè omnes patimur, esse quàm plurimos accusatores, quòd innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. Vtilius est autem absolui innocentem, quàm nocentem causam non dicere. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significent si fures venerint. at fures internoscere non possunt: & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes la-

trent, cùm deos salutatum aliqui venerint, opinor, ijs erura suffringantur, quòd aeres sint etiam tum, cùm suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. Alij vestiũm anseres sunt, qui tantummodò clamant, nocere nõ possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetũ facere, qui mereantur, hoc populo gratissimum est: deinde si voletis, etiam tum, cùm verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autẽ sic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidisse, neq; dicere possitis aut quare, aut quo modo, ac tantummodò sine suspicione latrabitis: crura quidẽ vobis nemo suffringet: sed, si ego hos bene noui, liceam illã, cui vos viq; eò inimici estis, vt etiam *alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt posteà neminem alium nisi fortunas vestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendẽdum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur veritus est. audio. sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo, planum fac, nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, vnde illud vobis suspicari in mentem venerit. Cùm hoc modo accusas, Eruci, nónne hoc palàm dicis? ego quid acceperim, scio: quid dicam, nescio, vnum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit; non, mehercule, verbum feciſes, si tibi quenquam responsurum putasses. Operæ pretiũ erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse, num ille aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidẽ, quòd anteà causam publicã nullam dixerim. posteà quàm inuenit neminem eorum, qui possunt, & solent,

ita

ra negligens esse cœpit, vt cùm in mentem veniret ei, resideret; deinde spatiaretur; nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret: prorsus vt vestro consessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. Perorauit aliquando: assedit: surrexi ego; respirare visus est, quòd non alius potiùs diceret. cœpi dicere. vsq; eò animaduerti, iudices, eum iocari atque alias res agere, antequam Chrysogonum nominaui: quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari visus est. intellexi quid eum pupugisset. iterum, ac tertiò nominaui: posteà homines cursare vltrò, & citrò non desiterunt; credo qui Chrysogono nunciarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra voluntatem eius dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptionem: vexari pessimè societatem: gratiam potentiamque eius negligi: iudices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia: causam pro Sex. Roscio, si non commodè, at liberè dici: quem dedi putabas, defendi intelligis: quos tradituros sperabas, vides iudicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem, atq; prudentiã: aut confitere te huc ea spe venisse, quòd putares hic latrocinium, non iudicium futurum. De patricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita nõ est, quã ob causam patrem filius occiderit. Quod in mininis noxis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra & iam propè quotidiana sunt, id maximè, & primùm quæritur, quæ causa maleficij fuerit: id Eruci us in patricidio quæri non putat oportere. in quo scelere iudices, etiam cum multæ causæ conuenisse vnã in locum, atq; inter se congruere videntur: tamen non temerè creditur, neq; leui cõiectura res pẽdirit, neq; testis incertus auditur, neq; accusatoris ingeniores iudicatur. cũ multa antea cõmissa maleficia, tũ vita hominis perditissima, tũ singularis audacia ostendatur

necesse est: neq; audacia solùm, sed summus furor, atque amētia. Hæc cū sint omnia, tamē extent oportet expressa sceleris vestigia, vbi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficij sit admissum, quæ nisi multa, & manifesta sunt, profectò res tā scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. Magna est enim vis humanitatis: multum valet cōmunio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentū, atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, vt propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissimè luce priuarit: cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. Non ita multis ante annis aiunt T. Cloelium quendam Tarracinensem hominem non obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filijs isset, inuentum esse mane iugulatum, cum neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret: id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. * Quid magis poterat esse suspiciosum? neutrum * ne sensisse. ausum autem esse quemquam se in id conclaue committere, eo potissimùm tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire, et defendere facilè possent? erat porrò nemo in quem ea suspicio conueniret. tamen cùm planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat quenquā esse, qui cum omnia diuina atq; humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quòd qui tantū facinus cōmiserunt, nō modò sine cura quiescere, sed * ne spirare quidem sine metu possunt. Videtisne, quos nobis poetæ tradiderunt patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse, eùm præsertim deorum immortalium in illis,

atque

atque oraculis id feciſſe dicantur, tamen vt eos agi-
tent furiæ, neque conſiſtere vſquam patiantur, quòd
ne pij quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt. Sic ſe res
habet iudices, magnam vim, magnam neceſſitatem,
magnam poſſidet religionẽ paternus maternuſque
ſanguis: ex quo ſiqua macula concepta eſt, non mo-
dò elui non poteſt, verùm vſq; eo permanat ad ani-
mum, vt ſummus furor, atque amentia conſequa-
tur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis ſæ-
penumero videtis, eos, qui aliquid impiè, ſceleratèque
commiſerint, agitari, & perterreri furiarum tædis ar-
dentibus. ſua quemque fraus, & ſuus terror maximè
vexat. ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaq; affi-
cit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæq; animi ter-
rent: Hæ ſunt impijs aſſiduæ, domeſticæq; furiæ, quæ
dies noctesq; parentum pœnas à conſceleratiſſimis
filijs reperãt. Hæc magnitudo maleficij facit, vt niſi
pene manifeſtũ parricidiũ proferatur, credibile non
ſit: niſi turpis adoloſcẽtia, niſi omnibus flagitijs vita
inquinata, niſi ſumptus effuſi cum probro atq; de-
decore, niſi prorupta audacia, niſi tanta temeritas,
vt non procul abhorreat ab inſania. Accedat huc o-
portet odiũ parẽtis, animaduerſionis paternę metus
amici improbi, ſerui conſcij, tempus idoneum, locus
opportunè captus ad eam rem: pene dicã reſperſas
manus ſanguine paterno iudices videant oportet, ſi
tantũ facinus, tã immane, tã acerbũ crediturí ſunt.
Quare hoc, quo minus eſt credibile, niſi oſtenditur,
eo magis eſt, ſi conuincitur, vindicandum. Itaq; cum
multis ex rebus intelligi poteſt, maiores noſtros nó
modò armis plus quàm cæteras nationes, verũ etiã
conſilio, ſapientiaq; potuiſſe, tum ex hac re vel
maximè, quòd in impios ſingulare ſupplicium inue-
nerunt. Qua in re quantũ prudentia præſtiterint ijs,
qui apud cæteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, conſi
derate. Prudentiſſima ciuitas Athenienſium, dum ea
rerum penuria eſt fuiſſe traditur: eius porrò ciuitatis

sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque vtuntur, scripserit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset: respondit, se id neminem factnrum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cùm de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quàm admonere videretur. Quanto maiores nostri sapientiùs? qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitauerunt: vt quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ij magnitudine pœnæ, maleficio summouerentur: insui voluerunt in culeum viuos, atq; ita in flumen deijci. O singularē sapientiam, iudices, nonne videntur hunc hominē ex rerum natura sustulisse, & eripuisse, cui repentè cœlum, solum, aquam, terramque ademerunt? vt qui eum necasset, vnde ipse natus esset, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? Noluerunt feris corpus obijcere, ne bestijs quoque, quę tantum scelus attigissent, immanioribus vteremur: non sic nudos in flumen deijcere, ne cum delati essent in mare, ipsum polluerent; quo cætera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cuius partē vllam reliquerint. Etenim quid tam est cōmune, quàm spiritus vitis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Ita viuunt, dum possunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum ossa *terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam * abluantur: ita postremò eiiciuntur, vt ne ad saxa quidē mortui cōquiescāt. Tanti maleficij crimē, cui maleficio tam indignè supplicium est constitutū, probare te, Eruci, censes posse talibus viris, si ne causam quidem maleficij protulerisf? Si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eique iudicio Chrysogonus præsset, tamen diligentiùs, paratiúsque veniss. Vtrum quid agatur, non vides, an apud quos agatur?

tur? Agitur de parricidio: quod fine multis causis suscipi non potest; apud homines autem prudentissimos agitur qui intelligunt neminem, ne minimum quidē maleficium sine causa admittere. Esto: causam proferre non potes, tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure discedam. & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Erucī, quomodo? & sic tecum agam, vt in eo loco vel respondendi, vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, siquid voles, interrogandi. Quomodo occidit? ipse percussit, an alijs occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romæ non fuit: si per alios fecisse dicis, quero, Iernōne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria? an hosce ex vrbe sicarios? Si Ameria: qui sunt hi? cur nō nominantur? si Roma: vnde eos noverat Roscius, qui Romā multis annis non venit, neq; vnquā plus triduo fuit? vbi eos conuenit? quicum locutus est? quomodo persuasit? pretiū dedit? cur dedit? per quē dedit? vnde, aut quantū dedit? nōnne his vestigijs ad caput maleficij peruenīri solet? Et simul tibi in mentē veniat facito, quem admodum vitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum, atque agrestem fuisse: nunquam cum homine quoquam collocutum esse: nunquam in oppido constitisse. Qua in re præterea illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida inculta que vita istiusmodi maleficia gigni non solere. Vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vita nascitur. In vrbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaricia necesse est, ex auaritia erumpat audacia: inde omnia scelera, ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est. Verūm hæc missa facio. Illud quæro: is homo, qui

vt tute dicis, nunquã inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, cõficere potuerit? Multa sunt falsa, iudices quæ tamen argui suspiciosè possunt: in his rebus, si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam Rome Sex. Roscius occiditur, cum agro Amerino esset filius, literas, credo, misit alicui sicario, qui Romæ nouerit neminem, arcessiuit aliquem, ar quando nuntium misit. quem, aut ad quem? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? nihil horum ne confingi quidem potest: & tamen causa de parricidio dicitur. Reliquum est, vt per seruos id admiserit. O dij immortales, rem miseram & calamitosam! quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, vt seruos in quæstionẽ polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos qui hunc accusatis, omnes eius seruos habetis: vnus puer, victus quotidiani administer ex tanta familia Sex. Roscio relictus nõ est. Te nunc appello, P. Scipio, te Metelle: vobis aduocatis, vobis agentibus aliquoties duos seruos paternos in quæstionem ab aduersarijs Sex Roscius postulauit. Meministine tẽ, T. Rosci, recusare? quid ij serui, vbi sunt? Chrysogonum, iudices, sectantur: apud eũ sunt in honore, & in pretio. etiam nunc vt ex his quæratur, eo postulo: hic orat atq; obsecrat. quid facitis? cur recusatis? Dubitate etiam nũc, iudices, si potestis, à quo sit Sex Roscius occisus: ab eone, qui propter illius mortem in egestate, & insidijs versatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur? an ab ijs, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde, atque ex cæde viuunt? omnia, iudices, in hac causa sunt misera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neq; iniquius proferri potest. mortis paternæ de seruis paternis quæstionem habere filio nõ licet. ne tamdiu quidem dominus erit in suos, dum ex ijs de patris morte quæratur. Veniam, neq; ita multo post, ad hunc locum, nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia

dacia, tum me dicturum pollicitus sum, cùm Eruci crimina diluissem. Nunc, Eruci, ad te venio. conueniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut seruos. liberósne? quos neq; vt conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque vbi, neque per quos, neq; qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego cõtrà ostendo, non modò nihil eorum fecisse Sext. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quòd neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs vnquam temerè discesserit. Restare tibi videbatur seruorũ nomen, quò, quasi in portum reiectus à cæteris suspicionibus, confugere posses; vbi scopulum offendis eiusmodi, vt non modò ab hoc crimen resilire videas, verùm omnem suspicionẽ in vosmetipsos recidere intelligas. Quid est ergo, quò tandem accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi tempus erat, inquit, vt homines vulgò impunè occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum nullo negotio facere potuisti. interim mihi videris Eruci, vna mercede duas res assequi velle: nos iudicio perfundere: accusare autem eos ipsos, à quibus mercedem accepisti. Quid ais? vulgò occidebantur: per quos? & à quibus? nonne cogitas, te à sectoribus huc adductum esse? quid postea? nescimus per ista tempora eos dẽ ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? ij denique, qui tum armati dies noctesque concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem, iniquitatemq; obijcient? & illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabant fore, qui non modò Romæ non fuit, sed omninò quid Romæ ageretur, nesciret, propterea quòd ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit? Vereor, ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingenijs vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutiùs

disseram. Erucij criminatio tota, vt arbitror, dissoluta est, nisi fortè expectatis, vt illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus commentitijs, inauditaq; nobis ante hoc tempus, ac noua obiecit: quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum cõmentaretur: ita neque ad crimen parricidij, neque ad eum qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est quod ad testes reseruet: tibi nos quoque vt in ipsa causa, paratiores reperiet, quàm putabat. Venio nunc eò, quò me non cupiditas ducit, sed fides. Nam si mihi liberet accusare, accusaremalios potiùs, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere: dũ vtrumuis licebit, is enim mihi videtur amplissimus qui sua virtute in altiorẽ locum peruenit, non qui ascendit per alterius incõmodum & calamitatem. Definamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus vbi maleficium & est, & inueniri potest: iam intelliges, Eruci, certum crimen quàm multis suspicionibus coarguatur, tametsi neq; omnia dicam, & leuiter vnumquodq; tangam: neq; enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi, me inuitum facere, quòd non prosequar longiùs, quàm salus huius, & mea fides postulabit. Causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio: at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palàm aduersarium esse profiteris. De Capitone pòst viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit, tum alias quoq; suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum iudicẽ putabat, identidem in causis quærere solebat, CVI BONO fuisset. Sic vita hominum est, vt ad maleficium nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. Hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideò quòd tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam

pro-

propensus ad misericordiam, quàm implicatus ad seueritatem videbatur. Ego, quanquam præest huic quæstioni vir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facilè me paterer vel illo ipso accerimo iudice quærente, vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. In hac enim causa, cum viderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, Cui bono fuisset: sed eò perspicuũ crimen, & suspicionẽ potiùs ad prædam adiungerent, quàm ad egestatem. Quid si accedit eodèm, vt tenuis antea fueris? quid si auarus? quid si, vt audax: quid si, vt illius, qui occisus est, inimicissimus? num, quærenda causa, quæ te ad tantum facinus adiuuerit: Quid ergò horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari non queat, atque eò magis eluceat, quò magis occultatur. Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatique fortunis cum alienissimo. Quàm sis audax (vt alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quòd ex tota societate, hoc est, ex tot sicarijs, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modò ostenderes, sed etiã offerres Inimicitias tibi fuisse cum Sext. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas necesse est. Restat iudices, vt hoc dubitemus, vter potiùs Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte eius diuitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia, feratur infestus in suos: an is, qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem eum solùm, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit: an is, qui propter fori iudiciorumque insolentiam, non modò subsellia, verùm etiam vrbem ipsam reformider. postremò, iudices, id quod ad rem mea sententia

maximè pertinet, vtrum inimicus potius, an filius, Hęc tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, quàdiu diceres quo te modo iactares? tempus hercule, te citius, quàm oratio deficeret. Etenim in singulis rebus huiusmodi materies est, vt dies singulos possis consumere. neque ego non possum. non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, vt te copiosius quam me putem posse dicere: verùm ego forsitan, propter multitudinem patronorum in grege annumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum facit. Multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed Seruilium vidimus. quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos iam ætas à prælijs auocabat: postremò Priamum ipsum, senem Antistium, quę non modò ætas, sed etiam leges pugnare prohibebant. Iam quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de veneficijs accusabant; qui omnes (quod ad te attinet) vellé viuerent. Nihil enim mali est, canes ibi quam plurimos esse, vbi permulti obseruandi, multaq; seruanda sunt. Verùm, vt fit, multa sæpe imprudentibus imperatoribus vis belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat. erant interea qui suis vulneribus mederentur: qui tanquam si offusa reipublicæ sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaque miscebant, à quibus miror, ne quod iudiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta. nam & accusatores, & iudices sustulerunt. Hoc commodi est, quòd ita vixerunt, vt testes omnes, si cuperent, interficere non possent: nam dum hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit, dum ciuitas erit, iudicia fient. Verùm, vt cœpi dicere, & Erucius hæc si haberet in causa, quę commemorauí, posset ea, quamuis diu dicere, & ego iudices possum: sed in animo est (quemadmodum antè dixi) leuiter transire, ac tantummodò perstringere

ſtringere vnamquamque rem: vt omnes intelligant, me non ſtudio accuſare, ſed officio defendere. Video igitur cauſas eſſe permultas, quæ iſtum impellerent: videamus nunc ecqua facultas ſuſcipiendi maleficij fuerit. Vbi occiſus eſt Sext. Roſcius? Romæ. Quid? tu Roſci, vbi tunc eras? Romæ, verùm quid ad rem? & alij multi, quaſi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit, ac non hoc quæratur, eum qui Romæ ſit occiſus, vtrum veriſimilius ſit ab eo eſſe occiſum, qui aſſiduus eo tempore Romæ fuerit? an ab eo, qui multis annis Romam omnino non acceſſerit. Agè, nunc cæteras facultates quoque conſideremus. erat tum multitudo ſicariorũ, id quod commemorauit Erucius: & homines impunè occidebantur. quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum qui in bonis erant occupati, aut eorũ, qui ab iis conducebantur, vt aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero, qui noſtra pecunia diues es. ſin eos, quos, qui leuiore nomine appellant, percuſſores vocant, quære in cuius fide ſint, et clientela: mihi crede, aliquẽ de ſocietate tua reperies. & quidquid tu contrà dixeris, id cum defenſione noſtra contendito, ita facillimè cauſa Sex. Roſcij cum tua conferetur. Dices, quid poſtea, ſi Romæ aſſiduus fuit? reſpõdebo, At ego omnino non fui. Fateor me ſectorem eſſe: verùm & alii multi, at ego (vt tute argnis) agricola & ruſticus. Non continuò, ſi me in gregẽ ſicariorum contuli, ſum ſicarius: at ego profectò, qui ne noui quidem quenquam ſicarium, longè abſum ab eiuſmodi crimine. Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelligatur ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi: quę non modò idcirco prętereo, quòd teipſum non libenter accuſo: verùm eo magis etiam, quòd ſi de illis cædibus vellem cõmemorare, quæ tum factæ ſunt iſta eadem ratione, qua Sex. Roſcius occiſus eſt, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur. Videamus nũc ſtrictim, ſicut cętera

quæ post mortem Sext. Roscij abs te, T. Rosci, facta sunt; quæ ita aperta & manifesta sunt, vt medius fidius, iudices, inuitus ea dicam. vereor enim * cuicuimodi es Rosci, ne ita hunc videar voluisse seruare, vt tibi omnino non pepercerim. Cum hos vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod salua fide possim) parcere, rursus immuto voluntatem meam; venit enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum cæteri socij tui fugerent, ac se occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius malefício fieri videretur, potissimũ tibi partes istas depoposcisse, vt in iudicio versarere, & sederes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi vt ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & impudentia. Occiso Sext. Roscio, qui primus Araeriam nuntiat? Manlius Glaucia, quem iam antea nominaui, tuus cliens, & familiaris. quid attinuit eũ potissimùm id nuntiare, quod si nullum antè consilium de morte, ac de bonis eius inieras, nullámque societatem neque sceleris, neque prædæ, cum homine vllo coieras, ad te minimè omnium pertinebat? Sua sponte Manlius nuntiat? quid quæso eius intererat? an cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu accidit, vt id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? cuius rei causa venerat Ameriam? non possum, inquit, diuinare. eò rem iam adducam, vt nihil diuinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primùm nuntiauit? cum Ameriæ Sext. Roscij domus, vxor, liberique essent, tum tot propinqui cognatique optimè conuenientes: qua ratione factum est, vt iste tuus cliens, sceleris tui nuntius T. Roscio Capitoni potissimũ nuntiaret? Occisus est à cœna rediens: nõdum lucebat cum Ameriæ scitum est: quid hic incredibilis cursus, quid hæc tanta celeritas, festinatioque significat? non quæro, quis percusserit. nihil est, Glaucia, quod metuis, non excutio te: si quid fortè ferri habuisti non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere: quoniam cuius consilio occisus sit, inuenio,

cuius

cuius manu sit percussus, non laboro. Vnum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus, resque manifesta dat. vbi, aut vnde audiuit Glaucia: qui tam citò sciuit? fac audisse statim, quæ res eum nocte vna tantum itineris contendere coegit: quæ necessitas eum tanta premebat, vt, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda sit? non ne vobis hæc quæ audistis, cernere oculis videmini, iudices; non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis: non positas insidias, non impetum repentinum, non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia: non adest iste T. Roscius: non suis manibus in curru collocat Autumedontem illum sui sceleris acerbissimi, nefariéque victoriæ nuncium: num orat, vt eam noctem peruigilet, vt honoris sui causa laboret: vt Capitoni quàm primùm nuncietur? Quid erat, quod Capitonem primùm scire voluerit? nescio, nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium: de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea non hanc suspicionem nunc primùm in Capitonem conferri, multas esse infames palmas, hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit, multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem maiorum minorem annis LX. de ponte in Tyberim deiecerit: quæ si prodierit, atque adeo cum prodierit (scio enim proditurum esse) audiet, veniat modò: explicet suum volumen illud: quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod aiunt illum Sext. Roscio intentasse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclarum testem, iudices! ô grauitatem dignam expectatione! ô vitam honestam, atque eiusmodi, vt libentibus animis ad eius testimoni-

um,veſtrum iuſiurandum accommodetis. Profectò non tam perſpicuè iſtorum maleficia videremus,niſi ipſos cæcos redderet cupiditas,& auaritia, & audacia. Alter ex ipſa cæde voluere nuntium Ameriam ad ſocium,atq; ad magiſtrum ſuum miſit:vt ſi diſſimulare omnes cuperent, ſe ſcire ad quem maleficium pertineret,tamen ipſe apertum ſuum ſcelus ante omnium oculos poneret. Alter(ſi dijs immortalibus placet)teſtimonium etiam in Sext. Roſcium dicturus eſt: quaſi verò id nunc agatur vtrùm ſit quod dixerit,credendũ, an quod fecerit,vindicandum ſit. Itaque more maiorum cõparatum eſt,vt in minimis rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dicerent. Africanus,qui ſuo cognomine declarat tertiam partẽ orbis terrarum ſe ſubegiſſe,tamen ſi ſua res ageretur,teſtimonium non diceret: nam illud in talem virum non audeo dicere:ſi diceret,non crederetur. Videte nunc, quàm verſa,& mutata in peiorem partem ſint omnia, cum de bonis,& de cæde agatur,teſtimonij dicturus eſt is,qui & ſector eſt,& ſicarius: hoc eſt,qui & illorũ ipſorum bonorum,de quibus agitur,emptor atq; poſſeſſor eſt: & cum hominem occidendum curauit,de cuius morte quæritur. Quid tu,vir optime,ecquid habes,quod dicas ſi mihi auſculta. vide ne tibi deſis: tua quoque res permagna agitur. multa ſceleratè,multa audacter,multa improbè feciſti. vnũ ſtultiſſimè, profectò tua ſponte, non de Brucij ſententia. nihil opus fuit te iſti credere. neque enim accuſatore muto, neque teſte quiſquam vtitur eo,qui de accuſatoris ſubſellio ſurgit. Huc accedit,*quòd paulò occultior atque tectior veſtra iſta cupiditas eſſet. nunc quid eſt, quod quiſquam e< vobis audire deſideret, cum quæ facitis,eiuſmodi ſint,vt ea,dedita opera,à vobis cõtra voſmetipſos facere videaminiſ Agè nunc, illa videamus,iudices,quæ ſtatim conſecuta ſunt. ad Volaterras in caſtra L. Syllæ mors Sex. Roſcij quatriduo,quo is occiſus eſt,Chryſogono nuntiatur. quæritur etiam

nunc,

nunc, quis cum nuntium miserit: nonne perspicuum est, eundem qui Ameriam? Curat Chrysogonus vt eius bona veneant statim, qui non norat hominem, aut rem. at qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omninò nunquam viderat? Soletis, cum aliquid huiuscemodi auditis, iudices, continuò dicere: Necesse est aliquē dixisse municipem, aut vicinum. ij plerumque indicant, per eos plerique produntur Hîc nihil est, quod suspicionem hanc putetis; non enim ego ita disputabo: verisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cum Chrysogono iam antea amicitia. Nam cùm multos veteres à maioribus Roscij patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque obseruare distiterunt, ac se in Chrysogoni fidem, & clientelam contulerunt. Hæc possum omnia verè dicere: sed in hac causa coniectura nihil opus est: ipsos certò scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eū qui iudicij partē acceperit, oculis cernetis: poteritisne dubitare, iudices, quis indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. *num quisquam præterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, quin ab eo partem prædæ tulerint? Agè, nunc ex ipsius Chrysogoni indicio Rosciorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operæpretium esset, fecerant; quam ob causam à Chrysogono tantis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit his gratias agi? denique vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi: cur tria prædia, tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nonne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum re cognita concessisse? Venit in decem primis legatus in castra Capitonis: totam vitam, naturam, moresq; hominis

ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum, atque integrum, quod non eiusce vis, atque perfidia violarit, & imminuerit, virum optimum esse cum iudicatote. Impedimento est, quo minùs de his rebus Sylla doceatur. Cæterorum legatorum consilia, & voluntatem Chrysogono enuntiat: monet, vt prouideat, ne palàm res agatur: ostendit: si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum; sese capitis periculum aditurum, illum acuere, hos qui simul erant missi, fallere, illum identidem monere, vt caueret, hisce insidiosè spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare: cum illo partem suam depacisci, hisce aliqua fretus *hora semper omneis adiitus ad Syllam intercludere. Postremò isto hortatore, auctore, intercessore ad Syllam legati non adierunt. istius fide, ac potiùs perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denunciare, pro re certa spem falsam domum retulerunt. In primatis rebus si quis rem mandatam nō modò malitiosus gessisset sui quæstus aut cōmodi causa, verum etiam negligentius: cum maiores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium, non minus sæpe, quàm furti: credo propterea, quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, &, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis vtilis. Idcircò amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officijs gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuerturus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio: per alium transigam. Suscipis onus officij, quod te putas

sustinere

sustinere posse: quod minimè videtur graue ijs, qui minimè ipsi leues sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est,* quòd duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam ferè, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui Iæsus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ viui commendatæ sunt, atque concreditæ, ignominia mortuum afficerit, is inter honestos homines, atque adeò inter viuos numerabitur: In minimis priuatisque rebus etiã negligentia* in crimen mandati, iudicijque infamiam reuocatur: propterea quòd, si rectè fiat, illum negligere oporteat, qui mandarat, non illum, qui mandatũ receperit. in re tanta, quæ publicè gesta, atq; cõmissa sit, qui non negligentia priuatum aliquod cõmodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremoniã polluerit, maculaque affecerit, qua is tandem pœna afficietur: aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei rem priuatim Sext. Roscius mandauisset, vt cum Chrysogono tranigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset, nonne si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum, & rem restituerer, & honestatẽ omnẽ amitteret? Nunc non hanc ei rem Sext. Roscius mandauit: sed id quod multo grauius est, ipse Sext. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus à decurionibus publicè Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paululum nescio quid in rem suam conuertit; sed hunc funditus euertit bonis; ipse tria prædia sibi depactus est; voluntatem decurionum, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit. Videte iam porro cætera, iudices, vt intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contami-

narit. In rebus minoribus ſocium fallere turpiſſimũ eſt, æquéque turpe atque illud de quo antè dixi, neq; iniuria: propterea quòd auxilium ſibi ſe putat adiunxiſſe, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem lęditur, cui ſe commiſerit? Atqui ea ſunt animaduertenda peccata maximè, quæ difficillimè præcauentur. tecti eſſe ad alienos poſſumus: intimi multa apertiora videant neceſſe eſt: ſocium verò cauere quî poſſumus? quem etiamſi metuimus, ius officij lædimus. Rectè igitur maiores eum, qui ſocium feſelliſſet, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. At verò T. Roſcius non vnum rei pecuniariæ ſocium feſellit (quod tametſi graue eſt, tamen aliquo modo poſſe ferri videtur) verùm nouem homines honeſtiſſimos, eiuſdem muneris, legationis, officij mandatorumq; ſocios induxit, decepit, deſtituit, aduerſariis tradidit, omni fraude, & perfidia feſellit, qui de eius ſcelere ſuſpicari nihil potuerunt, ſocium officij metuere non debuerunt; eius malitiam non viderunt; orationę vanæ crediderunt. Itaq; nunc illi homines honeſtiſſimi propter iſtius inſidias parũ putantur cauti prouidique fuiſſe. Iſte, qui initio proditor fuit, deinde profuga: qui primò ſociorum conſilia aduerſarijs enuntiauit, deinde ſocietatem cum ipſis aduerſarijs coiit, terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc eſt, præmiis ſceleris ornatus. In eiuſmodi vitâ, iudices, in his tot, tãtiſq; flagitiis hoc quoq; maleficiũ, de quo iudiciũ eſt, reperietis, Erenî quærere ita debetis: vbi multa auarè, multa audacter, multa improbè, multa perfidioſè facta videtis; ibi ſcelus quoq; latere inter illa tot flagitia putatote, tametſi hoc quidẽ minimè latet. quod ita promptũ & propoſitũ eſt, vt nõ ex illis maleficiis, quę in illo cõſtat eſſe, hoc intelligatur, verũ ex hoc etiã, ſi quod illorũ fortè dubitatur, cõuincatur. Quid tãdẽ quęſo iudices? nũ aut ille lanſta omninò iã a gladiis receſſiſſe videtur, aut is diſcipulus magi-

ſtro

ſtro tantulũ de arte concederes? Par eſt auaritia, ſimilis improbitas, eadẽ impudẽtia, gemina audacia. Etenim quoniã fidẽ magiſtri cognoſtis, cognoſcite nunc diſcipuli æquitatem. Dixi iam antea, ſæpenumerò poſtulatos eſſe ab iſtis duos ſeruos in quæſtionẽ, tu ſemper, T. Roſci, recuſaſti. quæro abs te, ijne, qui poſtulabant indigni erant, qui impetrarent? an iſte non commouebat, pro quo poſtulabant? an res ipſa tibi iniqua videbatur? poſtulabant homines nobiliſſimi, atque integerrimi noſtræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui ita vixerunt, taleſque à pop. Romano putantur, vt quidquid dicerent, nemo eſſet, qui non æquum putaret. Poſtulabant autem pro homine miſerrimo, atque infeliciſſimo; qui vel ipſe ſeſe in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porrò abs te eiuſmodi poſtulabatur, vt nihil intereſſet, vtrùm eam rem recuſares, an de maleficio confiterere. Quæ tum ita ſint, quæro abs te, quam ob cauſam recuſaris? Cum occiditur Sex. Roſcius, ibidem fuerunt. Seruos ipſos, quod ad me attinet, neque arguo, neq; purgo. quòd à vobis hoc pugnari video, ne in quæſtionem dentur, ſuſpicioſum eſt: quòd verò apud vos ipſos in honore tanto ſunt, profectò neceſſe eſt ſciant aliquid, quod ſi dixerint, pernicioſum vobis futurum ſit. In dominos quæri de ſeruis iniquũ eſt. Anne quæritur? Sext. enim Roſcius reus eſt. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos eſſe dicitis, cum Chryſogono ſunt. Ita credo, literis eorum, & vrbanitate Chryſogonus ducitur, vt inter ſuos omnium deliciarum, atque omnium artium pueruli, ex tot elegantiſſimis familijs lectos, velit hos verſari, homines penè operarios, ex Amerina diſciplina patris familiæ ruſticani. Non eſt ita profectò, iudices: non eſt verſimile, vt Chryſogonus horum literas adamarit, aut humanitatem: non vt rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum, & fidem. Eſt quiddam, quod occultatur: quod quo ſtudioſiùs ab ipſis op-

primitur, & absconditur, eo magis eminet, & apparet. Quid igitur? Chrysogonus sui maleficij occultandi causa quæstionem de his haberi non vult? minimè, iudices. non in omnes arbitror omnia conuenire. Ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil eiusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primùm in mentem venit dicere. Meministis me ita distribuisse initio causam, in crimen; cuius tota argumentatio permissa Erucio est: & in audaciã, cuius partes Roscijs impositæ sunt: quidquid maleficij, sceleris, cædis erit, proprium id Rosciorum esse debebit: nimiam gratiam, potentiamque Chrysogoni dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse: & à vobis quoniam potestas data est, non modò infirmari, verùm etiam vindicari oportere. Ego sic existimo: qui quęri velit ex ijs, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, eum cupere verum inuenire: qui recuset, eum profectò, tametsi verbo non audeat; tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quàm causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. Nam & multæ res afferri possunt; & vnaquæque earum multis cum argumentis dici potest. Verùm ego, quod inuitus ac necessariò facio, neque diu, neque diligenter facere possum: quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter iudices, attigi: quæ posita sunt in suspicionibus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit disserendum, ea vestris ingenijs coniecturæque committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur: de quo iudices, neque quomodo dicam, neque quomodo taceam reperire possum. Si enim taceo, vel maximam partem relinquo: sin autem dico; vereor ne non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alij quoque plures læsos se esse putent: tametsi ita se res habet, vt mihi in communem causam sectarum dicendum nihil magnopere videatur. hæc enim causa noua profectò & singularis est. bonorum

Sexti

Sexti Roſcij emptor eſt Chryſogonus. Primùm hoc videamus, eius hominis bona qua ratione vænierunt, aut quomodo veníre potuerunt. Atq; hoc nõ ita quæram iudices, vt id dicam eſſe indignum, hominis innocentis bona væniſſe. ſi enim hæc audientur, ac liberè dicentur; non fuit tantus homo Sext. Roſcius in ciuitate, vt de eo potiſſimùm conqueramur. Verùm hoc ego quæro, qui potuerunt iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt, ſiue Cornelia (non enim noui, nec ſcio) verùm iſta ipſa lege bona Sexti Roſcij vænire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt eſſe, vt eorum bona veneant, qui proſcripti ſunt: quo in numero Sextus Roſcius non eſt; aut eorum, qui in aduerſariorum præſidijs occiſi ſunt, dum præſidia vlla fuerunt, in Syllæ præſidijs fuit: poſteaquam ab armis receſſerunt, in ſummo otio rediens à cœna Romæ occiſus eſt. Si lege, bona quoque lege veníſſe fateor; ſin autem conſtat contra omnes non modò veteres leges, verùm etiam nouas occiſum eſſe; bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege vénierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris, Erucí non in eum quem vis, & putas. Nam Syllam & oratio mea ab initio, & ipſius eximia virtus omni tempore purgauit. Ego hæc omnia Chryſogonum feciſſe dico, vt ementiretur, vt malum ciuem Roſcium fuiſſe fingeret, vt eum apud aduerſarios occiſum eſſe diceret, vt hiſce de rebus à legatis Amerinorum doceri L. Syllam paſſus non ſit. denique etiã illud ſuſpicor, omnino hæc bona non veniſſe ad quod poſteà, ſi per vos, iudices, licitũ erit, aperietur. opinor enim eſſe in lege, quã ad diẽ proſcriptiones venditioneſq; fiant: nimirum ad Kalend. Iunias. Aliquot poſt menſes, & homo occiſus eſt: & bona veniſſe dicuntur. Profectò aut hæc bona in tabulas publicas * nullas redierunt, noſque ab iſto nebulone facetiùs eludimur, quàm putamus: aut ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione ſunt. Nam lege quidem bona vænire non potuiſſe conſtat. In-

telligo me ante tempus, iudices, hæc scrutari, & propemodum errare: qui cum capiti Sext. Roscij mederi debeam, * reduuiam curem. Non enim laborat de pecunia; non vllius rationem sui commodi ducit: facilè egestatem suam se laturum putat, si hæc indigna suspicione, & ficto crimine liberatus sit. Verùm quæso à vobis, iudices, vt hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, vt partim me dicere pro meipso putetis, partim pro Sex. Roscio. quæ enim mihi ipsi indigna, & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi prouideamus, arbitror pertinere: ea pro meipso, ex animi mei sensu, ac dolore pronuntio. Quæ ad huius vitæ casum, causamque pertineant; & quid hic pro se dici velit; & qua conditione contentus sit, iam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. Ego hæc à Chrysogono, mea sponte, remoto Sex. Roscio, quæro. Primùm quare ciuis optimi bona venierint: deinde quare hominis eius, qui neque apud aduersarios occisus est, bona venierint; cùm in eos solos lex scripta sit: deinde quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde cur tantulo venierint? Quæ omnia si, quemadmodum solent liberi nequam, & improbi facere, in patronum suum voluerit conferre, nihil egerit. nemo est enim qui nesciat, propter magnitudinem rerum, multa multos partim conuenire, partim imprudente L. Sylla commissse. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, iudices; sed necesse est. etenim si Iupiter optimus maximus, cuius nutu & arbitrio, cœlum, terra, mariaque reguntur: sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit; vrbes deleuit; fruges perdidit; quorum nihil * perniciei causa diuino consilio, sed vi ipsa, & magnitudine rerum factum putamus: at contrà, commoda quibus vtimur, lucemque qua fruimur, spiritumq; quem ducimus, ab eo nobis dari atq; impertiri videmus: quid miramur, L. Syllam

lam cum ſolus rempublicam regeret, orbemq; terrarum gubernaret, imperijq; maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret; aliqua animaduertere non potuiſſe, niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit. Verùm vt hæc miſſa faciam, quæ iam facta ſunt; ex ijs quæ nunc maximè fiunt, nonne quiuis poteſt intelligere, omnium architectum, & machinatorem vnum eſſe Chryſogonum, qui Sex. Roſcij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris cauſa accuſare ſe dixit Erucius?

Deſunt non pauca:

aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant qui in Salentinis, aut in Brutijs habent, vnde vix ter in anno audire nuntium poſſunt. Alter tibi deſcendit de palatio, & ædibus ſuis: habet animi relaxandi cauſa rus amœnum & ſuburbanum; plura præterea prædia: neque tamen vllum, niſi præclarum & propinquum: domus referta vaſis Corinthijs, & Deliacis: in quibus eſt authepſa illa quam tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſq; familijs in turba & rapinis coacernari vna in domo potuit. Familiam verò quantam, & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lectitarios: animi & aurium cauſa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturniſque conuiuijs tota vicinitas perſonet. In hac vita, iudices, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones fieri putatis? quæ verò conuiuia? honeſta, credo, in eiuſmodi domo: ſi domus hæc habenda eſt potius,

quàm officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse verò quemadmodum compositio, & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum, videtis, iudices: vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet: vt se solum beatum, solum potentem putet. Quæ verò efficiat, & quæ conetur, si velim commemorare, vereor, iudices, ne quis imperitior existimet me caulam nobilitatis, victoriamq; voluisse lædere, tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, vituperare. nõ enim vereor ne quis alienum me animum habuisse à causa nobilitatis existimet. Sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui, infirmaq; parte, posteaquã id quod maximè volui, fieri non potuit, vt componeretur; id maximè defendisse, vt ij vincerent, qui vicerunt. quis enim erat, qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? Quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, & suum cuique honoré & gradum redditum, gaudeo, iudices, vehementerq; lætor: eaq; omnia deorũ voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo. Quòd animaduersum est in eos, qui contrà omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere: quòd viris fortibus, quorũ opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est, laudo. Quæ vt fierent, idcircò pugnatum esse arbitror meq; in eo studio partiũ fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcircò arma sumpta sunt, vt homines postremi pecuniis alienis locupletarentur, & in fortunas vniuscuiusq; impetũ facerent, & id nõ modò te prohibere nõ licet, sed ne verbis quidẽ vituperare: tum verò in isto bello non recreatus, neq; restitutus, sed sublatus oppressusq; populus Ro. est. Verũ longè aliter est: nihil horũ est, iudices; nõ modò nõ lædetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis; verũ etiam ornabitur.

erenim

etenim qui hæc vituperare volunt, Chrysogonũ tantum posse queruntur: qui laudare volũt, concessum ei non esse cõmemorant. Ac iam nihil est quod quisquã aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat: Vellẽ quidem liceret, hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet. nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modò rectè: omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabunt omnes, si rectè, & ordine iudicaris. Dum necesse erat, reſq; ipsa cogebat, vnus omnia poterat: qui postea quam magistratus creauit, legesq; constituit, sua cuique procuratio auctoritasq; est restituta. Quã si retinere volunt ij, qui recuperarunt, in perpetuum poterunt obtinere: sin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tãq; profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquam, ne ominis quidem causa dicere: vnum hoc dico, Nostri isti nobiles, nisi vigilantes, & boni, & fortes, & misericordes erunt ijs hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta sua concedant necesse est. Quapropter desinant aliquando dicere, malè aliquẽ locutum esse, si quis verè ac liberè locutus sit: desinant suã causã cũ Chrysogono cõmunicare: desinant, si ille lætus sit, de se aliquid detractũ arbitrari: videant ne turpe, miserũq; sit, eos qui equestrẽ splendorẽ pati non potuerunt, serui nequissimi dominationem ferre posse. Quæ quidem dominatio, iudices, in alijs rebus anteà versabatur: nunc verò quam viam muniret, quò iter affecter, videtis, ad fidem, ad iusiurandũ, ad iudicia vestra, ad id, quòd solùm propè in ciuitate fincerum, sanctumque restat. Hìc ne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? Hìc etiam potens esse vult? O rem miseram atque acerbam. Neque mehercules, hoc indignè fero, quòd vereor, ne quid possit: verùm quòd ausus est, quòd sperauit sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, idipsum queror. Ideircóne expertecta nobilitas armis atque ferro remp. recuperauit, vt ad libidinem suam liberti seruilique nobilium bo-

na, fortunas vestras, nostrasque vexare possent? Si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim: tametsi inermis, iudices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reip. populoq; Romano debet esse; tum verò optimo, & nobilissimo cuique meam orationē gratissimam esse oportet. Quòd si quis est, qui & se, & causam lædi putet, cum Chrysogonus vituperetur: is causam ignorat; seipsum prope nōn nouit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, lęditur, eum ab hoc splendore causæ separatur. Verùm hæc omnis ratio (vt iam antè dixi) mea est: qua me vti respub. & dolor meus, & istorum iniuria coëgit. Sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit à vobis discedere. si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus cōmodis dicit: rogat, oratque te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem conuertit; si nulla in re, te fraudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si vestitum, quo ipse tectus erat, annulumq; dedit; os suum tibi tradidit, si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neq; præterea quidquam excepit; vt sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitā in egestate degere. Prædia mea tu possides; ego aliena misericordia viuo. concedo, & quòd animus æquus est; & quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea maxima veteris, ego seruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi à me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obsto?

ſi ſpoliorum cauſa vis hominem occidere, ſpoliaſti-
quid quæris amplius? ſi inimicitiarum, quæ ſunt tibi
inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia poſſediſti, quã
ipſum cognoſtis? ſin metuis: ab eóne aliquid metuis,
quem vides ipſum ab ſeſe tam atrocem iniuriam pro-
pulſare non poſſe? ſin quòd bona, quæ Roſcij fue-
runt, tua facta ſunt, idcirco hunc illius filium ſtudes
perdere; nonne oſtendis id te vereri, quod præter cæ-
teros tu metuere non debeas, nequando liberis pro-
ſcriptorum bona patria reddantur? Facis iniuriam,
Chryſogone, ſi maiorem ſpem emptionis tuæ in hu-
ius exitio ponis, quàm in his rebus, quas L. Sylla
geſſit. Quòd ſi tibi cauſa nulla eſt, cur hunc miſerum
tanta calamitate affici velis; ſi tibi omnia ſua præter
animam tradidit, nec ſibi quidquam paternum, ne
monumenti quidé cauſa reſeruauit, per deos immor-
tales quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam fera, im-
maniſq; natura? quis vnquam prædo fuit tam nefa-
rius, quis pirata tam barbarus, vt cum integram præ-
dam ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia de-
trahere malet? Scis hunc nihil habere, nihil audere,
nihil poſſe, nihil vnquam contra rem tuam cogi-
taſſe: & tamen oppugnas eum, quem neque metuere
potes, neque odiſſe debes, nec quidquam habere iam
reliqui vides, quod ei detrahere poſſis, niſi hoc indig-
num putas, quòd veſtitum ſedere in iudicio vides,
quem tu è patrimonio tanquam è naufragio nudum
expuliſti. quaſi verò neſcias hunc & ali, & veſtiri à
Cæcilia Baleatici filia, nepotis ſorore, ſpectatiſſima
femina? quæ cum patrem clariſſimum, ampliſſimos
patruos, ornatiſſimum fratrem haberet; tamen, cum
eſſet mulier, virtute perfecit, vt quanto honore ipſa
ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis or-
namenta ex ſua laude redderet. An quòd diligenter
defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi
crede, ſi pro patris eius hoſpitijs, & gratia vellent
omnes huius hoſpites adeſſe, & auderent liberè de-

fendere, satis copiosè defenderetur: sin autem pro magnitudine iniuriæ, proque eo, quòd summa reip. in huius periculo tentatur, hæc omnes vindicarent; consistere, mehercule, vobis isto in loco non liceret. nunc ita defenditur, non sanè, vt molestè ferre aduersarij debeant, neq; vt se potétia superari putent. Quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam transiguntur; fori, iudicijq; rationem Messala, vt videtis, iudices, suscepit: qui si iam satis ætatis, atque roboris haberet, ipse pro Sext. Roscio diceret, quoniam ad dicendum impedimento est ætas, & pudor, qui ornat etatẽ, causam mihi tradidit, quem sua causa cupere, ac debere intelligebat, ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, vt S. Roscij vita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. Nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit: hæc acta res est, vt à nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui iniuriæ resisterent: qui quantũ possent, in salute alterius, quã in exitio mallent ostendere. Quod si omnes qui eodem loco nati sunt, facerent, & respub. ex illis, & ipsi ex inuidia minùs laborarent. Verùm si à Chrysogono, iudices, non impetramus, vt pecunia nostri contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, vt cum ademerit nobis omnia, quæ nostra etiam propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perbitus sit: vnum perfugium, iudices, vna spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ reipub. vestra pristina bonitas, & misericordia: quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus: sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in repub. versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profectò non potest) duriores acerbioresq; reddidit, æstum est, iudices: inter feras satius est ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate versari. Ad eámne

eámne rem vos reseruari estis? ad eámne rem delecti, vt eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij jugulare non potuissent? Solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, vt in eo loco, quò fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic tales viros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dij prohibeant, iudices, vt hoc, quod maiores consilium publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. An verò, iudices, vos nō intelligitis, nihil aliud agi, nisi vt proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in vestro iureiurando, atque in Sex. Roscij periculo quæritur? dubium est ad quem maleficium pertineat, cū videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicariū, eundemq; accusatorem hoc tempore: ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modò culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nunquid hic aliud videtis obstare Roscio, nisi quòd patris bona venierunt? Quòd si vos id suscipitis, & eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cauete per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quàm more maiorum comparatum est, publico consilio factum putaretur. Hanc verò quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à vobis reijcitis, & aspernamini, videte per deos immortales, quem in locum rempublicam peruenturam putetis. Homines sapientes, & illa auctoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maximè resp. laborat, ijs maximè mederi conuenit. Vestrum nemo est, quin intelligat populum Rom. qui quondā in hostes

leniſſimus exiſtimabatur, hoc tempore domeſtica crudelitate laborare. Hanc tollite ex ciuitate, iudices, hanc pati nolite diutiùs in hac repub. verſari; quæ non modò id habet in ſe mali, quòd tot ciues atrociſſimè ſuſtulit, verùm etiam hominibus leniſſimis ademit miſericordiam conſuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus; etiam qui natura mitiſſimi ſumus, aſſiduitate moleſtiarum ſenſum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Deſit forſaſſe quippiam.

PRO Q. ROSCIO COMOEDO.

ORATIO III.

Multa quæ deſunt quærenda.

MAlitiam naturæ, crederetur. is ſcilicet vir optimus, & ſingulari fide prædita, qui ſuo iudicio, ſuis tabulis teſtibus vi conatur. Solent ferè dicere qui per tabulas hominis honeſti pecuniam expenſam tulerunt: Egóne talem virum corrumpere potui, vt mea cauſa falſum in codicem referret? Expecto quàm mox Chærea hæc oratione vtatur: Egóne hanc manum plenam perfidiæ, & has digitos meos impellere potui, vt falſum perſcriberent nomen? Quòd ſi ille ſuas proferet tabulas, proferet ſuas quoque Roſcius; erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit. cur potiùs illius, quàm huius expenſum detur? ſcripſiſſet ille, ſi non iuſſu huius expenſum tulliſſet? non ſcripſiſſet hic, quod ſibi expenſum iuſſiſſet

iussisse? Nam quemadmodũ turpe est scribere, quod non debeatur: sic improbum est non referre, quod debeas. æquè enim tabulæ condemnantur eius qui verum non retulit: & eius, qui falsum perscripsit. Sed ego copia, & facultate causæ confisus, vide quò progrediar. Si tabulas C. Fannius accepti, & expensi protert suas in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minùs secundùm illum iudicetis, non recuso. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, vt quodcunque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius, profer: quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatũ, huic erit probatũ. *Paulò antè M. Perperna, C. Piso, argentarij tabulas poscebamus, nunc tuas, C. Fanni Chærea, solius flagitamus, & quo minùs secundùm eas lis detur, non recusamus. Quid ita non profers? non conficit tabulas? immò diligentissimè. non refert parua nomina in codices? immò omnes summas. leue, & tenue hoc nomen H. S. CCCIↃↃↃ, sunt? quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quomodo H. S. CCCIↃↃↃ. in codice accepti & expensi non sunt? Pro dij immortales, essene quemquam tanta audacia præditum, qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat, quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur? Nimiùm citò ait me * indagare de tabulis: non habere se hoc nomen in * codice accepti, & expensi relatum confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. Vsque eóne te diligis, & magnificè circumspicis, vt pecuniam non ex tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare arrogantiæ est: suarum perscriptionum, & literarum aduersaria proferre, non amentia est? Quòd si eandem vim, diligentiam, auctoritatemq; habent aduersaria, quam tabulæ, quid attinet codicem instituere? conscribere? ordinem conseruare? memoriæ tradere literarũ vetustatẽ? sed si, quòd aduersarijs nihil credimus,

idcirco codicem scribere instituimus : quod etiam apud omnes leue, & infirmum est, id apud iudicem graue & sanctum esse dicetur? Quid est, quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est, quòd diligenter conficiamus tabulas? quæ de causa? quia hęc sunt mẽstrua, illæ sunt ęternæ; hęc delentur statim, illę seruantur sanctè: hæc parui temporis memoriã, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionẽ amplectuntur: hæc sunt *disiecta: illæ in ordinem coniunctæ. itaque aduersaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitauit. Tu C. Piso, tali fide, virtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniã petere non auderes. Ego quę clara sunt cõsuetudine, diutiùs dicere non debeo. Illud verò, quod ad rem vehementer pertinet, quęro: quampridem hoc nomen, Fanni, in aduersaria retulisti? Erubescit: quid respondeat nescit: quid fingat exemplò, non habet. Sane duo menses iam, dices, tamen in codicem *acceptum & expensum referri debuit. Ampliùs sunt sex menses, cur tamdiu iacet hoc nomen in aduersarijs? Quid si tandem ampliùs triennium est? quomodo, cum omnes qui tabulas conficiant, menstruas penè rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium ampliùs in aduersarijs iacere pateris? vtrùm cætera nomina in codicem accepti, & expensi digesta habet, an non? Si non, quomodo tabulas conficis? si etiam, quamobrem, cum cætera nomina in ordinem referas, hoc nomen triennio ampliùs, quod erat in primis magnum, in aduersarijs relinquebas? Nolebas scire debere tibi Roscium: cur scribebas? Rogatus eras ne referres: cur in aduersarijs scriptum habebas? Sed hæc quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi à C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum est, quod conor: difficile est quod polliceor, nisi eundem & aduersarium, & testem habuerit Roscius, nolo vincat. Pecunia tibi debebatur certa,

qua

quæ nunc petitur per iudicem, in qua legitimæ partis sponsio facta est. hic tu amplius H. S. nummo petisti, quàm tibi debitum est, causam perdidisti: propterea quòd aliud est iudicium, aliud est arbitrium: iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum postulauimus consequamur. Eius rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in iudicio directum, aspernim, simplex. Si *pateret H. S. ɔɔɔ. DARI OP. hic, nisi planum facit H. S. ɔɔɔ. ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in arbitrio? mite, moderatum, QVANTVM æquius & melius sit dari. Ille tamen confitetur, plus se petere, quàm debeatur: sed satis superque habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter causæ confidit, alter diffidit. Quæ cum ita sint, quæro abste, quid ita de hac pecunia, de his ipsis H. S. ɔɔɔ. de tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum æquius & melius sit dari, repromittique si peteres? Quis in hanc rem fuit arbiter? vtinam is quidem Romæ esset. Romæ est. Iam vtinam adesset in iudicio, adest. vtinam sederet in consilio C. Pisonis, ipse C. Piso est. eundémne tu arbitrum & iudicem sumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas: & eundem in angustissimam formulam sponsionis concludebas? quis vnquam ad arbitrum, quantum petijt, tantum abstulit? nemo quanti enim æquius esset sibi dari, petijt. de quo homine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti. cæteri cum ad iudicem causam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicauit sibi pecuniam non deberi. Iam duæ partes causæ sunt confectæ: adnumerasse se negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat. Reliquum est vt stipulatum se

esse dicat. præterea enim quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es: vbi? quo die? quo tempore? quo præsente? quis spo. spondisse me dicit? nemo. Hic ego, si finem faciam dicendi, satis fidei, & diligentiæ meæ, satis causæ & controuersiæ, satis formulæ & sponsioni, satis etiam iudici feciſſe videar, cur secundùm Roscium iudicari debeat. Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est. Hæc pecunia necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit. Datam non esse, Fannius confitetur: expensam latam non esse, codices Fannij confirmant: stipulatam non esse, taciturnitas testium concedit. Quid ergò est? quòd & *reus is est, cui & pecunia leuissima, & existimatio sanctissima fuit semper: & iudex est is quem nos non minùs benè de nobis existimare, quàm secundùm nos iudicare velimus: & aduocatio ea est, quam propter eximium splendorem, vt iudicem vnum veteri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica concluſa & comprehensa sint, perinde dicemus. Illa superior fuit oratio necessaria, hæc erit voluntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Pisonem: illa pro reo, hæc pro Roscio: illa victoriæ, hæc bonæ existimationis causa comparata. Pecuniam petis, Fanni, à Roscio: quam? dic audacter, & aperte. vtrùm quæ tibi ex societate debeatur, an quæ ex liberalitate huius promissa sit, & ostentata? quorum alterum est & grauius & odiosius: alterum leuius & faciliùs. Quæ ex societate debeatur? quid ais? hoc iam nec leuiter ferendum est, neque negligenter defendendum, si qua enim sunt priuata iudicia summæ existimationis, & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. æquè enim perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam; & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit; & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. Quæ cum ita sint, qui sit qui

socium

socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacitè vita acta in alterutram partẽ firmum, & graue testimonium. Q. Roscius quid ais? nonne, vt ignis in aquam coniectus continuò restinguitur & refrigeratur: sic referens falsum crimen in purissimam & castissimam vitam collatum statim cõcidit & extinguitur? Roscius socium fraudauit? Potest hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei quàm artis: plus veritatis quàm disciplinæ possidet in se? quem populus Romanus meliorem virum, quàm histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, vt dignissimus sit curia, propter abstinentiam? Sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. estne quisquam omnium mortalium de quo melius existimes tu? estne quisquam qui tibi purior, humanior, officiosior, liberaliorque videatur? Quid? tu Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne quotiescunque in causa in nomen huius incidisti, toties hunc & virum bonum esse dixisti, & honoris causa appellasti? Quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consuevit. Qua in re mihi ridiculè es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Sed vt opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas, de hoc vt existimabas prædicabas: Chæreæ arbitratu causam agebas. Fraudauit Roscius. est hoc quidẽ auribus animisq; hominũ absurdum. Quid si tandẽ aliquẽ timidum, dementẽ, diuitem, inertem nactus esset, qui experiri nõ posset? tamen incredibile esset. Verumtamẽ, quẽ fraudarit, videamus. D. Fanniũ Chæreã Roscius fraudauit. Oro atq; obsecro vos, qui vtrumque nostis, vitã inter se vtriusq; cõferre: qui nõ nostris, facilem

eiem vtrinsq; considerate, nónne ipsum caput, & supercillia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nónne ab imis vnguibus vsque ad verticē summum (si quā coniecturam affert hominibus sacita corporis figurā) ex fraude, fallacijs, mendacijs constare tous videtur? qui idcircò caput & supercilijs semper est rasis, ne vllum pilum viri boni habere dicatur, cuius personam præclarè Roscius in scena tractare consuevit: neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionem illum improbissimum, & periurissimum lenonem cum agit, agit Chaream persona illa lutulenta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, vitáque est expressa. Qui quamobrem Roscium similem sui in fraude & malitia existimarit, nihil videtur: nisi fortè, quod præclarè hunc imitari se in persona lenonis animaduerit. Quamobrem etiam atq; etiam cōsidera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur, Roscius Fannium. quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, petitum castus, callidum imperitus, liberalis auidum incredibile est. quemadmodum si Fannius Roscij fraudasse diceretur, vtrumq; ex vtriusq; persona verisimile videretur, & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, vtrumq; incredibile est, & Roscium quidem per auaritiam appetisse, & Fannium quidquam per se bonitate amisisse. Principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua. H.S. 1000. Q. Roscius fraudauit Fannium. qua de causa? subrideret Saturius veterator, vt sibi videtur. ait propter ipsa H.S. 1000. Video, sed tamen cur ipsa H.S. 1000. tam vehementer concupierit, quæro. Nam tibi, M. Perperna, C. Piso, certè tanti non fuisset, vt socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, causam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immò in suis nummis versabatur. auarus erat? immo etiam, antequam locuples, semper liberalissimus, munificentissimusq;

simusque fuit. Proh Deûm hominumque fidem, qui H.S. CCCIↃↃↃ, CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. quæstus facere noluit (nam certè H. S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia H.S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ merere) is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam, H.S. IↃↃↃ. appetijit? & illa fuit pecunia immánis, hæc parvula: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in causa, & in iudicio collocata. Decem his annis proximis H.S. sexagies honestissimè consequi potuit: noluit: laborem quæstus recepit, quæstum laboris relegit: populo Romano adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. Hoc tu vnquam Fanni faceres? & si hos quæstus recipere posses, non eodem tempore & gestum & animam ageres? Dic nunc te à Roscio H. S. IↃↃↃ. circumscriptum esse, qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illi dicam, quæ vobis in mentem venire certo scio? fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, ne quis aut in genere iniuriæ, aut in ratione actionis errare possit. Expressæ sunt enim ex vniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria, publicæ à prætore formulæ, ad quas priuata lis * accommodatur. Quæ cum ita sint, cur non arbitrum pro socio adegeris, Q. Roscium, quæro. formulam non noras? notissima erat, iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergò lædis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter magnitudinem criminis? sitne vero, quem per arbitrum circumuenire non posses, cuius de ea re proprium * erat iudicium? nunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, vbi licet agere, aut iacere noli, vbi nō oportet, tametsi iā hoc tuo testimo-

nio crimen sublatũ est. nam quo tu tempore illa formula vti nolaisti, nihil hunc in societatem fraudis feciſſe ostendisti. fecit pactionem. num tabulas habet, an nõsi non habet, quemadmodum pactio estsi habet, cur non nominas? Dic nunc Roscium abs te petiſſe, vt familiarẽ suum sumeres arbitrum. non petijt. Dic pactionem feciſſe, vt absolueretur. non pepigit. Quare quare sit absolutus: quod erat summa innocentia & integritate. quid enim factũ est? veniſti domum vltro Roscij, satisfecisti: quod temerè commiſisti, in iudicium vt denuntiares, rogasti vt ignoſceret: te affuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil, clamitasti, iudici hic denuntiauit: absolutus est: tamẽ fraudis ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia, pactionem enim, inquit, mecum feceras idcircò videlicet ne condemnaretur. Quid erat causæ, cur metueret, ne condemnaretur? res erat manifesta. furtum erat apertum. Cuius rei furtum factum erat? Exorditus magna eum expectatione veteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij, is fuit ei cum Roscio communis. hic primum questus est non leuiter Saturius, communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. Largitus est scilicet homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens Fannius Roscio. Sic puto. Quoniam ille hic constitit pauliſper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuisse: at ego totũ Roscij fuisse cõtendo. quid erat enim Fanni? corpus. Quid Roscij? disciplina. Facies non erat, ars erat pretiosa. Ex qua parte erat Fannij, non erat H S. 1000. ex qua parte erat Roscij, amplius erat H S. CCC1000. Nemo enim illũ ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat, ab hoc tradita, locabat se non minus H. S. CCC1000. O societatem captiosam, & indignam.

vbj

vbi alter H. S. ɔɔɔɔ. alter CCCIↃↃↃ. quod fit, in societatem affert, nisi idcircò molestè pateris, quod H. S. ɔɔɔɔ. ut ex arca proferebas, H. S. CCCIↃↃↃ, ex disciplina, & artificio Roscius promebat. Quam enim rem, & expectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quòd Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant. qui admirabantur hunc, illum probant. qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum existimabant. Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. Quid sciret ille, perpauci animaduertebant: vbi didicisset, omnes quærebant: nihil ab hoc prauum, & peruersum produci posse arbitrabantur. si veniret à Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri posse existimaret. quia veniebat à Roscio plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. Quod item nuper in Erote comœdo vsu venit, qui posteà quàm è scena non modo sibilis, sed etiam conuitio explodebatur, sicut in aram, confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comœdos. Quę res extulit eum? vna commendatio huius: qui tamen Panurgum illum, non solùm vt Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaque erudijt. Nam quo quisque est solertior & ingeniosior, hoc docet iracundiùs, & laboriosiùs. quod enim ipse celeriter arripuit, id cùm tardè precipi videt, discruciatur. Paulò longiùs oratio mea proiecta est hac de causa, vt conditionem societatis diligèter cognoscere tis. quæ deinde sunt consecuta? Panurgum, inquit hunc seruum communem Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit, in hanc rẽ, inquit, me cognitorẽ dedisti: lite

contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti. Vtrum pro dimidia parte? an pro tota societate? Planiùs dicam. vtrum pro me? an pro me, & pro te? Pro me? potui. exemplo multorum licitum est. iure fecerunt multi. nihil in ea re tibi iniuriæ feci. pete tu tuum. exige, & aufer quod debetur. suam quisque partem iuris possideat, & persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti benè. gere & tu tuum benè. magno tuam dimidiam partem decidisti. magno & tu tuam partem decide. n.s. ccc1000. tu abstulisti. si fit hoc verò, n.s. ccc1000. tu quoque aufer. Sed hanc decisionem Roscij oratione, & opinione augere licet, re & veritate mediocrem, & tenuem esse inuenietis. Accepit enim agrum temporibus ijs, cum ita cerent precia prædiorum: qui ager neque villam habuit: neq; ex vlla parte fuit cultus: qui nunc multò pluris est, quam tunc fuit: neque id est mirum. tum enim propter reipublicæ calamitates omnium possessiones erant incertæ: nunc desum immortalium benignitate, omnium fortunæ sunt certæ. Tum erat ager incultus sine tecto, nunc est cultissimus cum optima villa. veruntamen, quoniam natura tam maleuolus es, nunquam te ista molestia, & cura liberabo. Præclarè suum negotium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit. quid ad te? tuam partem dimidiam quemadmodum vis, decide. Veruit hic rationem, & id quod probare non potest, fingere conatur. de tota re, inquit, decidisti. ergo huc vniuersa causa deducitur, vtrum Roscius cum Flauio de sua parte, an de tota societate fecerit pactionem. Nam ego Roscium, si quid communi nomine peperit, confiteor præstare deberi societati. Societatis, non suas lites redemit, cum fundum è Flauio accepit. Quid ita? satis non dedit, ampliùs à se neminem petiturum. qui de sua parte decidit, reliquis integrâ reliquit actionem: qui pro socijs transigit, satisdat neminem eorũ posteà peiturũ. Quid ita?

Flauio

Flauio sibi cauere non venit in mentem? nesciebas videlicet Panurgum fuisse in societate? sciebat. Nesciebat Fanniũ Roscio esse socium? præclarè. nam iste cum eo litem contestatã habebat. Cur igitur decidit, & non restipulatur, neminem ampliùs petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur? cur tam imperitè facit, vt nec Roscium stipulatione alliget, neque à Fannio iudicio se absoluat? est hoc primum, & ex conditione iuris, & ex consuetudine cautionis grauissimum, & firmissimum argumentum: quod ego plurib⁹ verbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in causa haberem. Et ne fortè me hoc frustra pollicitum esse prædices, te, te inquam Fanni ab tuis subsellijs contra te testem suscitabo. Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse. Quo tempore? ab hinc annis IV. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cum Flauio transegisse, repromittis tu ab hinc triennium Roscio, quid? recita istam restipulationẽ clarius. Attende quæso Piso: Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuersantem, testimonium contra se dicere cogo. Quid enim restipulatio clamat? QVOD A FLAVIO AB STVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO MI SOLVTVRVM SPONDES? Tua vox est Fanni. quid tu auferre potes à Flauio, si Flauius nihil debet? quid hic porrò nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit? quid verò Flauius tibi daturus est, qui Roscio omne quod debuit dissoluit? cur in re tã veteri, in negotio tam cõfecto, in societate dissoluta, noua hęc restipulatio interponitur? quis est huius restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu, Piso. tu enim Q. Roscium pro opera, labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti vt Fannio daret HS CCC IↃↃↃ. hac conditione, vt si quid ille exegisset à Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. Satisne ista restipulatio dicere tibi videtur apertè. Roscium pro se deci-

disse? At enim forsitan hoc tibi venit in mentem, re-
promisisse Fannium Roscio, si quid à Flauio exegis-
set eius partem dimidiam: sed omninò exegisse nihil,
quid ita non exitum exactionis, sed initium repromis-
sionis spectare debes: neq; si ille persequi noluit, non
quod in se fuit iudicauit Roscium suas, non so-
cietatis lites redemisse. Quid si tãdem planum facio,
post decisionem veterem Roscij, post repromissio-
nem recentem hanc Fannij, H.S. CCCIↃↃↃ. Fanni-
um à Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse? tamen
diutiùs illudere viri optimi existimationi audebit?
Paulò antè quærebã, id quod vehementer ad rẽ per-
tinebat, qua de causa Flauius, cum de tota lite faceret
pactionẽ, neque latis acciperet à Roscio, neq; iudicio
absolueretur à Fannio, nunc verò (id quod mirum, & in-
credibile est) requiro, cum de tota re decidisset cum
Roscio H.S. CCCIↃↃↃ separatim Fannio dissoluerit?
Hoc loco Saturi quid pares respondere, scire cupio.
vtrum omninò Fannium à Flauio H. S. CCCIↃↃↃ.
non abstulisse? an alio nomine, & alia de causa absti-
lisse? Si alia de causa: quæ ratio tibi cum eo intece-
serat: nulla. addictus erat tibi? non frustra tempus cõ-
tero. Omnino, inquit, H S. CCCIↃↃↃ. à Flauio non ab-
stulit, neque Panurgi nomine, neque cuiusquam. Si
planum facio post hanc recentem stipulationem Ro-
scij, H.S. CCCIↃↃↃ. à Flauio te abstulisse, nunquid
causę est, quin à iudicio abeas turpissimè victus? Quo
teste igitur hoc planum faciam? venerat, vt opinor,
hęc res in iudicium? certè. quis erat petitor? Fannius.
quis reus? Flauius. quis iudex? Cluuius. Ex his vnus mi-
hi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat.
quis est ex his grauissimus? sine controuersia, qui om-
nium iudicio comprobatus est iudex. quem igitur
ex his tribus à me testem expectabis? peritorem?
Fannius est: contra se nunquam testimonium dicet.
reum? Flauius est? is iampridem est mortuus: si vi-
ueret, verba eius audiretis. Iudicem? Cluuius est, quid

is

is dicitur. s. ccc ɔɔɔɔ. Panurgi nomine Flauium Fannio dissoluisse. quę tu si ex censu spectas, eques Rom. est, si ex vita, homo clarissimus est: si ex te, iudicem sumpsisti: si ex veritate, id quod scire potuit, & debuit, dixit. Nega, nega nunc, equiti Rom. homini honesto, iudici tuo, credi oportere. Circumspicit, æstuat, negat nos Cluuij testimonium recitaturos. recitabimus. erras: inani & tenui spe te consolaris. Recita testimonium T. Manlij & C. Luscij Ocreæ, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluuio audierunt, Vtrum dicis Lucio & Manlio, an & Cluuio non esse credendum? Planius, atque apertius dicam: vtrum Luscius, & Manlius nihil de n. s, ccc ɔɔɔɔ. ex Cluuio audierunt? an Cluuius falsum Luscio, & Manlio dixit? Hoc ego loco, soluto & quieto sum animo, & quorsum recidit responsum tuum non magnopere laboro. Firmissimis enim, & sanctissimis testimonis virorum optimorum causa Roscij communita est. Si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisiurandi, responde, Manlio, & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque vniuersæ vox. Quid expectas, quàm mox ego Luscium, & Manlium dicam ordine esse senatores, ætate grandes natu, natura sanctos & religiosos, copijs rei familiaris locupletes, & pecuniosos? non faciam, nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis seueriſſimæ fructum quem meruerunt retribuã: magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quàm illorum senectus desiderat meam laudem. Tibi verò, Piso, diu deliberandum & concoquendum est, vtrum potius Chæreæ iurato in sua lite, an Manilio & Luscio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, vt Cluuium falsum dixisse Luscio, & Manlio contendat. quod si facit, qua impudentia est eum ne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? cui testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem

& religionem iudicis testes comparabat? quum ego si ferrem iudicem, refugere non deberet: cum testem producam, reprehendere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luscio, & Manlio: si diceret juratus, crederes? At quid interest inter periurum, & mendacem? qui mentiri solet, peierare consuevit: quem ego vt mentiatur inducere possim, vt peieret, exorare facile potero. Nam qui semel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium perduci consuevit. Quis enim deprecatione deorum: non conscientiæ fide commouetur? Propterea, quæ pœna à dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus iusiurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, dij immortales hominibus irasci, & succensere consuevuerunt. At ego hoc ex contrario contendo, leuior esset auctoritas Cluuij, si diceret iuratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus. tum enim forsitan improbis nimis cupidus videretur; qui qua de re iudex fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis necesse est castissimus, & constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. Dic nisi, si potes, si res, si causa patitur, Cluuium esse mentitum. Mentitus est Cluuius? ipsa mihi veritas manum iniecit, & paulisper consistere, & commorari cogit. vnde hoc totum ductum, & conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus, & versutus, hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius à me petit H.S. ɔɔɔɔ. petam à C. Cluio equite Romano ornatissimo homine, vt mea causa mentiatur, dicat decisionē factam esse. quæ facta non est, H.S. ɔɔ ɔ ɔɔɔɔ. à Flauio data esse Fannio, quæ data non sunt. Et hoc principium improbi animi, miseri negotij, nullius consilij. Quid deinde? posteaquam se preclarè confirmauit, venit ad Cluuium. quem hominem? leuem? immo grauissimum. mobilem? immo constantissimum. familiarem?

liarem? immo alieniſſimum. Hune poſteaquam ſalutauit, rogare cœpit, blandè & concinnè ſcilicet mentire mea cauſa, viris optimis tuis familiaribus præſentibus: dic Flauium cum Fannio de Panurgo decidiſſe, qui nihil tranſegit: dic H.S. CCCIↃↃↃ. dediſſe, qui illem nullum dedit. Quid ille reſpondit? ego vero cupide, & libenter mentiar tua cauſa, & ſi quando me vis peierare, vt paululum tu compendij facias, paratum ſore ſcito. non fuit cauſa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntiũ hoc, quod erat tam leue, tranſigere potuiſti, Pro Deum hominumque fidem, hoc aut Roſcius vnquam à Cluuio petiſſet, ſi H S. millies, in iudicium haberet? aut Cluuius Roſcio petenti conceſſiſſet: ſi vniuerſę prędę particeps eſſet, vix mediusfidius tu, Fanni, à Ballione, aut aliquo eius ſimili hoc poſtulare auderes, & impetrare poſſes: quod cum eſt veritate falſum, tum ratione quoq; eſt incredibile. Obliuiſcor enim Roſcium, & Cluuium viros eſſe primarios: improbos temporis cauſa eſſe fingo: falſum ſubornauit teſtem Roſcius Cluuium: cur tã ſero? cur cũ altera penſio ſoluenda eſſet, nõ tũ, cũ prima? nam iam antea. H S. IↃↃↃ. diſſoluerat. Deinde ſi iam perſuaſum Cluuio, vt mentiretur, cur potius H.S. CCCIↃↃↃ. quam CCCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ: data dixit Fannio à Flauio, cũ ex reſtipulatione pars eius dimidia Roſcij eſſet? Iam intelligis. C. Piſo, ſibi ſoli, ſocietati nihil Roſcium petiſſe. Hoc cum ſentit Saturius eſſe apertum, reſiſtere, & repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis, & inſidiarum in eodem veſtigio diuerticulum reperit: petiſſe, inquit, ſuam partem Roſcium à Flauio confiteor, vacuam, & integram reliquiſſe Fannij concedo: ſed quod ſibi exegit, id commune ſocietatis factum eſſe contendo: quo nihil captioſius, neque indignius poteſt dici. Quæro enim, potueritne Roſcius ex ſocietate ſuam partem petere, necne? Si non potuit: quemadmodum abſtulit? ſi potuit? quemadmodum

non sibi exegit? Nam quod sibi petitur, certè alteri non exigitur. An ita est? si quod vniuersæ societatis fuisset, petisset, quod cum exactū esset, æqualiter omnes partirentur: nunc cū petierit, quod suæ partis esset, non quod abstulit, soli sibi exigit? Quid interest inter eū, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem cōtestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. Itáne verò? cognitor si fuisset tuus, quod vicissem iudicio, ferres tuum, suo nomine petijt: quod abstulit sibi, sibi non tibi exigit. Quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cū præsertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres huic peteres: quodcunque tibi exigeres, id in societate recideret. Quod si ad Roscium nihil peruenirer, quod tu à Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorē: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. Quid enim huic respondere poteris Fanni? eum de sua parte Roscius transegit cū Flauio, actionē tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum n. s. ccc1000. ab eo posteà exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? Simillima enim, & maximè gemina societas hæreditatis est. quemadmodum socius in societate habet partem, sic hæres in hæreditate habet partem, vt hæres sibi soli, non cohæredibus petit: sic socius sibi soli, non socijs petit: & quemadmodum vterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit: hæres ex sua parte, qua hæreditatem * adijt: socius ex ea, qua societatem coijt. Quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, vt eam tu non peteres: si eum exegit suam partem, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri nō debet: nisi fortè tu peruersō more quod hu-

ius

ius eſt, ab alio extorquere nō potes, huic eripere potes. Perſtat in ſententia Satutius, quodcunq; ſibi peat ſocius, id ſocietatis fieri. quod ſi ita eſt, quæ (malum) ſtultitia fuit, vt Roſcius ex iuriſperitorum conſilio, & auctoritate reſtipularetur à Fannio diligenter, vt quod is exegiſſet à Flauio, dimidiam partem ſibi diſſolueret: ſiquidem ſine cautione, & repromiſſione nihilominus id Fannius ſocietati, hoc eſt, Roſcio debebat.

Deſident autem non pauca.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER PRIMVS. QVI DIVINATIO DICITVR.

ORATIO. IIII.

SI quis veſtrûm iudices, aut eorum, qui adſunt, fortè miratur, me qui tot annos in cauſis, iudicijſque publicis ita ſim verſatus, vt deſederim multos, læſerim neminem, ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandū * deſcenderim: is, ſi mei conſilij cauſam, rationēq; cognouerit, vnà & id quod facio probabit, & in hac cauſa profectò neminē mihi eſſe prēponendū actorē putabit. Cū quæſtor in Sicilia fuiſſē, iudices, itaq; ex ea prouincia deceſſiſſē, vt Siculis omnibus iucundā diutur nāq; memoriā quęſturæ, nominiſq; mei relinquerē: factū eſt, vti cum ſummum in veteribus patronis multis, tū nōnullum etiam in me præſidiū ſuis fortunis conſtitutū eſſe arbitrarentur, qui nunc populati, atq; vexati, cuncti ad me publicè ſępè venerunt, vt ſuarū fortunarum omniū cauſam, defenſionemq; ſuſciperem: me ſæpè

eſſe

esse pollicitum, sæpè ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid à me requireret commodis eorum me non defuturum. venisse tempus aiebant, non iam vt commoda sua, sed vt vitam, salutemque totius prouinciæ defenderem: sese iamne deos quidem in suis vrbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulachra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset, quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset, eas omnes sese hoc vno prætore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices asperner, quos me incolumi, nemini suppices * esse oporterer, Tuli grauiter, & acerbè iudices, in eum me locum * adductum, vt aut eos homines spes falleret, qui opem à me atque auxilium * petissent: aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem prouincia post me quæstorem fuisset. quo ego adiumento sperabam hanc à me molestiam posse demoueri, id mihi erat aduersarium maximè. nam illi multò mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quæstor non fuisset. Adductus fi iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutoq; maiorum, vt onus hoc laboris atque officij, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod hæc quæ videtur esse accusatio mea, non potiùs accusatio, quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. Quamobrè si mihi vnus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor. & non omninò à defendendis hominibus, subleuādisq; discedere. Quod si hanc causam

sam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberé, si aut hoc à me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa tantæ necessitudinis non intercederet: & hoc quod facio, me reip. causa facere prosteretur: vt homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius iustta atq; flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphilia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpissimaq; nossemus me agente in iudicium vocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut consiliũ posset reprehendere? Quid est, prò Deũm hominumq; fidé, in quo ego reip. plus hoc tempore prodesse possim? Quid est quod aut populo Romano gratius esse debeat? aut socijs, exterisq; nationibus optatius esse possit? aut saluti, fortunisque omnium magis accommodatum sit? Populatæ, vexatæ, funditùs euersæ prouinciæ: socij, stipendiarijq; populi Rom. afflicti, miseri, iam non salutis spé, sed exitij solatiũ quærunt. Qui iudicia mangre apud ordinem senatorium volunt, queruntur accusatores se idoneos non habere: qui accusare possunt, iudiciorũ seueritatem desiderant. populus Rom. intereà, tametsi multis incommodis, difficultatibusque affectus est, tamé nihil æquè in rep. atq; illam veterem iudiciorum vim, grauitatemq; requirit. Iudiciorũ desiderio tribunitia potestas etflagitata est: iudiciorũ leuitate ordo quoq; alius ad res iudicandas postulatur. iudicum culpa atq; dedecore etiam censoriũ nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur: id iã populare, atq; plausibile factum est. In hac libidine hominũ nocentissimorum in populi Ro. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc vnum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, vt homines idonei, atque integri causam reipublicæ legumq; susciperent: fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse reipublicæ subleuandæ, quæ maximè laboraret. Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam

acceſſerim, demonſtrauí: dicendum neceſſariò eſt de contentione noſtra, vt in conſtituendo accuſatore, quod ſequi poſſitis, habeatis. Ego ſic intelligo iudices, cum de pecunijs repetundis nomen cuiuſpiam deferatur; ſi certamen inter aliquos ſit, cui poſſint delatio detur, hæc duo in primis ſpectari oportere, quem maximè velint actorem eſſe ij, quibus factæ eſſe dicantur injuriæ: & quem minimè velit is, qui eas iniurias feciſſe arguatur. In hac cauſa, iudices, tametſi vtrumq; eſſe arbitror perſpicuum: tamen de vtroq; dicam. & de eo prius, quod apud vos plurimi debet valere, hoc eſt, de voluntate eorum quibus iniuriæ factæ ſunt: quorum cauſa iudicium de pecunijs repetundis eſt conſtitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus eſſe, Siculorum ciuitates vaſtaſſe, domos exiniſſe, fana ſpoliaſſe dicitur. Adſunt, queruntur Siculi vniuerſi: ad meam fidē quā habent ſpectatā iam & diu cognitā confugiunt: auxiliū ſibi per me à vobis, atq; à populi Romani legibus petunt: me defenſorē calamitatum ſuarum, me vltorē iniuriarum, me cognitorē iuris ſui, me actorem cauſę totius eſſe voluerunt. Vtrùm Q. Cęcili hoc dices, me non Siculorum rogatu ad cauſam accedere? an optimorum fideliſſimorumq; ſociorum voluntatem apud hos grauem eſſe non oporteré? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui inimicum eſſe ſimulas, maximè exiſtimari vult, Siculos hoc à me non petiſſe: primùm cauſam inimici tui ſubleuabis, de quo nō præiudicium, ſed planè iudicium iam factum putatur: quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem ſuæ cauſæ contra illius iniurias quęſiſſe. Hoc ſi tu inimicus eius factum negabis, quod ipſe, cui maximè hęc res obſtat, negare nō audet; videto ne nimiū familiariter inimicitias exercere videare. Deinde ſunt teſtes viri clariſſimi noſtræ ciuitatis, quos omnes à me nominari nō eſt neceſſe: eos qui adſunt appellabo, quos ſi mē tirer, teſtes eſſe impudē tię meę minime

minimè vellem. ſcit is, qui eſt in conſilio, C. Marcellus: ſcit is, quem adeſſe video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atq; præſidio Siculi maximè nituntur, quòd omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta eſt. Hi ſciunt hoc non modò à me petitum eſſe, ſed ita ſæpe, & ita vehementer eſſe petitum, vt aut cauſa mihi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſſitudinis repudiandum. Sed quid ego his teſtibus vtor? quaſi res dubia, aut obſcura ſit. Adſunt homines ex tota prouincia nobiliſſimi, qui præſentes vos orant atq; obſecrant iudices, vt in actore cauſæ ſuæ diligendo, veſtrum iudicium à ſuo iudicio ne diſcrepet. Omnium ciuitatum totius Siciliæ legationes adſunt, præter duas ciuitates, quarum duarū, ſi adeſſent, duo crimina vel maxima minuerentur, quæ cum his ciuitatibus C. Verri communicata ſunt. At enim cur à me potiſſimùm hoc præſidium petiuerunt? Si eſſet dubium, petiſſent à me præſidium, necne, dicerem cur petiſſent. Nunc verò, cum id ita perſpicuum ſit, vt oculis iudicare poſſitis, neſcio cur hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi obijciatur me potiſſimùm eſſe delectum. Verùm id mihi non ſumo, iudices, & hoc non modò in oratione mea non pono, ſed ne in opinione quidem cuiuſquam relinquo, me omnibus patronis eſſe præpoſitum. Non ita eſt, ſed vniuſcuiuſque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio eſt. Mea fuit ſemper hæc in hac re voluntas, & ſententia, quemuis vt in hoc * mallent de his qui eſſent idonei, ſuſcipere, quàm me: me vt * mallent quàm neminem. Reliquum eſt iam, vt illud quæramus cum hoc conſtet, Siculos à me petiſſe, ecquid hanc rem apud vos, animoſque veſtros valere oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in ſuo iure repetundo ſocij populi Rom. ſupplices veſtri habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quaſi verò dubium ſit, quin tota lex de pecunijs repetundis ſociorum cau ſa co ſtituta ſit. Nam cui bus

cum sunt ereptæ pecuniæ, ciuili ferè actione, & priuato iure repetuntur. Hæc lex socialis est: hoc ius nationum exteratum est, hanc habent arcem minùs aliquanto nunc quidem munitam, quàm anteà: veruntamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est cuius legis non modo à populo Rom. sed etiam ab vltimis nationibus iampridem seueri custodes requiruntur. Quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa lex sit, constituta? Sicilia tota si vna voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argẽti, quod ornamentorũ in meis vrbibus, sedibus, delubris fuit, quod in vnaquaq; re beneficio senatus, populique Romani iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti: quo nomine abs te sestertiũm millies ex lege repeto. Si vniuersa, vt dixi, prouincia loquì posset, hac voce vteretur: quoniã id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. In huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam inuitis ijs, quorũ negotiũ est, accedere, aut aspirare audeat: Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent: Te non nouimus: nescimus qui sis: nunquam te antea vidimus: fine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nonne id diceremus, quod cuiuis probare deberẽt? nunc hoc dicunt: vtrũq; se nosse: alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum: alterum planè nolle. Cur nolint, etiamsi tacerent, satis dicunt. verum non tacent. tamen his inuitissimis te offeres? tamẽ in aliena causa loquere? tamẽ eos defendes, qui se ab omnibus desertos potiùs, quàm abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neq; velle sua causa, nec si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguã reliquarum fortunarum, quam habent in legis, & iudicij seueritate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis, quibus maxime lex con-

consultum esse vult? cur de quibus in prouincia non optimè es meritus, eos nunc planè fortunis omnibus conaris euertere? cur his non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? Nam, te actore quem eorum affuturum putas? quos intelligis non vt per te alium, sed vt per aliquem te ipsum vlciscantur, laborare? At enim solũ, id est, vt me Siculi maxime velint, alterum illud credo obscurum est, à quo Verres minime se accusari velit. Ecquis vnquam tam palam de honore, tam vehemẽter de salute sua contendit, quàm ille, atq; illius amici, vt ne hęc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cuiusmodi in vtroque nostrũm sunt, paulò post commemorabo. Nunc tantum id dicam quod tacitus tu mihi assentiare, nullam rem in me esse, quam ille contemnat, nullam in te, quam pertimescat. Itaq; magnus ille defensor, & amici eius tibi *Hortensius suffragatur, me oppugnat: apertè à iudicibus petit, vt tu mihi anteponare: & ait hoc se honestè sine vlla inuidia, ac sine vlla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi, impetrare, reus vt absoluatur: non peto: sed vt ab hoc potiùs, quàm ab illo accusetur, id peto. Da mihi hoc, cõcede quod facile est, quod honestũ, quod non inuidiosum: quod cũ dederis, sine vllo tuo periculo, sine infamia illud dederis, vt is absoluatur, cuius ego causa laboro. Et ait idẽ, vt aliquis metus adiũctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit: id esse perfacile, nõ enim singulos ferre sententias, sed vniuersos constituere: ceratam vnicuiq; tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quã quòd eum minimè res tota delectat. videt enim si à pueris nobilibus quos adhuc eluſit, si à quadruplatoribus, quos non sine causa contemsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi voluntas ad viros for-

ees ſpectatoſque homines tranſlata ſit, ſe in iudicijs dominari nō poſſe. Huic ego homini iam antè denūtio, ſi à me cauſam hanc vos agi voluetitis, rationem illi defendēdi totā eſſe mutandam, & ita tamen mutandam, vt meliore & honeſtiore conditione ſit quā qua ipſe eſſe vult: vt imitetur homines eos, quos ipſe vidit amplíſſimos, L. Craſſum & M. Antonium, qui nihil ſe arbitrabantur ad iudicia, cauſaſq; amicorū præter fidem, & ingenium afferre oportere. nihil erit, quod, me agente, arbitretur iudiciū ſine magno multorum periculo poſſe corrūpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum cauſam receptam, populi Romani ſuſceptam eſſe arbitror: vt mihi non vnus homo improbus opprimendus ſit, id quod Siculi petiuerunt: ſed omnino omnis improbitas, id quod populus Romanus iamdiu flagitat, extinguenda, atque delenda ſit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere poſſim, malo in aliorum ſpe relinquere, quàm in oratione mea ponere. Tu verò, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modò ſpecimen ceteris aliquod dediſti, ſed tute tui periculum feciſti? In mentem tibi non venit, quid negotij ſit cauſam publicam ſuſtinere? vitam alterius totam explicare? atq; eam non modò in animis iudicum, ſed etiam in oculis, conſpectuque omnium exponere? ſociorum ſalutem, commoda prouinciarum, vim legum, grauitatem iudiciorum defendere? Cognoſce ex me, quoniam hoc primum tempus dicēdi nactus es, quàm multa eſſe oporteat in eo, qui alterū accuſet? ex quibus ſi vnū aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipſe, iſtuc quod expetis mea voluntate concedam. Primùm integritatem, atque innocentiam ſingularem. nihil eſt enim, quod minùs ſe fendum ſit, quàm rationem ab altero vitæ repoſcere eum, qui non poſſit ſuæ reddere. Hic ego de te pluta non dicam: vnum illud credo, omnes animaduertere, te adhuc à nullis niſi à Siculis potuiſſe cognoſci. Siculos hoc dicere, cum eidem ſint irati, cui tu te inimicum

mecum esse dicis: sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem (vt est hominum genus nimis acutum & suspicio sum) non te ex Sicilia literas in Verrem deportare velle arbitrantur, sed cum ijsdem literis illius prætura & tua quæstura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia literas suspicantur. Deinde accusatorem firmum verumq; esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facilè intelligo esse non posse. Nec ea dico, quæ si dicam, tamen infirmare non possis, te antequam de Sicilia decesseris, in gratiam rediisse cum Verre: Potamonem scribam, & familiarem tuum retentum esse à Verre in provincia, cum tu decederes: M. Cæciliũ fratrem tuum, lectissimum, atque ornatissimum adolescentem non modò non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre: cum illo familiarissimè, atque amicissimè vivere. Sunt hæc & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non vtor. hoc dico, te, si maximè cupies, tamen verũ accusatorem esse non posse. video enim permulta esse crimina, quorũ tibi societas cum Verre eiusmodi est, vt ea in accusando attingere non audeas. Quæritur Sicilia tota, C. Verrẽ ab aratoribus, cum frumẽtum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tritici modius * n. s. II. pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimẽ, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc vno crimine illum condemnem necesse est. Tu Cæcili, quid facies? Vtrùm hoc tantũ crimen prætermittes? an obijcies? Si obijcies, idne alteri criminis dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia, tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, vt quo minùs tute condemnere, recusare non possis? Si prætermittes, qualis erit ista tua accusatio, quæ domestici periculi metu certissimi, & maximi criminis non modò suspicionem, verùm etiam mentionem ipsam

pertimescas? Emptum est ex s.c. frumentum à Siculis prætore Verre, pro quò frumento pecunia omnis soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente: te accusante nullū. eras enim tu quæstor pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte, tua potestas erat. Huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis & iniurijs. Mihi crede, Cæcili, non potest in accusando, socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc, Verre prætore factum est solū? non, sed etiam * quæstore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? Ergo id omninò Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat. Atq; ego hæc quæ in medio posita sunt, cōmemoro. Sunt alia magis occulta furta, quæ ille, vt istius credo animos, atq; impetus retardaret, cū quæstore suo benignissime communicauit. Hęc tu scis ad me esse delata: quę si velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modò voluntate fuisse coniunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse diuisam. Quapropter si tibi iudicium postulas dari, quod tecum vna fecerit, concedo, si id lege permittitur: sin autem de accusatione dicimus, cōcedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius peccata demonstrare possint. Ac vide, quantum interfuturum sit inter me am, atq; tuam accusationē. Ego, etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, obijcies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa, Cæcili, conemendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, præsertim,

tim tanta, nullo modo potest aliqua facultas, agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudicijs legibus, aut ratio, aut exercitatio? intelligo quàm scopuloso, difficili que in loco versem. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, atque eloquentiæ molestissima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neq; est quod possim dicere, neque si esset, dicerem. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quicquid est: aut si id parum est, ego maius id commemorando facere non possum. De te, Cæcili, iam mehercule, hoc extra hanc contentionem, certamenq; nostrum familiariter tecum loquar. Tu ipse quemadmodum existimes vide etiam atq; etiam, & tu te colliges: & qui sis, & quid facere possis, cõsidera. Putasne te posse de maximis, acerbissimisque rebus, cum causam sociorum fortunasque prouinciæ, ius populi Romani, grauitatem iudicij legumq; susceperis, tot res, tam graues, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere? Putasne te posse, quæ C. Verres in quæstura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Asia Pãphyliaq; patrarit, ea, quemadmodum locis temporibusq; diuisa sint, sic criminibus, & oratione distinguere? Putasne te posse, id quod in eiusmodi reo maximè necessarium est, facere, vt quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba, & indigna videantur esse ijs, qui audient, atque illis visa sunt, qui senserunt? Magna sunt ea, quæ dico. * mihi, credenoli hæc contemnere. dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam grauiter, copioseque agenda est: * perspiciendum est, si quid agere aut perficere vis, vt homines te non solùm audiant, verum etiam libenter studioseq; audiant. In quo si te multũ natura adiuuarer, si optimis à pueritia disciplinis, atq; artibus studuisses, & in his elaborasses, si literas Græcas Athenis, nõ Libybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didicisses: ta-

men esset magnum tantam causam, tam expectatam & diligentia consequi & memoria complecti, & oratione exponere, & voce, & viribus sustinere. Fortasse dices, quid ergo hęc in te sunt omnia? vtinam quidem essent: verumtamen vt esse possent, magno studio mihi à pueritia est elaboratum. Quòd si ego hac propter magnitudinem rerum ac difficultatem assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quàm longè tute ab his rebus abesse arbitrare, quas non modò antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint suspicari potes? Ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicijsque ita versor, vt eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci plures causas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs laboribúsque consumam, quo paratior ad vsum forensem, promptiorque esse possim; tamen, ita deos mihi velim propitios, vt cum illius diei mihi venit in mentem, quo die, cirato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. Iam nunc mente & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi mę improbitas illius factura sit. Quæ cum cogito, Iamolc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensiq; sunt, & expectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &, si quid ex vetere aliqua oratione, IOVEM ego optimum maximum: aut, VELLEM, si fieri potuisset, iudices: aut aliquid eiusmodi edisserre potueris, præclarè te paratum in iudicium venturum arbitraris. Ac si tibi nemo respondurus esset, tamen ipsam causam, vt ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine desertissimo, & ad dicendum paratissimo

ratissimo futurum esse certamen, quicum modò disserẽdum, modò omni ratione pugnãdum, certãdumque sit? Cuius ego ingenium ita laudo, vt non pertimescam: ita probo, vt me ab eo delectari faciliùs, quã decipi putem posse. Nunquam ille me opprimet consilio: nunquam vllo artificio peruertet, nunquam ingenio me suo labefactare, atque infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationesque dicendi. sępe in ijsdem, sępe in contrarijs causis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, vt nonnullum etiam de suo ingenium iudicium fieri arbitretur. Te verò, Cæcili, quemadmodum sit elusurus, quàm omni ratione iactaturus, videre iam videor: quoties ille tibi potestatem, optionemque facturus sit vt eligas vtrum velis, factum esse, necne; verum esse, an falsum: vtrum dixeris, id contra te futurum, qui tibi æstus, qui error, quæ tenebræ, dij immortales, erunt homini minimè malo? Quid cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere? quid, cum vnumquodque transigere, expedire, absolvere? ipse profectò metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. Quid, cũ commiserari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & te traijcere cœperit: cõmemorare quęstoris cum prętore necessitudinem constitutam; morem maiorũ? sortis religionẽ? poterisne eius orationis subire? inuidiam? vide modò, etiam atq; etiam considera. mihi enim videtur periculũ fore, ne ille nõ modò verbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis præstringat aciẽ ingenij tui, teq; ab institutis tuis, cogitationibusq; abducat. Atq; huiusce rei iudicium iam cõtinuò video futurum. si enim mihi hodie respõdere ad hęc, quę dico, potueris: si ab isto libro, quẽ tibi magister ludi nescio quis ex alienis orationibus compositum dedit, verbo vno discesseris: posse te, & illi quoque iudicio non deesse, & causæ, atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum in hac prolusione

nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo aduersario fore putemus? Esto: ipse nihil est: nihil potest, at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis, est tamen hoc aliquid: tametsi non est satis, *omnibus enim rebus is qui princeps in agendo est, ornatissimus & paratissimus esse debet. Verum tamen L. Apulium esse video proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed vsu forensi, atque exercitatione tyronem. Deinde, vt opinor, habet Allienum: hunc tamē à subsellijs, qui quid in dicendo posset, nunquam satis attendi, in clamando quidem video eum esse bene robustum, atque exercitatum. in hoc spes tuæ sunt omnes: hic, si fueris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. *Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest; sed consulet laudi & existimationi tuæ, & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, vt tu *tandē aliquid esse videare. Vt in actoribus Græcis fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquāto clarius dicere quā ipse primarum, multum summittere, vt ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus; tibi seruiet, tibi lenocinabitur, minus aliquanto contendet, quam potest. Iam hoc confiderate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri: cum & ipse Allienus ea facultate, quā si habet, aliquantum detracturus sit, & Cæcilius tum denig; se aliquid futurum putet, si Allienus minus vehemens fuerit, & sibi primas in dicēdo partes concesserit. Quartum quē sit habiturus nō video, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionē sibi postularunt. cuicunq; vos delationē dedisse tis: ex quibus alieniſſimis hominibus, ita paratus venis, vt tibi hospes aliquis sit recipiēdus. Quibus ego non sum tantum honorē habiturus, vt ad ea quæ dixerint certo loco, aut singulatim vnicuiq; respondeam. sic breuiter, quoniam non cōsulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi præteriens satisfaciam

vniuersis,

vniuersis. Tantane vobis inopia videor esse amicorum, vt mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, vt mihi causam præripere conemini potius, quam aliquos à columna Mœnia vestri ordinis reos repetatis? Custodem, inquit, Tullio, me apponite. Quidnimihi quam multis custodibus opus erit, si me semel ad meas causas admiseros? qui non solum ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. Sed de isto custode toto sic vobis breuissime respondebo, non esse hos tales viros commissuros, vt ad causam tantam à me susceptam, mihi ereditam, quisquã subscriptor, me inuito, aspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat. Verũ, vt ad te, Cæcili redeam; quam multa te deficiant vides: quam multa sint in te quæ reus nocens in accusatore suo cupiat, profecto iam intelligis. Quid ad hæc dici potest? non enim quæro quid tu dicturus sis. video mihi non te, sed hunc librum esse respõsurum, quem monitor tuus hic tenet: qui si te recte monere volet, suadebit tibi, vt hinc discedas, neq; mihi verbũ vllũ respõdeas. quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriã tibi fecisse Verrem arbitror. neq; enim esse verisimile, cũ omnibus Siculis faceret iniurias, te illi vnũ eximiũ, cui consuleret fuisse. Sed cæteri Siculi vltorẽ suarum iniuriarũ inuenerũt: tu dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, vt cæterorum quoq; iniuriæ sint impunitę, atq; inultę. & hoc te præterit, nõ id solùm spectari solere, qui debeat, sed etiã illud, qui possit vlcisci: in quo vtrumq; sit, eum superiorẽ esse: in quo alterum, in eo non quid is velit, sed quid facere possit, quæri solere. Quod si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: vtrum tandem censes hos iudices grauius ferre oportere ab illo esse lęsum, an prouinciam Siciliam esse vexatam, ac perditam? opi-

nor concedes, multo hoc & esse grauius, & ab omnibus ferri grauiùs oportere. Concede igitur, vt tibi anteponatur in accusando prouincia. nam prouincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius causæ adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriã, quæ cæterorum quoq; animos posset alieno incommodo commouere: minimè. nam id quoq; ad rem pertinet arbitror, qualis iniuria dicatur, quæ causa inimicitiarum proferatur. Cognoscite ex me. nam iste eam profectò, nisi planè nihil sapit, nunquam proferet. Agonis est quedam Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ, quę mulier ante hunc quæstorem copiosa planè & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonij quidã symphoniacos seruos abducebat, per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat. Tum illa, vt mos in Sicilia est omniũ Venereorum, & eorum qui à Venere se liberauerunt, vt præfecto illi religionem Veneris nomenq; obijceret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. Vbi hoc quæstori Cæcilio viro optimo, & homini æquissimo nuntiatum est: vocari ad se Agonidem iubet: dicitq; dat statim, si pateret eam se, & sua Veneris esse dixisse. indicant recuperatores id, quod necesse erat, neq; enim erat cuiquã dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona venditpecuniam redigit. Ita dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis, ac religione retinere vult, fortunas omnes, libertatemq; suam istius iniuria perdidit. Lilybęi Verres venit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorum suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem admunerare & reddere. Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? æquius ad leuandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæstoris libidinem coercendam?

Summè

Summè hæc omnia mihi videntur esse laudanda. Sed repente è vestigio ex homine, tanquam aliquo Circæo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit quantulum visum est. Hic tu, si læsum te à Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris: defendam, & negabo. Deinde de iniuria, quæ tibi facta sit, neminem nostrûm grauiorem vindicem esse oportet, quàm te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiã redisti, si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te posteà cœnauit, vtrum perfidiosum, an præuaricatorem existimari mauis? video esse necesse alterutrum. Sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minùs vtrum velis eligas. Quid si ne iniuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, causa remanet? quid habes, quod possis dicere, quamobrem non modò mihi sed cuiquam anteponare, nisi fortè illud, quod dicturum te esse audio, quæstorem illius fuisse. quæ causa grauis esset, si certares mecum, vter nostrûm illi amicior esse deberet. in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare causam necessitudinis ad inferendum periculum iustam videri oportere. Etenim si plurimas à tuo prætore iniurias accepisses, tamẽ eas ferendo maiorem laudem, quàm vlciscẽdo mererere. Cum verò nullum illius in vita rectius factũ sit, quàm id quod tu iniuriam appellas: hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam, ad necessitudinem violandam videri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen quoniam quæstor eius fuisti, non potes eum sine vlla vituperatione accusare. si verò nulla tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam esse horum putas, qui non malit te sine vituperatione, quàm cum scelere discedere? At vide, quid differat inter meam opinionem ac tuam. tu, cum omnibus rebus inferior sis,

hac vna in re te mihi anteferri putas oportere, quod quæstor illius fueris: ego, si superior cæteris rebus esses, te hanc vnam ob causam accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim à maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neq; iustiorem, neq; grauiorē causam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciæ, quā officij, quam * publicam muneris societatem. Quamobrem, si iure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id piè facere non posses: cùm verò neq; iniuriam acceperis, & prætori tuo periculum crees, fatearis necesse est, te illi iniustum, impiumq; bellum inferre conari Etenim ista quæstura ad eam rem valet, vt elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quamobrem eum, cui quæstor fueris, accuses: nō, vt ob eam ipsam causam postulandum sit, vt tibi potissimum accusatio detur, neq; ferè vnquam venit in contentionem de accusando, qui quæstor fuisset, quin repudiaretur, Itaq; neq; L. Philoni in C. Seruilliū nominis deferendi potestas est data, neq; M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neq; Cn. Pompeio in T. Albucium: quorū nemo propter indignitatē repudiatus est: sed ne libido violandæ necessitudinis auctoritate iudicum cōprobaretur. Atq; ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, vt tu mecum. quæstor enim Albucij fuerat, vt tu Verris. Iulius hoc secū auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, vt hoc tempore nos à Siculis, sic tum ille à Sardis rogatus ad causam accesserat. Semper hæc causa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi fuit honestissima, pro socijs, pro salute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studiū, laborem interponere. Etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas persequi volunt, qua in re dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto illa causa honestior, quæ non solùm probabilis videri, sed

etiam

etiam grata esse debet, nulla priuatim accepta iniu-
ria, sociorum atq; amicorum populi Romani dolore,
atq; iniurijs commoueri? Nuper, cum in P. Gabinium
uir fortissimus, & innocentissimus L. Piso, delationem
nominis postularet, & contra Q. Cęcilius peteret, ijs-
que se veteres inimicitias iamdiù susceptas persequi
diceret: cum auctoritas, & dignitas Pisonis valebat
plurimum, tum illa erat causa iustissima, quod eum si-
bi Achæi patronum adoptarant. Etenim, cum lex ip-
sa de pecunijs repetundis sociorum atq; amicorum
populi Romani causa comparata sit, iniquum est, nō
eum legis, iudicijq; actorem idoneum maximè puta-
ri, quem auctorem causæ suæ socij, defensoremq; for-
tunarum suarum potissimum esse voluerunt. An quod
ad commemorandum est honestius, id ad probandum
non multò videri debet æquius? Vtra igitur est splen-
didior? vtra illustrior commemoratio? accusaui eum,
quicū quæstor fueram, quicum me sors consuetudoq;
maiorum, quicum me deorum hominumq; iudicium
coniunxerat. an accusaui rogatu sociorū, atq; amico-
rum? delectus sum ab vniuersa prouincia, qui eius iu-
ra, fortunasque defenderem. Dubitare quisquam po-
test, quin honestius sit, eorū causa, apud quos quæ-
stor fueris, quam eum, cuius quæstor fueris accusare?
Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis,
hoc sibi amplissimum, pulcherrimumque ducebant,
ab hospitibus, clientibusq; suis, ab exteris nationibus,
quæ in amicitiam populi Romani ditionemq; essent,
iniurias propulsare, eorumque fortunas defendere.
M. Catonem illum sapientem, clarissimum virum, &
prudentissimum, cum multis graues inimicitias ges-
sisse accepimus propter Hispanorum, apud quos con-
sul fuerat iniurias. Nuper Cn. Domicium scimus M.
* Syllano dicm dixisse propter vnius hominis Egi-
tomati paterni amici, atque hospitis iniurias. neque
enim magis animos hominum nocentium res vn-
quam vlla commouit, quam hæc maiorum consue-

tudo longo interuallo repetita, atque relata sociorũ querimoniæ delatæ ad hominem non inertissimum: susceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide, diligentiaq; sua posse defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc institui, atq; adeò institutum referri, ac renouari molestè ferant, putant fore, vti si paulatim hæc consuetudo serpere, ac prodire cœperit, per homines honestissimos vitosq; fortissimos, nõ imperitos adolescentulos, aut, illiusmodi quadruplatores, leges iudicia que administrentur. Cuius consuetudinis, atque instituti patres, maioresq; nostros non pœnitebat tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo. aut cum P. Africanus homo virtute, fortuna, gloria rebus gestis amplissimus, posteà quã hic consul & censor fuerat, L. Cottam in iudiciũ vocabat. Iure tum florebat populi Rom. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq; maiestas grauis habebatur: nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine paruis opibus, ac facultatibus prædito simulant sese mirari, cum molestè ferant: Quid sibi iste vult, accusatorem ne se existimari, qui anteà, defendere cõsueuerat? nunc præsertim ea iam ætate, cum ædilitatem petat? Ego verò, & ætatis non modò meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq; defẽdere. Et profectò aut hoc remediũ est ægrotæ, ac propè desperatæ reip. iudicijsq; corruptis, ac contaminatis paucorum vitio, ac turpitudine, hominesadlegum defensionem, iudiciorũq; auctoritatẽ quàm honestissimos & integerrimos diligentissimosque accedere, aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profectò nulla vnquam medicina his tot incommodis repetietur. Nulla salus reip, maior est quã eos, qui alterum accusant, non minùs de laude, de honore, de fama sua, quã illos qui accusãtur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaq; semper ij diligẽtissimè, laborio-

bosissimeque accusarunt, qui seipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere, iudices debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla vnquam opinio fuerit, nullaq; in hoc ipso iudicio exspectatio futura sit, qui neque vt antè collectam famam conseruet, neque vti reliqui temporis spem confirmet, laborat, non nimis hanc causam seuerè, non nimis accuratè, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offensione deperdat: vt turpissimè flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requirat. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos vt incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, vigiliisque collectam: vt si in hac causa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc quæ dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salua possimus: si tantulum offensum, titubatumque sit, vt ea quæ singulatim, ac diu collecta sunt, vno tempore vniuersa perdamus. Quapropter iudices vestrum est deligere, quem existimetis facillimè posse magnitudinem causæ, ac iudicij sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Cæcilium antepositeritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populos Rom. ne tam honestam, tam seueram, diligentemque accusationem neque vobis placuisse, neque ordini vestro placere arbitretur, prouidete.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER II.

ORATIO QVINTA.

QVOD erat optandum maxime, iudices, & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedandum, maximè pertinebat: id non humano consilio, sed propè diuinitùs, datum, atque oblatum vobis summo reipublicæ tempore videtur. inueterauit enim iam opinio pernicioſa reip. vobiſque periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes omnium ſermone percrebuit, His iudicijs, quæ nunc ſunt, pecunioſum hominem, quamuis ſit nocens, neminem poſſe damnari. Nunc in ipſo diſcrimine ordinis, iudiciorumque veſtrorum, cum ſint parati, qui concionibus & legibus hanc inuidiam ſenatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus eſt C. Verres, homo vita atque factis, omnium iam opinione damnatus: pecuniæ magnitudine, ſua ſpe, ac prædicatione abſolutus. Huic ego cauſæ iudices, cum ſumma voluntate, & expectatione populi Rom. actor acceſſi, non vt augerem inuidiam ordinis, ſed vt infamiæ communi ſuccurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem iudiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo R. ſatisfacere exteris nationibus poſſetis, depeculatorem ærarij, vexatorem Aſiæ atq; Pamphiliæ, prædonem iuris vrbani, labem atque perniciem prouinciæ Siciliæ. De quo ſi vos ſeuerè, religioſeq; iudicaueritis, auctoritas ea, quæ in vobis remanere debet, hæbit: ſin iſtius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem, veritatemq; perfregerint, ego hoc tamen aſſequar, vt iudicium potiùs reipublicæ

publicæ, quàm aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse videatur. Equidem, vt de me confitear iudices, cum multæ mihi à C. Verre insidiæ tum palàm, tum clàm factæ sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum studio officioq; repulerim, nunquã tamen neq; tantam periculum mihi adire visus sum, neq; tantopere pertimui, vt nunc in ipso iudicio. Neq; tantum me expectatio accusationis meæ, concursusq; tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementissimè perturbor, commouet: quantum istius insidiæ nefariæ, * quas vno tempore mihi, vobis, M. Glabrioni prætori, socijs, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur: qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset surripuissent, se tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit: nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quod si quam audax est ad conandum tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefelliſſet, verum hoc adhuc percommodè cadit: quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam, vt apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusq; omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse, tum cum primum reus à me factus est: quod, cum è prouincia recens esset, inuidiaque & infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tũ ad iudicium corrũpendũ tempus alienum offenderet. Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem: inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet, non * vt idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & vigilijs consecutus sum. Etenim ille Achaius inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, vt omnium populorum, priuatorumque literas iniurias que cognoscerem: vt perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quæsitum esse, non

qui reum ſuum adduceret, ſed qui meum tempus obſideret. Nunc homo audaciſſimus, atque amentiſſimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque inſtructum in iudicium venire, vt non modo in auribus veſtris, ſed in oculis omnium ſua furta atque flagitia defixurus ſim. Videt ſenatores multos eſſe teſtes audaciæ ſuæ: videt multos equites Romanos, frequentes; præterea ciues, atque ſocios, quibus ipſe inſignes iniurias fecerit: videt etiam tot graues ab amiciſſimis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac teſtimonijs conueniſſe. Quæ cum ita ſint, vſque eo de omnibus bonis malè exiſtimat, vſque eo ſenatoria iudicia perdita, profligataque eſſe arbitratur, vt hoc palàm dictitet, non ſine cauſa ſe cupidum pecuniæ fuiſſe, quoniam tantum in pecunia præſidium experiatur eſſe: ſeſe (id quod difficillimum fuerit) tempus ipſum emiſſe iudicij ſui, quo cæteras facilius emere poſſet: vt, quoniam criminum vim ſubterfugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. Quod ſi non modo in cauſa, verùm in aliquo honeſto præſidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia ſpem aliquam collocaſſet, profectò non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur; non vſq; eo deſpiceret, contemneretq; ordinem ſenatorium, vt arbitratu eius deligeretur ex ſenatu, qui reus fieret, qui, dum hic quæ opus eſſent, compararet, cauſam interea ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quo animum intendat, facilè perſpicio: quamobrem verò ſe confidat aliquid perficere poſſe, hoc prætore, & hoc conſilio, intelligere non poſſum. vnum illud intelligo, quod * populus Rom. in reiectione iudicum iudicauit, ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, vt omnem rationem ſalutis in pecunia * poneret: hoc erepto præſidio, vt nullâ ſibi rem adiumento fore arbitraretur. Etenim quod eſt ingenium tantum, quæ tanta facultas dicendi, & copia: quæ iſtius vitam, tot vitijs flagitijſque conuictam, iam, ridem omnium voluntate iudicio-

iudicioque damnatam, aliqua ex parte posſit defendere? Cuius vt adolescentiæ maculas ignominiasque præteream, quæstura primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonē spoliatum à quæstore suo pecunia publica? nudatum, & proditum consulem? desertum exercitum? relictam prouinciam? fortis necessitudinem, religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiæ totius, & Pamphiliæ: quibus in prouincijs multas domos, plurimas vrbes, omnia fana depeculatus est: cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit & instaurauit quæstorium: cum eum, cui legatus, & * pro quæstore fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura vrbana ædium sacrarum fuit publicorumque operum * depopulatio: simul in iure dicendo bonorum possessionumq; contra omnium instituta addictio, & condonatio. Iam verò omnium vitiorū suorum plurima, & maxima constituit monumenta & indicia in prouincia Sicilia: quā iste per triennium * ita vexauit, ac perdidit, vt ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, innocentesque prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc prætore, Siculi neq; suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia iura tenuerunt: tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auariſſimi, & libidinosiſſimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius iudicata est: nulla res tam patria cuiusquam, atque auita fuit: quæ non ab eo, imperio istiuc abiudicaretur. Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactæ: socij fideliſſimi in hostium numero existimati, ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentiſſimi propter pecuniam iudicio liberati: honestiſſimi atque integerrimi absentes rei facti, indicta causa damnati & ejecti,

portus munitissimi, maximæ tutissimæq; vrbes piratis prædonibusq; patefactæ: nautæ, militesq; Siculorum, socij nostri atque amici fame necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia populi Rom. amissæ, & perditæ. Idem iste prætor monumenta antiquissima partim Regum locupletissimorum, quę illi ornamento vrbibus esse voluerunt: partim etiam nostrorum imperatorum, quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut tradiderunt, spoliauit, nudauitque omnia. Neq; hoc solum in statuis publicis, ornamentisque fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est. Deum deniq; nullũ Siculis, qui ei paulò magis affabre, atq; antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris verò & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesque suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. At enim hæc ita commissa sunt ab isto, vt non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit: vt mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea quæ scit mecum recognoscere. Quæ cum ita sint, iste homo amens, ac perditus alia mecum ratione pugnat, non id agit, vt alicuius eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat his se rebus confidere. sed video quid agat (neq; enim agit occultissimè) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, hominũ arrogantium nomina: qui non tam me impediunt quod nobiles sunt, quam adiuuant, quod noti sunt: simulat se eorum præsidio confidere, cum interea aliud quiddam iamdiù machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter

uiter iam, *iudices exponam, sed prius vt ab initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. Vt primum è prouincia rediit, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia, mansit in condictione, atq; pacto vsq; ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. posteaquam reiectio iudicum facta est, quod & in sortitione istius spem fortuna populi *Romani, & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renuntiata est tota *condictio. Prælarè se res habebat: libelli nominum vestrorũ, consilijq; huius in manibus erant omnium. nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententijs allini posse, cum iste repètè ex alacri atq; læto, sic erat humilis, atq; demissus, vt non modò populo Romano, sed etiam sibi ipso condemnatus videretur. Ecce autem repentè, his diebus paucis, comitijs consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eędemq; vestræ famæ, fortunisque omnium insidiæ per eosdem homines comparantur. Quæ res primò iudices pertenui nobis argumento indicioque patefacta est: pòst aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine vllo errore peruenimus. Nam vt Hortensius cos. designatus domum reducebatur è campo cũ maxima frequentia à multitudine: fit obuiam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris potiùs, quam contumeliæ causa nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille si commemorari noluisset, non tanto in conuentu, tam apertè, palamque dixisset, quæ tamen à me pedetentim, cauteque dicentur: vt & amicitiæ nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem, appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc constitit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse, Renuntio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs

esse absolutum. Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero vt quisque me viderat, narrabat, alijs illud indignum, alijs ridiculum videbatur: ridiculum ijs, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non comitijs consularibus positam arbitrabantur. indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrantur. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam, & perspicue, nulla esse iudicia. qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quid tota Sicilia, quid omnes Siculi: omnes negotiatores, omnes publicæ, priuatæque literæ Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil, inuito eos, designato? Quid iudices? non crimina, non testes, non æstimationem populi Romani sequentur? non omnia iam in vnius potestate, ac moderatione vertentur? Verè loquar, iudices, vehementer me hæc res commouebat. optimus enim quisque ita loquebatur: iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius, etenim quis poterit, Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare? Erat omnibus molestum: neque eos tam istius * perditi subita lætitia, quàm hominis amplissimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam dissimulare, me id molestè ferre: cupiebam animi dolorem vultu regere, & taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum prætores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset, vt de pecunijs repetundis quæreret, nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, vt is quoque domum * pueros mitteret, qui vxori suæ nuntiarent. Sanè, ne hæc quidem res mihi placebat: neque tantopere quid in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam; vnū illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, repetiebam: fiscos complures cum pecunia Sicilienſi

à quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos: ex his quasi x. fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine. diuisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex quibus quidam qui se omnia mea causa facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demonstrat qua iste oratione vsus esset: commemorasse istum quàm liberaliter eos tractasset * etiam antea cum ipse præturam petisset, & proximis consularibus, prætorijsque comitijs: * deinde esse pollicitum; quantum * vellent pecuniæ, si me ædilitate deiecissent. hoc alios negasse audere, alios respondisse, non putare id perfici * posse: inuentum tamen esse fortem amicum ex eadem familia Q Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum: qui H s. quingentis millibus depositis, id se perfecturũ polliceretur: & fuisse tamen nonnullos, qui se vnà facturos esse dicerent. quæ cum ita essent, sane beneuolo animo me, vt magnopere cauerem, præmonebat. Solicitabar rebus maximis vno, atque eo perexiguo tempore: vrgebant comitia: & his ipsis oppugnabat grandi pecunia. instabat iudicium. ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere quæ ad iudicium pertinebant libere, commitiorum metu deterrebat: petitioni toto animo seruire propter iudicium non licebat: minari denique diuisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio districtum, atque obligatum futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio: domum ad illum vt venirent: Siculos sane in eo liberos fuisse: qui, quamobrem * accerserentur. cum intelligerent, non * venissent. Interea comitia nostra, quorum iste se, vt cæterorum hoc anno comitiorum, dominum esse abitrabatur, haberi cœpta sunt. cursare iste homo potens, cum filio blando, & gratioso circum tribus: paternos amicos, hoc est, diuisores, appellare omnes, & conuenire. Quod cum esset in-

telle&tam, & animaduerſum, fecit animo libentiſſimo populus Romanus, vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuiſſent, ne eiuſdem pecunijs de honore deijcerer. Poſteaquam illa petitionis magna cura liberatus ſum, animo cœpi multo magis vacuo ac ſoluto, nihil aliud, niſi de iudicio agere, & cogitare. Repetio iudices, hæc ab iſtis conſilia inita, & conſtituta, vt quacunque opus eſſet ratione, res ita ducerentur, vt apud M. Metellum prætorem cauſa diceretur, in eo eſſe hæc commoda: primum M. Metellum amiciſſimum, deinde Hortenſium cos. non ſolum, ſed etiam Q. Metellum, qui quam iſti ſit amicus attendite; dedit enim prærogatiuam ſuæ voluntatis eiuſmodi, vt iſti pro prærogatiuis * iam reddidiſſe videatur. An me taciturum tantis de rebus exiſtimauiſti? & in tanto reipublicæ exiſtimationiſque meæ periculo cuiquam conſulturum potius, quàm officio, & dignitati meæ? * Accerſit alter cos. deſignatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus eſſet prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, ſe conſulem eſſe, fratrem ſuum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum eſſe quæſiturum de pecunijs repetundis. Verri ne noceri poſſit multis rationibus eſſe prouiſum. Quid eſt quæſo, Metelle iudicium corrumpere, ſi hoc non eſt? teſtes præſertim Siculos, timidos homines & afflictos, non ſolum auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, & duorum prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine innocente & propinquo, cum propter hominem perditiſſimum, atque alieniſſimum de officio ac dignitate diſcedis, & committis, vt quod ille dictitat, alicui qui te ignorat, verum eſſe videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, vt cæteros ex veſtra familia, ſed opera ſua conſulem factum. Duo igitur conſules, & quæſitor erunt ex illius voluntate. Non ſolũ effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimiũ ſeruientem populi exiſtimationi, M. Glabrionẽ: ſed accedet

det nobis etiam illud: iudex est M. Cæsonius collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus & cognitus: quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex Kalend. Ian. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium, duos severissimos, atq; integerrimos iudices, quòd tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. Sulpicius iudex tristis, & integer, magistratum ineat necesse est Nonis Decemb. M. Crepereius ex aerrima illa equestri familia & disciplina: L. Cassius ex familia tum ad cæteras res, tum ad iudicandum severissima: Cn: Tremellius, homo summa religione, & diligentia: tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati: ex Kal. Ian. non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum: quoniam is huic ipsi quæstioni præfuturus est. Ita secundum Kalend. Ian. & prætore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamq; iudicij exspectationem ad nostrum arbitrium, libidinemque eludemus. Nonæ sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpistis: hunc diem iam numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est, hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL. diebus interpositis, tum deniq; se ad ea, quæ à nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ductu-ros & dicendo * & accusando facile ad ludos victoriæ. cum his plebeios esse coniunctos: secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agēdum futuri sunt. ita defessa, ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem esse venturam, quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo sum, vt eo iudice, quam prætore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quam in-

iurato aliorum tabellas committere. Nunc ego, iudices, iam vos conſulo, quid mihi faciendum putetis, id enim conſilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi neceſſariò capiendum intelligo. Si vrat ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, induſtriæ, diligentiæque capiam fructum: & ex accuſatione perficiam, vt nemo vnquam poſt hominum memoriam paratior, vigilantior, compoſitior ad iudicium veniſſe videatur. ſed in hac laude induſtriæ meæ, reus ne elabatur ſummum periculum eſt. Quid eſt igitur, quod fieri poſſit? non obſcurum, opinor, neque abſconditum fructum iſtum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reſeruemus; nunc hominem tabulis, teſtibus priuatis publiciſque literis, auctoritatibuſque accuſemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortenſi. dicam apertè. ſi te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac cauſa contendere putarem, ego quoq; in accuſando, atque in explicandis criminibus operam conſumerem. nunc quoniam pugnare contra me inſtituiſti, non tam ex tua natura, quàm ex iſtius tempore & cauſa malitioſè neceſſe eſt iſtiuſmodi rationi aliquo conſilio obſiſtere. Tua ratio eſt, vt ſecundum binos ludos mihi reſpondere incipias: mea, vt ante primum ludos comperendinem. ita fiet vt tua iſta ratio exiſtimetur aſtuta, meum hoc conſilium neceſſarium. Verùm illud, quod inſtitueram dicere, mihi rem tecum eſſe, eiuſmodi eſt. Ego cum hanc cauſam Siculorum rogatu recepiſſem, idque mihi amplum, & præclarum exiſtimaſſem, eos velle meæ fidei, diligentiæque periculum facere, qui innocentiæ, abſtinentiæque feciſſent tum, ſuſcepto negotio, maius mihi quiddam propoſui, in quo meam in rempub. voluntatem populus Romanus perſpicere poſſet. Nam illud mihi nequaquam dignum induſtria, conatuque meo videbatur, iſtum à me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, niſi iſta tua intolerabilis potentia, & ei

ea cupiditas, qua per hosce annos, in quibusdam iudiciis vsus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc verò quoniam hæc te omnis dominatio regnumque iudiciorum tantopere delectat, & sunt homines, quos libidinis, infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat, qui quasi de industria in odium, offensionemque populi Romani itruere videantur; hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, veruntamen dignum in quo omnes nernos ætatis, industriæque meæ contendetem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate, & audacia premitur, & vrgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me * inimicum, accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum aduersarium, hoc mihi sumo: hoc mihi depoſco: quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Rom. ex Kal. Ian. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. hoc munus adilitatis meæ populo Rom. amplissimum, pulcherrimumque polliceor, moneo, prædico, ante denuntio: qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicij solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suã profesſi sunt, abstinent in hoc iudicio manus, animosq; ab hoc scelere nefario. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædilis, hoc est, paulò amplius, quàm priuatus. Tamen hæc huiusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Rom. grata, atque iucunda, vt ipse consul in hac causa per me minus etiam, si fieri possit, quàm priuatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ intra decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie, flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Rom. quid sit quamobrem, cum equester ordo iudicaret annos prope quinquaginta continuos,

* nulla, iudice equite Rom. iudicante, ne tenuissimâ quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit: quid sit, quod iudicijs ad senatorum ordinem translatis, sublataq; populi Rom. in vnumquẽque * nostrûm potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H. S. * tricies, prætorium hominem honestè non posse damnari: quid sit, quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore, de pecunijs repetundis, lis æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popillio senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt: quod in M. Attilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse: quod inuenti sunt senatores, qui C. Verre prætore vrbano sortiẽte, exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio à reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, vt reum damnaret. Iam verò quomodo illam labem, ignominiam, calamitatẽq; totius ordinis conqueraris hoc factum esse in hac ciuitate, cum senatorius ordo iudicaret, vt dicolonibus signis iudicatorum hominum sententiæ notarentur: hæc omnia me diligenter, seuereq; acturum esse polliceor. Quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatũ aut; cõmissum? cum præsertim planũ facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audientibus sæpe dixisse, se habere hominem potẽtem, cuius fiducia prouinciam spoliaret: neq; sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud prætura Siciliensis distributum habere, vt secum præclarè agi diceret, si vnius anni quæstum in rem suam conuerteret, alterum patronis & defensoribus suis traderet: tertium illum vberrimum, quæstuosissimumq; annũ totum iudicibus reseruaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabrionem, nu; er, cum in

in reijciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Ro. commoueri: me arbitrari fore, vti nationes exteræ legatos ad populum Rom. mitterent, vt lex de pecunijs repetundis, iudiciumq; tolleretur. si enim iudicia nulla sint, tantum vnumquēq; ablaturum putant, quantum sibi, ac liberis suis satis esse arbitretur. nunc quòd eiusmodi iudicia sint, tantum vnumquemque auferre, quantum sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus satis futurum sit. hoc profectò infinitum esse: se auaritissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ victoriæ non posse. O commemoranda iudicia, præclaramque existimationem nostri ordinis: cum socij populi Rom. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ à maioribus nostris sociorum causa cōparata sunt. An iste vnquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quā est apud populum Romanum, cum in auaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur. Cui loco per deos immortales iudices, consulite, ac prouidete. moneo præcipiq; id, quod intelligo, tempus opportunissimū vobis hoc diuinitus datū esse, vt odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla deniq; iam existimantur esse iudicia. itaq; à populo Rom. contemnimur, despicimur, graui diuturnaq; iam flagramus infamia. neque enim vllam aliam ob causam populus Rom. tribunitiam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neq; hoc Q. Catulum hominem sapientissimum, atque amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio viro fortissimo, & clarissimo de tribunitia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate vsus: patres conscriptos iudicia malè, & flagitiosè tueri. quod si in rebus iudicandis populi Rom. existimationi satisfacere voluis-

sent, non tantopere homines fuisse tribunitiam potestatem desideraturos. Ipse deniq; Cn. Pompeius, cũ primum concionem ad vrbem consul designatus habuit, vbi (id quod maximè exspectari videbatur) ostendit se tribunitiam potestatem restituturum: factus est in eo strepitus, & grata cõcionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset, populatas vexatasque esse prouincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se prouidere ac consulere velle: tum verò non strepitu, sed maximo clamore suam populus Rom. significauit voluntatem. Nunc autem homines in speculis sunt: obseruant quemadmodum se vnusquisq; * vestrũm gerat in retinenda religione, conseruandisque legibus: vident adhuc post legem tribunitiam vnum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere quod laudent non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Rom. de vobis iudicabit: in hoc homine statuetur, possitne senatoribus iudicantibus homo nocentissimus, pecuniosissimusq; dãnari. Deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: vt si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea quæ turpissima est, residere possit. non gratia, non cognatione, nõ alijs recte factis, non deniq; aliquo mediocri vitio tot tant ãq; eius vitia subleuata esse existimabuntur. Postremò ego causam sic agam, iudices: eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, vt nemo à vobis, vt istum absoluatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & consequi possim. Ita res à me agetur, vt in eorum consilijs omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi Rom. interesse videantur. Vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem, at que infamiam

delete

delere, ac tollere poteſtis. Conſtat inter omnes, poſthæc conſtituta iudicia, quibus nunc vtimur, nullum hoc ſplendore, atque hac dignitate conſilium fuiſſe. Hic ſi quid erit offenſum, omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri nō poteſt, ſed alium omnino ordinem ad res iudicandas quærendū arbitrabuntur. Quapropter primum à dijs immortalibus, quod ſperare mihi videor, hoc idem, iudices, peto, vt hoc iudicio nemo improbus, præter eum, qui iampridem inuentus eſt, reperiatur: deinde, ſi plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Rom. iudices, confirmo, vim mehercule, mihi prius, quàm vim perſeuerantiamq; ad illorum improbitatem perſequendam defuturam. Verùm quod ego laboribus, periculis, inimicitijſque meis tum, cum admiſſum erit, dedecus ſeuere me perſecuturum eſſe polliceor: idne accidat, tu tua ſapientia, auctoritate, diligentia M. Glabrio potes prouidere. ſuſcipe cauſam iudiciorum: ſuſcipe cauſam ſeueritatis, integritatis, fidei, religionis: ſuſcipe cauſam ſenatus, vt is hoc iudicio probatus, cum populo Romano & in laude & in gratia eſſe poſſit. Cogita * quo loco ſis: quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Achæi veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, ſeueriſſimiſque iudicibus vſus eſt. Circumſtat te ſumma auctoritas, quæ te obliuiſci lauds domeſticæ non ſinat: quæ te dies noctesq; commoneat, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum auum, gratiſſimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad reſiſtendum hominibus audaciſſimis, ſi aui Scævolæ prudentiam ad proſpiciendas inſidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur; ſi ſoceri Scauri conſtantiam, vt ne quis te de vera & certa poſſit ſententia dimouere, intelliget populus Romanus integerrimo atque honeſtiſſimo prætore, delectoq; conſilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus

habuisse momenti ad suspicionem criminis, quàm ad rationem salutis. Mihi certum est non committere, vt in hac causa prætor nobis, consiliumq; mutetur: non patiar rem in id tempus adduci, vt Siculi, quos adhuc serui designatorum consulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo vniuersos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent: vt homines miseri, anteà socij, atque amici populi Romani, nunc serui ac supplices, non modò ius suum fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant. Non sinam profectò causa à me peroratà, XL. diebus interpositis, tum nobis denique * respondeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate adducta sit: non committam vt tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit, quæ conuenit vno tempore vndique comitiorum, ludorum, censendique causa, huius iudicij, & laudis fructum, & offensionis periculum vestrum, laborem, solicitudinemque nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid à quoque dictum sit omnium puto esse oportere. Faciam hoc non nouum, sed ab ijs qui nunc principes nostræ ciuitatis sunt, ante factum, vt testibus vtar: statim illud à me nouum, iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, vt crimen totum explicem: vbi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem: vt nihil inter illam vsitatam accusationem, atque hanc nouam intersit: nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur: hic in singulas res dabuntur: vt illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq; sit. Si quis erit, qui perpetuâ orationem accusationemq; desideret, altera actione audiet: * nunc id quod facimus, ea ratione, vt malitiæ illorum consilio nostro occurramus, necessatiò fieri intelligar. Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidinosè, multa crudeliter in ciues Ro-

atque

atque in socios, multa in deos, hominesq; nefariè fecerit, tum præterea quadringenties sestertiûm ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, priuatis, publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, vt hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosq; dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER III.

ORATIO. VI.

NEMINEM vestrûm ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Rom. fuisse, C. Verrem altera actione responsurû non * fuisse, neque ad iudicium affuturû. Quæ fama non ideirco solum emanarat, quod iste certè statuerat, ac deliberauerat non adesse: verùm etiam, quod nemo quemquã tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tã multis testibus euictus, ora iudicum aspicere, aut os suum populo Ro. ostendere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum præstò est: respondet: defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui fecit, vt in rebus turpissimis, cùm manifestò teneatur. si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitũ quęsisse videatur. Patior, iudices, & non molestè fero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructũ esse laturos. nã si iste id fecisset, quod primo statuerat, vt non adesset: minus aliquanto,

mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda, constituendaque elaborassem; vestra verò laus tenuis planè atque obscura, iudices esset. Neque enim hoc à vobis populus Rom. expectat: neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in eo, quē nemo sit ausus defendere. immò verò adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: vestra integritas cum istius pecunia: testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenq; venerint. Absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quàm inuidisse vestræ laudi videretur. Neque enim salus vlla maior reip. hoc tempore reperiri potest quàm populum Rom. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, remp. senatorio consilio maximè posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quàm opinione populi Rom. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. Itaq; mihi videor magnam & maximè ægram, & propè depositam reipub. partem suscepisse: neq; in eo magis meæ, quam vestræ laudi, existimationique seruijsse. Accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, vituperationemq; tollendam: &, vt cum hæc res pro voluntate populi Rom. esset iudicata, * finis aliquando iudiciariæ controuersiæ constitueretur: postremò, vt, cum hoc iudicatum esset, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur. etenim sine dubio, iudices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. Reus est * enim nocentissimus: qui si condemnatus, desinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum posse: sin absoluitur, desinemus nos de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neq; ipse iam speràt, nec populus Roman. metuit. De impu-

impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi pro cætera eius audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos, & in homines impiè, nefariéque commisit: quorum scelerum pœnis agitatur, & à mente, consilioque deducitur. Agunt enim præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dij patrij, quod iste vnus * inuentus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretiú pro sepultura liberorum posceret. Religiones verò, cæremoniæq; omnium sacrorum, fanorumque violatæ, simulachraq; deorum quæ non modò ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, cõsistere eius animum sine furore, atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solùm, neque hoc auaritiæ supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse. singularem quandam pœnam istius immanis, atq; importuna natura desiderat. non id solum quæritur, vt isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt, sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & ciuium Romanorum crucitatus, multorumq; innocentium sãguis, istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed direptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumque in vestrum iudicium adduximus: vt ego hunc vnum eiusmodi reum post homiuum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs, hominibusque inuitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, præclarè nobiscum actum iri, si populus Roman. istius vnius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, nõ istum

maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliarit, et tot homines innocentes necarit, cum ciues Rom. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces, accepta pecunia dimiserit; quam eos, si * qui istum tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum iurati, sententia sua liberarent? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occultè surripi, aut impunè eripi possit. His ego iudicibus non probabo C. Verrē contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus Ro. tot ciuitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri prouincia, tot populorum, priuatorumq; literis non credidisse? tantæ populi Ro. voluntati restitisse? sustineant. reperiemus, si istum v. num ad alium iudiciū perducere * potuerimus, quibus probemus istum in quæstura pecuniam publicam Ca. Carboni consuli datam auertisse: quibus persuadeamus istum alieno nomine à quęstoribus vrbanis (quod priore actione didicistis) pecuniam abstulisse. erunt qui in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illū eius peculatum vel acerrimè vindicandum putent, quòd iste M Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re vera populi Rom. & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex vrbibus sociorum atq; amicorum non dubitauerit auferre. Emerserit ex peculatus etiam iudicio. meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberauit. videat quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suæ reseruauit. quærat non solum quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suæ confessioni possit mederi. meminerit se priore actione clamore populi Ro. ipsecto, atque inimico excitatum

excitatum, confessum esse, duces à se prædonum secuti non esse percussos: se iam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur, eos à se pecunia liberatos. fateatur id, quod negari non potest, se priuatum hominē prædonum duces viuos, atque incolumes domi suæ, posteaquam Romam redierit, vsque dum per me licuerit, tenuisse: hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit, proficiscar eò, quo me iampridem vocat populus Rom. De iure enim libertatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & rectè putat. Confringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perturbat, euolet ex vestra seueritate: mihi credite, arctioribus apud populum Rom. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus Rom. populus Rom. qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem Rom qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes V. & XXX. tribus homini grauissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui se præsente ciuem Rom. securi percussum esse dixit. audietur à populo Rom. vir primarius eques Rom. L. Flauius, qui suum familiarē, Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum ciues Rom cognoscerent, lachrymantesq; defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Rom. in latomijs istius imperio crudelissimè per vim morte esse mulctatos. Hanc ego causam cum agā beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor ne aut istū vis vlla ex populi Romani suffragijs eripere, aut à me vllum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac caussa peccare, iudices, quisquam, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio cum in præteritis est rebus

cognita, tum in reliquis explorata atq; prouisa est. Ego meum studium in rempublicam iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri, atque ornatissimi (quo in numero è vobis complures fuere) ita probarunt, vt ei, qui istius quæstor fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modò defendendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa profectus: quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum & testium declarauit: pudorem verò ac religionem, quòd cum venissem senator ad socios populi Roman. qui in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causæ communis defensor diuerti potius, quàm ad eos, qui à me auxilium petiuissent. Nemini meus aduentus labori, aut sumptui neque publicè neque priuatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat. Romam vt ex Sicilia redij, cum iste atque istius amici homines lauti, & vrbani sermones huiusce modi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia à vera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quæstorem me in prouincia cognouerant, & hinc homines maximè illustres, qui vt ipsi noti sunt, sic nostrum vnumquemque optimè norant: tamen vsque eò timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad reijciendos iudices venimus. Sciebam in reijciendis iudicibus nonnullos memoria nostra, pactionis suspicionem non vitasse, cum in ipsa accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. Ita reieci, iudices, vt hoc constet post hunc stetum reip. quo nunc vtimur, simili splen-

dore

dore & dignitate consilium nullum fuisse, quam iste laudem communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: & cum eius patronus ex eo quæreret, cur suos familiarissimos Sex. Peduceum, Q. Confidium, Q. Iunium reiici passus esset, respondit, quòd eos in iudicando nimium sui iuris, sententiæque cognoscceret. Itaque iudicibus reiectis, sperabam iam onus meum vobiscum esse commune: putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse & diligentiam: quod me non fefellit. Nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me vteretur, populus Rom. iudicauit istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum iudicumq; cupidus, qui non conspectu, consessuque vestro commoueretur? Cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret; id sum assecutus, vt vna hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecuniosо, profuso, perdito, spem iudicij corrumpendi præciderem: vt primo die testium tanto numero citato populus Rom. iudicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: vt alter dies amicis istius & defensoribus nō modo spem victoriæ, sed etiā voluntatē defensionis auferret: vt tertius dies sic hominem prosterneret, vt morbo simulato, nō quid responderet, sed quēadmodū nō respōderet, deliberaret: deinde reliquis dieb. his crim. his testib. & vrbanis & prouincialib. sic obrutus, atq; oppressus est, vt his ludorum diebus interposit. is, nemo istum comperendinatum, sed cōdemnatum iudicaret. Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici. Non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupiui. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum. quæ causa fuit iustior, quàm à tam illustri prouincia defensorem constitui, & deligi

Reipublicæ consulere? quid iam reip. honestius, quam in tanta inuidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude & in gratia possit esse? offendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse? quis est in populo Rom. qui hoc non ex priore actione absoluerit, omniũ ante damnatorũ scelera, furta, flagitia, si in vnum locum conferantur, vix cum huius parua parte æquari, conferriq; posse? Vos, quod ad vestrã famam, existimationem, salutemq; communem pertinet, iudices, prospicite, atque consulite: splendor vester facit, vt peccare sine summo reip. detrimento, ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Ro. esse alios in Senatu, qui rectè possint iudicare, vos si nõ potueritis. necesse est, eũ de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, acq; aliam rationem iudiciorũ requirat. Hoc si vobis ideò leuius videtur, quod putatis onus esse graue, & incommodum, iudicare; intelligere debetis primum interesse, vtrum id onus vosmetipsi reieceritis: an quod probare populo Ro. fidem vestram & religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium vestri populus Roman. de vobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id quod intellexi, iudices, homines scitote esse quosdam, quos tantum odium vestri * ordinis teneat, vt hoc palam iam dictitent, se istum quem sciant hominem esse improbissimum, hoc vno nomine absolui velle, vt à senatu iudicia per ignominiam turpitudinemq; auferantur. Hæc me, iudices, pluribus verbis vobiscum agere coëgit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum noua: quæ cum Verrem a porta subitò ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt, non sine causa illius consilium tam repentè esse mutatum. Nunc ne nouo querimoniæ genere vti possit Hortensius, & ea dicere, oppidi reum, de quo nihil dicat accusator;

eusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quam tacere aduersarios: & ne aliter, quã ego velim, meum lauder ingenium; eum dicat, me si multa dixissem, subleuaturum fuisse eum, quem contra diceremus, quia non dixerim, perdidisse. morem illi geram: vtar oratione perpetua, non quoniam hoc fit necesse, verum vt experiar, vtrũ ille ferat molestius me tunc tacuisse, an nunc dicere. Hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam, nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, quererere: deũm atq; hominum fidẽ implorabis, circumueniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiù quamdiù liceat, dicere quod mihi lex mea causa det, eo mihi non vti non licebit? Nã accusandi mihi tempus mea causa datũ est, vt possem oratione mea, crimina, causamq; explicare: hoc si non vtor, non tibi iniuriã facio, sed de meo iure aliquid, & cõmodo detraho. Causam enim, inquit, cognosci oportet: ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quãuis sit nocens, non potest. id igitur tu molestè tulisti, à me aliquid factũ esse, quo minus iste condemnari posset? Nã causa cognita possunt multi absolui, incognita quidẽ condemnari nemo potest. adimo enim cõperendinatũ, quod habet lex in se molestissimum, bis vt causa dicatur. quod aut mea causa potiùs est constitutũ, quã rua, aut nihilo tua potiùs quam mea. Nã si bis dicere est commodũ: certè vtriusq; commune est. si eum qui posterius dixit, opus est redargui, accusatois causa, vt bis ageretur, constitutum est. Verum, vt opinor, Glaucia primus sulit, vt comperendinaretur reus: anteà vel iudicari primo poterat, vel amplius pronunciari. Vtram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel citò absolui, vel tardè condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neq; tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta, te nõ hac tã

atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, vt etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare. Verum si causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod sæpè experti in dicendo sumus. quis nos magnoperè attendit vnquam, in hoc quidem genere causarum, vbi aliquid ereptum aut ablatum à quo piam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis expectatio iudicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem H S. quadragintes contra leges abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem: Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, prætore * Sacerdote hæreditas à propinquo permagna venisset, nihil *habuit neque negotij neque controuersiæ. Verres simulac tetigit pronunciam, statim * Messana literas dedit, Dionem euocauit: calumniatores ex sinu suo apposuit; qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerent: hac de re ostendit se ipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere, Dionem H. S. decies centena millia numerasse, vt causam certissimam obtineret: præterea greges equarum eius istum abigendos curasse: argenti, vestisq; stragulæ quod fuerit, curasse auferendum. Hæc, neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumq; attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum cæteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuissent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, prædia vendidisse: cum tabulæ virorum bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse eo nummos * sumi, vt Verri darentur? cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi hæc eadem se audisse dicerent, Opinor, cum

hæc

hæc fierent, tum vos audiretis, sicut audistis: tum causa agi videretur. sic à me sunt acta omnia priore actione, vt in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrûm perpetuàm accusationem requireret. Nego ego esse quidquam à testibus dictum, quod aut vestrûm cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam orationis eloquentiam quærerer. Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis, vt in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem: vt, cum rem totam in medio proposuissem, tum denig; testem interrogarẽ. Itaq; non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus Romanus totam accusationem, causamque cognouit. tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quàm vestra iniuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi C. & X. dies solos in Siciliam postulassem, C. & VIII. sibi in Achaiam postularet. menses mihi tres cum eripuissetis ad agendum maximè appositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissum putastis: vt, cum horis nostris nos essemus vsi, rursus binis iudicibus interpositis, quadragessimo post die responderes: deinde ita tempus duceretur, vt à Glabrione prætore, & à magna parte horum iudicium ad prætorem alium, iudicesque alios veniremus. * Hæc si ego non vidissem, si me non omnes noti, ignotiq; monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, vt res in illud tempus reijceretur, credo si meis horis in accusando vti voluissem, vereter, ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vos vires; deficerent, ne quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare nõ possem. Ego meũ consiliũ tum iudicibus, tum populo Rom. probaui. Nemo est, qui alia ratione istorũ iniuriæ, atq; impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si quam diem qui istum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita cauerent. Si post Kal. Ian. in consili-

nm iretur: in eam diem ego, cum potuissem vitare, inci dissem? Nunc mihi tẽporis eius, quod mihi ad dicẽdũ datur, quoniã in animo est causam omnẽ exponere, habenda ratio est diligenter. Itaq; primũ illum actum istius vitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam, nihil à me de puericiæ suæ flagitijs, peccatisque audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua, quę qualis fuerit, meministis, aut ex eo, quem sui simillimum produxit, cognoscere potestis. Omnia præteribo quæ mihi turpia dictu videbuntur, nęque solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc, & concedite pudori meo, vt aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud rempus, quod fuit antequam iste ad magistratus, remque publicam accessit, habeat per me solutum, ac liberum. sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac vigilijs, lenonum, aleatorum * perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur, lucretur indicta veteris infamiæ, patiatur eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum facere. Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti ab hinc annos quatuordecim: ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium voco. Horà nulla vacua à furto, scelere, crudelitate, flagitio, reperietur. Hi sunt anni consumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura vrbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. Quæstor ex s. c. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consularis, vt cum cõsule Cn. Carbone esses, eamq; prouinciam obineres. Erat tum dissensio ciuium, de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: vnum hoc dico, in eiusmodi tẽpore, ac sorte statuere te debuisse, vtrum malles sentire, atque defendere. Carbo grauiter ferebat sibi quæstorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia: veruntamen ornabat eum * beneficijs omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata est:

profectus

profectus est quæstor in prouinciam, venit in Galliam expectatus ad exercitum consularem cum pecunia: simulac primum ei occasio visa est (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum,& reip administrandę)auersa pecunia publica,quæstor consulé,exercitum,prouinciamq; deseruit. Video quid egerim:erigit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine,voluntatis, assensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit, quibus illam relictionem proditionemque consulis suę gratam sperat fore. quasi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, prouinciamque compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum & eiusmodi factum eius, vt possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre nouos homines non potuerit,ad nobilitatem, hoc est, ad suos transisse: nihil feciſſe propter pecuniam. Videamus rationes quemadmodũ retulerit: iam ipse ostendet, quamobrem. Cn. Carbonem reliquerit: iam se ipse indicabit. Primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, inquit, VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, H. S. * MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS. RELIQVI ARIMINI H. S. SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego aut tu Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? illa tamen H.S. sexcenta millia,quæ ne fallò quidem potuit, quibus data essent,describere, quæ se Arimini scribit reliquisse,quæ ipsa H.S. sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sylla vidit, neque in ærarium relata sunt. Oppidum

sibi exegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumque erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTVLO L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS, *VERBIS RATIONVM RELATARVM. Recita EX S. C. vt hoc pacto rationem referre liceret, eo Syllanus repente factus est, non vt honos & dignitas nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui scelerata iudicaretur. Malus ciuis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse cœpit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitúmque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso Quæstor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, vt nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis lederet. Etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere volumus: totam vitam periculosam, inuidiosam, infestamque reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ dubiéque fortunæ, nullam auctoritatem mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo vnquam sapiens proditori credendum putauit. Ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, à se hominem, atque ab exercitu suo remouit: Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, vbi iste summæ rei, causæque nocere nihil posset: ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit, habuit honorem, vt proditori, non, vt amico fidem. Nunc quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint, tamen hi debent, non quid illi accidere volu-

erint,

erint, sed quid ipsis in tali re metuẽdum sit, cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculũ. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est aduersarius, facile cauendo vitare possis: hoc vero occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existit, verum etiam opprimit, antequam * perspicere, atque explorare potueris. Itáne verò tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumq; fueris, habitus sis in liberũm loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relinquas, deseras, ad aduersarios transeas? O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandum. Non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc vno scelere esse contenta, necesse est semper aliquid eiusmodi moliatur: necesse est in simili audacia perfidiaq; versetur. Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso, pro quæstore habuit (haud scio, an maior etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus iudiciam voluntatis valere, quam sortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipsum valebant crimina, cõtulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos, accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quæstore fuerat, ipsumiciſſimum atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset: tum proditione istius nefaria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. quid hoc homine facietis? aut quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem neglexerit, ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite quæso, iudices, breuitate orationis meæ po-

tius quam rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare: mihi enim properandū necessario est, vt omnia vobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. Quamobrem quæstura istius demonstrata, primique magistratus & furto, & scelere perfecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Syllanarum proscriptionum, ac rapinarum prætermittam. neq; ego istum sibi vllam ex communi calamitate defensionē finam sumere: suis eum certis, propriisq; criminibus accusabo. Quamobrem hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, legationem eius præclaram cognoscite. Posteaquam Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia constituta est, ô dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit! id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam vt iste profectus est, quacunq; iter fecit, eiusmodi fuit, non vt legatus populi Ro. sed vt quædam calamitas peruadere videretur. In Achaia (prætermittam minora omnia quorum simile forsitan alius quoq; aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur) magistratum Sicyonium nummos popposcit ne sit hoc crimē in Verrē, fecerunt alijs cum ille non daret, animadnertit. improbum, sed non inauditum, genus animaduersionis videte: quæretis, ex quo genere hominem istum iudicetis. ignem ex lignis viridibus, atque humidis in loco angusto fieri iussit, ibi hominem ingenuum, domi nobilē, populi Ro. socium, atq; amicum fumo excruciatum semiiuuum reliquit. Iam quæ iste signa, quas tabulas pictas, ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco. est alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonstrandam seruatus. Athenis audistis ex æde Minetuæ grande auri pondus ablatum dictum hoc est in C. Dolabellę iudicio. dictum etiam æstimatum. Huius cōsilij non modo participē C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum venit, ibi ex fano Apollinis religio-

fissimo noctu clàm sustulit signa pulcherrima, atq; antiquissima, eaq; in onerariam naué suam conijcienda curauit. Postridiè cum spoliatũ fanum viderent ij qui Delum incolebant, grauiter ferebant. est enim tanta apud eos eius fani religio atq; antiquitas, vt in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. verbum tamẽ facere nò audebant, ne fortè ea res ad Dolabellã ipsum pertineret. Tum subitò tempestates coortæ sunt maximæ, iudices, vt non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ita magni fluctus ejciebantur. Hic nauis illa prædonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellæ reponuntur: tẽpestas sedatur. Dolabella Delo proficiscitur. Nõ dubito, quin, tamesi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio vnquã fuit religionis, nunc tamẽ in metu periculoq; tuorum tibi scelerum veniat in mentẽ. Potestne tibi vlla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quã nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illunc tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? Si in puericia non his artibus, & disciplinis institutus eras, vt ea quæ literis mandata sunt, discereres atque cognosceres: ne posteà quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id quod est proditũ memoriæ ac literis, Latonam ex longo errore, & fuga grauidam, & iam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse? Qua ex opinione hominum, illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaque eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, vt ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, dijs, hominibusque indixissent, & mille numero nauium classem ad Delũ appulissent, quidquã conarentur aut violare aut attingere. Hoc tu fanũ depopulari homo impro-

bissime,atq; amentissime audebas? fuit vlla cupiditas tanta,quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas,ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum,quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur? In Asiam verò postquam venit, quid ego aduentus istius prandia, cænas, equos, muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (prætereo pecuniam,quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur,qui vrbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur:hunc ipsum,inquam,Tenem pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa verò expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiæ, quam luctuosa Samijs fuit? quam acerba tori Asiæ?quam clara apud omnes? quam nemini vestrûm inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt,eiusmodi querimonias, quæ ad legatum populi Roman. pertinerent, non ad prætorem,sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognoui egomet apud istũ in ædibus,nuper cũ obsignandi gratia venissem, quæ signa nunc Verres vbi sunt?illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiã intercolumnijs, in silua denique deposita sub dio vidimus. Cur ea,quamdiù aliũ prætorẽ cum ijs iudicibus quos in horum locum * subsortitus es, de te in consilium iturum putasti,tamdiù domi fuerunt?posteaquam nostris testibus nos, quam horis tuis, vti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in medijs ædibus sunt: quæ ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tum domi sæpe fuissent: ex quibus quærerem scirentne fuisse,quæ non essent? Quid tum

hos

hos de te iudicaturos arbitratus es, cum viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quæstorem, sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse vna cum isto Sami, seseque cum scire spoliatum esse fanum Iunonis, & oppidum Samum: posteaque se causam apud Chios ciues suos, Samijs accusantibus, publicè dixisse, eoque se esse absolutum, quod planum fecisset, ea quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem non ad se pertinere. Aspendum vetus oppidum, & nobile in Pamphilia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non dicam illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris euecta, asportataque esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, & in intimis suis ædibus posuit: vt etiã illum ipsum artificio suo superasse videatur. Pergæ fanum antiquissimũ, & sanctissimum Dianæ scimus esse: id quoque à te nudatum & spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri detractũ, atque ablatum esse dico. Quæ malàm est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum vrbes adisti legationis iure, & nomine, si in eas vi cum exercitu imperioq; inuasisses, tamen opinor quæ signa atque ornamenta ex his vrbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas vrbem ornatissimam cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumq; regem potentissimum vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum, & Macedoniã subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen vi ac virtute supe-

rauit? quid de L. Mummio, qui vrbē pulcherrimā, atq; ornatissimā Corinthum, plenissimam rerum omnium sustulit, vrbesq; Achaiæ, Boetiæq; multas sub imperiū populi Romani ditionēq; subiunxit? quorum domus cum honore & virtute florerent, signis & tabulis pictis erant vacuæ. at verò vrbem totam, templa deorum, omnesq; Italiæ partes illorum donis, ac monumentis exornatas videmus. Vereor ne hæc fortè cuiquā nimis antiqua, & iam obsoleta videātur. ita enim tum æquabiliter omnes erant huiusmodi, vt hæc laus eximiæ virtutis, & innocentiæ non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Seruilius vir clarissimus maximis rebus gestis adest, de te sententiam laturus est: Olympum vi, copijs, consilio, virtute cepit, vrbem antiquam, & omnibus rebus auctam & exornatam. recens exemplum fortissimi viri profero. nam posteà Seruilius imperator populi R. Olympum vrbem hostium cepit, quàm tu in ijsdem illis locis legatus quæstorius oppida pacata sociorum, atque amicorum diripienda, ac vexanda curasti. Tu quæ ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstulisti, ea nos videre, nisi in tuis, amicorumq; tuorum tectis, non possumus. P. Seruilius quæ signa atque ornamenta ex vrbe hostium, & virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo Roman. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam vniscuiusque magnitudinem, figuram, statum literis definiri vides. Certè maior est virtutis, victoriæque iucunditas, quam ista voluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate: multo diligentius habere dico Seruilium prædam populi Romani, quam te tua furta notata, atque descripta. Dices tua quoque signa & tabulas pictas ornamento vrbi foroq; populi Rom. fuisse.

fuisse. memini: vidi simul cum populo Rom. forum, comitiumq; adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemq; acerbo, & lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis, præda prouinciarum, spoliis sociorum, atq; amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoq; peccatorum nactus est. vidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici volebant, harum cupiditatum esse seruos. Socij verò, nationesq; exteræ spem omnium tum primum abiecêre rerũ, ac fortunarũ suarũ: propterea quod casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerũt, qui deorum simulachra ex suis fanis sublata in foro venerabantur: itemq; cetera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lachrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonẽ tum esse audiebamus: Nihil esse quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum, cum quidẽ viderent in foro populi Rom. quo in loco antea qui socijs iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quæ à socijs per scelus ablata, ereptaq; essent. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, vt opinor, solet, hæc, quę rapuit & furatus est, nonnunquam dicere se emisse: quoniã quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine mercator signorum, tabularumque pictarum missus est. Habeo & istius, & patris eius accepti tabulas omnes; quas diligentissimè legi, atq; digessi: patris, quoad vixit, tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto, iudices, hoc nouum reperietis. Audiuimus aliquem tabulas nunquam confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio falsa: nam fecit diligentissimè. verũ sit hoc genus aliquod minimè probandum, audimus alium nõ ad initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse: est aliqua etiam huiusce rei ratio. Hoc verò nouũ, & ridiculũ est, quod hic nobis respõdit, cum ab eo tabulas postularemus: vsq; ad

M.Terentium,& C.Cassium consules confeciſſe: poſtea deſtitiſſe.Alio loco,hoc cuiuſmodi ſit conſiderabimus: nunc nihil ad me attiner. horum enim temporum, in quibus nunc verſor, habeo tabulas & tuas, & patris.plurima ſigna pulcherrima,plurimas tabulas deportaſſe te negare non potes:atque vtinam neges: vnum oſtende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum eſſe: vicisti.ne hæc quidem duo ſigna pulcherrima,quæ nunc ad impluuium tuum ſtant, quæ multos annos ad valuas Iunonis Samię ſteterunt,habes,quomodo emeris : hæc,inquam,duo, quæ in ædibus tuis ſola iam ſunt,quæ ſectorem expectant, relicta,ac deſtituta à cæteris ſignis. At, credo,in hiſce ſolis rebus indomitas cupiditates,atque effrenatas habebat: cæteræ libidines eius ratione aliqua,aut modo continebantur. Quam multis iſtum ingenuis,quã multis matribus familiãs,in illa tetra,atque impura legatione vim attuliſſe exiſtimatis? ecquo in oppido pedẽ poſuit,vbi non plura ſtuprorum,flagitiorumque ſuorum quam aduentus ſui veſtigia reliquerit? Sed ego omnia quæ negari potuerunt,prætermittam: etiam hęc quæ certiſſima ſunt & clariſſima relinquam:vnum aliquod de nefarijs iſtius factis eligam, quo facilius ad Siciliã poſſim aliquando,quæ mihi hoc oneris,negotijq; impoſuit,peruenire. Oppidum eſt in Helleſponto Lampſacum iudices, in primis Aſiæ prouinciæ clarum, & nobile, homines autem ipſi Lampſaceni tum ſummè in omnes ciues Rom.officioſi, tum præterea maximè ſedati & quieti, propè præter cæteros ad ſummum Græcorum otium potius,quam ad villam vim,aut tumultum accommodati. Accidit cum iſte à Cn. Dolabella efflagitaſſet,vt ſe ad regem Nicomedem, regẽque Sadaliam mitteret, cumque iter hoc ſibi magis ad quæſtum ſuum, quam ad reipub. tempus accommodatum depoposciſſet: vt illo itinere veniret Lampſacum,cum magna calamitate,& propè pernicie ciuitatis. deducitur iſte ad Ianitorẽ quendam hoſpitẽ,

comi

comiteſq; eius item apud cæteros hoſpites collocantur, vt mos erat iſtius: atque vt eum ſuę libidines flagitioſæ facere admonuerant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus, nequiſſimis, turpiſſimiſque hominibus, vt videant, & inueſtigent, ecqua virgo ſit, aut mulier, digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius cõmoraretur. Erat comes eius Rubrius quidam homo factus ad iſtius libidines: qui miro artificio, quocunq; veneratę, hæc inueſtigare omnia ſolebat. is ad eum rem iſtã defert: Philodamum eſſe quendam genere, honore, copijs, exiſtimatione facilè principem Lampſacenorũ: eius eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet: mulierem eximia pulchritudine, ſed *etiam ſumma integritate, pudicitiaque exiſtimari. homo, vt hæc audiuit, ſic exarſit ad id, quod non modo ipſe nunquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo qui ipſe vidiſſet. vt ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Ianitor, qui nihil ſuſpicaretur, veritus ne quid ipſe in ſe offenderit, hominẽ ſumma vi retinere cœpit. iſte qui hoſpitis relinquendi cauſam reperire non poſſet: alia ſibi ratione viã munire ad ſtuprum cœpit. Rubriũ delicias ſuas in omnibus eiuſmodi rebus adiutorem ſuum & conſcium, parum lautè diuerſari dicit ad Philodamum deduci iubet. Quod vbi eſt Philodamo nuntiatum: tametſi non erat ignarus, quantũ ſibi, ac liberis ſuis iam tum mali conſtitueretur, tamen ad iſtum venit: oſtendit munus illud ſuum non eſſe: ſe, cum ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, *tamen ipſos tantum prętores, & conſules, non legatorum aſſeclas recipere ſolere. Iſte qui vna cupiditate raperetur, totum illius poſtulatum cauſamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere nõ debebat, Rubrium deduci imperauit. huic Philodamus poſteaquam ius ſuum obtinere non potuit, vt humanitatẽ, conſuetudinemq; ſuam retineret, laborabat homo qui ſemper hoſpitaliſſimus amiciſſimuſq; noſtrorum hominũ exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illũ

Rubrium inuitus in domum ſuam recepiſſe: magnifi-
cè,& ornatè,vt erat in primis inter ſuos copioſus,cō-
uiuium comparat: rogat Rubrium, vt, quos ei cōmo-
dum ſit, inuitet: locum ſibi ſoli ſi videatur, relinquat:
vt etiam filium ſuum lectiſſimum adoleſcentem foras
ad propinquum ſuum quendam mittat ad cœnam.
Tum Rubrius iſtius comites inuitat: eos omnes Ver-
res certiores facit, quid opus eſſet, maturè veniant:
diſcumbitur, fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Gra-
co more biberetur: hoſpes hortatur: poſcunt maio-
ribus populis: celebratur omnium ſermone, lætitiaq;
conuiuium. Poſteaquam ſatis calere res Rubrio viſa
eſt, Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tu-
am non intro vocari iubes? Homo, qui & ſumma gra-
uitate,& iam id ætatis,& parens eſſet, obſtupuit ho-
minis improbi dictum, inſtare Rubrius. tum ille, vt ali-
quid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in
conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum
alius ex alia parte, Enimuerò ferendum hoc non eſt:
vocetur mulier & ſimul ſeruis ſuis Rubrius, vt ianuam
clauderent,& ipſi ad fores aſſiſterent, imperat. Quod
vbi ille intellexit, id agi, atq; id parari, vt filiæ ſuæ vis
afferretur, ſeruos ſuos ad ſe vocat: his imperat, vt de
ipſum negligant, filiã defendant: excurrat aliquis, qui
hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nuntiet. Clamor
interea fit tota domo: pugna inter ſeruos Rubrij atq;
hoſpitis: iactatur domi ſuæ vir* optimus, & homo ho-
neſtiſſimus. pro ſe quiſque manus affert; aqua deni-
ſeruenti à Rubrio ipſo Philodamus perfunditur. Hæc
vbi filio nuntiata ſunt: ſtatim exanimatus ad ædes
cōtendit, vt & vitæ patris,& pudicitiæ ſororis ſuæ cu-
reret. Omnes eodē animo Lampſaceni, ſimul vt hoc
audiuerunt, quod eos tũ Philodami dignitas, tũ iniu-
riæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu cōuenerunt.
Hic lictor iſtius Cornelius, qui cum eius ſeruis erat in
Rubrio quaſi in præſidio ad auferendã mulierẽ collo-
catus, occiditur: ſerui nonnulli vulnerantur: ipſe Ru-
brius

brius in turba fauciatur. Iſte, qui ſua cupiditate tãtos tumultus concitatos videret, cupere aliquà euolare, ſi poſſet. Poſtridiè manè homines in concionẽ veniunt: quærunt, quid optimum factu ſit: pro ſe quiſq; vt in quoq; erat auctoritatis plurimũ, ad populũ loquebatur: inuentus eſt nemo, cuius non hæc & ſententia eſſet, & oratio. Non eſſe metuendũ, ſi iſtius nefarium ſcelus Lampſaceni vlti vi manuq; eſſent, ne ſenatus populuſq; Rom. in eam ciuitatẽ animaduertendum putaret. Quod ſi hoc iure legati populi Rom. in ſocios nationeſq; exteras verentur, vt pudicitiã liberorũ ſeruare ab eorum libidine tutam non liceret: quiduis eſſe perpeti ſatius, quam in tanta vi atque acerbitate verſari. Hæc cum omnes ſentirent, & cum in eam rationem pro ſuo quiſque ſenſu, ac dolore loqueretur, omnes, ad eam domum, in qua iſte diuerſabatur, profecti ſunt: cædere ianuam ſaxis, inſtare ferro, ligna & ſarmenta circundare, * ignem ſubjicere cœperunt. Tum ciues Rom. qui Lampſaci negotiabantur, concurrunt: orant Lampſacenos, vt grauius apud eos nomen legationis, quã iniuria legati putaretur: ſeſe intelligere hominẽ illum eſſe impurum, ac nefarium: ſed quoniã nec perfeciſſet, quod conatus eſſet, neque futurus eſſet Lampſaci poſtea, leuius eorũ peccatum fore, ſi homini ſcelerato perperciſſent, quã ſi legato nõ perperciſſẽt. Sic iſte multo ſceleratior & nequior, quã ille Adrianus, aliquãto etiã fœlicior fuit. Ille, quot eius auaritiã ciues Ro. ferre nõ potuerant, Vticæ domi ſuæ viuus exuſtus eſt: idq; ita illi meritò accidiſſe exiſtimatũ eſt, vt lętarẽtur omnes, neq; vlla animaduerſio cõſtitueretur; hic ſociorũ ambuſtus incẽdio, tamẽ ex illa flãma, periculoq; euolauit: neq; adhuc cauſam vllã excogitare potuit, quamobrẽ cõmiſerit, aut quid euenerit, vt in tantũ periculum veniret. Nõ enim poteſt dicere, cum ſeditionem ſedare vellem, cum frumentum imperarem, cum ſtipendium cogerem, cum aliquid denique reip. cauſa gererem, quòd acrius im-

peraui,quod animaduerti, quod minatus ſum. quæ ſi diceret, tamen ignoſci non oporteret, ſi nimis atrociter imperando ſocijs,in tantum adductus periculum videretur. nunc cum ipſe cauſam illius tumultus neque veram dicere, neque falſam confingere audeat, homo autem ordinis ſui frugaliſſimus, qui tum accenſus C. Neroni fuit, P. Tertius hæc eadem ſe Lampſaci cognoſſe dixerit, vir omnibus rebus ornatiſſimus C. Varro, qui tum in Aſia tribunus militum fuit, hæc eadem ipſa ex Philodamo audiſſe dicat: poteſtis dubitare,quin iſtum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad veſtrum iudicium reſeruare? niſi verò illud dicet, quod & in teſtimonio Tertij priore actione interpellauit Hortenſius: quo tempore quidem ſigni ſatis dedit, ſi quid eſſet quod poſſet dicere,ſe tacere non poſſe: vt,quamdiu in cæteris rebus tacuerit, ſcire omnes poſſemus, nihil habuiſſe quod diceret.* Hoc cũ dixit,Philodamũ, & eius filium à C. Nerone eſſe damnatos.de quo ne multa diſſeram,tãtum dico,ſecutum id eſſe Neronem & eius conſilium, quod Cornelium lictorem occiſum eſſe conſtaret: putaſſe non oportere eſſe ne in vlciſcenda quidem iniuria,cuiquam hominis occidendi poteſtatẽ. In quo video,Neronis iudicio non te abſolutũ eſſe improbitatis,ſed illos damnatos eſſe cædis. Verũ iſta damnatio tamen cuiuſmodi fuit? Audite quæſo, iudices, & ali, quando miſeremini ſociorum,& oſtendite aliquid his in veſtra fide præſidij eſſe oportere. Quod toti Aſiæ iure occiſus videbatur, iſtius ille verbo lictor,re vera miniſter improbiſſimæ cupiditatis, pertimuit iſte, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur.rogat & orat Dolabellam vt de ſua prouincia decedat, ad Neronẽ proficiſcatur: ſe demonſtrat incolumẽ eſſe non poſſe, ſi Philodamo viuere atque aliquando Romam venire licuiſſet. Cõmotus eſt Dolabella: fecit id,quod multi reprehenderunt, vt exercitum, prouinciam, bellum relinqueret,& in Aſiam hominis nequiſſimi cauſa, in

alienam

alienam prouinciam proficiſceretur, Poſtea quam ad Neronem venit: contendit ab eo, vt Philodami cauſam cognoſceret. Venerat ipſe, qui eſſet in conſilio, & primas ſententiam diceret. adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares ſuos, quos Nero omnes in conſilium vocauit. erat in conſilio etiam æquiſſimus iudex ipſe Verres: erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbiſſimi cuiuſq; legati plurimum prodeſt gratia. Ille miſer defenſorem reperire neminem poterat. quis enim eſſet aut togatus, qui Dolabellæ gratia, aut Græcus, qui eiuſdem vi, & imperio non moueretur? Accuſator autem opponitur ciuis Romanus, & *ex creditoribus Lampſacenorum: qui ſi dixiſſet quod iſte iuſſiſſet, per eiuſdem illius lictores à populo pecuniam poſſet exigere. Cum hæc omnia tanta contentione, tantis copijs agerentur: cum illum miſerum multi accuſarent, nemo defenderet, cum Dolabella cum ſuis præfectis pugnaret in conſilio, Verres fortunas agi ſuas diceret, idem teſtimonium diceret, idem eſſet in conſilio, idē accuſatorem paraſſet: hæc cum omnia fierent, & cum hominem conſtaret occiſum, tamen tanta vis iſtius iniuriæ, tanta in iſto improbitas putabatur, vt de Philodamo amplius pronunciaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ ſpiritus? quid huius lachrymas, & *concurſationes proferam? quid C. Neronis viri optimi, atq; innocentiſſimi nonnullis in rebus animū nimis timidum, atque demiſſum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: niſi fortè id, quod omnes ſi deſiderabant, vt ageret eam rē ſine Verre, & Dolabella: quidquid eſſet ſine his actum, omnes probarent. Tum verò quod pronunciatum eſt, nō per Neronem iudicatum, ſed per Dolabellam ereptum exiſtimabatur. Condemnatur enim perpaucis ſententijs Philodamus, & eius filius. Adeſt, inſtat, vrget Dolabella, vt quam primum ſecuri feriantur, quo quam minimè multi ex illis de iſtius nefario ſcelere audire

possent. Constituitur in foro Laodiceæ spectaculum acerbum & miserum, & graue toti Asiæ prouinciæ, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius: ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamq; sororis defenderat. Flebat vterq; non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. Quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse; quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atq, improbissimam cupiditatem.* Nemo iam Dolabella neq; tui, neq; tuorum liberum, quos tu miseros in egestate, atq; in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, vt eius libidinē hominum innocentum sanguine lui velles? Idcircone exercitum, atq; hostem relinquebas, vt tua vi & crudelitate istius hominis improbissimi pericula subleuares? quod enim eum tibi quæstoris in locum constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? Nesciebas ab eo Cn. Carbonē cos. cuius re vera quæstor fuit, nō modo relictum, sed etiā spoliatum auxilijs, pecunia, nefarie oppugnatū, & proditū? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos cōtulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad ærarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantęne tuę, Verres, libidines erunt, vt eas capere, ac sustinere nō prouincię populi R. nō nationes exterę possint? tune quod videris, quod audieris, quod cōcupieris, quod cogitaris, nisi ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ, cupiditatiq; paruerit, immittentur homines? expugnabūtur domus? ciuitates non modo paçatę, verum etiam sociorum, atque amicorum, ad vim atq; ad arma confugient, vt à se atque à liberis suis legati populi Romani scelus, atque libidinem propulsare possint? Nam quæro abs te, circumsessus ne sis Lampsaci, cœpe-

ritne

rtne domum, in qua diuersabare, illa multitudo incendere, voluerintne legatum populi Romani comburere viuum Lampsaceni? negare non potes. habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM, * Recipe ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano * Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebant? Video enim, & ex his quæ legi & audiui, intelligo, in qua ciuitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere. Quæ fuit igitur causa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis vllam, obsessum te dicis, ignem allatum, sarmenta circundata, lictorem tuum occisum esse dicis, prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas, causam huius tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate fecisset: de tui comitis iniuria quæstum ad te potius, quam te oppugnatũ venirent. Cum igitur, quę causa illius tumultus fuerit, testes à nobis producti dixerint, ipse celaris: nonne causam hanc, quã nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata sunt, vt hi, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad vlciscendum, neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint. Circumsessus es. à quibus? à Lampsacenis; barbaris hominibus, credo, aut

ijs,qui populi Romani nomen contemnerent. immo vero ab hominibus & natura & consuetudine, & disciplina leniſſimis, porro autem populi Ro. conditione ſocijs, fortuna ſeruis, voluntate ſupplicibus: vt perſpicuum ſit omnibus, niſi tanta acerbitas iniuriæ, tanta vis ſceleris fuiſſet, vt Lampſaceni moriendum ſibi potius quam perpetiendum putarent, nunquam illos in eum locum progreſſuros fuiſſe, vt vehementius odio libidinis tuæ, quam metu legationis mouerentur. Nolite per deos immortales, cogere ſocios, atque exteras nationes hoc vti perfugio: quo niſi vos vindicatis, vtétur neceſſario. Lampſacenos in iſtum nũquam vlla res mitigaſſet, niſi eum pœnas Romæ daturum credidiſſent: etſi talem acceperunt iniuriam, quam nulla lege ſatis digne perſequi poterant, tamen incommoda ſua veſtris committere legibus & iudicijs, quam dolori ſuo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumſeſſus à tam illuſtri ciuitate ſis propter tuum ſcelus atque flagitium, cum coëgeris homines miſeros & calamitoſos, quaſi deſperatis noſtris legibus & iudicijs, ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te his oppidis & ciuitatibus amicorum non legatum populi Ro. ſed tyrannum libidinoſum, crudelemq; præbueris, cum apud exteras nationes imperij, nominiſq́ue noſtri famam tuis probris flagitijſque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Ro. eripueris, atque è flamma ſociorum euolaris, hîc tibi perfugium ſperas futurum? erras: vt hûc incideres, non vt hic conquieſceres, illi te viuum exire paſſi ſunt. Et ais, iudicium eſſe factum, te iniuria circumſeſſum eſſe Lamptaci, quod Philodamus cũ filio condẽnatus ſit. Quid ſi doceo, ſi planum facio, te ſte homine nequam, verum ad hanc rẽ tamen idoneo, te ipſo, inquã, teſte docebo, te huius circumſeſſionis tuæ cauſam & culpam in alios trãſtuliſſe? neq; in eos, quos tu *inſimularas, eſſe animaduerſum? iam nihil te iudicio Neronis adiuuat. Recita quas ad Neronẽ literas miſit. EPISTOLA C. VER-

RIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum *scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumsedit, qui te viuum comburere conatus est. vbi hos persequeris? vbi accusas? vbi defendis ius nomenque legatis in Philodami iudicio dices id actum. Cedo mihi ipsum Verris testimonium. videamus quid idem iste iuratus dixerit. *Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, eumq; quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Rom. communiq; causæ legatorum facta esset iniuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse, alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur causam populi Rom. deseruisti, ac prodidisti? cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum causam deferre? non de tam atrocibus iniurijs conqueri? non eos homines, qui populum concitarant, consulum literis euocandos curare oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus è fano Dianæ seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus Romam euocatus est, quod auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. Tu si te legatum ita Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, vt tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus pene incenderere, eius autem rei duces, & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum, quis non commoueretur? quis non ex iniuria, quæ tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non mo-

do inter ſociorum iura,ſed etiã inter hoſtium tela incolume verſetur. Magnum hoc Lampſacenũ crimen eſt libidinis atq; improbiſſimæ cupiditatis: accipite nunc auaritiæ propemodũ in ſuo genere non leuius. Mileſios nauem poposcit, quæ cum præſidij cauſa Myndum proſequeretur.illi ſtatim myoparonẽ egregiũ de ſua claſſe,ornatũ atque armatũ dederunt.Hoc præſidio Myndũ profectus eſt. nam quid Mileſijs lanæ publicæ abſtulerit,item de ſumptu in aduentũ,de contumelijs,& iniurijs in Magiſtratum Mileſium,tametſi dici tum verè, tum grauiter & vehementer poteſt,tamen dicere prętermittam,eaq; omnia teſtibus integra reſeruabo.Illud quod neque taceri vllo modo poteſt,neq; dici pro dignitate,cognoſcite.Milites,remigeſque Miletum Myndo pedibus reuerti iubet:ipſe myoparonẽ pulcherrimũ de decẽ Mileſiorũ nauibus electũ,L Magio,& L.*Fannio,qui Myndi habitabant, vendidit. hi ſunt homines,quos nuper ſenatus in hoſtium numero cenſuit habendos.hoc illi nauigio ad omnes populi Rom.hoſtes vſq; à Dianio,quod in Hiſpania eſt,ad Sinopen,quę in Ponto eſt,nauigauerunt. O dij immortales,incredibilẽ auaritiã,ſingularemq; audaciãnauẽ tu de claſſe populi Ro.quã tibi Mileſia ciuitas,vt te proſequeretur dediſſet, auſus es vẽdere? Si te magnitudo maleficij,ſi te hominum exiſtimatio non mouebat: ne illud quidẽ cogitabas,huius improbiſſimi furti,ſiue adeo nefariæ prædæ,tam illuſtrẽ ac tam nobilem ciuitatem teſtem futuramſan,quia tum Cn.Dolabella in eũ,qui ei myoparoni prefuerat,Mileſijsq; rẽ geſtam renuntiarat,animaduertere tuo rogatu conatus eſt: renuntiationemq; eius, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli iuſſerat: Idcirco te ex hoc crimine elapſum eſſe arbitrabare? Multum te iſta fefellit opinio,& quidem,multis in locis,ſemper enim exiſtimaſti,& maxime in Sicilia,ſatis cautum tibi ad defenſionẽ fore, ſi aut referri aliquid in literas publicas vetuiſſes, aut quod relatum eſſet,

tol
Sici
tian
cto
ac d
prol
tum
man
nim
cuni
part
dece
latro
peſta
runt.
ac pr
tium
cunt
inter
runt:
meſti
ſtend
edific
ſeolo
ditate
ratio
eſt eſ
tor ef
in pro
ſus nil
pud p
cælati
ſodalis
pondu
multos
placui
cætera

tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognosce. Sunt illi quidē dicto audientes, quamdiu adsunt ij, qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud præscribūt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in literas relatum sit. Manent istæ literæ Mileti, manent, &, dum erit illa ciuitas, manebunt. Decem enim naues iussu L. Murenæ populus Milesius ex pecunia vectigali populi Ro. fecerat, sicut pro sua quęq; parte Asiæ cæteræ ciuitates. Quamobrem vnam ex decem non prædonum repentino aduentu, sed legati latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam in literas publicas retulerunt. Sant Romæ legati Milesij homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: *qui, tametsi mensem Februarium expectant, & coss. designatorū nomē extimescunt, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, & religione adducti, & legū domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent C. Verrem in ea classe, quæ contra piratas ędificata sit, piratā ipsum consceleratū fuisse. C. Malleolo quæstore Cn. Dolabellæ occiso, duas sibi hæreditates venisse arbitratus est: vnam quæstoriæ procurationis: nam à Dolabella statim pro quæstore iussus est esse: alteram tutelæ. Nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciā sic copiosè profectus erat, vt domi prorsus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat. argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti placuit, inuasit: quæ manicipia voluit, abduxit: vina cæteraque quæ in Asia facillime comparantur, quæ

ille reliquerat, asportauit: reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad H.S. vicies, quinquies redegisse constaret, vt Romam redijt, nullam literam pupillo, nulli matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circũ pedes autem homines formosos & literatos, suos esse dicebat, se emisse. cum sæpius mater, & auia pueri postularent, vti, si nõ redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret sibi quantum pecuniæ Malleoli deportasset: * multis efflagitatus aliquando dixit, H.S. decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: H.S. quadringenta millia expenso Chrysogono seruo: H. S. sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit. Quomodo ex decies H. S. sexcenta millia reliqua sint facta, vt illa, de Cn. Carbonis pecunia reliqua H.S. sexcenta sunt facta: quo modo hæc D.C. eodẽ modo quadratint: quo modo H.S. quadringenta millia Chrysogono expẽsa lata sint. cur id nomẽ infimum, in liturasq; sit, vos existimabitis. Tamen H S. sexcenta millia cum accepta retulisset, H.S. quingenta millia soluta non sunt: homines, posteaquam reus factus est, alij redditi, alij etiam nunc retinẽtur: peculia omnium, vicarijque retinentur. Hæc est istius præclara tutela. En cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus viuorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam, ac vexandam * tradidisset, cum tibi exposita esset omnis ad prædandã Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus à tutela, manus à pupillo, manus à sodalis filio abstinere non potuisti? Iam te non Siculi, non aratores (vt dictitas) circumueniunt, non hi qui decretis, edictisq; tuis in te concitati, infestique sunt. * Malleolus à me productus est, & mater eius, atque auia: quæ miseræ, flentes, euersum à te puerum patrijs bonis esse dixerunt. Quid expectas? an dum ab inferis ille * Malleolus existat? atque abs te officia tutelæ, sodalitatis, familiaritatisque flagitet? ipsum putato ab-

esse.

esse. Homo auariſſime & ſpurciſſime, redde bona ſodalis filio: ſi non quæ abſtuliſti, at quæ confeſſus es. Cur cogis ſodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore, & querimonia emittere? cur ſodalis vxorem, ſocrum, domũ denique totam ſodalis mortui cõtra te teſtimonium dicere? cur pudentiſſimas, lectiſſimáſq; fœminas in tantum virorũ conuentũ inſolitas, inuitáſque prodire cogis? Recita omnium teſtimonia. TESTIMONIVM MATRIS, ET AVIAE. Pro quæſtore verò quomodo iſte commune Miliadũ vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliã, Piſidiam, Phrygiamq; totã frumento imperãdo, æſtimando, hac ſua, quam tum primum excogitauit, Siciliensi æſtimatione afflixerit, non eſt neceſſe demonſtrare verbis. Hoc ſcitote, his nominibus, quæ res per eũ geſtæ ſunt, cũ iſte ciuitatibus frumentũ, coria, cilicia, ſaccos imperaret, neq; ea ſumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus ſolis Cn. Dolabellæ, H.S. ad tricies litem eſſe æſtimatã. Quæ omnia, etiamſi voluntate Dolabellæ fiebant, per iſtum omnia tamen gerebantur. Conſiſtam in vno nomine: multa enim ſunt ex eodẽ genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PARET. POPVLO ROM. *PECVNIAE REDACTAE QVOD A COMMVNI MELIADVM. Te hæc coëgiſſe, te æſtimaſſe, tibi pecuniam numeratam eſſe dico: eademque vi, & iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tanquam aliquam calamitoſam tempeſtatem, peſtémque peruaſiſſe demonſtro. Itaque M. Scaurus qui Cn. Dolabellam accuſauit, iſtum in ſua poteſtate, ac ditione tenuit. homo adoleſcens cum iſtius in inquirendo multa furta ac flagitia cognoſceret, fecit peritè & callidè: volumen eius rerum geſtarum maximum iſti oſtendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam abſtulit: iſtum teſtem produxit: dixit iſte, quæ velle accuſatorem putauit. Quo ex genere mihi teſtiũ, qui cũ iſto furati ſunt, ſi vti voluiſſem, ma-

gna copia fuisset: qui, vt se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem defensuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiaui; non modo proditori, sed ne perfugæ quidē locus in meis castris cuiquam fuit. Fortitan meliores illi accusatores habēdi sunt, qui hæc omnia* fecerunt. Sed ego defensorem in mea persona, non accusatorē, maxime laudari volo. Rationes ad ærarium, antequā Dolabella condemnatus est, non audet referre. impetrat à senatu, vt dies sibi* prorogetur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret, perinde, quasi exscribendi potestatem non haberet, solus est hic, qui nunquā rationes ad ærariū n referat. Auditis quæstoriam rationē tribus vesiculis relatā: legationis, non nisi condemnato & ejecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique prætura, quam ex s.c. statim referre debuit, vsque ad hoc tempus non retulit. Quæstores se in senatu expectare dixit: perinde quasi non, vt quæstor sine prætore possit rationem referre, vt tu Horteusi, vt omnes: eodem modo, sine quæstore prætor. Dixit idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quam causa placuit. probauerunt. Verùm quæstores quoque iampridem venerunt. cur non retulisti? illarum rationum ex ea fæce legationis, quæstoriæq; tuæ procurationis illa sunt nomina, quæ Dolabellæ necessario sunt æstimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PROPR. Quod minus Dolabella Verri acceptū retulit, quam Verres illi expensum tulerit, H.S. quingenta triginta quinq; millia: quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, H.S. decies & octingenta millia: *quod plus frumenti te fecit accepisse, quam tu homo castissimus in tabulis habebas, H.S. decies & octingēta millia: hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula inuestigamus, redundarunt: hinc ratio cū Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis

nominibus, quorum in tabulis iſte habet nullum: hinc H. S. quater decies P. Tadio numerata Athenis, teſtibus planum faciam. hinc empta apertiſſimè prętura, niſi forte id etiam dubiũ eſt, quomodo iſte prætor factus ſit. Homo ſcilicet aut induſtria, aut opera probata, aut frugalitatis exiſtimatione prædara, aut deniq; id quod leuiſſimum eſt, aſſiduitate: qui ante quæſturã cum meretricibus lenonibuſq; vixiſſet, quę ſturam ita geſſiſſet, quẽ admodum cognouiſtis, Romæ poſt quæſturam illã nefariam vix triduum conſtitiſſet, abſens non in obliuione iacuiſſet, ſed in aſſidua commemoratione omnibus omniũ flagitiorũ fuiſſet, is repentè, vt Romam venit, gratis prætor factus eſt. Alia porrò pecunia, ne accuſaretur, data. cui ſit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidẽ eſſe tum inter omnes recentem negotio facile conſtabat. Homo ſtultiſſime, & amentiſſime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimẽ ſubterfugere velles, ſatis te elapſurum omni ſuſpicione arbitrabare, ſi quibus pecuniã credebas, iijs expenſũ non ferres, neq; in tuas tabulas vllum nomẽ referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent? Quid proderat tibi, te expenſum illis non tuliſſe? an tuis ſolis tabulis te cauſam dicturum exiſtimaſti? Verum ad illam iam veniamus prædam præturam, criminaque ea, quæ notiora ſunt his, qui adſunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratiq; e venimus. in quibus non dubito, quin offenſionem negligentię vitare, atque effugere non poſſim. Multi enim ita dicent. De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta eſt, quibus ego in rebus interfui. His omnibus, qui iſtius iniurias norunt, hoc eſt, populo Rom. vniuerſo, me vehementer excuſatum volo, nẽ negligentia mea fore, vt multa præteream, ſed quod alia teſtibus integra reſeruari velim: multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prętermittenda exiſtimem. Fatebor etiam illud in-

uitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato præterire passus sit, omnia quæ ab isto commissa sunt, non potuisse noscere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, vt ex vtroq; genere, & iuris dicendi, & sartorũ rectorum exigendorum, ea postuletis, quæ maximè digna sint eo reo, cui paruũ, ac mediocre obijci nihil oporteat. Ná, vt prætor factus est, qui auspicato à Chelidone surrexisset, sortem nactus est vibanæ prouinciæ. magis ex sua & Chelidonis, quam ex populi Ro. voluntate, qui principio, qualis in edicto constituẽdo fuerit, cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est, C. Sacerdote prætore. is cum haberet vnicam filiam, neque census esset: quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, vt filiam bonis suis hęredem instituereret. hęres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste prætor designatus (vtrùm admonitus, an tentatus, an qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce vllo, sine iudice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam, amentiamq; cognoscite) appellat hæredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum:) dicit se posse ei cõdonare edicto hęreditatem, docet hominem, quid posset fieri, illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillę matrem summittebat: malebat pecuniam accipere, nequid noui diceret, quam vt hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. Tutores, pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, grandem præsertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati, pernegauerunt. Iste ad arbitrium eius, cui condonarat hæreditatem ereptam liberis, quam

æquum

æquum edictum scripserit, quæso cognoscite. CVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM. Quis vnquam crederet Verrem mulierum aduersarium futurum? an ideo aliquid cõtra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obuiam ire. *Quis potius, non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit à cupiditate? dic, quæso, cætera. delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas. QVI AB A. POSTVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE * EA, FECIT, FECERIT. Fecit, fecerit? Quis vnquam edixit isto modo? quis vnquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, * quæ neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? Iure, legibus, auctoritate omnium qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbum, non inofficiosum, non inhumanum, quod si ita fecisset: tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. imitatus esses ipsum illum * C. Voconium, qui lege sua hæreditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset: ne quis hæredem virginem, neue mulierum faceret. In lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in vlla præteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quæ sua sponte scelerata ac nefaria est, vt, etiam si lex non esset magnopere vitanda fuerit. Atqui in his rebus multa videmus ita sancita esse legibus, vt ante facta in iudicium non * vocentur. Cornelia, testamentaria, numaria, cæteræ complures: in quibus non ius aliquod nouum *populo constituitur, sed sancitur, vt quod semper per se malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure vero ciuili si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse * patitur. Cedo mihi leges Atinias, Furias,

* Fuffiat, ipſam, vt dixi, Voconiam, omnes prætereà de iure ciuili: hoc reperies in omnibus ſtatui ius, quo poſt eam legem populus vratur. Qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt eſſe, tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto prætoris afferunt Kalend. Ianuariæ, cur non initium quoque edicti naſcitur à Kalend. Ianuarijs? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus eſt: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac ſi hoc iuris non vnius cauſa hominis edixiſſes, cautius compoſuiſſes. Scribis, ſi quis hæredē fecit, fecerit: quid ſi plus legarit, quam ad hæredem, hæredéſve perueniat, quod per legem Voconiam ei, qui cenſus non ſit, licet? cur hoc, cum in eodem genere ſit, non caues? quia non generis, ſed hominis cauſam verbis amplecteris: vt facile appareat, te pretio eſſe commotum. Atque hoc ſi in poſterum edixiſſes, minus eſſet nefarium, tamen eſſet improbum: ſed * tantum vituperari poſſet, in dubium venire non poſſet: nemo enim committeret. Nunc eſt eiuſmodi edictum, vt quiuis intelligat, non populo eſſe ſcriptum, ſed P. Annij ſecundis hęredibus. Itaq; cum à re caput illud tam multis verbis * mercenario proœmio eſſet ornatum, ecquis eſt inuentus poſtea prætor, qui illud idem edicere? non modo nemo edixit, ſed ne metuit quidem quiſquam, ne quis ediceret. Nam poſt te prætorem, multi teſtamenta eodem modo fecerunt. in his nuper Annia. Ea de multorum propinquorum ſententia, pecuniosa mulier, quod cenſa non erat, teſtaméto fecit hęredē filiam. * Itaq; hoc magnum iudiciū hominū de iſtius ſingulari improbitate, quod Verres ſua ſponte inſtituiſſet, id neminē metuiſſe, ne quis reperiretur, qui iſtius inſtitutū ſequi vellet. Solus enim tu inuētus es, cui nō ſatis fuerit corrigere voluntates viuorū, niſi etiā reſcinderes mortuorū. Tu ipſe ex Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti. voluiſti, ex improuiſo ſi quæres natę eſſent, ex vrbano edicto decernere: quā poſt

ea

ea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime of-
fendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto pro-
uinciali repudiabas. Atq; ego non dubito, quin, vt mi-
hi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba videatur
atque indigna, sic vnicuique vestrûm, qui simili sensu,
atque indulgentia filiarum commouemini. Quid enim
natura nobis iucundius, quid charius esse voluit? quid
est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgen-
tiaque consumatur? Homo importunissime, cur tan-
tam iniuriam P. Annio mortuo feci sti? cur hunc dolo-
rem cineri eius, atque ossibus inuulsisti, vt liberis eius
bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita e-
riperes, &, cui tibi esset commodum, conconares? qui-
buscum viui bona nostra partimur, iis prætor adime-
re nobis mortuis bona, fortunasque poterit? nec peti-
tionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur
pupillæ togam prætextam? detrahes ornamenta non
solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? Miramur ad
arma contra istum hominē Lampsacenos isse? mira-
mur istum prouincia decedētem clam Syracusis pro-
fugisse? nos si alienam vicem pro nostra iniuria dole-
remus, vestigium istius in foro esset relictum? pater dat
filiæ: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de
suis bonis ita dat, vt à iure nō abeat. quid habes quod
reprehendas? nihil opinor. At ego concedo. prohibe,
si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi dicto au-
diens esse quisquam. eripias tu voluntatem mortuis,
bona viuis, ius omnibus? hoc populus Rom. non ma-
nu vindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio
reseruasset? Posteaquam ius prætorium constitutum
est, semper hoc iure vsi sumus: si tabulæ testamenti
non proferrentur, tum vti proximum quemq; potissi-
mum hæredē esse oporteret, *ita secundum eum pos-
sessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facile est
docere: sed in re tam vsitata, satis est ostendere, om-
nes antea ius ita dixisse, & hoc vetus edictum transla-
titium q; esse. Cognoscite aliud hominis in re vetere

edictum nouum: & simul, dum est, vnde ius ciuile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite, misi et hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum prætorem: eius testamentum erat nullum: lege hæreditas ad gentē Minuciā veniebat. Si habuisset iste edictum, quod antè istum, & posteà omnes habuerunt, possessio Minuciæ genti esset data. Si quis testamento se hæredem esse arbitretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatē: aut pro præde litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hæreditate certaret. hoc opinor iure, & maiores nostri, & nos semper vsi sumus, videte, vt hoc iste correxerit. cōponit edictum ijs verbis: vt quiuis intelligere possit, vnius hominis causa conscriptum esse: tantum quod hominē non nominat: causam quidem totam perscribit: ius, consuetudinem, æquitatē, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGETVR, POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam quid id ad prætorem, vter possessor sit? nonne id quæri oportet, vtrum possessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non moues possessione; si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, nisi eam causam pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO. Hoc translatiuum est: sequi illud oportet. Si tabulæ testamenti non proferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat hæredem esse. Quid ergo interest, proferantur, necne? si protulerit vno signo vt sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem: si omninò tabulas non proferet, dabis. Quid nunc di-

cam?

eam? neminem vnquam posteà alium edixisse? valdè sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. ipse in Sicilienſi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. Item vt illo edicto, de quo antè dixi, in Sicilia de hæreditatũ possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter istum. EX EDICTO SICILIENSI DE HEREDITATE AMBIGITVR. At per deos immortales quid est, quod de hoc dici possit? Iterũ enim iam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hæreditatibus, nunc in hoc de hæreditatum possessionibus: cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris, vtrùm digniores homines existimasti eos qui habitabant in prouincia, quam nos, qui æquo iure vteremur? an aliud Romæ æquum est? aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouincijs aliter edicenda: non de hæreditatum quidem possessionibus: non de mulierum hæreditatibus. Nam vtroque genere video non modo cæteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romæ solet. Quæ Romæ magna cum infamia, prætio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in prouincia malè audires, ex edicto Siculienſi sustulisse video. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quam diù fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad vtilitatem suam nundinarentur, tum verò in magistratu cõtra illud edictum suũ sine vlla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices impleuit eatum rerũ, in quibus ita interceſſit, quod iste aliter atque vt edixerat, decreuisset: quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam, isto prætore, solitus sit conuenire, quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro: sed eo leuiores istius iniuriæ videbantur, quod erat in æquitate, prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium: quo sine labore, sine moleſtia, sine impensa, etiam sine patrono homines vterentur. Nam quæso,

redite in memoriam, iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit, quæ varietas decretorum, quæ nundinatio, quã inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quam plena atque referta Chelidonis à qua muliere, cum erat ad eum ventum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumq; mutabat: alias inter alios contrarium sine vlla religione decernebat, ac proximis paulò antè decreuerat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur, ex dolore: quorum alij, vt audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant: sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quæ ego non commemorarem (neque enim perfacetè dicta, neq; porrò hac seueritate digna sunt) nisi vos illud vellẽ recordari, istius nequitiam & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in cõmunibus prouerbijs esse versatam. In plebem verò Romanam vtrùm superbiam prius memorẽ? an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. Oblitósne igitur hos putatis esse, quẽadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pleb. in concione egit, cũ eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Rom. produxit. cuius rei cognoscendæ faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemq; contempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit? P. Trebonius viros bonos & honestos complures fecit hæredes: in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum: ei cum cautum vellet, scripsit, vt hæredes iurarent, se curaturos, vt ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrẽ il ũ proscriptum perueniret. Libertus iurat: cęteri hæredes adeunt ad Verrẽ: docent nõ oportere se iurare facturos esse, quod contra Legem

Cor-

Corneliam esset, quæ proscriptum iuuari vetat: impetrant vt ne iurent. dat his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum homini proscripto egenti de fraternis bonis quidquam dari. At ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaque ei Verres possessionem hæreditatis negat se daturū, ne posset patronū suū proscriptū iuuare: simul vt esset pœna, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Dat possessionē ei, qui non iurauit. cōcedo. prætoriū est: adimis tu ei qui iurauit: quo exemplo: proscriptum iuuat. lex est, pœna est. quid ad eum, qui ius dicit? Vtrùm reprehendis, quod patronū iuuabat eum qui tum in miserijs erat, an quod alterius patroni mortui voluntatē conseruabat, à quo summū beneficium acceperat? vtrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit: equiti Ro. tā locupleti libertinus sit homo hæres? O modestū ordinē, quod illinc viuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre: in quibus, vt ego pecuniā non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas, iniquitasq; declarat. Verū vt ex vno de cæteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis audite. C. Sulpicius Olympus fuit. is mortuus est C. Sacerdote prætore, nescio an antè, quam Verres præturam petere cœperit. fecit hæredē M. Octauiū Ligurem, Ligur hæreditatē adijt: possedit Sacerdote prætore sine vlla controuersia. Postea quam Verres magistratum inijt, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia sextam partē hæreditatis à Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. frater eius causam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum: L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat edictum eius non oportere ad eas hæreditates valere, quæ antè cum prætorem venissent: si hoc tum fuisset edictum, fortasse Liguri hæreditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, sum-

ma hominum auctoritas precio superabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin si ipse Verrē conueniſſet, ęquitate cauſæ, & auctoritate ſua cōmouere hominem poſſet. domum ad eum venit rem demoſtrat: quam pridem ſibi hæreditas veniſſet, docet, quod facilè in cauſa æquiſſima homini ingenioſo fuit: multa, quæ quemuis mouere poſſent, dixit. ad extremum petere cœpit, ne vſque eo ſuam auctoritatem deſpiceret, gratiamq; contemneret, vt ſe tanta iniuria afficeret. Homo Ligurem accuſare cœpit, qui in re aduentitia, atque hereditaria tam diligens, tam attentus eſſet: debere eum aiebat ſuam quoque rationem ducere: multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis, quos circa ſe haberet. Non poſſum illa planius cōmemorare, quā ipſum Ligurem pro teſtimonio dicere audiſtis. Quid enim Verres? vtrum ne his quidem teſtibus crederetur? an hęc ad rem non pertinent? non M. Octauios non L. Liguriſquis nobis crederet? cui nos? quid eſt Verres, quod planum fieri teſtibus poſſit, ſi hoc non ſit? an id quod dicunt, leue eſt? nihil leuius, quam prætor in verbis hoc iuris in ſuo magiſtratu conſtituere, omnibus his, quibus hæreditas venerit, cohæredem prætorem eſſe oportere. An verò dubitamus, quo ore iſte cæteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines ruſticanos ex municipijs, quo deniq; ore, quos nunquā liberos putauit, libertinos homines ſolitus ſit appellare: qui ob ius dicendum M. Octauiū Liguré, hominem ornatiſſimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copijs, poſcere pecuniam non dubitarit? In ſactis tectis vero quemadmodum ſeſe geſſerit, quid ego dicam: dixerunt qui ſenſerunt, ſunt alij, qui dicant: notæ res, ac manifeſtæ prolatæ ſunt, & proferuntur. Dixit C. Fannius eques Rom. frater Germanus Q. Titinij iudicis huius tui, tibi ſe pecuniam dediſſe. Recita teſtimonium C. Fannij. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam tu, Q. Titini, C. Fannio fratri tuo credere. dicit enim rem incredibilem:

C.Verrem insimulat auaritiæ, & audaciæ: quæ vitia videntur in quemuis potius, quam in istum conuenire. Dixit Q.Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus à matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. NOMINA Q. TADII. Recita testimonium Q. Tadij. TESTIMONIVM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credetur? Quid igitur in iudicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimonijs, & virorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quotidiano sermone, querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius nouo, ac singulari latrocinio? ausum esse in æde Castoris, celeberrimo, clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque aspectu populi Rom. est positum, quo sæpenumero senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissimæ quotidiè aduocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciæ suæ monumentum æternum relinquere. AEdem Castoris, iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sylla, Q. Metello * consulibus. Is mortuus est. reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius cos s. ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos & M. Cæcius, factum est s.c. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, vti C. Verres, P. Cœlius prætores cognoscerent, & iudicarent. Quia potestati iste permissa (vt ex C. Fanio, & ex Q. Tadio cognouistis) cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque prædatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorũ, de quo non audire aliquando, sed videre quotidiè possemus. quæsiuit, quis ædem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire vole-

bat ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dicta itasset, pupillos, & pupillas certissimam prædam esse prætoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, prædarique posset, arbitrabatur L. Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris, cum eo fine vllo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quærit, ecquid sit, quod à pupillo traditū non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, fatilem pupillo traditionem esse: signa, & dona comparere omnia: ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque opere se non opimum præda, præsertim à pupillo, discedere. Venit ipse in ædem Castoris: considerat templum: videt vndiq; tectum pulcherrimè laqueatum, præterea cætera noua atque integra: versat se: quærit quid agat: dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: Tu Verres hic quod moliare, nihil habes: nisi fortè vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum imperitus, quærit, quid sit ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullam esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit. *Nam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculū exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla: & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendū esset, negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere iubet, & simul ei nonnullam spē societatis ostendit, hominem modestum & minimè pertinacem facilè coercet: columnas ita se exactū esse confirmat. Noua res, atque improuisa pupillæ calamitas nuntiatur statim C. Mustio vitrico pupilli, qui

nuper

nuper est mortuus: M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium summo officio, ac virtute præditum D. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patrijs conetur euertere. Iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque vlla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaque quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos ac potiùs inclusos viderent: apud quem non ius, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas * pro pretio, non gratia valeret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuiuis venisset in mentem, petere auxilium à Chelidone: quæ isto prætore non modo in iure ciuili, priuatorumque omnium controuersijs populo Romano præsuit, verum etiam in his sartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Iunius patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: venit homo summo honore, & pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui P. Potitius tutor. O multis acerbam, ô miseram atque indignam præturam tuam. Vt mittam cætera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore meretricis domum veniisse arbitramini? qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officij necessitudinisque ratio coëgisset. Veniunt, vt dico, ad Chelidonem; domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur. Mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat. alij nummos numerabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba refer-

ta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Respondit illa, vt meretrix, non inhumanè: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet, tum discedunt, postridiè reuertuntur. negat illa posse hominem exorari: pergnam eum dicere ex illa re pecuniam cósici posse. Vereor ne quis fortè de populo, qui priori actione non affuit, hæc, quia propter insignē turpitudinem sunt incredibilia, fingi à me arbitretur. ea vos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius tutor, & patruus Mustius dixisset, si viueret: sed pro Mustio, recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui, cũ sciret me ex Mustio viuo audisse, quod eo sum vsus plurimũ (etenim iudicium, quod propè omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me vno defendente, vicit) cum hoc, vt dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre: tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit, alio responsionem suam deriuauit. tantus in adolescẽte clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, vt aliquamdiù cum à me premeretur, omnia potius respõderet, quàm Chelidonem nominaret, primo necessarios illius, ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit: Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse prætoram, quam L. Domitius à se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur? Reiecti à Chelidone capiunt consiliũ necessarium, vt suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore: quod erat vix H.S. quadraginta millium, transigunt H.S. ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius, vt sibi videbatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentẽ esse. iste qui aliquanto plus cogitasset, malè accipit verbi Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locatum se esse confirmat. Tutores hęc resciunt: quod actum erat

cum

eum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste verò non procrastinat: locare incipit non proscripta, neq; edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaq; renunciat Rabonius illam decisionem turoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit, quid ageret cœpit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. Itaq; excogitat, quid? nihil ingenuosè, nihil quod quisquam possit dicere improbè, verum callidè: nihil ab isto tectum, nihil veteratorium expectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijsq; vendendis omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorũ denique, vt optima conditione sit is, cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum, cui propè diem soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniam me inuito aspiret? quid accedat? Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur, ego me refecturum esse dico; probatio futura est tua, qui locas: prædibus, & prædijs populo cautum est, & si non putas cautum, scilicet tu præt. in mea bona quos voles immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sines? Operę prętium est, ipsam legem cognoscere. dicetis eundẽ conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. * EX OPERE FACIVNDO QVAE PVPILLI IVNII. Dic, dic, quæso clarius C. VERRES PR. VRBIS ADDIDIT. Corriguntur leges * censoriæ. Quod enim video in multis veteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt: vult aliquid eiusmodi C. Verres. dic quid addidit.

QVI DE L. MARCIO, M. PERPENA CENSORIBVS REDEMERIT, SOCIVM NE ADMITTITO: NEVE PARTEM DATO, NISI REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat, & esset amplius, si velles, populo cautum prædibus & prædijs. Hic te si res ipsa, si indignitas iniuriæ tuæ nó commouebat, si pupilli calamitas, propinquorum lachrymæ, D. Bruti cuius prædia subierant periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim retulisti) neque cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus H.S. DLX. millibus: cum tutores H.S. LXXX. millibus id opus ad illius hominis iniquissimi arbitrium se effecturos esse clamarent. Etenim quid erat operis? id quod vos vidistis, omnes illæ columnæ, quas dealbatas videris, machina appositæ, nulla impensa deiectæ, eisdemque lapidibus repositæ sunt. hoc tu H.S. D. LX. millibus locauisti? Atqui in illis columnis dico esse, quæ à tuo redemptore cómotæ non sint: dico esse, ex qua tantum tectorium vetus delitum sit, & nouum inductum. Quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe nunquam ædilitatem petiuissem. At, vt videatur tamen res agi, & non eripi pupillo: SI QVID OPERIS CAVSA *RECIDERIS, REFICITO. Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT, SATIS DET DAMNI INFECTI, EI, QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium. PECVNIA PRAESENS SOLVATVR. Quibus de bonis? eius, qui quod tu H.S. DLX. millibus locasti, H.S. LXXX. millibus effecturum se esse clamauit. Quibus de bonis? pupilli, cuius ætatem & solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere prætor debuit: tutoribus defendentibus, non modo

patrias

patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorũ ademisti. *HOC OPVS BONO SVO QVOQVE FACTIO. Lapis aliquis cædendus, & apportandus fuit machina sua: nam illò non saxum, non materies aducta est, tantum operis in ista locatione fuit, quantũ paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt & * manupretij machinæ. Vtrũ existimatis minus operis esse, vnam columnam efficere ab integro nouam nullo lapide rediuiuo, an quatuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius sit nouam facere. Ostendam in ædibus priuatis, longa difficiliq̃ue vectura, columnas singulas ad impluuium H. S. XL. millibus non minus magnas locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, præsertim cum iste apertè tota lege omnium sermonem atq; existimationem contempserit, qui etiam ad extremum conscripserit: REDIVIVA SIBI HABETO. quasi quidquam rediuiui ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex rediuiuis cõstitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum peruenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere, omnes excluſi sunt non minus apertè, quam pupillus. diem præstituit operi faciendo Kalendas Decembris: locat circiter Idus Septembris: angustijs temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, neq; Kalendis Decembris, neque nonis, neque Idibus: deniq; aliquando in prouinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat opus in acceptum referri posse: cum instaret Rabonius, in me causam cõferebat, quod tum codicem obsignassem. Petit à me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste quid ageret, nesciebat. si id acceptum non retulisset, putabat se aliquid de sensionis habiturum. Raboni um porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est,

vt vno minus teste haberet Rabonio. Opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac * condictione quiuis de populo redemptor accessisset: sed cum die cæteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium, ac potestatem venire nemo volebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Non enim argumentamur quo ista pecunia peruenerit, fecit ipse indicium. Primum cum vehemētius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia H S DXL. millia numerauit, quod iam iste referre non poterat opere addicto, prædibus acceptis de H.S. DLX millibus, remisit D. Bruto H S. CX millia. hoc si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Rabonij tabulæ prædam illam istius fuisse clamant. Recita nomina Rabonij. Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium venisse prætextatum in vestrum conspectum * & testes secum, patruo testimonium dicenti, questus est: & me populariter agere, atque inuidiam cōmouere, quod puerum producerem, clamitauit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid inuidiosum? Gracchi credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, vt nomine ipso, & memoria patris animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Iunij erat hominis de plebe Romana filius, quem pater moriens tum tutoribus & propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratuum, tum iudicijs vestris commendandum putauit. Hic istius scelerata locatione, nefarioque latrocinio bonis patrijs fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium: si nihil aliud, saltem vt eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitum videret. Itaque tibi Hortensi, non illius ætas, sed causa: non vestitus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam commouebat, quod ille cum toga prætexta, quā quod sine bulla venerat. vestitus enim

ne-

neminem commouebat, is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat. quod ornamentum puericiæ pater dederat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ereptum esse grauiter & acerbe homines ferebant. Neque erant hæ lachrymæ populares magis, quã nostræ, quam tuæ Q. Hortensi, quam horum qui sententiam laturi sunt: ideo quod communis est causa, commune periculum: communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrûm cuiusque vita futura sit. consulere vtiui, ac prospicere debemus, vt illorum solitudo & puericia quam firmissimo præsidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberûm nostrorum puericiam contra improbitatem magistratuum? Mater credo, scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater fœmina primaria: minus, illa deos hominesque implorante, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit. Tutorémne defendent? perfacile vero apud istiusmodi prætorem, à quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Iunij & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata est. Quæremus etiam, quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? dubitamus quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi rantas ex L. Metelli manubijs fecerit? qui maiore pecunia quatuor columnas de albãdas, quam illi omnes ædificandas locauerit? Expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? quis vnquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? Quis à signo Vertumni in circum maximũ venit, quin is in vnoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu viam tensarum, atque pompæ eiusmodi exegisti, vt ipsa illa ire non audeas. Te putet quisquam cum ab Italia freto disiunctus esses, sociis temperasse, qui ædem Castoris testem furtorum tuorum esse

voluëris: quã populus Romanus quotidie, iudices etiã tum, cum de te sententiam ferrent, viderent? Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit, non enim prætereundum est ne id quidẽ; petita multa est apud istum prætorem à Q. Opimio, qui adductus est in iudicium verbo: quod cum esset tribunus pleb. intercessisset contra legem Corneliam: re, quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi, lædendique sunt, quod mihi non est necesse: tantum dicam, paucos homines arrogantes, hoc adiutore, Q. Opinium per ludum, & iocum fortunis omnibus euertisse. Is mihi etiam queritur, quod à nobis IX. solis diebus prima actio sui iudicij transacta sit: cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius senator populi Romani bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicij, sæpissime est actum in senatu, vt genus hoc totum multarum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimij vendendis quas iste prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. hoc dico, nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi à me hoc totum temporis causa putatote. Iam qui ex calamitate senatoris populi Romani cum prætor iudicio eius præfuisset, spolia domum suam referre, & manubias detrahere conatus sit: is vllam à se calamitatem poterit deprecari? Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeã dicere? difficile est. Non enim me tua solũ & iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribę tui deterret. Nõ dicam id quod probare difficile est, hoc dicam, quod ostendam: multos ex te viros primarios audiuisse, cum diceres ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protulerisset: nam quia inuidia C. Iunius conflagrarat, ea nisi prouidisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi & saluti suæ prospicere didicit, refe-

rendo

rendo in tabulas & priuatas, & publicas, quod gestum non esset, tollendo quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, curando ne litura apparear, interpolando. Eo enim vsque progreditur, vt ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine alijs maleficijs reperire possit. Eiusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoq; iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curtium iudicem quęstionis: cui nisi ego vi populi, & hominum clamore atque conuitio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam * largissimè factam oportebat, erepta esset facultas bonorum * cum ijs quos iste annuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER IIII.

ORATIO. VII.

MVlta mihi necessario, iudices, prætermittenda sunt, vt possim aliquando de ijs rebus, quę meę fidei commissę sunt, dicere. recepi enim causam Siciliæ: ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta causa Sicilienſi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim causam totius ordinis: suscepi causam populi Ro. quod putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligēs, & firmus accusator ad iudicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ causam veniendū est, relictis cęteris eius furtis, ac flagitijs, vt & viribus quā integerrimis agere, & ad dicēdū tēporis satis habere possim. Atq; adeo, antequam de incommodis

Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de prouinciæ dignitate, vetustate, vtilitate dicenda. Nã cum omniũ sociorum, prouinciarumq; rationẽ diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, iudices, plurimis iustissimisq; de causis. primũ quod omniũ nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq; populi Romani applicuit: prima omnium (id quod ornamentum imperij est) prouincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quam præclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide, beneuolentiaque erga populum Romanum, vt ciuitates eius insulæ, quæ semel in amicitiam nostram venissent, nunquam postea deficerent: pleræq; autem, & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. Itaque maioribus nostris in Africam ex hac prouincia gradus imperij factus est, neq; enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. Quare P. Africanus Carthagine deleta, Siculorum vrbes signis, monumentisq; pulcherrimis exornauit: vt quos victoria populi Ro. maximè lętari arbitrabatur, apud eos monimenta victoriæ plurima collocaret. Deniq; ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiã victi, fidẽ cęteri Siculi perspexerunt; non solũ socijs in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperauit: vrbem pulcherrimam Syracusas, quę cum manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari claudebatur, cum vi, consilioq; cepisset, nõ solum incolumen passus est esse, sed ita reliquit ornatam, vt esset idẽ monumentum victoriæ manſuetudinis, cõtinentiæ: cum homines viderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quæ reliquisset. tantũ ille honorẽ Siciliæ habendum putauit, vt ne hostium quidẽ vrbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad omnes res Sicilia prouincia semper vsi sumus, vt quidquid ex sese posset efferre, id non apud eam nasci, sed domi vestræ conditum putaremus.

Quando

Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non vltro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellam penariã reipublicę nostræ, nutricem plebis Romanę Siciliam nominauit. Nos verò experti sumus, Italico maximo, difficillimoque bello, Siciliam nobis nõ pro penaria cella, sed pro ærario illo maiorum vetere, ac referto fuisse. nam sine vllo sumptu nostro, corijs, tunicis, frumentoq; suppeditato, maximos exercitus nostros vestiuit, aluit, armauit. quid illa, quæ forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod * multis locupletioribus ciuibus vtimur? quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque prouinciam, quo facile excurrant, vbi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quęstu compendioq; dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negotiari libeat, vt denique sedes, ac domicilium collocare: quod cõmodum non mediocre populi Romani est, tantum ciuiũ Romanorum numerum, tam prope à domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam quasi quædam prędia populi Rom. sunt vectigalia nostra, atque prouinciæ: quemadmodum propinquis vos vestris prędijs maximè delectamini, sic populo Rom. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Iam verò hominum ipsorum, iudices, ea patientia, virtus, frugalitasque est, vt proximè ad nostram disciplinam illam veterem, non hanc, quæ nunc increbuit, videantur accedere, nihil cęterorum simile Gręcorum. nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisque rebus, summa parsimonia, summa diligẽtia. Sic porro nostros homines diligunt, vt his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, vt nunquam ante hoc tempus ad aram legum, prędiumque vestrum publico consilio confugerent: tametsi & illum annum pertulerant, qui sic eos as-

flixerat, vt saltu esse non possent nisi C. Marcellus quasi aliquo fato veniisset, vt bis ex eadem familia salus Siciliæ constitueretur, & * postea M. Antonij infinitum illud imperium senserant. Sic à maioribus suis acceperant, tanta populi Rom. in Siculos esse beneficia, vt etiam injurias nostrorum hominum perferendas putarent. In neminem ciuitates ante hunc testimonium publicè dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si vsitato more, si denique vno aliquo in genere peccasset. Sed cum perferre nõ possent luxuriem, crudelitatẽ, auaritiam, superbiam: cum omnia sua commoda, iura, beneficia, S P Q R. vnius scelere ac libidine perdidissent: hoc statuerunt, aut istius injurias per vos vlcisci & persequi, aut si vobis indigni essent visi, quibus opem, auxiliumque ferretis, vrbes ac sedes suas relinquere: quandoquidem agros iam ante istius injurijs exagitati, reliquissent. Hoc consilio à L. Metello legationes vniuersæ petiuerunt, vt quam primum isti succederet: hoc animo toties apud patronos, de suis miserijs deploarunt: hoc commoti dolore, postulata consulibus, quæ non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, vt me cuius fidem, continentiamq; cognouerant, propè de vitæ meæ statu, dolore, ac lachrymis suis deducerẽt, vt ego istum accusarem; à quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat, quamquam in hac causa multo plures partes mihi defensionis, quam accusationis suscepisse videor. Postremo * homines ex tota prouincia nobilissimi, primique publice priuatimq; venerũt: grauissima atq; honestissima quæq; ciuitas vehementissime suas injurias persecuta est. At quemadmodum, iudices, venerunt? videor enim mihi liberius apud vos iam pro Siculis loqui debere, quam forsitan ipsi velint, saluti enim eorũ potius consulam, quàm voluntati. Ecquem existimatis vnquam vlla in prouincia reum absentem contra inquisitionẽ accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse

esse defensum? Quæstores vtriusq; prouinciæ qui isto prætore fuerant, cum fascibus mihi præsto fuerunt. hi porro, qui successerunt, vehemẽter istius cupidi, liberaliter ex istius cibarijs tractati, non minus acres cõtra me fuerunt. Videte quid potuerit, qui quatuor in prouincia quæstores studiosissimos defẽsores, propugnatoresq; habuerit: prætorem verò cohortemq; totam sic studiosam, vt facile appareret, non tam il is Siciliã, quam inanem offenderant, quàm Verrem ipsum, qui plenus decesserat, prouinciam fuisse. minati Siculis, si decreuissent legationẽ, quę cõtra istũ diceret: minari: si qui essent profecti ialijs, si laudarent, benignissimè promittere: grauissimos priuatarũ rerũ testes, quibus nos præsentibus denuntiauimus, eos vi, custodijsque retinere. Quæ cũ omnia facta sint, tamẽ vnam solam scitote esse ciuitatem Mamertinam, quæ publice legatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem legationis principem, ciuitatis nobilissimum, C. Heium iuratum dicere audistis, isti nauẽ onerariam maximam Messanæ esse publicè coactis operis ędificatam. idẽque Mamertinorum legatus, istius laudator, nõ solum istum bona sua, verum etiam sacra, deosque penates à maioribus traditos, ex ædibus suis eripuisse dixit. Pręclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum vna opera consumitur, in laudando, atque repetendo. Atque ea ipsa ciuitas qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco. reperietis enim, quæ causæ beneuolentiæ sint Mamertinis erga istum, eas ipsas causas satis iustas esse damnationis. Alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio laudat. vis illa summi imperij tãtum potuit apud perpaucos homines, nõ ciuitates, vt aut leuissimi quidam ex miserrimis, desertissimisque oppidis inuenirentur, qui iniussu populi ac senatus profiscerentur: aut hi, qui contra istum legatos decreuerant, & testimonium publicũ, mandata q; acceperant, vi, ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen vsu veniisse non molestè fero, quo reliquæ tot, &

tantæ, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cũ videritis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi posse, quo minus experirentur, eccquid apud vos querimoniæ valerent antiquissimorum, fidelissimorumque sociorum. Nam quod fortasse non nemo vestrũm audierit, istum à Syracusanis publicè laudari, id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani testimonio cuiusmodi esset cognouistis, tamen vobis alio loco, vt se tota res habeat, quod ad eam ciuitatem attinet demonstrabitur. Intelligetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto istum Syracusanis esse, & fuisse. At enim istum soli Siculi persequuntur: ciues Rom. qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, saluum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in quæstione de pecunijs repetundis, quæ sociorum causa constituta est, lege iudicioq; sociali, sociorum querimonias audire oporteret. sed intelligere potuistis priore actione ciues Rom. ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent injurias, & quas scirent alijs esse factas, pro testimonio dicere. Ego hoc, quod intelligo, iudices, sic confirmo, Videor mihi gratum feciſſe Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitias periculo sim persecutus. nõ minus hoc gratũ me nostris ciuibus intelligo feciſſe: qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumq; suarũ salutem, in istius damnatione consistere. Quapropter de istius prætura Sicilienſi non recuso quin ita me audiatis, vt, si cuiquam generi hominum, siue Siculorum, siue nostrorum ciuium: si cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit: si non horum omnium communis hostis prædoque fuerit: si cuiquam denique vlla in re vnquam temperauerit, ei vos quoque temperetis. Qui simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam proficiſceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibus-

nam

nam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agēdo discere (tametsi non prouinciæ rudis erat, & tyro) sed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusque venire cupiebat. O præclarè coniectum à vulgo in illam prouinciam omen communis famæ atque sermonis: cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam, & furtum recognosceret: cum in legatione, oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret: cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? Atque, vt intelligatis eum Romæ quæsisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumētū, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit (videre satisne paratus ex illo omine vrbano ad * euertendam prouinciam veneri) statim Messana literas Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. nam simulatque è naui egressus est, dedit operam vt Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hæreditate velle cognoscere, quæ eius filio à propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset. Ea erat, iudices, pergrādis pecunia. Hic est Dio iudices, nunc beneficijo Q. Metelli ciuis Rom. factus: de quo multis viris primarijs testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfactum est, H. S. vndecies numeratum esse, vt eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente, obineret: præterea greges nobilissimarum equarum abactos, argenti, vestisq; stragulæ domi quod fuerit, esse direptum: ita H. S. vndecies Q. Dionē, quòd hereditas ei obuenisset, nullā illam ob causam perdidisse. Quids hæc hæreditas quo prætore Dionis filio venerat? eodē, quo P. Annij senatoris filiæ: eodē, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote prætore. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? non plus quam Ligu-

ti, Sacerdote prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo nisi fortè existimatis ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. ad vrbem cum esset, audiuit, Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hæreditatem: hæredem statuas iussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse mulctatum. Tametsi positæ essent ex testamento, putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam pecuniæ se reperturum. Itaque apponit qui petat Veneri Erycinæ illam hæreditatē. non enim quęstor perit (vt est consuetude) is qui Erycum montem obtinebat: petit Nævius Turpio, quidā istius excursor & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C Sacerdote prætore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi causa, vt ipse prætor, cum quæreret calumniatorem, paulò tamen considerationem reperire nō posset. * Hic hominem Veneri absoluit, sibi condemnat; maluit videlicet homines peccare, quā deos: se potius à Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod nō debebatur, auferre. Quid ego nunc hic Sext. Pompeij Chlori testimonium recitem? qui causam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi: tametsi cuius Romanus virtutis causa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Cæcilij Dionis hominis probatissimi ac prudentissimi? Quid L. Vetecilij Liguris, T. Manlij, L. Calenis quorum omniū testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quidi Lucullus, qui tū in Macedonia fuit, melius hęc cognouit, quam tu, Hortensi, qui Romæ fuisti? ad quē Dio confugit? qui de Dionis iniurijs grauissimè per literas cum Verre questus es? noua tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimē accipiunt? nihil de Dione, nihil de socru tua, fœmina primaria Seruilia vetere Dionis hospita audisti? nonne multa mei testes

quæ

quæ tu scis nescíunt? nonne te mihi testé in hoc crimine eripuit nõ istius innocentia, sed legis exceptio? Recita: TESTIMONIVM LVCVLLI CHLORIDONIS. Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidonis sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentẽ calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agyrinenses: horum pater ab hinc duos & xx. annos est mortuus; in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, mulcta erat Veneri. Ipsos xx. annos, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab his Veneris nomine petita non est. causam Verres cognoscit. per Volcatium pecuniam accipit, ferè ad H.S. cccc. millia à duobus fratribus. Multorum testimoniũ audistis anteà: vicerunt Agyrinenses fratres ita, vt egentes, inanesq; discederent. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit. Quæ est ista defensio? vtrum asseueratur in hoc, an tentatur? mihi enim res noua est. Verres calumniatores apponebat. Verres adesse iubebat. Verres cognoscebat. Verres iudicabat, pecuniæ maximæ dabantur, qui dabant, causas obtinebant: tu mihi ita defendas? nõ est ista Verri numerata pecunia. Adiuuo te: mei quoq; testes idẽ dicunt: Volcatio dicũt sese dedisse. Quæ vis erat Volcatio tanta, vt H.S. cccc. millia à duobus homin. auferret? ecquis Volcatio, si sua spõte venisset, vnã libellã dedisset? veniat nũc, experiatur: tecto recipet nemo. At ego amplius dico, H.S. quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi vllum nummum esse numeratum: sed cũ ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata, pecuniæ dabantur, non erat quærendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erãt tuæ: præfecti, scribę, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erant tuæ: vt quisque te maximè cognatione, affinitate, necessi-

tudine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur: cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quam si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam si hanc defensionẽ probabitis; Non accepit ipse: licet omnia de pecunijs repetundis iudica tollatis, nemo vnquam reus tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit vti. etenim cum Verres vtatur, quis erit vnquã posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucij innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi iſti Verrem defendere videntur, quam in Verre defensionis tentare rationem. Qua de re iudices, vobis magnopere prouidendum est: pertinet hoc ad summam reip. & ad existimationẽ ordinis, salutemq; sociorum. si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. Primũ omniũ opera danda est, vt eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; consulant: deinde, si in hominibus eligendis, nos spes amicitiæ fefellerit, vt vindicemus, missos faciamus, semper ita viuamus, vt rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc. hominis liberaliſſimi veruntamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est, vt in illo fuit. Cum ab eo quidã vetus assectator ex numero amicorum non impetraret, vt se Præfectum in Africã duceret, & id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si tu à me hoc non impetras. ego iam pridẽ ab eo cui meam existimationem charam fore arbitror, peto, vt mecum Præfectus proficiscatur, & adhuc impetrare non possum. Etenim re vera multò magis est petendum ab hominibus si salui esse volumus, vt eant nobiscum in prouinciam, quam hoc illis in beneficij loco deferendum. Sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quasi in prædam, inuitabas, ac cum illis, ac per eos prædabare, & eos

in

in concione annulis aureis donabas, non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam illorum factis rationē esse reddendam? Cum hos sibi quæstus constituisset magnos atq; vberes ex his causis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est, cum sua cohorte cognoscere: tum infinitum genus inuenerit ad innumerabilē pecuniam corripiendam. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, qui in iudicia dant, & eorum qui iudicant; quin nemo nostrūm possit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si cum hæc à quopiam vestrūm petita sunt, prætor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem velit iudicē; iudex nequam & leuis, quod prætor iusserit, iudicet. Si* verò illud quoque accedet, vt prætor in ea verba iudicium det, vt vel Octauius Balbus iudex, homo & iuris & officij peritissimus nō possit aliter iudicare: in eiusmodi: L. OCTATIVS IVDEX ESTO, SI APPARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM P. SERVILII ESSE, NEQVE EI FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR: non necesse erit L. Octauio iudici cogere P. Seruilium Q. Catulo fundum restituere, & condemnare eum, quē non oporteat: Eiusdemmodi totum ius prætorium, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre prætore: decreta eiusmodi: SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES: SI PETIT, DVCAS. C. Fusium duci iussit petitorem: L. Suetium, L. Raciliū. iudicia huiusmodi: *QVI CIVES ROM. ERANT SI SICVLI ESSENT: CVM SICVLOS EORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI: SI CIVES ROMA. ESSENT: CVM CIVES ROM. DARI IVDICES OPORTERET. Verum vt totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cū ciue agat, domi certet suis

legibus: quod Siculus cum Siculo non eiusdem ciuitatis, vt de eo prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, senatus et aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, cum alterę ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus iudex datur: quod Siculus à ciue Romano, ciuis Romanus datur: cæterarum rerum selecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi solent. Inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Hæc omnia, isto prætore, non modo perturbata, sed planè & Siculis, & ciuibus Romanis etepta sunt. primum suæ leges, quod ciuis cum ciue ageret. Aut enim iudicem, quem commodum erat, præconem, haruspicem, medicum suum dabat; aut, si legibus eratiudicium constitutum, & ad ciuem suum iudicem venerant, liberè ciui iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum, cum cognoscet, animaduersurum. Idque cum faciebat, nemo dubitabat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. Selecti è conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli. hæc copia quam dico iudicum, cohors non Q. Scæuulæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat: sed C. Verris. Cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti videtis edictum: SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. Eũ quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat: istius lege Hieronica iudicia plurimarum cõtrouersiarum sublata vno nomine omnia. de conuẽtu, ac negotiatoribus nulli iudices. quan-

tam

tam poteſtatem habuerit, videtis: quas res geſſerit, cognoſcite. Heraclius eſt Hieronis filius, Syracuſanus, homo in primis domi ſuæ nobilis, & ante hunc prætorem vel pecuniosiſſimus Syracuſanorum: nunc nulla alia calamitate, niſi iſtius auaritia, atque iniuria, pauperrimus. huic hæreditas facilè ad H S. tricies venit teſtamento propinqui ſui Heraclij: plena domus cælati argenti optimi, multæ equæ ſtragulæ veſtis, pretioſiſſimorumque mancipiorum: quibus in rebus iſtius cupiditates, & inſaniam quis ignorat? Erat in ſermone res, magnam Heraclio pecuniam veniſſe: nō ſolum Heraclij diuitē, ſed etiam ornatū ſupellectili, argento, veſte, mancipijs futurum. audit hæc etiam Verres: & primo, illo ſuo leuiore artificio Heraclium aggredi conatur, vt eum roget inſpicienda, quæ non reddat: deinde à quibuſdā Syracuſanis admonetur. hi autem quidam erant affines iſtius, quorū vxores iſte nunquā alienas exiſtimauit, Cleomenes, & Aeſerio, qui quantū apud iſtum, & quam turpi de cauſa poterint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, vt dico, hominē admonent, rem eſſe præclaram, domū refertam omnibus rebus: ipſum autem Heraclium hominē eſſe maiorem natu, non promptiſſimum: & eum præter Marcellos, patronum, quem iure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem: eſſe in eo teſtamento quo ille hæres eſſet, ſcriptum, vt ſtatuas in palæſtrā deberet ponere. faciemus vt palæſtritæ negent ex teſtamento eſſe poſitas, petant hæreditatem, quod eam palæſtræ commiſiſſe dicant. Placuit ratio Verri. nam hoc animo prouidebat, cum tanta hæreditas in controuerſiam veniſſet, iudicioq; peteretur, fieri non poſſe, vt ſine præda ipſe diſcederet. approbat conſiliū: auctor eſt vt quamprimū agere incipiāt, hominēq; id ætatis, minimè litigioſum, quā tumultuoſiſſimè adoriantur. Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatē calumnię: deinde, qui iſtum noſſent partim ſuſpicabātur, partim planè videbāt adie-

ctum esse oculum hæreditati. Interea dies aduenit, quo die sese ex instituto, ac lege Rupilia dicas sortitusum Syracusis iste edixerat paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. tum eũ docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret dieb. XXX. sortiri dicam, quibus scripta esset, dies XXX. nondum fuerant. sperabat Heraclius, si illam dicam effugisset, ante alteram sortitionem, Q. Arrium, quem prouincia tum maximè expectabat, successurum. Iste omnibus iudicijs diem distulit: & eam diem constituit, vt hanc Heraclij dicam sortiri post dies XXX. ex lege posset. Posteaquam ea dies venit, iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & postulat, vt sibi cum palæstritis, hoc est, cum populo Syracusano æquo iure disceptare liceat; aduersarij postulant, vt in eam rem iudices dentur ex his ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent, electi qui Verri viderentur. Heraclius contra, vt iudices è lege Rupilia dentur: vt ab institutis superiorum, ab auctoritate Senatus, à iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem? quis vestrũm non ex vrbana iurisdictione cognouit? quis vnquam isto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non istum, vt non neminem, prouincia corrupit? idem fuit qui Romę. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certũ Siculis, inter se quo iure certarent; legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex s.c. de decem legatorum sententia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules, prætoresque seruasse, negauit se iudices, à lege Rupilia sortiturum: quinq; iudices quos commodum ipsi fuit, dedit. * Quid huic homini faciás? quod supplicium dignum libidini eius inueniás? præscriptum tibi cum esset, homo determe, & impudentissime, quemadmodum inter Siculos iudices, dares: cum imperatoris P. R. auctoritas, legatorum decem summorum hominum dignitas, s.c. intercederet, cuius consulto P. Rupilius prætor ex legato-

rum

rum sententia leges in Sicilia constituerat: eum omnes ante te pretores Rupilias leges in ceteris rebus, & in iudicijs maximè obseruassent: tu ausus es pro nihilo præ tua præda tot res sanctissimas ducere? Tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi velles? Verùm vt instituí dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent: eo die: nihil actum est: adesse iubentur postridiè. Heraclius interea, cum omnes insidias à prætore fortunis suis fieri videret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium. Itaque Syracusis illa nocte profugit. Iste postero die mane, cum multo maturius, quam vnquam anteà, surrexisset, iudices citari iubet, vbi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, vt absentem Heraclium condemnarent. Illi eum commonefaciunt, vt si ei videatur, vtatur instituto suo, nec cogat antè horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. imperant. interea sanè perturbatus & ipse, & eius amici, & consiliarij molestè ferre cœperunt, Heraclium profugisse: putabant absentis damnationem, præsertim tantæ pecuniæ, multo inuidiosiorem fore, quam si præsens damnatus esset: Eò accedebat, quod quoniam iudices è lege Rupilia dati nõ erant: multò etiam rẽ turpiorem, & iniquiorem visum iri intelligebant. Itaq; hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas, improbitasq; facta est. Nam illis quinque iudicibus vti sese negat: iubet, id quod initio è lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam scripserant: aitque se iudices è lege Rupilia velle sortiri. quod ab eo pridè, cum multis lachrymis cùm oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die venit in mentẽ, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex vrna

tres. ijs vt abſentem Heraclium condemnent impe-
rat. itaque condemnant. Quæ, malum, iſta fuit amen-
tia? ecquando te rationem factorum tuorũ redditurũ
putaſti? ecquando his de rebus tales viros audituros
exiſtimaſti? petatur hæreditas ea, quæ nulla debetur,
in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis?
imponatur honeſtæ ciuitati turpiſſima perſona ca-
lumniæ? neque hoc ſolum, ſed ita res agatur, vt ne ſi-
mulatio quidem æquitatis vlla adhibeatur? Nam per
deos immortales, quid intereſt, vtrum prætor impe-
ret, vique cogat aliquem de ſuis bonis omnibus de-
cedere, an huiuſmodi iudicium det, quo iudicio indi-
cta cauſa fortunis omnibus euerti neceſſe ſit? Profe-
ctò enim negare non potes, te ex lege Rupilia ſortiri
iudicium debuiſſe, cum præſertim Heraclius id po-
ſtularet. Sin illud dices, te Heraclij voluntate à lege
receſſiſſe, ipſe te impedies: ipſa tu tua defenſione im-
plicabere. quare enim primum ille ipſe adeſſe noluit,
cum ex eo numero iudices haberet, quos poſtularat?
deinde tu cur poſt illius fugam iudices alios ſortitus
ei, ſi eos qui erant anteà dati, vtriuſque dederas vo-
luntate? Deinde cæteras dicas omnes illo foro M. Po-
ſtumius quæſtor ſortitus eſt: hanc ſolam tu in illo cõ-
uentu reperiere ſortitus. Ergo inquiet aliquis, dona-
uit populo Syracuſano illam hæreditatẽ, primum id ſi
confiteri velim, tamen iſtum cõdemnetis neceſſe eſt.
Neq; enim prmiſſũ eſt, vt impunè nobis liceat, quod
alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex iſta re-
perietis hæreditate ita iſtum prędatum, vt perpauca
occultè fecerit: populum quidem Syracuſanũ in ma-
ximam inuidiam ſua infamia, alieno prœmio perue-
niſſe: paucos Syracuſanos, eos qui ſe nunc publicè
laudationis cauſa veniſſe dicunt, & tunc participes
prædæ fuiſſe, & nunc nõ ad iſtius laudationem, ſed ad
communẽ litium æſtimationem veniſſe. Poſteaquam
damnatus eſt abſens, non ſolum illius hæreditatis, de
qua ambigebatur, quę erat H.S. tricies, ſed omnium

bonorum

bonorum paternorum ipsius Heraclij, quæ nō minor erat pecunia, palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Quæ est ista prætura? eripis hæreditatem, quæ venerat à propinquo, venerat testamento, venerat legibus: quæ bona is, qui testamentū fecit, huic Heraclio, antequā est mortuus, omnia vtenda ac possidenda tradiderat: cuius hæreditatis, cum ille aliquantò ante te prætorem esset mortuus, cōtrouersia fuerat nulla: mentionē fecerat nemo, verum esto: eripe hæreditatē propinquis, da palęstritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis, euerte leges, testamenta, vōluntates mortuorum, iura viuorum: num etiā patrijs Heraclium bonis exturbare oportuit? qui simulac profugit, quam impudenter, quā palam, quam acerbè, dij immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam illud quidem statim curatur. vt quidquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur: quidquid Corinthiorum vasorum, stragulæ vestis: hæc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta & oppressa, verum ex tota prouincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia quæ voluit adduxit: alia diuisit: auctio facta est: in qua cohors istius inuicta dominata est. Verū illud est præclarum. Syracusani, qui præfuerant his Heraclij bonis verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant Scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse. dicebant quantum cuique eius iussu nummorū esset datum. gemebant Syracusani: sed tamen patiebantur. repentè recitatur, vno nomine H-S. CCL. millia iussu prætoris data: fit maximus clamor omnium, nō modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper vilum erat, bona priuati, populi nomine per summam iniuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctō-

res iniurię,& ex aliqua particula ſocij prędæ, ac rapinarum,clamare cœperunt,ſibi vt haberet hęreditatem.tantus in curia clamor factus eſt vt populus cõcurreret. Res ab omni conuentu cognita celeriter domum nuntiatur.homo inimicus ijs,qui recitaſſent: hoſtis omnibus,qui acclamaſſent, exarſit iracundia ac ſtomacho, veruntamem fuit tum ſui diſſimilis. noſtis os hominis,noſtis audaciam: tamen tum rumore populi,& clamore,& furto manifeſto grandis pecunię perturbatus eſt. vbi ſe collegit,vocat ad ſe Syracuſanos: quia non poſſet negare ab illis pecuniam datam: nõ quæſiuit procul alicunde (neq; enim probaret)ſed proximum, penè alterum filium, quem illam pecuniam diceret abſtuliſſe,oſtendit ſe reddere coacturum, qui poſteaquam id audiuit,habuit dignitatis, & ętatis & nobilitatis ſuæ rationem. verba apud ſenatum fecit: docuit ad ſe nihil pertinere: de iſto,id quod omnes videbant,* neq; ille quidem obſcurè locutus eſt. Itaque illi Syracuſani ſtatuam poſteà ſtatuerunt: & is vbi primum potuit, iſtum reliquit,de prouinciaque * deceſſit. Et tamen aiunt eum queri ſolere nonnunquam,ſe miſerum,quod non ſuis,ſed ſuorum comitũ peccatis,& criminibus prematur. Triennium prouinciam obtinuiſti:gener electus adoleſcens vnum annũ tecũ fuit: ſodales viri fortes legati tui primo anno te reliquerunt:vnus legatus P.Tadius,qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit.qui ſi ſemper vna fuiſſet, tamen ſumma cura tum tuæ,tum multò etiam magis ſuæ famæ perpeciſſet. Quid eſt,quod tu alios accuſes? quid eſt, quamobrem putes, te tuam culpam non modo deriuare in aliquem,ſed communicare cum aliquo poſſe? Numerantur illa H. S. ducenta quinquaginta millia Syracuſanis.ea quemadmodum ad iſtum poſtea per pſeudothyron reuertantur,tabulis vobis, & teſtibus iudices planum faciam. Ex hac iniquitate iſtius, & improbitate, iudices, quod prędа ex illis bonis ad multos Syracuſanos, inuito populo ſenatuque

tuq; Syracusano venerat: etiam illa scelera sunt, quæ per Theomnastum, & Aeschrionem, & Dionysodorum, & Cleomenem inuitissima ciuitate facta sunt: primum vt vrbs tota spoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus: vt omnia signa iste per eos homines, quos nominaui, omne ebur ex ædibus sactis, omnes vndique tabulas pictas, deorum denique simulachra, quæ vellet, auferret: deinde vt in curia Syracusis, quem locum illi Buleuterium vocant, honestissimo loco, & apud illos clarissimo, sub illius ipsius M. Marcelli, qui cum Syracusanis locum eum emere belli ac victoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex ære facta, ibi inauratam isti, & alteram filio statuam posuerint: vt dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lachrymis, & gemitu in curia esse non posset. Per eosdē istius iniuriarum, furtorū, vitiorumq; socios, istius imperio Syracusis Marcellea tolluntur maximo gemitu, luctuq; ciuitatis: quem illi diem festum cùm recētibus beneficijs M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorū maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit: hostis, & hostis in cæteris rebus nimis ferus & immanis, tamen honorē hominis deorum religione consecratum violare noluit.* tu Syracusanis vnum diē festum Marcellis impertiri vetuisti, per quos illi adepti sunt, vt cæteros dies festos agere possent. At verò præclarū diē reposuisti, Verrea vt agerent, & vt ad eum diē, quæ sacris, epulisq; opus essent, in complures annos locarentur. * Sed iam in tanta istius impudentia remittendū aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum, indignumque sit, istius nomine apud eos diē festum esse, qui sese istius opera funditùs exstinctos esse arbitrentur. O Verrea præclara, quopiam si accessisti

quo non attuleris tecum istum diem! etenim quam tu domum, quam vrbem adijsti, quod fanum denique, quod non euersum, atque extersum, reliqueris? Quare appellentur sane ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex manibus, naturaque tua constituta esse videantur. Quam facile serpat iniuria, & peccandi consuetudo: quam nō facile reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum est tenue sanè, nō longè à Syracusis. huius longè primus ciuitatis est Epicrates quidam; huic hæreditas H s. quingentorum millium venerat à muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, vt ea,* etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus hæredem esse oporteret. recens Syracusana erat illa res quam ante demonstraui, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hæreditas. Huic quoq; Epicrati venerat, vt dixi, hęreditas. Cogitare cœperunt eius inimici, nihilominus eodem prætore hunc euerti bonis posse, quo Heraclius esset euersus. rem occulte instituunt: ad Verrem per eius interpretes deferunt. ita causa componitur, vt item palæstrię Bidenses peterent ab Epicrate hæreditatem, quemadmodum palæstritæ Syracusani ab Heraclio petissent. Nunquam vos prætorem tam palæstricum vidistis: verum ita palæstritas defendebat, vt ab illis ipse vnctior discederet. qui statim cum præsen fisset, iubet cuidam suorum amicorum numerari H s. Lxxx. * res occultari satis non potest. per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior. primo negligere & contemnere cœpit, quòd causa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. Deinde cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset, commodissimum putauit. de prouincia clam abire: itaque fecit, profectus est Rhegium. Quod vbi auditum est, æstuare illi, qui dederant pecuniam: putare nihil agi posse absente Epicrate. nam Heraclius tum adfuerat, cum primum dati sunt iudices: de hoc, qui antè quam in ius aditum esset, antè quam denique mentio

tio controuersiæ facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Rhegium proficiscuntur, Epicratem conueniunt, demonstrant id, quod ille sciebat, se. H. S. LXXX. dedisse: rogant eũ vt sibi id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: à sese caueat quemadmodum velit, de illa hæreditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis male à se acceptos dimisit: redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ita vt fit, incipiunt: sese H. S. LXXX. nummũm frustra dedisse. res percrebuit: in ore, atque sermone omnium cœpit esse.* Verres refert se ad illam suam rationem Syracusanam: ait sese velle de illis H. S LXXX, cognoscere: aduocat multos: dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu illius. Volcatium vocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse? attendite. iam intelligetis, hãc pecuniam, qua via modo visa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. Quid enim debuit prætor, cum consilio re cognita, cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicij corrumpendi causa, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas dedisse, non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? tu qui institueras in eos animaduertere, qui perperam iudicassẽt, quod sæpe per imprudentiam fit: hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarent? Volcatius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo cogi à magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed

quiuis liber debet esse, aspicere te postea non potuis-
set: inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta,
nisi tecum colluisset, & tuæ potius existimationi ser-
uisset, quam suæ: qui quam tibi amicus non modo tum
fuerit, quamdiu tecum in prouincia fuit, verum etiam
nunc sit, cum iam à cæteris amicis sis relictus, & tu
intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solum
argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod
Volcatius ei nõ succensuit, quod iste nec in Volcati-
um, nec in Bidinos animaduertit? Est magnum argu-
mentum: verùm illud maximum, quod illis ipsis Bidi-
nis, quibus iratus esse debuit, vt à quibus com-
perit, quod iure agere cum Epicrate nihil pos-
sent, etiam si adesset, idcirco suum decretum pe-
cunia esse tentatum: his inquam ipsis non modo il-
lam hæreditatem, quæ Epicrati venerat, sed, vt in He-
raclio Syracusano, item in hoc paulò etiam atrocius,
quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona
patria, fortunasque eius Bidinis tradidit, ostendit e-
nim nouo modo, si quis quid ab absente peteret, se
auditurum. Adeunt Bidini, petunt hæreditatem: pro-
curatores postulant, vt ad leges suas reijciat, aut ex
lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduersarij non au-
debant contradicere. exitus nullus reperiebatur, in-
simulant hominem fraudandi causa discessisse, postu-
lant, vt bona possideri liceat. debebat Epicrates nul-
lum nummum nemini, amici, si quis quid peteret, iu-
dicio secum agi passuros, iudicatum solui satisdaturos
esse dicebant. Cum omnia consilia frigerent, admo-
nitu istius insimulare cœperunt, Epicratem literas
publicas corrupisse: à qua suspicione ille aberat plu-
rimum. actionem eius rei postulant: amici recusare,
ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cognitio illo
absente de existimatione eius constitueretur: & si-
mul idem illud postulare non desistebant, vt se ad le-
ges suas reijceret. iste amplam occasionem calum-
niæ nactus, vbi videt esse aliquid, quod amici absen-

tem

tem Epicratem nollent defendere, asseuerat, se eius rei in primis actionem esse daturum. Cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt: iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa H.S. D. millia hereditaria accessit ipsius antiqua H.S. quindecies pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, vt hæc, quæ dixi, gratis facta esse videantur? Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. & Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus, Romam venerunt sordidati maxima barba, & capillo, Romæ biennium prope fuerunt. Cum L Metellus in prouinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello vna proficiscuntur. Metellus, simulac venit Syracusas, vtrumque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. In vtriusque bonis nihil erat quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. Fecerat hæc egregie primo aduentu Metellus, vt omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebatur: quisquis erat *ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat, itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. Alia iudicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. census qui isto prætore sunt habiti, non seruaturum se Metellus ostenderat: decumas quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, sese venditurum Hieronica lege dixerat. Omnia erant Metelli eiusmodi, vt non tam suam præturam gerere, quam istius retexere videretur. simulatque ego in Siciliam veni, mutatus est. venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus à literis, itaque eo isto tabellario semper vsus est. Is e-

piſtolas complures attulerat: in his vnam domo, quę totum immutarat hominem: repentè cœpit dicere, ſe omnia Verris cauſa velle. ſibi cum eo amicitiam, cognationemque eſſe. mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem veniſſe, poſteaquam multis eum factis, decretiſque iugulaſſet: erant qui putarent Letilium legatum à Verre veniſſe, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex illo tempore à ciuitatibus laudationem petere: teſtes non ſolum deterrere verbis, ſed etiam vi retinere cœpit. Quod ego niſi meo aduentu illius conatus aliquantulum repreſſiſſem, & apud Siculos non Metelli, ſed Glabrionis literis ac lege pugnaſſem, tam multos huc euocare non potuiſſem. Verum, quod inſtitui dicere, miſerias cognoſcite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longè mihi obuiam cum ſuis omnibus proceſſerunt: venienti Syracuſas egerunt gratias flentes. Romam decedere mecum cupierunt. Quòd erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire vellem, conſtitui cum hominibus, quo die mihi Meſſanæ præſto eſſent: eo mihi nuntium miſerunt, ſe à prætore retineri. quibus ego teſtimonium denuntiaui. quorum nomina edidi Metello, cupidiſſimi veniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc nō venerunt. hoc iure ſunt ſocij, vt his ne deplorare quidem de ſuis incommodis liceat. Iam Heraclij Centuripini optimi nobiliſſimique adoleſcentis teſtimonium audiſtis: à quo H. S. C. millia per calumniā, malitiā q; petita ſum. Iſte pœnis, compromiſſiſque interpoſitis. H. S. CCC. extorquēda curauit: quodq; iudicium ſecundum Heraclium de compromiſſis factum erat, quod ciuis Centuripinus inter duos ciues iudicaſſet, id irritū iuſſit eſſe, eumq; iudicē falſum iudicaſſe iudicauit: in ſenatu ne eſſet, locis cōmodiſq; publicis vti vetuit: ſi quis eū pulſaſſet, edixit ſeſe iudicium iniuriarū nō daturum, quidquid ab eo peteretur, iudicē de ſua cohorte daturum, ipſi autē nullius actionē rei ſeſe daturum. Quæ

istius auctoritas tantum valuit, vt neque illum pulsaret quisquam, cum prætor in prouincia sua verbo permitteret, te hortaretur; neq; quisquam ab eo quidquã peteret, cum iste calumniæ licentiam sua auctoritate * præbuisset. ignominia autẽ illa grauis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in prouincia manfit. Hoc iniecto metu iudicibus nouo more, nullo exemplo, ecquã rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius iudicatam? Vtrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, vt Heraclio pecunia eripereturſan etiam illud, in quo præda erat maxima vt nomine iudiciorum, omniũ bona, atq; fortunæ in istius vnius esset potestate? Iam verò in rerum capitalium quæstionibus quid ego vnamquamque rem colligam, & causam? ex multis * similibus ea sumam, quæ maximè improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicienſis, homo domi suæ cum primis locuples atque honestus: is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis cum accusatus esset, facilè eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro ijdem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti succeſſisset, eiusdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis videbatur, & quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare istũ ausurum non arbitrabatur. citatur reus: causa agitur Syracusis: crimina tractãtur ab accusatore ea, quæ erant anteà nõ solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. causam Sopatri defendebat Q. Minucius eques Rom. in primis splendidus, atque honestus, vobisq; iudices, non ignotus: nihil erat in causa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandũ videretur. Interea istius libertus, & accensus idẽ Timarchides, qui est, id, quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusmodi omnium transactor, & administer, ad Sopatrum venit: monet hominem ne nimis iudicio Sacerdotis, & causę confidat: accusatores inimicosq; eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen

ob salutem malle accipere. & simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improuisum atq; inopinatum accidisset, cōmotus est sanè, neque in præsentia Timarchidi quid responderet, habuit, nisi se consideraturum, quid sibi de ea re esset faciendum: & simul ostendit, se in summa difficultate esse nūmaria. post ad amicos retuli; qui cum ei fuissent auctores redimendæ salutis, ad Timarchidem venit: expositis suis difficultatibus, hominem ad H.S. LXXX. perducit, eamque ei pecuniam numerat. Posteaquam ad causam dicendam ventum est, tum vero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat, res iudicata: Veres nummos acceperat. Quis posset dubitare, quidnam esset futurum: res illo die non peroratur, dimittitur iudicium, item ad Sopatrum Timarchides venit: ait, accusatores eius multò maiorem pecuniam prætori polliceri, quā quantam hic dedisset: proinde, si saperet, videret, quid sibi esset faciendum. Homo, quanquam erat & Siculus, & reus, hoc est, & iure iniquo, & tempore aduerso, ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. Facite, inquit, quod vobis libet, daturus non sum amplius. idemque hoc amicis eius, & defensoribus videbatur: atq; eo etiam magis, quod iste quoquo modo se in ea quæstione præbebat, tamē in cōsilio habebat homines honestos è conuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant, tum, cū esset idē hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebat, facere eos nullo modo posse, vt eodem crimine, ijsdē testibus Sopatrum condemnarent; ijdē homines, qui antea absoluissent. Itaque hac vna spe ad iudicium venitur, quo posteaquam ventū est, cū in consilium frequentes conuenissent ijdem qui solebant, & hac vna spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia, & dignitate, & quod erant, vt dixi, ijdem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarent; cognoscite hominis apertā, ac non modo rā

ratione,

nationē, sed ne dissimulatione quidē tectam improbi-
tatē, & audaciam: M. Petilium equit. Ro. quem habet
in consilio, iubet operam dare, quod rei priuatæ iu-
dex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos
sibi in consilio esse vellet, ipse Verres retineret. Iste
homo liberalis, negat se quenquā retinere eorum, qui
Petilio vellent adesse, itaque discedunt omnes, nam
cæteri quoque impetrant, ne retineantur, qui se velle
dicebant alteruri eorū, qui tum illud iudicium habe-
bant, adesse: itaque iste solus, cum sua cohorte ne-
quissima relinquitur. Non dubitabat Minutius, qui So-
patrum defendebat, quin iste, quoniam consiliū dimi-
sisset, illo die rem illam quæsturus non esset: cum re-
pente iubetur dicere. respondit, Ad quos? ad me, in-
quit, si tibi idoneus videor, qui de homine Siculo ac
Græculo iudicem. Idoneus es, inquit, sed peruellem
adessent hi, qui affuerant antea, causamque cogno-
rant. Dic, inquit, illi adesse non possunt. Nam hercule
inquit Q. Minutius, me quoque Petilius, vt sibi in con-
silio adessem, rogauit: & simul à subsellijs abire cœ-
pit. Iste iratus hominē verbis vehementioribus pro-
sequitur, atq; ei grauius etiam minari cœpit, quod in
se tantum crimen, inuidiamq; conflarit. Minutius, qui
Syracusis sic negotiaretur, vt sui iuris, dignitatisque
meminisset, & qui sciret ita se in prouincia rē augere
oportere, vt ne quid de libertate deperderet: homi-
ni quæ visa sunt, & quæ tempus illud tulit, & causa, re-
spondit: causam sese dimissō, atque ablegato consilio
defensurum negauit. itaq; à subsellijs discessit: idemq;
hoc præter Siculos cæteri Sopatri amici, aduocatique
fecerunt. Iste quāquam est incredibili importunitate
& audacia: tamen subito solus destitutus pertimuit, &
conturbatus est. quid ageret, quo se verteret, nesciebat. si dimississet eo tempore quæstionē, post illis adhi-
bitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum vide-
bat: sin autem hominem miserum atque innocentem
condemnasset, cum ipse prætor sine consilio, reus au-

tã fine patrono, atq; aduocatis fuisset, iudiciumq; C. Sacerdotis rescidisset, inuidiam se sustinere non posse tantam abitrabatur. Itaque æstuabat dubitatione: versabat se in vtramq; partem non solum mente, verũ etiam corpore: vt omnes qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum, * cupiditatemq; pugnare. erat hominum conuentus maximus, summum silentium, summa expectatio, quonam esset ejus cupiditas eruptura. crebrò demittebat se accensus ad aurem Timarchidis. Tum iste aliquando, Age, dic, inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deûm fidem, vt cum consilio cognosceret. tum repentè iste testes citari iubet, dicit vnus & alter breuiter: nihil interrogatur, præco, dixisse pronuntiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius priuato illo iudicio transacto aut dilato, cum cæteris in consiliũ reuerteretur, ita properans de sella exsiluit, hominem innocentem, à Sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribæ, medici, haruspicisq; * condemnauit. Retinete, retinete hominẽ in ciuitate iudices: parcite, & conseruate, vt sit qui vobiscum res iudicet, qui in senatu sine vlla cupiditate de bello & pace sententiam ferat. tametsi minus id quidẽ nobis, minus populo Ro. laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. quæ enim auctoritas erit? quando iste sententiã dicere audebit, aut poterit? quando autẽ homo tãta luxuria, atq; desidia, nisi Febr. mense aspirabit in curiam? Verum veniat sanè, decernat bellum Cretensibus, liberet Byzantios, regẽ appellet Ptolomæũ, quæ vult Hortensius omnia dicat, & sentiat: minus hæc ad nos; minus ad vitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarũ nostrarum periculum pertinent. illud, illud est capitale, illud est formidolosum: illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua vi se eripuerit, in iudicibus sit necesse est: sententiã de capite ciuis Ro. ferat: sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere vult. hoc populus Roma. recusat, hoc ferre non

potest: clamat permittitq; vobis, vt si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendore ordini, atq; ornamentũ curiæ constituere velitis, habeatis sanè vobis istum senatorẽ: *istum vobis iudicẽ si vultis, habeatis: de se homines, qui extra istũ ordinẽ sunt, quibus ne reijciendi quidẽ amplius, quam trium iudicũ prælarè leges Corneliæ faciunt potestatẽ, hunc hominẽ tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. Etenim si illud est * tam flagitiosum (quod mihi omniũ rerum turpissimum, maximeq; nefarium videtur) ob rem iudicandã pecuniã accipere, pretio habere addictã fidẽ & religionẽ, quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, à quo pecuniã ob absoluendum acceperis condemnare: vt ne prædonum quidem prætor in fide retinenda consuetudinẽ conseruaret? Scelus est accipere à reo: quãto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab vtroq;? Fidem cum proposuisses venalẽ in prouincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam maiorẽ dedit, concedo: forsitan aliquis aliquando eiusmodi cuipiã fecerit: cum verò fidẽ, ac religionẽ tuam alteri addictã pecunia accepta habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: vtrumq; falles? & trades, cui voles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidẽ reddes? quem mihi tu Balbũ? quem Stalenũ? quod vnquã huiusmodi monstrũ aut prodigium audiuimus, aut vidimus, qui cum reo transigat, post cũ accusatore decidat? honestos homines, qui causam norint, ableget, consilioque dimittat? ipse solum reum absolutum à quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat? hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine si visum erat, notabit. Quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet vnum, quod necesse est, pecuniam accipisse quidem

iſte neget? at eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius conſilijs rebuſque interfuit, Q. Minucius iuratus dicit, pecuniam datam, iuratus dicit Timarcidem dixiſſe maiorem ab accuſatoribus pecuniam dari. dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienſes, dicet etiam prętexatus Sopatri filius, qui ab iſto homine crudeliſſimo, patre innocentiſſimo, pecunia ąque patria priuatus eſt. Verum ſi de pecunia teſtibus planum facere non poſſem, illud negare poſſes, aut nunc negabis, te conſilio tuo dimiſſo, viris primarijs, qui in conſilio C. Sacerdotis fuerant, tibique eſſe ſolebant, remotis, de re iudicata iudicaſſe? teque eum, quem C. Sacerdos adhibito conſilio, cauſa cognita abſoluiſſet, eundem remoto conſilio, cauſa incognita, condemnaſſe? cum hæc confeſſus eris, quæ in foro palam Syracuſis, in ore atque oculis prouinciæ geſta ſunt, negato ſanè, ſi voles, te pecuniam accepiſſe: reperies, credo, aliquem, qui cum hæc, quæ palam geſta ſunt, videat, quærat quid tu occultè egeris: aut qui dubitet, vtrum malit meis teſtibus, an tuis defenſoribus credere. Dixi iam anteà, me non omnia iſtius, quę in hoc genere eſſent, enumeraturũ, ſed electurũ ea, quæ maximè excellerent. Accipite nũc aliud eius facinus nobile, & multis locis ſæpe cõmemoratũ, & eiuſmodi, vt in vno omnia maleficia ineſſe videantur. attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natũ à cupiditate, auctũ per ſtuprũ, crudelitate perfectũ atq; concluſum. Sthenius eſt, is qui nobis aſſidet, Thermitanus, antea multis propter ſummam virtutem, ſummamq; nobilitatem, nunc propter ſummam calamitatem atque iſtius inſignem iniuriam omnibus notus. huius hoſpitio Verres cum eſſet vſus, & cum apud eum non modò Thermis ſæpenumero fuiſſet, ſed etiam habitaſſet, domo eius omnia abſtulit, quæ paulò magis animum cuiuſpiam, aut oculos poſſent commouere. Etenim Sthenius ab adoleſcentia paulò ſtudioſius hæc comparabat: ſupellectilem ex ære elegantiorem

gantiorem, & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti *benefacti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quæ, cum esset in Asia adolescens, studiosè, vt dixi, comparabat, non tam suæ delectationis causa, quam ad imitationes, aduentusque nostrorum hominum, suorum amicorum, atque hospitum. Quæ postea quam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius, vt poterat: *tangebatur tamen animi dolore necessario, quod domum eius exornatam, atque instructam fere iam iste reddiderat nudam atque inanem. verumtamen dolorem suum nemini impertiebat: prætoris iniurias tacitè, hospitis placidè ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate iste illa sua nota, atq; apud omnes *peruulgata, cũ signa quędã pulcherrima atq; antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamauit: à Sthenio petere cœpit, vt ad ea tollenda operam suam profiteretur, seque adiuuaret. Sthenius verò non solum negauit: sed etiam ostendit, id fieri nullo modo posse, vt signa antiquissima monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa ciuitate, imperioq; populi Rom. tollerentur. Etenim, vt simul P Africani quoque *humanitatem cognoscatis, oppidũ Himerã Carthaginienses quondã ceperant, quod fuerat in primis Siciliæ clarũ & ornatum: Scipio qui hoc dignum populo Ro. arbitraretur, bello confecto, socios sua per nostrã victoriã recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit restituenda curauit Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ij sese Thermis collocarunt in eiusdem agri finibus, neque longè ab oppido antiquo. hi se patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorũ ornamenta in eorum oppido collocabantur. erant signa ex ære cõplura, in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram, habitumque formata ex oppidi nomine, & fluminis. erat etiam Stesichori poëtæ statua senilis, incurua, cum li-

bro ſummo, vt putant artificio facta ab eo, qui fuit Himerę, ſed eſt, & fuit tota in Græcia ſummo propter ingeniũ honore & nomine. Hæc iſte ad inſaniam cõcupierat. Etiam, quod pæne præterij, Capella quędã, ea quidem mirè, vt etiam nos, qui rudes harũ rerum ſumus, intelligere poſſumus, ſcitè facta & venuſtè. Hęc & alia Scipio nõ negligenter abiecerat, vt homo intelligens: Verres auferre poteſt: ſed Thermitanis reſtituerat: non quo ipſe hortos, aut ſuburbanũ, aut locum omnino, vbi ea poneret, nullum haberet: ſed ſi domum abſtuliſſet, non diu Scipionis appellarentur, ſed eorum ad quoſcunq; ipſius morte veniſſent: nunc his locis poſita ſunt, vt mihi ſemper Scipionis fore videantur, itaq; dicantur. Hæc cum iſte poſceret ageretur que ea res in ſenãtu, Sthenius vehementiſſimè reſtitit: multaque, vt in primis Siculorum in dicẽdo copioſus eſt, commemorauit: vrbem relinquere Thermitanos eſſe honeſtius, quàm pati tolli ex vrbe monumenta maiorũ, ſpolia hoſtiũ, beneficia clariſſimi viri, iudicia ſocietatis populi Romani, atq; amicitiæ. Cõmoti animi ſunt omnium. repertus eſt nemo, quin mori diceret ſatius eſſe. Itaque hoc adhuc oppidum Verres inuenit propè ſolum in orbe terrarũ, vnde nihil eiuſmodi rerum de publico per vim, nihil occultè, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio poſſet auferre. Veruntamen haſce huius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. Itaq; iſte vehemẽter Sthenio infenſus, hoſpitium ei renuntiat: domo eius emigrat, atque adeo exit: nam iam ante migrarat. eum autem inimiciſſimi Sthenij domum ſuam ſtatim inuitant, vt animum eius in Sthenium inflãmaret ementiendo aliquid, & criminando. Hi autem erant, inimici Agathinus homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini eius filiam, de qua iſte audierat. itaque ad generum Agathini migrare maluit. Vna vox interceſſerat, cum iſte Dorotheum ſic diligebat, vt diceres omnia inter

eos

eos esse communia. Agathinum ita obseruabat, vt aliquem affinem, ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ iam videbatur, quod eum multo magis figura & lineamenta hospitæ delectabant: Itaque hortari homines cœpit, vt aliquid Sthenio periculi crearent, criminisque confingerent. dicebant se illi nihil habere, quod dicerent, tum iste his apertè ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid vellent dicerent, simulatque ad se detulissent, probaturos. Ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo literas esse corruptas. Sthenius postulat, vt secum sui ciues agant de literis publicis corruptis, eiusque rei legibus Thermitanorum actio fit: cum senatus populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia, fideque mansissent, vrbes, agros, legesque suas reddidisset. Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex s.c. de decem legatorum sententia dedisset, vt ciues inter se legibus suis agerēt: idemque hoc habuerit Verres ipse in edicto, vt de his omnibus causis se ad leges reijceret. Iste homo omniū æquissimus, atq; à cupiditate*omniū remotissimus se cogniturum esse confirmat: paratum ad causam dicendam venire hora octaua iubet. non erat obscurū. quid homo improbus, ac nefarius cogitaret. neq; enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat, intellectum est id istum agere, vt cum Sthenium sine vllo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suoque hospite, virgis supplicium crudelissimè sumeret: quod cum esset perspicuum, de amicorum, hospitumque suorum sententia, Thermis Sthenius Romam profugit. hiemi fluctibusque se committere maluit, quàm non istam communem Siculorum tempestatem, calamitatemque vitare. Iste homo certus & diligens ad horam octauam prestò est. Sthenium citari iubet, quē postea

quam videt non adesse, dolore ardere, atq; iracundia furere cœpit: Venerios in domum Sthenij mittere, equites circum agros eius villasque dimittere. itaque dum expectat quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro nō discessit: Postridiè manè descendit: Agathinum ad sese vocat: iubet eum de literis publicis in absentem Sthenium dicere. erat eiusmodi causa, vt ille ne sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset quid diceret. itaq; tantum verbo posuit, Sacerdote prætore, Sthenium literas publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat, cum iste pronuntiat, Sthenium literas publicas corrupisse videri: & hæc præterea addidit homo Venerius nouo modo, nullo exemplo, se ob eam rem H.S. quingenta Veneri Erycinæ de Sthenij bonis exacturum: bonaq; eius statim cœpit vendere: & vendidisset, si tantulum moræ fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur. Ea posteaquam numerata est, contentus hac iniquitate non fuit, palam de sella, ac tribunali pronuntiat, si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recepturum: & simul, vt ad causam accederet, nomenq; deferret, Agathinum nouum affinem, atque hospitem cœpit hortari. tum ille clare, omnibus audientibus, sese id non esse facturum, neque se vsque eo Sthenio esse inimicum, vt eum rei capitalis affinem esse diceret. Hic tum repentè Pacilius quidam, homo egens, & leuis accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste verò, & licere, & fieri solere, & se recepturū. itaq; defertur, edicit statim, vt Kal. Decēb. adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romā venisset, satisque feliciter anni iam aduerso tempore nauigasset, omniaq; habuisset æquiora & placabiliora, quàm animū prætoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit: quæ vt erat acerba, atque indigna, sic videbatur omnibus. Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius cos. faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis vide-

videretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: causam Sthenij totam, & istius crudelitatē, & iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius, & flens vnumquemque senatorē rogabat, vt filio suo parceret: neq; tamē multum proficiebat. erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententiæ dicebantur, cum Sthenius absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere: &, si quod esset factum: id ratum esse non placere: eo die transfigi nihil potuit, quod & id temporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores, atq; hospites omnes Sthenij conuenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum: de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceretur: se homines certos eius rei causa in Siciliam & terra, & mari missurum. & erat spatium dierum ferè triginta ante Kal. Decemb. quo iste, vt Syracusis Sthenius adesset, edixerat. Commouentur amici Sthenij: sperant fore, vt patris literis, nuntijsq; filius ab incœpto furore reuocetur. in senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntij, literasq; à patre afferunt ante Kal. Decēb. cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset: eodemq; ei tempore de eadem re literæ complures à multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur. Hic iste, qui præ cupiditate neque officij sui, neq; periculi, neq; pietatis, neq; humanitatis rationem habuisset vnquā: neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putauit libidinj suę; mane Kal. Decemb. vt edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset: cum vero abs te tui capitis causa peteret, hominesq; certos domo misisset, hisque eo tempore ad te venissent, cum tibi in integro tota

res esset, ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuæ ratio ad officium, sanitatemque reducere? Citat reum: non respondit. citat accusatorem (attendite quæso, videte quantopere istius amentiæ fortuna ipsa aduersata sit, & simul videre quis Sthenij causam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si præsens Stenius reus esset factus: si manifesto in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non adesset, Sthenium cõdemnari non oporteret, etenim si posset reus absente accusatore damnari, non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum, ac prædonum, ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem. Quid igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cũ eius accusator nõ affuisset? Itaq; fecit, vt exitus principio simillimus reperiretur, quẽ absentem reũ fecerat, eum absente accusatore cõdemnat. nũtiabatur illi primis illis tẽporibus id, quod pater quoq; ad eũ pluribus verbis scripserat, agitatã rem esse in senatu: etiam in concione tribunũ plebis de causa Sthenij M. Pallcanũ esse questũ: postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto nõ liceret quẽquã Romæ esse, qui rei capitalis cõdẽnatus esset, egisse causam Sthenij: cum rem ita exposuissẽ, quẽadmodum nunc apud vos, docuissẽq; hãc dãnationẽ duci nõ oportere: tribunos pleb. hoc statuisse, idq; omnium sententia pronunciatum esse non videri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romæ esse. Cum hæc ad istũ afferrẽtur: timuit aliquando, & commotus est, vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem euertit suam, nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: recipi nomen absentis licet: hoc fieri in prouincia nulla lex vetat: mala

&

& improba defensione, verum aliqua tamen, vti videretur. Postremò illo desperatissimo perfugio vti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. Quamquam hęc perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit, coram delatũ esse. Hic videte in quot laqueos se induerit quorum ex nullo se vnquam expediet. primũ ipse in Sicilia sępe & palã de loco superiore dixerat, & in sermone multis demostrarat, licere nomen recipere absentis: se exemplo fecisse id quod fecisset. Hæc eum dictitasse priore actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemorauí, & Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeij clarissimi viri iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus, & omnium existimatione ornatissimus, & Possides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute; & hac actione quam voletis multi dicent, & qui ex isto ipso audierint, viri primarij nostri ordinis, & alij qui interfuerint, cum absentis nomen reciperetur. deinde Romæ, cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebant, licere fieri: sæpe esse factum: istum quod fecisset, aliorum exemplo, institutoque fecisse. dicit præterea testimonium tota Sicilia: quæ in communibus postulatis ciuitatum omnium consulibus edidit, rogare atque orare patres conscriptos, vt statuerent, ne absentiũ nomina reciperẽtur. qua de re Cn. Lentulum patronum Siciliæ, clarissimum adolescentẽ dicere audistis: Siculos, cũ se causã, quæ pro his sibi in senatu agenda esset, doceret, de Sthenij calamitate questos esse, propterque hanc iniuriam quæ Sthenio facta esset, eos statuisse, vt quod dico postularetur. Quæ cum ita essent, tantáne amentia præditus, atque audacia fuisti, vt in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso perualgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At quẽadmodum corrupisti? nonne ita, vt omnibus nobis tacentibus ipsę te tuę tabulę condemna-

re possent? *quęso codicem circumferi: ostende, videtisne totum hoc nomen, coram vbi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? quid à nobis, iudices, expectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus: tabulæ sunt in medio, quæ se corruptas, atque interlitas esse clamant. ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis? cum te nos non opinione dubia, sed tuis vestigijs persequamur, quæ tu in tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti. is mihi etiam Sthenium literas publicas corrupisse causa incognita iudicabit, qui defendere non potuerit, se ex ipsius Sthenij nomine literas publicas non corrupisse? Videte porro aliam dementiam: videte, vt dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio. Quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non: Thermitanum aliquem honestum hominem ac nobilem? ne id quidem. at Siculum, in quo aliquis splendor, dignitasque esset? minime. Quid igitur? Ciuem Romanum. cui hoc probari potest? Cum esset Sthenius ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitijs; cum præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia posset, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret: hoc *probabis his? an ipse ciuē Romanum maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus vnquam sit, omnium prętorum literas, qui *ante fuerunt profer, explica: si vnū inueneris, ego hoc tibi quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. At, credo, Sthenius hoc sibi amplum esse putauit, eligere è ciuium Rom. numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. filius Palatina. Non quæro, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quā honestus, quā idoneus: propter cuius auctoritatē, & dignitatē Sthenius ab omniū Siculorū consuetudine discederet, & ciuē Romanum cognitorem

rem daret: nihil horum quæro. fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. quid si omnium mortalium Sthenio nemo inimicitior, quàm hic C. Claudius tum semper, tum in his ipsis rebus, & temporibus fuit? si de literis corruptis contra venit? si contra omni ratione pugnauit? vtrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenij * periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? Ac ne quis forte dubitet, cuiusmodi totum sit negotium, tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paululum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum? qui eo vultu nos intuetur, vt sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. Claudius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, consector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nunc * obtinet eum locum, vt vix Apronio illi de familiaritate concedere * videatur, vt qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat. dubitare etiamnum potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbã personam imponeret, quem & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur? Hic vos * dubitatis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam vindicare? dubitatis exemplum iudicum illorum sequi, qui damnato Cn. Dolabella, dãnationem Philodami Opuntij rescinderunt, quod is nõ absens reus factus esset: quæ res iniquissima, & acerbissima est? sed cum ei legatio Romam à suis ciuibus esset data? Quod illi iudices multo in leuiore causa statuerunt, æquitatem secuti, vos id statuere in grauissima causa, præsertim aliorum auctoritate iam cõfirmatum dubitabitis? At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nõmen recepisti? quem absentem non modo sine crimine, & sine teste, verum etiam sine accusatore damna-

sti? quem hominum dij immortales? non dicam amicum tuum, quod apud homines charissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est. nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, inuenio, nisi quod homo frugalissimus, atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitij, sceleris, domũ suam inuitauit, nisi quod qui C. Marij, Cn. Pompeij, C. Marcelli, L. Sisennæ, tui defensoris, cæterorumque virorum fortissimorũ hospes fuisset, atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoq; nomen adscripserit. Quare de hospitio violato, & de isto tuo nefario scelere nihil queror. hoc dico, non his qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum qui in Sicilia fuerunt (nemo enim ignorat, quo hic in ciuitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atq; existimatione sit) sed vt illi quoq; qui ea prouincia non fuerunt, intelligere possint, in quo homine tu statueris exemplũ eiusmodi quod tum propter iniquitatẽ rei, tum etiam propter hominis dignitatem acerbũ omnibus, atq; intolerandum videretur. Estne Sthenius is, qui omnes honores domi suæ facillimè cum adeptus esset amplissimè, ac magnificentissimè gessit? qui oppidum non maximũ maximis ex pecunia sua locis cõmunibus monumentisq; decorauit? cuius de meritis in remp. Thermitanorũ, Siculosq; vniuersos fuit ænea tabula fixa Thermis in Curia? in qua publicè erat de huius beneficijs scriptum, & incisum? quæ tabula tum imperio tuo reuulsa, nunc à me tamẽ reportata est, vt omnes huius honores inter suos, & amplitudinem possent cognoscere. Estne hic qui apud Cn. Pompeium clarissimum virum cum accusatus esset, quod propter C. Marij familiaritatem, & hospitium, contra rempub. sensisse, cum inimici & accusatores eius dicerent, cum magis inuidioso crimine, quàm verè * accerseretur, ita à Cn. Pompeio absolutus est, vt in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit

ita;

ita porro laudatus, defensusq; ab omnibus Siculis, vt idem Pompeius non ab homine solum, sed etiã à prouincia tota de huius absolutione inire gratiã arbitraretur? Postremò est ne hic, qui & animum in remp. habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud suos ciues potuit, vt perficeret in Sicilia solus, te prætore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset: vt ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & præclara illa Verrea celebrantur, cui statuæ Romæ stant inauratæ, à cõmuni* Sicilia, quemadmodum inscriptum videmus, datæ: vide, inquam, quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te est patronõ Siciliç condẽnatus, interfit. Hunc ciuitates ex Sicilia permultæ testimonio suo, legationibusq; ad eam rem missis publicè laudant: te omnium Siculorum patronũ vna Mamertina ciuitas socia furtorum, & flagitiorum tuorũ publicè laudat: ita tamẽ nouo more, vt legati lædant, legatio laudet: cæteræ quidem ciuitates publicè literis, legationibus, testimonijs accusant, quæ runtur, arguunt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrãtur. Hoc de homine, ac de huius bonis etiã in* Eryce monte monumentum tuorũ flagitiorum, crudelitatisq; posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomẽ adscriptum est. Vide argenteũ Cupidinẽ cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quamobrẽ in eo potissimum Sthenianũ præmiũ ponereturs vtrũ hoc signum cupiditatis tuæ, an trophæum necessitudinis atque hospitij, an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido & voluptas, verùm etiam ipsius nequitiæ fama delectat, vt multis in locis notas, ac vestigia scelerum suorum relinqui velint. ardebat amore illius hospitæ, propter quam hospitij iura violaret. hoc

non ſolum ſciri tũ, verum etiam, commemorari ſemper volebat. itaq; ex illa ipſa re, quã accuſante Agathino, geſſerat, Veneri potiſſimum deberi præmium ſtatuit. quæ illam totam accuſationem, iudiciumq́ue conflarat, Putarem te gratum in deos, ſi hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dediſſes, ſed de tuis: quod facere debuiſti, præſertim cũ tibi illo ipſo anno à Chelidone veniſſet hæreditas. Hic ego, ſi hanc cauſam nõ omnium Siculorum rogatu recepiſſẽ, ſi hoc à me muneris nõ vniuerſa prouincia popoſciſſet, ſi me animus, atq; amor in remp. exiſtimatioq; offenſa noſtri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coẽgiſſet: atq; hæc vna cauſa fuiſſet, quod amicum, atque hoſpitem meum Stheniũ, quem ego in quęſtura mea ſinguläriter dilexiſſem, de quo optimè exiſtimaſſem, quem in prouincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumq; cognoſſem, tã crudeliter, ſceleratè, nefariéq; tractaſſes: tamen digna cauſa eſſet, cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem, vt hoſpitis ſalutem, fortunaſq; defenderem. Fecerunt hoc multi apud maiores nõſtros: fecit etiam nuper homo clariſſimus Cn. Domitius, qui M. Silanum conſularem virum accuſauit propter Egritomari tranſalpini hoſpitis iniurias. putarem me idoneum, qui exemplum ſequerer humanitatis atq; officij, proponeremq; ſpem meis hoſpitibus ac neceſſarijs, quo tutioré vitam ſeſe meo præſidio victuros eſſe arbitrarentur. cũ verò in communibus iniurijs totius prouinciæ, Sthenij quoq; cauſa contineatur, multiq́; vno tempore à me hoſpites atq; amici publicè, priuatimq; defendantur: profecto vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non exiſtimet me ſummi officij ratione impulſum coactũq; ſuſcepiſſe. Atq; vt aliquando de rebus ab iſto cognitis, iudicatiſq;, & de iudicijs datis dicere deſiſtamus; & quoniam facta iſtius in his generibus infinita ſunt: nos modum aliquẽ, & finem orationi noſtræ criminibuſq; faciemus: pauca ex alijs generibus ſumemus. Audiſtis

ob

ob ius dicundum Q. Varium dicere, procuratores suos isti cētum & triginta millia nummūm dedisse: meministis Q. Varij testimonium, remq; hanc totam C. Sacerdotis hominis ornatissimi testimonio comprobari: scitis Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos præterea ciues Rom. multosq; Siculos dixisse, se pecuniam ob ius dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputē, cum totum positum sit in testibus? quid porrò arguméter, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam omniū, quin is venalē in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictū, atq; omnia decreta vendiderit? & quin à Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicundum popoſcerit? Quod enim præterea genus pecuniæ cogendę præterijt? quod non ab omnibus alijs præteritū, excogauit? secqua res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos. aliquis fit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem ad tuum quæstum, nundinationemque hominū traduxeris? Dicta sunt priore actione, & priuatim, & publicè testimonia: legati Centuripini, Helesini, Catinenses, Panormitaniq; dixerunt, multarum præterea ciuitatum: iam verò priuatim plurimi: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem vlla in ciuitate senatorē factum esse gratis: neminem, vt leges eorum sunt, suffragijs; neminem, nisi istius imperio, aut literas: atque in his omnibus senatoribus cooptandis, nō modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret; neque census, neque ætatis, neq; cetera Siculorum iura valuisse. quicunque senator voluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus, quamuis ex eo loco, ex quo non liceret: si is pretio apud istum fieret idoneus vt vinceret, factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re valuisse Leges, sed ne à senatu quidem populoq; Rom. datas. Quas enim leges socijs, ami-

ciſque dat is, qui habet imperium à populo Romano, auctoritatem legum dandarum à ſenatu: hæ debent, & populi Romani, & ſenatus exiſtimari. Haleſini pro multis & magnis ſuis, maiorumque ſuorum in remp. noſtram meritis, atque beneficijs ſuo iure nuper L. Licinio, Q. Mucio cos. cum haberent inter ſe controuerſias de ſenatu cooptando, leges à ſenatu noſtro petiuerunt. decreuit ſenatus honorifico s.c. vt his C. Claudius Appij filius Pulcher prætor de ſenatu cooptando leges conſcriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant de eorum ſententia, leges Haleſinis dedit: in quibus multa ſanxit de ætate hominum ne quis minor triginta annis natu, de quæſtu, quem qui feciſſet, ne legeretur: de cenſu, de cæteris rebus quæ omnia ante iſtum prætorem, & noſtrorum magiſtratuum auctoritate, & Haleſinorum ſumma voluntate valuerunt, ab iſto & præco qui voluit, iſtum ordinem precio mercatus eſt: & pueri annorum ſenum, ſeptenumque denum ſenatorium nomen nundinati ſunt; & quod Haleſini antiquiſſimi & fideliſſimi ſocij atq; amici Romæ impetrarant, vt apud ſe ne ſuffragijs quidem fieri liceret: id pretio vt fieri poſſet effecit. Agrigentini de ſenatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa * ſancita ſunt, & hoc ampliùs cum Agrigentinorũ duo genera ſint, vnum veterum, alterum colonorum: quos T. Manlius prætor ex s.c. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum, cautum eſt in Scipionis legibus, ne plures * eſſent, ex colonorum numero, quam ex * vetere Agrigentinorũ. iſte, qui omnia iura pretio exæquaſſet, omniumq; rerum delectum atq; diſcrimen pecunia ſuſtuliſſet, non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæſtuſq; permiſcuit: ſed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, veterumq; delectum ordinemq; turbauit. Nam cum eſſet ex veterum numero * quidam ſenator demortuus, & cum ex vtroq; genere par numerus reliquus eſſet, veterem cooptari neceſſe

erat

erat legibus, vt his * amplius numerus esset. Quæ cũ ita se res haberet: tamen ad istum venerunt emptum locum illum senatorium non solum veteres, sed etiam noui. sit, vt pretio nouus vincat, literasq; à prętore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq; omnium annorum demonstrẽt: vt iste intelligeret, ei se illum locum vẽdidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret, quorum ratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heraclez, nam eò quoq; colonos P. Rupilius deduxit, legesq, similes de cooptando senatu, ac de numero veterum ac nouorum dedit. Ibi non solum iste, vt apud cæteros, pecuniam accepit, sed etiã genera veterũ ac nouorũ, numerumq; permiscuit. Nolite expectare, dũ omnes obeã ratione mea ciuitates: hoc vno complector crimine omnia: neminem isto prætore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. Hoc idẽ transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiauit. Syracusis lex est de religione, quę in annos singulos Iouis sacerdotẽ sortito capi iubeat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. cum suffragijs tres ex tribus generibus creati sunt, res renocatur ad sortẽ. Perfecerat iste imperio, vt pro suffragio Theõnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur. in sorte, cui imperare non poterat, expectabant homines, quidnã acturus esset. homo, id quod erat facilimũ, primo vetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renuntiari. negant id Syracusani per religiones sacrorum vllo modo fieri posse: fas deniq; negant esse. Iubet ille sibi legẽ legi. recitatur: in qua scriptũ erat, vt quot essent renuntiati, tot in hydriã sortes conijcerẽtur: cuius nomẽ exisset, vt is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus, optimè, inquit: nẽpè scriptũ ita est, quot renunciati erunt, quot ergò sunt renuntiati

responsum, tres: Numquid igitur oportet, nisi tres sortes conijci? vnam educi? nihil. conijci iubet tres, in quibus omnibus scriptum esset nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id vniuersis indignum atq; nefarium videretur. Ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur. * Cephaledi mensis est certus, quo mense sacerdotē maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Arthenio quidā, Climachias cognomine, homo sanè locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidā adesset. ei locus ille, atq; honos in illum annum ita deberi putabatur, vt ne Climachias quidē cōtradiceret. res ad istum defertur, & istius more deciditur. toreumata sanè nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. Iste, ne aut alio mense ac fas erat comitia haberentur, aut Herodoto præsenti honos adimeretur, id quod iste nō laborabat, Climachias minime volebat, excogitat (dixi iamdudū, nō est homo acutior quisquā, nec fuit) excogitat, inquā, quēamodum mēse illo legitimo comitia haberētur, nec tamē Herodotus adesse posset. Est cōsuetudo Siculorū, cęterorūq; Grecorū, quod suos dies mensesq; cōgruere volunt cum solis lunæq; ratione, vt nōnunquam, si quid discrepet, eximant vnum aliquem diē, aut summùm biduū ex mēse: quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant: itē nōnunquam vno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Quæ iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cœli rationem quam cælati argenti duceret: eximi iubet non diē ex mense, sed ex anno vnum, dimidiatumq; mensem, hoc modo, vt quo die, verbi causa, esse oporteret Idus Ianuarias, eo die Kal. Martias proscriberet: itaque fit omnibus recusantibus, & implorantibus, dies is erat legitimus comitijs habendis: eo modo sacerdos Climachias renunciatus est. Herodotus cum Roma reuertitur, dies, vt ipse putabat, quindecim

ante

ante comitia, offendit eum mensem comitialē, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium XLV. dies longū, vt reliqui menses in suam rationē reuerterentur. Hoc si Romæ fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, vt dies XLV. inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset. Iam vero censores quē admodum in Sicilia isto prætore creati sunt, operæ pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissimè mandatur a populo propter hanc causam; quod omnes Siculi ex cēsu quotannis tributa conferunt: in censu habendo potestas omnis æstimationis habendæ, summæq; faciendæ cēsori permittitur. itaq; eum populus, cui maximam fidē suarum rerum habeat, maxima cura diligit: & propter magnitudinē potestatis hic magistratus à populo summa ambitione contenditur. In ea re iste nihil obscure facere voluit, non in sortitione fallere, neq; dies de fastis eximere: nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est: sed vt studia, cupiditatesq; honorum, atq; ambitiones ex omnibus ciuitatibus tollerer, quæ res euertendæ reip. causa solent esse: ostendit sese in omnibus ciuitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu prætoris indicto, cōcutritur vndiq; ad istum Syracusas: flagrabat domus tota prætoria studio hominum & cupiditate: nec mirū, omnibus comitijs totius ciuitatum vnā in domum reuocatis, tātaq; ambitione prouinciæ totius in vno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretijs, & licitationibus factis, describebat cēsores binos in singulas ciuitates Timarchides. is suo labore, suisq; accessionibus, huius negotij, atq; operis molestiam consequebatur, vt ad istum sine vlla solicitudine summa pecunia referretur. Iam hic Timarchides quātā pecuniā fecerit, plane adhuc cognoscere nō potuistis, veruntamen priore actione, quā variè, quā improbe prædatus esset, multorum ex testimonijs cognouistis. Sed ne miremini, qua ratione is tantū

apud istum libertus potuerit: exponam vobis breuiter, quid hominis sit: vt & istius nequitiã, qui illũ secũ habuerit, eo præsertim numero ac loco, & calamitaté prouinciæ cognoscatis. In mulierum corruptelis, & in omni eiusmodi luxuria, atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singularemq; nequitiam natum, atq; aptum fuisse: inuestigare, adire, appellare, corrumpere, quiduis facere in eiusmodi rebus, quamuis callidè, quamuis audacter, quamuis impudenter: eundem mira quædam excogitare genera furandi: nam ipsum Verrẽ, tantum semper auaritia hianti, atq; imminenti fuisse ingenio & cogitatione nulla, vt quicquid suaspõte faciebat, id quod vos Romç cognouistis, eripere potius, quã fallere videretur. *Huius vero erat ars & malitia miranda, quod acutissimè tota prouincia quid cuiq; esset necesse, indagare & odorari solebat: omnium inimicos diligẽter cognoscere, colloqui, attẽtare: ex vtraq; parte causas, voluntates perspicere, facultates & copias, quibus opus esset metũ afferre: quibus expediret, spẽ ostẽdere: accusatorum & quadruplatorum quicquid erat, habebat in potestate; quod cuique negotij conflari volebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, literas peritissimè, & callidissimè venditabat. Ac nõ solum erat administer istius cupiditatum: verum etiam ipse sui meminerat æque, nõ solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit. sed etiam voluptatum flagitiorumq; istius ipse reliquias colligebat. Itaq; in Sicilia nõ Athenionẽ, qui nullum oppidum cepit: sed Timarchidem fugitiuum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse: in Timarchidis potestate sociorum populi Rom. antiquissimorum, atq; amicissimorum liberos, matres familiãs, bona, fortunasque omnes fuisse. Is igitur, vt dico, Timarchides in omnes ciuitates accepto pretio censores dimisit: comitia, isto prætore, censorum ne simulandi quidem causa

fuerunt

fuerunt. Iam hoc impudentissimè: palam (licebat enim videlicet legibus) singulis censoribus denarij trecenti ad statuam prætoris imperati sunt. Censores CXXX. facti sunt: pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt, hæc denarium XXXIX. millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. Primũ, quòd tantam pecuniam? deinde quamobrẽ cẽsores ad statuam tibi cõferebant? ordo aliquis censorum est collegium? genus aliquod hominum? nam aut publicę ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, vt aratores, vt mercatores, vt nauicularij. Censores quidem qui magis, quam ædiles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te hæc petita esse: nam erepta nõ audebis dicere. Te eos magistratus hominibus beneficij, nõ reip. causa permisisse? hoc autẽ cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istã apud populos pronunciæ istius inuidam, atq; offẽsionẽ nõ ambitionis, neq; beneficiorũ collocandorum, sed pecunię cõciliandæ causa susceperis? Itaque censores fecerunt idem, quod in nostra repub. solent ij, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam vt ita potestatem gererent, vt illam lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est, te prętore, vt eo cẽsu nullius ciuitatis respub. posset administrari. nam locupletissimi cuiusq; census extenuarant, tenuissimi auxerant. Itaq; in tributis imperandis tantũ oneris plebi imponebatur, vt etiã si homines tacerent, res ipsa illũ censum repudiaret, id quod intelligi facillimè re ipsa potest. nam L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repentè Letilij aduentu istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est. is, quod videbat istius censum stare nullo modo posse, eum censum obseruari iussit, qui viro fortissimo atq; innocentissimo Sext. Peduceo prætore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti à suis ciuitatibus: quibus, si quid commisissent, pœnę legibus erant constitutæ. Te autem prætore, qui censor

aut legem metueret, qua non retinebatur, quoniam creatus lege non erat: aut animaduersionem tuam, cũ id, quod abs te emerat, vendidisset? Teneat iam sanè meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo hæc faciat, quæ fecit. Quis enim vnquam tanta à quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto quoq; anno Sicilia tota censetur. erat censa prætore Peduceo. quintus annus cum* te prætore incidisset, censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat: censores dicit de integro sibi creari placere: intereà Peduceanum censum obseruari iubet. hoc si tuus inimicus tibi feciſſet, tamen si animo æquo prouincia tulisset, inimici iudicii graue videretur. fecit amicus recens, & cognatus voluntarius. aliter enim si prouinciam retinere, si saluus ipse in prouincia vellet esse, facere non potuit. Expectas etiam quid hi iudicent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quã cum ea, quæ in magistratu gessisti, sustulit, atq; irrita iussit esse. Neq; in hac re sola fuit eiusmodi: sed antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis. nam & Heraclio Syracusano tuos illos palæstritas bona restituere iussit: & Epicrati Bidinos: & pupillo Drepanitano A. Claudii: & nisi mature Letilius in Siciliam venisset cũ literis, minus xxx. diebus Metellus totã triennij præturam rescidisset. Et quoniam de ea pecunia quã tibi ad statuã censores contulerunt, dixi; non mihi prætermittendũ videtur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tu à ciuitatibus statuarum nomine coëgisti. video enim eius pecuniæ summam esse pergrandem ad m.s. cxx. millia, tantum conficitur ex testimonijs, ac literis ciuitatum: & iste hoc concedit, nec potest aliter dicere. quare eiusmodi putamus esse illa, quæ negat, cũ hæc tam improba sunt, quæ fatetur? Quid* enim iudices constituent? consumptam esse omnem istam pecuniam in statuis: fac ita esse, tamen hoc ferendum

nullo

nullo modo est, tantam à socijs pecuniam auferri, vt omnibus in angiportis, prædonis improbissimi statuæ ponantur, qua vix tutò transire posse videamur. Verũ vbi tandem, aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? consumetur, inquies. scilicet expectemus legitimum illud quinquennium: si hoc interuallo non consumserit, tum denique nomen eius de repetundis pecunijs statuarum nomine deferemus. reus est maximis, plurimisque criminibus in iudicium vocatus. H.S.CXX. millia ex hoc vno genere capta videmus. si condemnatus eris, non opinor id ages, vt ista pecunia quinquennio consumatur in statuis: sin absolutus eris, quis erit tam amens, qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine * accersat? Ita si neque adhuc cõsumpta ista pecunia est; & est perspicuum non consumptum iri: licet iam intelligamus, inuentam esse rationẽ, & qua ille H.S.CXXX. millia vno genere cõciliaris, & ceperit: & cæteri, si à vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint: vt iam videamur non à pecunijs capiendis homines absterrere, sed cum genera quædã pecuniarum capiendarum comprobauerimus: honesta nomina turpissimis rebus imponere. Etenim si C. Verres H.S.CXX: millia populum, verbi gratia, Centuripinum popoſciſſet, eamq; ab his pecuniam abſtuliſſet: non opinor, esset dubium, quin eum si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid, si eundem populum H.S.CCC. millia popoſcit, eaq; coëgit, atq; abſtulit? num idcirco absoluetur, quod asscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non opinor: nisi fortè id agimus, non vt magistratibus nostris more accipiendi, sed vt socijs causam dandi auferre videamur. Quod si quem statuæ magnoperè delectant, & si quis earum honore & gloria ducitur: is hæc tamẽ constituat necesse est: primum, auerti pecuniam domum non placere: deinde, ipsarum statuarum modũ

quendam esse oportere: deinde illud certè, ab inuitis exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia quæro abs te, vtrum ipsæ ciuitates solitæ sint statuas tibi faciundas locare, ei cui possent optima conditione locare: an aliquem curatorem præficere, qui statuis faciundis præesset, an tibi, an cui tu imperasses, annumerare pecuniam? Nam si per eos statuæ fiebant, à quibus tibi iste honos habebatur, audio: sin Timarchidi pecunia numerabatur, desine quæso simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monumentorum fuisse. Quid verò? modum statuarum haberi nullum placet? atqui habeatur necesse est, etenim sic considerate. Syracusana ciuitas (vt eam potissimum nominẽ) dedit isti statuam: est honos. & patri: bella hæc pietatis, & quæstuosa simulatio. & filio ferri hoc potest: hunc enim puerum nõ oderant. verum quoties, & quot nominibus à Syracusanis statuas auferes? vt in foro statuerent. abstulisti: vt in curia, coẽgisti: vt pecuniã conferrent in eas statuas, quæ Romæ ponerentur? imperasti: vt ijdem darent homines aratorum nomine, dederunt: vt ijdẽ pro parte in commune Siciliæ conferrent, etiam id contulerunt. Vna ciuitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemq; hoc ciuitates ceteræ fecerint, non res ipsa vos admonet, vt putetis modũ aliquẽ huic cupiditati constitui oportere? quod si hoc, volũtate sua nulla ciuitas fecit: si omnes imperio, metu, vi, malo adductæ tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales num cui dubium esse poterit, quin etiã si quis statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere certè nõ licere? Primum igitur in hanc rem testẽ totam Siciliam citabo: quæ mihi vna voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. nam legationes omnium ciuitatum in postulatis communibus, quæ terè omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiam hoc ediderunt, vt statuas ne cui, nisi eum is de prouincia decessisset, pollice-

rentur. Tot prætores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores noſtros Siculi ſenatum adierunt, tories hæc memoria: tamen huiuſce noui poſtulati genûs, atque principium tua prætura attulit. Quid enim tam nouum non ſolum re, ſed genere ipſo poſtulandi? nam cætera, quæ ſunt in ijſdem poſtulatis de iniurijs tuis, ſunt noua: ſed tamen nõ nouo modo poſtulantur. Rogant, & orant Siculi patres cõſcriptos, vt noſtri magiſtratus poſthac decumas lege Hieronica vendant. tu primus cõtra vendideras: audio. ne in cellam quod imperatur, æſtiment. hoc quoq; propter tuos, ternos denarios nunc primum poſtulatur, ſed genus iſtud poſtulandi non eſt nouum, ne abſentis nomẽ recipiatur, ex Sthenij calamitate, & tua natum eſt iniuria. Cætera nõ colligam, ſunt omnia Siculorum poſtulata eiuſmodi, vt crimina collecta in vnũ te reũ eſſe videantur. quæ tamẽ omnia nouas iniurias habẽt, ſed poſtulationũ formulas vſitatas. Hoc poſtulatũ de ſtatuis ridiculum eſſe videatur ei, qui rem, ſententiãq; nõ perſpiciat, poſtulant enim, nõ, vt ne cogãtur ſtatuere. quid igitur? vt ipſis ne liceat. quid eſt hoc? petis à me, quod in tua poteſtate eſt, vt id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergò inquit. negabunt enim omnes ſe coẽgiſſe. ſi me ſaluum eſſe vis, mihi impone iſtam vim, vt omninò mihi non liceat polliceri. Ex tua prætura primũ nata eſt hæc poſtulatio. qua cum vtuntur, hoc ſignificant, atq; adeò apertè oſtendunt, ſeſe ad ſtatuas pecuniam metu ac malo coactos inuitiſſimos contuliſſe. Quid ſi hoc non dicant? tibi non neceſſe ſit ipſi id confiteri? vide, & perſpice, qua defenſione ſis vſurus iam intelliges hoc tibi de ſtatuis confidendum eſſe. mihi enim renunciatur, ita conſtitui à tuis patronis hominibus ingenioſis cauſam tuam, & ita eos abs te inſtitui, & doceri: vt quiſque ex prouincia Sicilia grauior homo atque honeſtior teſtimonium vehementius dixerit, ſicuti Siculi multi primarij viri multa dixerunt, te

statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quod arator est. itaq; vno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorũ, quod eos infenso animo, atq; inimico venisse dicatis: quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici, omnes aduersarij: nemo eorum est, quin perijsse te cupiat. * omnino præclare te habes, cum is ordo, atq; id genus hominum quod optimum, atq; honestissimum est, à quo vno & summa reipublicæ & illa prouincia maximè continetur, tibi est inimicissimum. Verum esto, alio loco de aratorum animo, & iniurijs videro, nunc quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos, nempe ita dices, propter decumas. concedo. non quæro jure, an injuria sint inimici. Quid ergò illæ tibi statuæ equestres inauratæ volunt, quæ populi Rom. oculos, animosq; maximè offendunt, propter æ̃dem Vulcani? Nam scriptum esse video, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt. credamus testibus, tum enim honori tuo, nunc jam religioni suæ consulent. sin autem metu coacti dederunt; confiteare necesse est, te in prouincia pecuniam statuarum nomine per vim, ac metum coëgisse. vtrum tibi commodum est, elige. Equidem libẽter hoc iam crimen de statuis relinquam, vt mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa, voluntate sua contulisse, da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis præcideris. non enim poteris aratores tibi iratos esse, atque inimicos dicere. O causam singularẽ & defensionẽ miseram, ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores ei statuã sua voluntate statuisse, aratores de eo benè existimare, amicos esse, saluũ esse cupere. metuit, ne hoc vos existimetis: obruitur enim aratorũ testimonijs. vtar eo quod datur. certè ita vobis hoc iudicandum est: eos, qui isti inimicissimi sunt,

vt

vt ipse existimari vult, ad istius honores, atq; monumenta pecuniam non voluntate sua contulisse. atque vt hoc * tamen facillimè intelligi possit, quem voles eorum testium, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem Rom. velis, siue Siculum, rogato, & eũ, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum à te dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abste grauissimas iniurias acceperit, pecuniam statuæ nomine dederit, vi, atque imperio adductus, non officio ac voluntate? & huius ego pecuniæ, indices, quæ permagna est, impudentissimeq; coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum à negotiatoribus qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi negotiantur, esset coactum: quoniam intelligitis ipsius quoque confessione ab inuitissimis coactam esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facilimè iudicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inuiti contulerunt? non est probabile. Etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse constat, vt cum vtriq; satisfacere non posset, & Siculis & togatis; officij potiùs in socios, quàm ambitionis in ciues rationem duxerit, itaq; eum non solum patronum istius insulæ: sed etiam sotêra inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ista magnũ, vt latino vno verbo exprimi non possit: Is est nimirum soter, qui salutem dedit. huius nomine etiã dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerunt. huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autẽ ex equo nudatã à se prouinciam prospicit. huius statuæ omnibus locis erectæ sunt: quæ hoc demonstrare videntur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse: huic etiam Romæ vide-

mus in basi statuarum maximis literis incisum, à cõmuni * Siciliæ datas. quamobrem, qui hoc probare potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab inimicis? Hic tibi etiam multo magis, quàm antè de aratoribus videndum & cõsiderandum est, quid velis. magna res est, vtrũ tibi Siculos publicè, privatimq; amicos an inimicos existimari vis? si inimicos, quid te futurũ est? quo cõfugies? vbi niteres modo aratorũ honestissimorum hominũ & locupletissimũ maximũ numerũ abs te abalienasti: nũc de Siculis ciuitatibus quid agis? dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antè fecerunt, vt in eum publicè testimonium dicerent (cum præsertim ex ea provincia condemnati sint complures, qui tibi prætores fuerunt, duo soli absoluti) * huc cõtra te veniunt cum literis, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimonijs publicis. Qui, si te publicè laudarent, tamen id more potiùs suo, quam merito tuo facere viderentur: hi cum de tuis factis publicè conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, vt multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus nõ dicere? Confitendum est igitur tibi necessariò Siculos inimicos esse: qui quidem & in te grauissima postulata consulibus ediderunt, & me, vt hanc causam salutisque suæ defensionem susciperem, obsecrarunt: qui cum à prætore prohiberentur, à quatuor quæstoribus impedirentur, omnium minas, atque omnia pericula prę salute sua leuia duxerunt; qui priore actione ita testimonia grauiter, vehementerque dixerunt, vt Artemonem Centuripinum legatum, & publicè testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim cum propter virtutem & fidem cum Androne homine honestissimo & certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus à suis ciuibus electus est, vt posset multas istius, & varias iniurias quã apertissimè vobis planissimeq; explicare. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses

tenſes, Agyrinenſes, Nœinenſes, Segeſtani: numerare omnes non eſt neceſſe. ſcitis quam multi, & quam multa priore actione dixerint: nunc & illi & reliqui dicent. Omnes deniqse hoc in hac cauſa intelligent, hoc animo eſſe Siculos, vt ſi in iſtum animaduerſum non ſit, ſibi relinquendas domos, ac ſedes ſuas, & ex Sicilia decedendum, atque aliò fugiendum eſſe arbitrentur. Hos homines tu perſuadebis ad honorem atque amplitudinem tuam, pecunias maximas voluntate ſua contuliſſe? credo, qui te in tua ciuitate incolumem eſſe nolent, ij monumenta tuæ formæ, ac nominis in ſuis ciuitatibus eſſe cupiebant. Res declarauit, vt cupierint: iamdudum enim mihi nimium teneriter Siculorum erga te voluntatis argumẽta colligere videor, vtrum ſtatuas voluerint tibi ſtatuere, an coacti ſint. de quo homine auditũ eſt vnquam, quod tibi accidit? vt eius in prouincia ſtatuæ in locis publicis poſitæ, partim etiam in ædibus ſacris, per vim, per vniuerſam multitudinem deijcerentur? tot homines in Aſia nocentes, tot in Africa, tot in Hiſpania, Gallia, Sardinia, tot in ipſa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc vnquam audiuimus? Nouum eſt, iudices: in Siculis quidem, & in omnibus Græcis, monſtri ſimile. non crederem hoc de ſtatuis, niſi iacentes, reuulſaſque vidiſſem: propterea, quod apud omnes Græcos hic mos eſt, vt honorem hominibus habitum in monumentis huiuſmodi, nonnulla religione deorum conſecrari arbitrentur. itaque cum Rhodij bellum illud prope omnium ſæuiſſimum cum Mithridate rege geſſerint, omneſque eius copias, acerrimũque eius impetum, mœnibus, littoribus, claſſibuſque ſuis exceperint, cum & regis inimici præter cæteros eſſent, ſtatuam eius, quæ erat apud iſtos in celeberrimo vrbis loco, ne tum quidem in ipſis vrbis periculis attigerunt. forſitan vix conuenire videretur, quẽ ipſum hominem cuperent euertere, eius effigiem ſimulachrumque ſeruare. ſed tamen videbam, apud

eos cum essem, & religionem esse quandam in his rebus à maioribus traditam, & hoc disputare, cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset: cum homine vero, quo gereret bellum, atque hostis esset. Videtis igitur, consuetudinem, religionemque Græcorum, quæ monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace prætoris populi Romani statuis præsidio non fuisse. Tauromitani, quorum est ciuitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio fœderis; hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt: qua oblata, basin tamen in foro manere voluerunt: quod grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuã eius à Tauromitanis esse deiectã, quàm si nullam vnquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; & eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis misera in ciuitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar; quod non est proprium Syracusanorum: sed & illorum commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciæ quanta illuc multitudo, quanta vis hominum conuenisse dicebatur tum, cum statuæ sunt illius deiectæ, atq; euersæ at quo loco: celeberrimo, ac religiosissimo ante ipsum Iouẽ, in primo aditu vestibuloq; tẽpli, quo nisi Metellus hoc tam grauiter egisset atque * illam imperio, edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. Atque ego hoc non vereor, nequid horum nõ modo impulsu, verum omnino aduentu meo factũ esse videatur; omnia ista ante facta sunt non modo quàm ego Siciliam, verum etiam, quàm iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia fum, nulla statua deiecta est, postea quam illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusq; iussit, vt quæ statuæ C. Verris ipsius, & patris, & filij essent, eas quæ flores

demo-

demoliendas locarent: dumque ea demolitio fieret, senatores xxx. non minus adessent. Videte grauitatẽ ciuitatis & dignitatem, neq; eas in vrbe sua statuas esse voluerunt, quas inuiti per vim, atque imperium dedissent: neque eius hominis in quem ipsi cum grauissimo * testimonio, quod nunquam antea, Romam mandata, legatosq; misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum videretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publicè sustulissent, audit Metellus: grauiter fert: euocat ad se Centuripinum magistratum & decem primos. nisi restituissent statuas, vehementer ijs minatur. illi ad senatum renuntiant: statuæ, quæ istius causæ nihil prodessent * reponuntur. Hic ego aliud alij concedo: Metello homini sapienti prorsus non possum ignoscere, si quid stultè facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuæ essent deiectæ? quod sæpe vento, ac aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen vllum, neque reprehensio. ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & voluntate. Ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coëgisset, hæc dicerem: Videte, iudices, quantum & quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis insserint istius iniuriæ: cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quæ tantis officijs cum populo Romano coniuncta est, vt non solum rempub. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in vrbe sua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod verissimè possem: commemorarem decem millia ciuium Centuripinorum, fortissimorum, fidelissimorumque sociorum: eos omnes statuisse, monumenta istius in sua ciuitate nullum esse oportere. Hæc tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset, velim

velim quærere nunc ex ipso Metello, quidnam sua vi & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadē opinor, omnia conuenire. neq; enim si maxime statuæ deiectæ essent, eas ego vobis possem iacentes ostendere: hoc vno vterer, ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, vt quæreret si mihi videretur, tam iniquo iure socijs, atque amicis imperari, vt ijs ne in suis quidem beneficijs libero iudicio vti liceret; vt vos rogarem, vt coniecturam faceretis, qualem in ijs rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re, tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor, neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes vtitur, vt nihil malitiosè neq; consultò feciſſe videatur. Iam igitur est ita perspicuum, vt negare nō possis, nullam tibi statuam voluntate cuiusquam datam: nullam pecuniam statuarum nomine, nisi vi expressam & coactam. quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo, te ad statuas H.S. CXX. millia coegisse: sed multo etiam illud magis, quod simul *demonstrandum est, quantum odium in te aratorum, quantū omniū Siculorum sit, & fuerit. in quo quæ vestra defensio futura sit, cōiectura assequi non queo. Oderunt Siculi: togatorum enim causa multa fecit, at hi quidē acerrimi, inimicissimiq; sunt. inimicos habeo ciues Rom. quod sociorum commoda ac iura defendi. at socij in hostium numero se abs te habitos querūtur. Aratores inimici sunt propter decumas. quidi? qui agros immunes liberesque arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicienses? quod genus hominū, quē numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, siue ciuium Rom. Siue Siculorum? vt etiamsi causam, cur te oderint, non possum dicere, tamen illud dicendum putem: quem omnes mortales oderint, cum quoq; vobis odio esse oporteat. An hoc dicere audebit

audebis: vtrum de te aratores, vtrum deniq; Siculi vniuersi * bene existiment, ad rem id non pertinere, neq; tu hoc dicere audebis: neq; si cupies, licebit. cepisti tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atq; aratorum statuæ illæ equestres, quas tu paulò ante, quàm ad vrbem venires, poni, inscribique iussisti, vt omnium inimicorum animos, accusatorisq; tardares. Quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, cum videret statuas à negotiatoribus, ab aratoribus, à communi Siciliæ? Quod est aliud in illa prouincia genus * hominum? nullum. Ergo ab vniuersa prouincia, generatimque à singulis eius partibus non solum diligitur, sed etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumq; omnium testimonia, cum eorum nominibus in statuarum inscriptione positis, omnem te speraris inuidiam, atq; infamiã tuam extinguere posse? an quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meã cõprobare non potero? nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur? quæ gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligẽtia perfeci, vt etiã obesse deberet, tu tua sapientia cui aisti. Etenim rem totam, iudices, breuiter cognoscite: Inscriptura Siciliæ pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui & sui quæstus causa, & fortasse quod sociorũ interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum prætorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo vnquam discederet, in eam iam venerat familiaritatem, consuetudinemque in vendendis istius decretis, & iudicijs, transigendisque negotijs, vt prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam ijs, qui ab isto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat huiusmodi, iudices, vt etiam hic quæstus huic cederet. nam quas pecunias ijs ferebat

expensas, quibuscum contrahebat: aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam ipsi isti referebat acceptas; idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fœnerabatur. Hic primo Carpinatius antequam in istius tantam familiaritatē peruenisset, aliquoties ad socios literas de istius injurijs miserat. Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoq; istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quæ sine portorio Syracusis erāt exportata, portum autem, & scripturas eadem societas habebat. Ita factum est, vt essent premulta, quę ex societatis literis dicere in istum, ac proferre possemus. Verum accidit vt Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, præterea ratione coniunctus esset, crebras postea literas ad socios de istius summis officijs in rem communē beneficijsq; mitteret. Etenim cum iste omnia, quæcunque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat, tum ille etiam plura scribebat ad socios, vt, si posset, quæ antea scripserat, ea planè extingueret. Ad extremum vero, cum iste iam decederet, eiusmodi literas ad eos misit, vt huic frequentes obuiam proderent, gratias q; agerent; facturos esse, si quid imperasset, studios è pollicerentur: itaque socij fecerunt, vetere instituto publicanorū; nō quod istum vllo honore dignum arbitrarentur: sed quod sua interesse putabant, se memores, gratosq; existimari, gratias isti egerunt: Carpinatiū sępe ad se de eius officijs literas misisse dixerunt. Iste cum respondisset, ea se libenter fecisse, operasque Carpinatij magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, vt diligenter caueret, atque prospiceret, ne quid esset in literis sociorum, quod contra suum caput, atque existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota, decumanos conuocat: rem defert: statuunt illi, atque decernunt vt eæ literæ, quibus existimatio C. Verris læderetur, remouerentur: operaque daretur, ne

ea

ea res C. Verri fraudi esse posset. Si ostendo hoc decreuisse decumanos: si planum facio hoc decreto remotas esse literas: quid expectaris amplius? possumne rem magis iudicatã afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos hi, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrantur res iudicare oportere, publicanorum iudicio: quos videlicet nunc populus iudices poscit: de quibus, vt eos iudices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo, promulgatam videmus, Decumani. hoc est, principes, & quasi senatores publicanorum, remouendas de medio literas censuerunt. habeo ex ijs, qui affuerunt, quos producam homines honestissimos ac locupletissimos, istos principes equestris ordinis, quorum splendore vel maxime istius qui legem promulgauit, oratio & causa nititur. veniant in medium: dicent quid statuerint: profectò si recte homines noui, non mentientur. literas enim communes de medio remouere potuerunt: fidem suam, & religionem remouere non possunt. Ergo equites Romani se suo iudicio condemnari voluerunt. Vos nunc vtrum illorum iudicium, an voluntatem sequi malitis, considerate. At vide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adiuuet. dicam paulo amplius (neque enim iam vereor, ne quis hoc me magis accusatoriè, quàm liberè dixisse arbitretur) si istas literas non decreto decumanorum magistri remouissent, tantum posse in te dicere, quantum in literis inuenissem: nunc decreto isto facto, literisq; remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum: tãtũ iudici suspicari, quantum velit. Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis exportasse: his pro rebus, quod

portorium non esset datum, literas ad socios misisse L. Camuleium, qui in portu operas daret. Satisne magnum hoc crimen videtur? nullum opinor maius. quid defendet Hortensius? Postulabit, vt literas Camuleij proferam? crimen huiusmodi, nisi literis confirmetur, inane esse dicet? clamabo literas remotas esse de medio, decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat nunquam esse factum, aut omnia tela excipiat necesse est. negas esse factum? placet mihi ista defensio: descendo: æqua enim condicio, æquumq; certamen proponitur: producam testes, & producam plures eodem tempore, quoniam tum, cum actum est, vnà fuerunt, nunc quoq; vnà sunt. cũ interrogabantur, obligentur non solum iurisiurandi atq; existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum sit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum, non poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse literis quod Verrem læderet: non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam non fuisse. Ergo hoc vestro consilio, & gratia perfeciſtis, vt quemadmodum paulo ante dixi, & mihi summa facultas ad accusandum daretur, & iudicibus libera potestas ad credendum. Quod cum ita sit, nihil fingam tamen: meminero me non sumpsisse qué accusarem, sed recepisse quos defenderem: vos ex me causam nõ à me prolatam, sed ad me delatam audite oportere: me Siculis satis esse factum. si quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipsis, diligenter expolu-ero: populo Ro. si nullius vim, nullius potentiam pertimuero: vobis, si facultatem verè atque honestè iudicandi, fide & diligentia mea fecero: mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo vitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est quod metuas, ne quid mecum fingã: etiam quod lætare, habes: multa enim quæ scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia

sunt,

sunt, prętermittam: tantùm agam de hoc toto nomine societatis: & * vt verum scire possitis, quæram, decretumne sit: cum id inuenero, quęram remotęne sint literæ, cum id quoque constabit, vos iam me * tacito intelligetis, si illi, qui hoc istius causa decreuerunt, equites Rom. nunc ijdem in eum iudices essent, *istum sine dubio condemnarent, de quo literas eas, quæ istius furta indicarent, & ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab ijs equitibus Rom. qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo beneuolentissime tractati sunt, cõdemnari necesse esset: is à vobis iudices, *vlla vi aut ratione absolui potest? Ac, ne forte ea quæ remota de medio, atq; erepta vobis sit, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, vt hac diligentia, quam ego à me expectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerit: quę consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt: inuenta sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum ætatis meæ versor, vehementerque illum ordinem obseruo, satis commodè mihi videor eorum consuetudinem vsu tractandoque cognouisse. Itaque vt hoc comperi, remotas esse literas societatis: habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quæsiui, quod erat inuentu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. *sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, vt cum tabulas nouo magistro traderent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium equitem Rom. virum primarium, quem reperiebam magistrũ fuisse eo ipse anno, qui mihi maximè quęrendus erat, primùm veni: fane homini prętor opinionẽ improuiso incidi: scrutatus sum quæ potui, & quæsiui omnia: inueni duos solos libellos à L. Canuleio missos socijs ex portu Syracusis: in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomi-

ne sine portorio.itaq; obsignaui statim.Nó erant ex eo genere,quod ego maxime genus ex sociorum literis reperire cupiebam. verum tantum inueni,indices, quod apud vos quasi exépli causa proferre possẽ. sed tamen quidquid erit in his libellis,quantulúcunq; videtur esse,hoc quidé certe manifestũ erit: de ceteris ex hoc coniecturã facere debebitis Recita mihi quæso hunc primum libellum,deinde illum alterum.*LIBELLI CANVLEIANI. Iam non quæro,vnde cccc. amphoras mellis habueris, vnde tantam Melitensem vestem, vnde quinquaginta tricliniorum lectos, vnde tot candelabra: non inquã,iam quæro,vnde hæc habueris: sed quo tibi tantum opus fuerit,id quæro,mitto de melle: sed tantumne Melitensium? quasi etiam amicorũ vxores.tantum lectorũ? quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses.Cum hæc paucorũ mensium ratio in his libellis sit;facite vt vobis triennij totius veniat in mentẽ. Sic contendo, ex his paruis libellis apud vnum magistrũ societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuerit;quã multas cupiditates,quàm varias,quã infinitas habuerit;quantã pecuniã non solum numeratã, verũ etiã in huiusce modi rebus positam cõfecerit: quæ nobis alio loco planius explicabuntur.Nunc hoc attendite: his exportationibus, quæ recitatæ sunt, scribit HS. LX.millia socios perdidisse ex vicesima portorij Syracusis. pauculis igitur mensibus, vt hi pusilli, & tantẽpori libelli indicant,furta prætoris,quæ essent HS. duodecies,ex vno oppido solo exportata sunt. cogitate nunc,cũ illa sit hæc insula quæ vndiq; exitus maritimos habeat;quid ex cæteris locis exportatum putetis,quid Agrigento, quid Lilybæo,quid Panormo,quid Thermis,quid Halesa,quid Catina, quid ex cæteris oppidis; quid vero Messana,quem iste sibi locum maximè tutũ arbitrabatur,vbi animo semper soluto liberoq; erat: quod sibi iste Mamertinos delegerat,ad quos omnia,quæ aut

diligen-

diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. His inuentis libellis, cæteri remoti, & diligentius sunt recogniti: nos tamen vt omnes intelligant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus. Nunc ad sociorum tabulas accepti & expensi, quas remouere honeste nullo modo potuerũt & ad amicũ tuũ Carpinatiũ reuertemur. Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio cõfectas tabulas societatis, quæ significabant multis nominibus eos homines versuram à Carpinatio fecisse; qui pecuniã Verri dedissent. Erit vobis luce clarius, iudices, cum eos ipsos produxero, qui dederũt. intelligetis enim illa tẽpora, per quæ, cũ essent in periculo, pretio sese redemerũt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verũ etiam mensibus conuenire. Cum hæc maxime cognosceremus, & iam in manibus tabulas haberemus; repẽte aspicimus lituras eiusmodi, quasi quædã vulnera tabularum recentia: statim suspitione offensi; ad ea ipsa nomina oculos animumq; trãstulimus. erant acceptæ pecuniæ à C. Verrutio, sic tamen, vt vsq; alterum, r. literæ constarent integræ, reliquæ omnes essent in litura, alterum, tertium, quartum: permulta erant eiusmodi nomina. Cum manifesta res, tum flagitiosa tabularum, atq; insignis turpitudo teneretur, quærere incœpimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius qui tum tantæ pecuniæ ratione haberet. hærere homo, auersari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romam deportentur; vt res quàm maximè clara, ac testata esse posset, in ius ad Metellum, Carpinatiũ voco, tabulasq; societatis in forum defero. fit maximus concursus hominum: & quod erat Carpinati in ora cum isto prætore societas, ac fœneratio, summè expectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum, in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse; meque hoc perspicere ex consulum, mensumque ratione:

hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse. postulo mihi respondeat, qui fuerit Verrutius, mercator, an arator, an pecuarius: in Sicilia sit, an decesserit. clamare omnes ex conuentu, nemi-nem vnquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, vt mihi responderet. Vbi esset, quis esset, vnde esset: cur seruus societatis, qui tabulas cõfecerit, semper in Verrutij nomine, certo ex loco mendosus esset. atque hæc postulabam, nõ quo illum cogi putarẽ oportere, vt ea mihi responderet inuitus: sed vt omnibus istius furta, illius flagitium, vtriusq; audacia perspicua esse posset. Itaq; illum iniurię metu, conscientiaq; peccati mutum, atq; exanimatũ, ac vix viuum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu viri primarij: literæ, lituræq; omnes assimilatæ, expressæ, de tabulis in libros trãsferuntur. Hæc omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit: respondé mihi nunc tu Verres, quę esse hunc tuum pene gentilẽ Verrutium putes? fieri non potest, vt quę video, te prætore, in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eũ tu in tua prouincia non cognoris. Atq; adeo hoc ne longius, aut obscurius esse possit: procedite in mediũ, explicate descriptionẽ, imaginemq; tabulati si, vt omnes mortales istius auaritiæ, non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. videtis Verrutium? videtis primas literas integras? videtis extremã partẽ nominis, caudam illam Verris tanquam in luto demersam esse in litura? Sic habent se tabulæ, iudices, vt videtis. Quid expectatis? quid quæritis amplius? tu ipse Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium necesse est; aut te esse Verrutium fatearе. Laudantur oratores veteres Crassi illi, & Antonij; quod crimina diluere dilucidè, quod copiosè reorum

causas

causas defendere solebant. Nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam præstiterunt. nemo enim tunc ita peccabat, vt defensioni locum nō relinqueret. nemo ita vivebat, vt nulla eius vitæ pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, vt cum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius? suaritiæne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumq; defendit. An ab hac eius infamia nequitiæ vestros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione traducet? at homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres nequam, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hoc sine cuiusquam malo, quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior vnquam fuit? In hoc homine atq; in eiusmodi causa quid facerent omnes Crassi, & Antonij? tanti, opinor, Hortensi, ad hanc causam nō accederent: ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. liberi enim ad causas, solutique veniebant: neque committebant, vt ii impudentes in defendendo esse voluissent; ingrati in deserendo existimarentur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER V.

ORATIO. VIII.

OMNES qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitijs, nulla priuatim læsi iniuria, nullo præmio adducti, in iudicium reip. causa vocant, pro-

videre debet, non solum quid oneris in præsentia tollant, sed etiã quantum in omnẽ vitam negotij susciperè conentur. legẽ enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumque omnium, qui ab altero rationẽ vitæ reposcunt: atq; eo magis, si id, vt ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi vtilitate communi. Nam qui sibi sumpsit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat: quis huic ignoscat, si qua in re ipse à religione officij declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiusmodi ciuis laudandus ac diligendus est; qui nõ solum reip. ciuem improbum remouet; verum etiam seipsum eiusmodi fore profitetur, ac præstat, vt sibi non modo communi voluntate virtutis atque officij, sed etiam vt quadam magis necessaria ratione recte sit, honestequè viuendum. Ita hoc iudices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo L. Crasso sæpe auditum est, cum se nullius rei tam pœnitere diceret, quam quod C. Carbonem vnquam in iudicium vocauisset, minus enim liberas omnium voluntates rerum habebat: & vitam suam pluribus, quam vellet, obseruari oculis arbitrabatur. Atque ille his præsidijs ingenij fortunæque munitus, tamen hac cura continebatur: quam sibi nondum confirmato consilio, sed ineunte ætate susceperat. quo minus etiam perspicitur eorum virtus & integritas, qui ad hanc rem adolescentes, quam qui iam firmata ætate descendunt. illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriæ causa, atque ostentationis accusant: nos, qui iam & quid facere, & quantulum iudicare possemus, ostendimus: nisi facile cupiditates nostras teneremus, nunquam ipsimet nobis præciderem⁹ istam licentiam, libertatemq; viuendi. Atq; hoc ego plus oneris habeo quam qui cæteros accusarunt (si onus est id appellandum, quod cum lætitia feras ac voluptate) veruntamen hoc ego amplius suscepi, quàm cæteri: quòd ita postulatur

ſtulatur ab omnibus, vt ab ijs ſe abſtineant maxime vitijs, in quibus alterum reprehenderint. furem aliquem, aut rapacem accuſaris: vitanda tibi ſemper erit omnis auaritiæ ſuſpitio. maleficum quempiam* adduxeris, aut crudelé: cauendum erit ſemper, ne qua in re aſperior aut inhumanior fuiſſe videare. corruptorem, adulterum: prouidendũ diligẽter, ne quod in vita veſtigium libidinis appareat omnia poſtremo, quæ vindicaris in altero, tibi ipſe vehementer fugienda ſunt. Etenim non modo accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. Ego in vno homine omnia vitia, quæ poſſunt in homine perdito, nefarioque eſſe, reprehendo: nullum eſſe indicium libidinis, ſceleris, audaciæ, quod non in vnius iſtius vita perſpicere poſſitis. Ego in iſto reo legem hanc, iudices, mihi ſtatuo, viuendum ita eſſe, vt iſti non modo factis dictiſque omnibus: ſed etiam oris oculorumq; illa contumacia, ac ſuperbia quam videtis, diſſimilimus eſſe, ac ſemper fuiſſe videar. Patior non moleſte, iudices, eam vitam, quæ mihi ſua ſponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege & conditione neceſſariam quoque futuram. Et in hoc homine ſæpe à me quæris, Hortenſi quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus, ad accuſandum deſcenderim? mitto iam rationem officij mei, neceſſitudiniſque Siculorum: de ipſis tibi inimicitijs reſpõdeo, an tu maiores vllas inimicitias putas eſſe, quam contrarias hominum ſententias, ac diſſimilitudines ſtudiorum & voluntatum? Fidem ſanctiſſimam in vita qui putat, poteſt ei non inimicus eſſe, qui quæſtor conſulem ſuum, conſilijs commiſſis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, ſpoliare, relinquere, prodere, oppugnare auſus ſit? pudorem & pudicitiam qui colit, poteſt animo æquo iſtius quotidiana adulteria, meretriciam diſciplinam, domeſticum lenocinium videre? qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei qui fana ſpoliarit omnia qui

ex Thensarum orbitis prædari sit ausus, inimicus nõ esse qui potest? qui iure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem, libidinemque decretorum tuorum? qui sociorum iniurijs, prouinciamque incommodis doleat, is in re non expilatione Asiæ, vexatione Pamphiliæ, squalore & lachrymis Siciliæ concitetur? qui ciuium Romanorum iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi vult, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad ciuium Romanorum supplica fixas recordetur? An si qua in re contra rem meam decreuisset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse * arbitrarere: cum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, vtilitatem, voluntatemque fecerit? quæris cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui præsertim plus etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Rom. oneris, ac munere susciperе debeam. Quid illa, quæ leuiora videntur esse, nõ cuiusuis animum possent mouere? quod ad tuam ipsius amicitiam, cæterorumq; omnium * maiorum, atq; nobilium, faciliorem aditum istius habet nequitia & audacia, quam cuiusquam nostrorũ virtus & integritas? odistis hominum nouorum iudustrias, despicitis egestatem, frugalitatem, pudorem contemnitis: ingenium verò & virtutem deprestam extinctamque cupitis: Verè amatis, ita credo: si non virtute, non industria, nõ innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at literis, at humanitate eius delectamini. Nihil horum est: contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia, atque inhumanitate oblita. huic homini si cuius domus patet, vtrum ea patere, an hiare ac poscere aliquid videtur? hunc vestri ianitores, hunc cubicularij diligunt: hunc liberi vestri, hunc serui, ancillæque amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic solus introducitur: cæteri sæpè frugalissimi homines excluduntur, ex quo intel-

ligi

ligi potest, eos vobis esse charissimos, qui ita vixerūt, vt sine vestro præsidio salui esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita viuere in pecunia tenui, vt prorsus nihil acquirere velimus: vt dignitatem nostram, populique Rom. beneficia non copijs, sed virtute tueamur: istum rebus omnibus vndiq; ereptis, impunè eludẽtem circumfluere, atq; abundare? huius argento domos vestras; huius signis & tabulis forum comitiumq; ornari? præsertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis. Verrem esse, qui vestras villas suis manubijs ornet? Verrē esse, qui cũ L. Mummio certet? vt plures hic sociorũ vrbes, quam ille hostium spoliasse videatur: plures hic solus villas ornamentis sanotum, quã ille sana spolijs hostium ornasset? & is erit ob eam rem vobis carior, vt cęteri libẽtiùs suo periculo vestris cupiditatibus seruiant? verùm hæc, & dicentur alio loco, & dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante erimus à vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus. Id fuit nobis gratũ admodũ; sed multò erit gratius, si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quę anteà dicta sunt, erat quædam ex ipsa varietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio. nunc tractare causam instituimus frumentariam: quæ magnitudine iniuriæ ferè criminibus cęteris antecellit; iucunditatis in agendo, & varietatis minus habebit. vestra autẽ auctoritate & prudentia digniſſimũ est, iud. in audiendo diligentiam non minùs religioni tribuere, quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda hæc vobis proponite, iudices, vos de rebus, fortunisque Siculorum omnium, de ciuium Roman. qui arãt in Sicilia, bonis, de vectigalibus à maioribus traditis, de vita victuque populi Rom. cognituros. quæ si magna atq; adeò maxima vobis videntur; quam variè, & quàm copiosè dicantur, expectare nolite. Neminẽ vestrũm præterit, iudices, omnem vtilitatem

opportunitatemq; prouinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Rom. adiuncta sit, consistere in re frumentaria maximè. in cæteris rebus adiuuamur ex illa prouincia; hac verò alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, iudices, erit in accusatione, primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremò de æstimato. Inter Siciliam, cæteraſque prouincias, iudices, in agrorum vectigalium rationibus hoc interest; quod cæteris aut impositum vectigal est certũ, quod stipendiariũ dicitur, vt Hispanis, & plerisq; Pœnorum, quasi victoriæ præmium, ac pœna belli: aut censoria locatio constituta est, vt Asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates sic in amicitiam, fidemq; recepimus, vt eodem iure essent, quo fuissent: eadem cõditione populo Rom. parerent, qua suis anteà paruissent. perpaucę Sicilię ciuitates sunt bello à maioribus nostris subactæ: quarũ ager cum esset publicus populi Ro factus: tamen illis est redditus: is ager à censoribus locari solet. Fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarũ decumę venire nõ soleant, Mamertina & Tauromenitana: quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicienſis, Panormitana. præterea omnis ager Siciliæ ciuitatũ decumanus est, itemq; ante imperium populi Ro. ipsorũ Siculorũ voluntate & institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiã: qui cum Siciliã tam opportunũ subsidium belli atq; pacis ad remp. adiunxissẽt, tanta cura Siculos tueri, & retinere voluerunt, * vt non modò eorum agris vectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, neue vendundis aut tempus, aut locum commutarent: vt certo tempore anni, vt ibidem in Sicilia, denique vt lege Hieronica venderent, voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos, non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo cõmoueri. ita decumas lege Hieronica semper vendendas censuerunt, vt ijs iucundior esset muneris il-

lius

lius functio, si eius regis qui Siculis charissimus fuit, nō solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem prætorem Siculi semper vsi sunt hic primus institutam omnium, cōsuetudinem à maioribus traditam, conditionem amicitiæ, ius societatis conuellere & commutare ausus est. Qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam veteri, tam vsitata, quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia, consilioque vicisti? Est tuum, est ingenij, prudentiæque tuæ. do hoc tibi, & concedo: scio te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo possessiones hæreditatum * à liberis ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse, scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hæreditatum non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamētum factum, dedisse: easque res nouas abs te prolatas, & inuentas magno tibi quæstui fuisse scio: eundēq; te memini censorias quoq; leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare, ne is redimeret, cuia res esset: ne pupillo tutores, propinquiq; cōsulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur: exiguā diē præfiniri operi, qua cæteros à negotio excluderes, cū ipse in tuo redemptore nullā certam diē obseruares: quamobrē nouā legē te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prætorijs, in censorijs legibus tam prudentem; tam exercitatum: non, inquam, miror te aliquid excogitasse: sed quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura prouinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cottæ, * consulibus, senatus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus quę ipsis videretur, ederent. Cum locatio fieret; publicani postularūt, quasdā

res vt ad legem adderent, neq; tamen à censorijs cæteris legibus recederent. contradixit is, qui casu tum Romæ fuit tuus hospes, Verres, hospes inquã, & familiaris tuus Sthenius hic Thermitanus. *Consules causam cognouerunt, cum viros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent: de consilij sententia pronunciarunt, se lege Hieronica vendituros. Itane verò? prudentissimi viri, summa auctoritate præditi, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat, populusq; Romanus idem iusserat, Siculo vno recusante, cum amplificatione vectigalium, nomẽ Hieronicæ legis mutare noluerunt; tu homo minimi consilij, nullius auctoritatis, iniussu populi, ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem sustulisti. at quam legem corrigit, iudices, atq; adeò totam tollit? acutissimè, ac diligentissimè scriptã; quæ omnibus custodijs subiectum aratorẽ decumano tradit; vt neq; in segetibus, neq; in areis, neque in horreis, neq; in amouendo, neq; in asportando frumento, grano vno posset arator sine maxima pœna fraudare decumanũ. scripta lex ita diligenter est, vt eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet: ita acutè vt Siculum: ita seuerè, vt tyrannũ: qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter constituta sunt iura decumani, vt tamen ab inuito aratore plus decuma non possit auferri. Cum hæc essent ita constituta; Verres tot annis atque adeò seculis inuentus est, qui hæc non commutarit, sed euerterit: eaque quæ iamdiù ad salutem sociorum, vtilitatemque reipublicæ composita, comparataq, essent, ad suos improbissimos quæstus* conuerterit: qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum: per quos ostẽdam sic prouinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, vt eam multis annis, * multorum

rum* prætorum innocentia, sapientiaque recreare nequeamus? Eorum omnium, qui decumani vocabãtur, princeps erat Quint. ille Apronius, quem videtis? de cuius improbitate singulari grauissimarum legationum querimonias audistis. Aspicite, iudices, vultum hominis, & aspectum, & ex ea contumacia, quã hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Siculienses quos fuisse putetis, cogitate, ac recordamini. hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum vndique nequissimos homines conquisisset, & cum ipse secum sui similes duxisset non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, sui simillimum iudicauit. Itaque istos inter se perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo, similitudoque coniunxit. Verris mores improbos, impuroſque nostis: fingite vobis si potestis, aliquem, qui in omnibus rebus isti par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erat Apronius ille: qui, vt ipse non solum vita, sed etiã corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est, aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. hunc in omnibus stupris, in sanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamq; habebat morum similitudo coniunctionem, atque cõcordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, isti vni commodus, ac disertus videretur: vt quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset. vt, cum alij ne conuiuijs quidem ijsdem, quibus Apronius, hic ijsdem etiam poculis vteretur: postremò, vt odor Apronij teterrimus oris & corporis, quem (vt aiunt) ne bestiæ quidem ferre possent, vni isti suauis & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius, in conuiuio dominus: ac tum maximè, cum accubante prætextato prætoris filio, in conuiuio saltare nudus cœperat. Hunc, vti dicere instituì, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, vexandas, di-

ripiendasque esse voluit: huius audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fidelissimos socios optimosque ciues scitote hoc prætore traditos, iudices, atque addictos fuisse, nouis institutis & edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) reiecta, & repudiata. Primum edictum, iudices, audite præclarum. Quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumæ dare oportere, vt tantum arator decumano dare cogeretur. Quomodo quantum poposcerit Apronius, dato, quid est hoc? vtrum prætoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? ego tantum dem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exarauero. quid omne? imò plus etiam, inquit, si volet. Quid tum? quid censes? aut dabis, aut contra edictũ feciſſe damnabere. Per deos immortales, quid est hoc? verisimile enim non est. sic mihi persuadeo, iudices: tametsi omnia in istum hominem conuenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. ego enim cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderé, si hæc edicta non ex ipsius tabulis totidé verbis recitare possem: sicuti faciam. da quæso Scribe: recitet ex codice, Recita edictũ de professione. Negat me recitare totum: nam id nutu significare videtur. Quid prætereo? an illud, vbi caues tamen Siculis, & miseros respicis aratores? edicis enim te in decumanum, si plura sustulerit, quam debitũ sit, in octuplũ iudiciũ daturũ esse: nihil mihi placet prætermitti: recita hoc quoq; quod postulat, totum. Recita edictum de iudicio in octuplum. Iudicio vt arator decumanum persequatur? miserum, atq; iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab vsu rerum rusticarum ad insolitam litem, atq; iudicium, cum omnibus in alijs vectigalibus, Asiæ, Macedoniæ, Hispaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipsius Italiæ quæ vectigalia sunt, cum in his inquam rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non creptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo,

iustissimo, de honestissimo genere hominũ, hoc est, de aratoribus, ea iura constituebas, quæ omnibus alijs essent contraria? Vtrum est æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicij integra re, an petita fieri? eum, qui manu quæsierit, an eum qui digito licitus sit, possidere? Quid, qui in singulis* iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem suum? venient Syracusas: vt, te prætore videlicet, æquo iure Apronum delicias, ac vitam tuam iudicio recuperatorio persequantur? Verum esto, reperietur aliquis fortis, experiens arator, qui cũ tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & pœnam octupli persequatur: expecto vim ediĉti, seueritatem prætoris: fauco aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid prætor? iubet recuperatorem reijcere decurias. scribamus. quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. Quid? ista cohors quorum hominum est? Volusij haruspicis, Cornelij medici: & horum canum, quos tribunal meum videslambere. Nam de conuentu nullum vnquam iudicem, nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis omnes dicebat esse, qui vnã agri glebam possiderent. veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondũ etiam Aproniani conuiuij crapulam exhalassent. O præclarum, & commemorandum iudicium: ô seuerum ediĉtum: ô tutum perfugium aratorum. Atque, vt intelligatis, cuiusmodi ista iudicia in octuplum, cuiusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint: sic attendite. Ecquem putatis decumanum hac licentia permissa, vt tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus quam deberetur poposcisset? considerate cum vestris animis vosmetipsi, ecquẽ

putetis? præsertim cum id non solum sine auaritia, sed etiam impudentia accipere potuerit, multos necesse est. at ego omnes dico plùs quàm decumas abstulisse. cedo mihi vnum ex triennio prætureq tuę, qui octupli damnatus sit: damnatus? immò vero in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius, sibi quam deberetur, deberi professus esset. immò verò contrà, rapiebat, & asportabat quantum à quoque volebat Apronius; omnibus autem locis aratores spoliati, ac vexati querebantur: neque tamen vllum iudicium reperietur. Quid est hoc? viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine nequissimo ac turpissimo læsi, pęnā octupli sine vlla dubitatione commissam non persequebantur? quæ causa? quæ ratio est? vna illa, iudices, quam videtis; quòd vltrò etiam illusos se, & irrisos à iudicio discessuros videbant. etenim quod esset iudicium, cum è Verris turpissimo flagitiosissimoq; comitatu tres, recuperatorū nomine assedissent assessoræ istius, non à patre ei traditi, sed à meretricula cōmendati? ageret videlicet causam aratoris: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatū, verberatūq; diceret. conferrent viri boni capita: de cōmessatione loquerētur inter se, ac de mulierculis, si quas à prętore abeuntes possent deprehendere: res agi videretur. surrexisset Apronius, noua dignitas publicani; non vt decumanus squaloris plenus ac puluueris, sed vnguentis oblitus, vino vigilijsq; lāguidus: omnia primo motu ac spiritu suo, vini, vnguenti, corporis odore cōplesset: dixisset hęc, quę vulgò dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasq; aratorum: non se decumanū esse sed Apronii; sed Verrem alterū: dominū illorū ac tyrannum. quæ cùm dixisset, illi viri optimi de cohorte istius recuperatores: non de absoluendo Apronio deliberarent, sed quęrerent, quomodo petitorem

rem ipsum Apronio permisissent, vt quantum vellet posceret, quantum poposcisset, auferret. Hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictum, recuperatores daturum in octuplum. si, mehercule, ex omni copia conuentus Syracusani splendidissimorum hominũ, honestissimorumq; faceres potestatẽ aratori non modo reijciendi, sed etiam sumẽdi recuperatores, tamen hoc nouũ genus iniuriæ ferre nemo posset, te cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite atque iudicio. cùm verò verbo iudiciũ sit in edicto, re quidẽ vera tuorũ comitum hominum nequissimorũ collusio cum decumanis socijs tuis, atq; adeò procuratoribus, tamẽ audes illius iudicij mentionẽ facere? præsertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniurijsq; decumanorũ, nullum ex isto præclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inueniatur. Erit tamẽ in aratores lenior, quam videtur. nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idẽ habuit in edicto, se in aratorem, in quadruplum daturũ. Quis hunc audet dicere aratoribus infestũ, aut inimicũ fuisse? quanto lenior, quam in publicanũ? edixit, vt, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid reliquit iudicij, quod in aratorem dari posset? non malum est, inquit, esse istam formidinem: vt cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicij sit. si iudicio à me vis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? quis porrò erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod* poscerent, quam ab asseclis tuis quadrupli condemnari? Illa verò pręclara est clausula edicti, quod omnium controuersiarum, quę essent inter aratorem, & decumanum, si vter volet, edicit se recuperatores daturũ, Primũ quæ potest esse cõtrouersia, cũ

is,qui petere debet,aufert,& cum is,nõ quantum debetur, sed quantum commodum est,aufert? Ille antẽ vnde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc, homo * luteus etiam callidus ac veterator esse vult,quod ita scribit, si vter volet,recuperatores dabo.quam lepidè se furari putat? vtriq; facit potestatem;sed vtrum ita scripserit, si vter volet,an,si decumanus volet,nihil interest;arator enim tuos istos recuperatores nunquid volet? quid? illa cuiusmodi sunt,quę ex tẽpore ab Apron.admonitus,edixit ? Q.Septitio honestissimo homine, equiteq; Rom. resistente Apronio,& affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret antè, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hãc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur:cum illud edictum repentè vberrimum,& quæstuosimmum nascitur,vt antè Kal. Sext.omnes decumas ad aquam deportatas haberẽt. Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atq; afflixerat) sed isti ipsi equites Rom. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & alijs prætoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt, attendite enim,cuiusmodi edicta sunt. Ne tollat,inquit ex area,nisi erit pactus. Satis hæc magna vis est ad iniquè paciscendum. malo enim plus dare, quam non maturè ex area tollere.At ista vis*Septitiũ,& nõ nullos Septitij similes non coërcet,qui ita dicunt,nõ tollam potius,quàm paciscar.his hoc * apponitur,deportatum habeas ante Kalend.Sextiles.deportabo igitur.Nisi pactus eris,non commouebis. sic deportãdi dies præstituta tollere cogebat ex àrea:*cohibitio tollendi nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, nõ voluntatem.Iam verò illud non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum: quæ habent

habent à senatu, populoq; Ro. ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit ille, vt arator decumano, quò vellet decumanus, vadimonium promitteret: vt hic quoque Apronio, cum ex Leontino vsque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandis quæstus accederet. Quanquã illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quòd edixerat, vt aratores iugera sationum suarum profiterentur. Quę res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendemus, nec ad vllam vtilitatem reip. pertinuit, tum verò ad calumnias, in quas omnes incideremt, quos vellet Apronius. vt enim quisque contra voluntatem eius dixerat; ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur: cuius iudicij metu magnus à multis frumenti numerus ablatus, magnæque pecuniæ coactæ sunt. non quo iugerum numerum verè profiteri esset difficile, aut amplius etiã profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat iudicij postulandi; quod ex edicto professus non esset. iudicium autem quod fuerit, isto prætore, si quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi velim, iudices? iniuriamne factam socijs? at videtis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tantum Apronium isto prætore, potuisse? confiteatur necesse est. sed vos fortasse quod vos lex commonet, id in hoc loco quæritis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit, docebo cepisse maximas, omnesq;, eas iniquitates, de quibus antè dixi, sui quæstus causa* reperisse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus vsurum se putat, ex defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas vendidi. quid ais? an tu decumas homo audacissime, atq; amentissime, vendidisti: tu partes eas, quas te s P. Q. R. voluit, an fructus integros, atq; adeo bona, fortunasq; aratorum omnes vendidisti? si palam præco iussu tuo

prędicasset,non decumas frumenti, sed dimidias venire partes;& ita emptores acceisi issent,vt ad dimidias partes emendas; si pluris vendid isses tu dimidias, quam cęteri decumas,cuinam mirum videretur? quid verò? si præco decumas pronunciauit,re vera,hoc est, lege, edicto, condictione plus etiã,quam dimidiæ venierunt, tamen hoc tibi præclarum putabis,te pluris quod non licebat,quam cęteros quod oportebat vẽdidisse? pluris vendidi decumas,quã cęteri. Quibus rebus id assecutus es? innocẽtia? aspice ędẽ Castoris: deinde,si audes,fac mentionem innocentiæ, diligentiæ: codicis lituras tui contemplare in Stheni? Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem ingenio,qui testes interrogare priore actione nolueris,& ijs tacitum os tuum præbere malueris: quantumuis & te,& patronos tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id quod ais,assecutus es? magna est enim laus si superiores consilio vicisti; posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo,quem imitaretur; ac te videlicet inuentorẽ rerum optimarum,ac principem imitabuntur omnes. Quis aratorum te prætore decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putauit; cum tribus decumis pro vna defungeretur? præter paucos,qui propter societatẽ furtorum tuorum nihil omnino dederunt. Vide inter importunitatem tuam senatusque bonitatem quid interfit. Senatus, cum temporibus reipublicæ cogitur vt decernat,vt alterę decumę exigantur,ita decernit,vt pecunia pro his decumis soluatur aratoribus: vt quod plus sumitur, quã debetur,idem non auferri putetur: tu cum tot decumas non s.c,sed nouis edictis tuis, nefarijsq; institutis exigeres,& eriperes, magnum te feciſſe abitrabere,si pluris vendideris, quam L. Hortensius pater istius Q. Hortensij,quã Cn Pompeius,quã M. Marcellus qui ab ęquitate,à lege,ab institutis nõ recesserũt? An tibi vnius anni,aut biẽnij ratio habẽda fuit: salus pro-

uinciæ,

vincię, commoda rei frumentariæ, ratio relp. in posterũ fuit negligẽdas? cum ita rẽ constitutam accepisses, vt & populo Ro. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare atque agros colere expediret. Quid effecisti, quid assecutus es? vt prætore te, nescio quid ad decumas accederet, deserẽdas arationes, relinquendasq; curasti. Successit tibi L. Metellus. tu innocentior, quã Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim consulatus quærebatur, Metello paternus honor, & auitus negligebatur: multo minoris vndidit, non modo quã tu, sed etiam quã qui ante te vendiderunt. Quæro si ipse excogitare nõ poterat, quẽ admodum quam plurimo venderet: ne tua quidẽ recentia proximi prętoris vestigia persequi poterat, vt tuis præclaris, abs te principe inuentis, & excogitatis edictis, atque institutis vteretur? ille vero tum se Metellũ minimè fore putasset, si te vlla in re imitatus esset. qui ab vrbe Roma, quod nemo vnquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, literas ad Siciliæ ciuitates misit, per quas hortatur, & rogat, vt arent, vt* fetant in beneficio populi Rom. Hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica venditurum: hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum, atq; hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, vt in alienam prouinciam mittat literas ante tempus, sed consilio: ne si temps sationis præterijsset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli literas. Recita epistolam L. Metelli Hę literæ, iudices, L. Metelli, quas audistis: hoc quantũ est ex Sicilia frumẽti hornotini exarauerunt. glebam commouisset in agro decumano Siciliæ nemo; si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello diuinitus hoc venit in mentem? an à Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusque Siciliæ doctus est? quorum quanti conuentus ad Marcellos antiquissimos Siciliæ patronos

quanti ad Cn Pompeium cos. designatum, cæteroſque illius prouinciæ neceſſarios fieri ſoliti ſint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo vnquam de homine factum eſt, vt abſens accuſaretur ab ijs palàm, quorum in bona, liberoſq; ſummum imperium poteſtatemq; haberet. tanta vis erat iniuriarum: vt homines quouis perpeti, quam non de iſtius prauitate, & iniurijs deplorare & conqueri mallẽt. Quas literas cũ ad omnes ciuitates propè ſuppliciter miſiſſet Metellus; tamen antiquam modum ſationis nulla ex parte exequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod eſtendam: nõ ſolum arationes, ſed etiam ſedes ſuas patrias iſtius iniurijs exagitati reliquerant. Non, mehercule, criminis augendi cauſa dicam, iudices, ſed quem accepi ipſe oculis, animoque ſenſum, hunc verè apud vos, &, vt potero, planiſſime exponam. Nam cum quadriennio poſt in Siciliam veniſſẽ; ſic mihi affecta viſa eſt, vt hæ terræ ſolent, in quibus bellum acerbum diuturnumq; verſatum eſt. quos ego campos antea, colleſq; nitidiſſimos, viridiſſimoſq; vidiſſem, hos ita vaſtatos tunc, ac deſertos videbam, vt ager ipſe cultorem deſiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitenſis ager, & Ennenſis, Murgentinus, Aſſorinus, Macharenſis, Agyrinenſis, ita relictus erat ex maxima parte, vt non ſolum iugerum, ſed etiã dominorum multitudine quæreremus. Aetnẽſis vero ager, qui ſolebat eſſe cultiſſimus; & quod caput eſt rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius anteà ſpecies hæc erat, vt cum obſitum vidiſſes, annonæ charitate non vereterere, ſic erat deformis, atque horridus, vt in vberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. labefactarat enim vehementer aratores iam ſuperior annus. proximus vero funditus euerterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniurijs, cum in arationibus, & in earum rerum iure prouincia Sicilia conſiſtat; euerſis funditùs aratoribus, relictis agris; cum in prouincia tam locu-

plete

plete,ac referta,non modo rem, sed ne spem quidem vllam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere,cum dices te pluris,quam ceteros,decumas vēdidisse?quasi vero aut populus Ro. hoc voluerit; aut senatus hoc tibi mandauerit; vt cum omnes aratorum fortunas decumarū nomine eriperes; in posterū fructu illo cōmodoq; rei frumentariæ populum Rom.priuares: deinde si quā partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, bene de populo Ro.meritus viderere. Atq; perinde loquor,quāsi in eo sit iniquitas eius reprehendenda:quod propter gloriæ cupiditatem, vt aliquos summa decumarū vinceret,acerbiorem legē,duriora edicta, interposuerit; omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti? Quid si doceo,te nonminus domum tuam auertisse,quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua; cum ex prouincia populi Ro. æquam partem tu tibi sumpseris,atqe populo Rom. miseris? quid si duabus partibus doceo te ampliùs frumenti abstuliſſe, quàm populo Ro. misisse? tamenne putamus patronum tuū in hoc crimine ceruiculam iactaturum, & populo se ad coronam daturum? hæc vos antea, iudices,audistis verum fortasse ita audistis,vt auctorem rumorum haberetis,sermonemq; omnium. Cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: vt simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis: qui se vno quæstu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. Audiuimus hoc iamdiu:iudices:nego quemquam esse vestrūm,quin sæpe audierit,socios istius fuisse decumanos,nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum ab ijs, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter res communicata est? ego rem totam fortunasq; aratorum omnes,istius fuisse dico. Apronium, Venerioſq; seruos, quod isto prætore fuit nouum genus publicanorum, cæteroquin humanos, pro-

curatores istius quæstus, & ministros rapinarum dico fuisse. Quomodo hoc doces? quomodo ex locatione illa columnarum docui istum esse prædatum? opinor ex eo maxime, quod iniquam legem nouamque edixisset. Quis enim vnquam conatus est iura omnia, & consuetudinem omnium commutare cum vituperatione sine quæstu? Pergam, atque insequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes: cur addictis, & venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset accedere, subito, atque ex tempore noua nascebantur edicta? nam vt vadimonium decumano quocunq; is vellet promitteretur, vt ex area, nisi pactus esset arator ne tolleret: Kalendis Sextilibus decumas deportatas haberent: hæc omnia, venditis decumis, anno tertio te edixisse dico: quæ si reip. causa faceres, in vendundo essent pronuntiata: quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia prætermissum, id quæstu ac tempore admonitus reprehendisti. Illud vero cui probari potest? te sine tuo quæstu, ac maximo quæstu tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumque periculum neglexisse? vt cum totius Siciliæ quotidie gemitus, querimoniaq; audires, cum, vt ipse dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudicij discrimen ab opinione tua non abhorreret; paterere tamen aratores indignissimis iniurijs vexari ac diripi? profecto quanquam es singulari crudelitate, & audacia, tamen abs te totam alienari prouinciam, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles: nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac præsens illa præda superaret. Etenim quoniam summam, & numerum iniuriarum, iudices, vobis, non possum exponere, sigillatim autem de vniuscuiusq; incommodo dicere infinitum est: genera ipsa iniuriarum quæso cognoscite. Nympho est Centuripinus homo natus & industrius, experientissimus ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet

quod

(quod homines etiam locupletes, ſicut ille eſt, in Sicilia facere conſueverunt) eaſq; magna impenſa, magno inſtrumento tueretur: tanta ab iſto iniquitate oppreſſus eſt, vt non modo arationes relinqueret, ſed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq; cum multis vna ab iſto ejectis veniret. Fecit vt decumanus Nymphonem vocaret ex edicto illo præclaro; quod nullam ad aliam rem, niſi ad huiuſmodi quæſtus pertinebat; numerum iugerum profeſſum non eſſe. Nympho cum ſe vellet æquo indicio defendere, iſte viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Corneliũ (is eſt Artemidorus Pergamenus, qui in ſua patria dux iſti quondam, & magiſter ad deſpoliandũ Dianæ tẽplum fuit) & haruſpicem Voluſianum, & Valerium præconẽ. Nympho antequam planè conſtitit, condẽnatur. quãti fortaſſe quæritis. Nulla erat edicti pœna certa. frumenti eius omnis, quod in areis eſſet. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum, atque celatum, ſed tritici ſeptem millia medimnũm ex Nymphonis arationibus *edicta pœna, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni nobiliſſimi hominis vxoris fundus erat colono locatus: colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonẽ iudicium dabat illud ſuum damnatorium de iugerum profeſſione. Xeno ad ſe pertinere negabat: fundum elocatum eſſe dicebat. dabat iſte iudicium, ſi pateret iugera eiuſmodi fundi eſſe plura, quam colonus eſſet profeſſus, tum Xeno damnaretur. dicebat ille: non modo nõ araſſe ſe. id, quod eis ſatis erat, ſed nec dominum eius eſſe fundi, nec locatorem: *vxorem eſſe: eam ipſam ſuum negotium gerere; ipſam locauiſſe. defendebat Xenonem homo ſummo ſplendore, & ſumma auctoritate præditus M.* Coſſotius. iſte nihilo minus iudicium H. S. LXXX. millium dabat. Ille tametſi recuperatores de cohorte latronum ſibi parari videbat, tamen iudicium acceptarum ſe eſſe

dicebat: tum iste magna voce Venerijs imperat, vt * Xenonem adirent: dum res iudicaretur, hominem vt asseruarent: cum iudicatum sit, ad se adducant, & illud simul dixit, se non putare, illum si propter diuitias pœnas damanationis contemneret, etiã virgas cõtemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperauit, exoluit. Polemarchus est Murgentinus vir bonus, atque honestus: is, cum pro iugeribus quinquaginta, medimna D. cc. decumæ imperarentur; quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est: & cum iste etiam cubaret; in cubiculum introductus est: quod nisi mulieri, & decumano, patebat alij nemini. Ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset, qui D c c. medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus Centuripinus. homo cùm virtute & nobilitate domi suæ, tum etiam pecunia princeps; huic homini, iudices, honestissimæ ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed vitæ & sanguinis tantũ relictum esse, quantum Apronij libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus est vt frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus & Numenius & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod ijs plus frumenti imperabatur, quàm quantum exararant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit; omne instrumentum diripuit; familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnã, & oraret vt sibi sua restituerentur: hominẽ corripi, ac suspendi iussit in oleastro quodam: quæ est arbor iudices in foro. tandiù pependit in arbore socius, amicusq; populi Rom. in sociorum vrbe ac foro, colonus aratorq; vester, quamdiù voluntas Apronij tulit. Genera iamdudum innumerabilium iniuriarũ iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarũ prætermitto; vos ante oculos, animosq; vestros tota Sicilia decumanorũ hos impetus, aratorum

torum direptiones, huius importunitatẽ, Apronij regnum proponite: contempsit Siculos: non duxit homines, nec ipsos ad persequendum vehementes fore; & vos eorũ iniurias leuiter laturos existimauit. Esto: falsam de illis habuit opinionẽ; malam de vobis: veruntamen cum de Siculis malè mereretur, ciues Ro. coluit, his indulsit: eorum voluntati, & gratiæ deditus fuit. Iste ciues Romanos? at nullis inimicitior, aut infestior fuit. mitto vincla, mitto carcerẽ, mitto verbera, mitto secures, crucẽ deniq; illam prætermitto, quã ciuibus Romanis testem humanitatis in eos, ac beneuolentiæ suæ voluit esse; mitto inquam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus reijcio: de decumis, de ciuium Romanorum condicione in arationibus disputo, qui quemadmodum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixêre. verùm hęc quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda sunt; nihil valuisse æquitatẽ, nihil consuetudinem. damna deniq; iudices nulla tanta sunt; quæ non viri fortes magno & libero animo affecti, ferenda arbitrentur. quid si equitibus Ro. non obscuris, neq; ignotis sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto prætore sine vlla dubitatione afferebãtur? quid expectatis? quid à me ampliùs dicendum putatis? an id agendum, vt eò celeriùs de isto transigamus, quo maturius ad Aproniũ possimus, id, quo ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, venire? qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesq; accommodato, equitem Roman. scitote biduum cibo tectoque prohibitum, biduum Leontinis in foro custodijs Apronij retentum atque seruatum; neque ante dimissum, quam ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam equite Ro. spectato atque honesto? clara res est, quã dicturus sum, tota Sicilia cele-

betrima atque notissima: qui cum araret in Aetnensi, cum is ager Apronio cum cæteris agris esset traditus; equestri vetere illa & auctoritate, & gratia fretus, affirmauit se decumanis plus quàm deberet non daturum, refertur eius sermo Apronio. enimuerò iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de cæteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, apparitores à prætore assignatos habuisse decumanum; si mediocre argumentum videri potest, istum decumanorũ nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur à Venerijs, atque adeò attrahitur Lollius commodè, cũ Apronius è palæstra rediisset, & in triclinio, quod in foro Aetnæ strauerat, decubuisset, statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorũ conuiuio. Non, mehercule, quæ loquor credere, iudices, tametsi vulgo audierã, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atq; huic voluntati accusationis meæ lachrimans gratias ageret, summa cũ auctoritate esset locutus. Statuitur, vt dico, eques Romanus propè annos xc. natus in Apronij conuiuio; cum interea Apronius caput, atque os suum vnguento perfricaret. quid est Lolli? inquit, tu nisi malo coactus recte facere nescis? Homo quid ageret, taceret, responderet, quid faceret deniq; illa auctoritate, & ætate præditus, nesciebat. Apronius, interea cœnam ac pocula poscebat. serui autem eius, qui & moribus ijsdem essent, quibus dominus, ac eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollij hęc omnia ferebant, ridere cõiuiæ: cachinnari ipse Apronius: nisi fortè existimatis, eum in vino, ac luxu non risisse, qui nunc in periculo, atq; exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, iudices: his contumelijs scitote Q. Lollium coactum ad Apronij leges, conditionesque venisse. Lollius ætate & morbo impeditus ad testimonium dicendum venire non potuit, quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorũ amicorũ, nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus, nunc se primũ hoc dicet audire.

M.

M. Lollius filius eius adolescés lectissimus præsto est: huius verba auditis. Nã Q. Lollius filius, qui Calidiũ accusauit, adolescens & bonus, & fortis, & in primis disertus, cũ his iniurijs cõtumelijsq; cõmotus in Siciliã esset profectus; itinere occisus est. Cuius mortis causã fugitiui sustinẽt: re quidẽ vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua cõsilia de Verre. iste porro non dubitabat, quin is qui anteà aliã studio adductus accusasset, sibi aduenienti præsto esset futurus; cũ esset parentis iniurijs, & domestico dolore cõmotus. Iãne intelligitis iudices, quę pestis, quę immanitas in vestra antiquissima, fidelissima proximaq; prouincia versata sit? Iãne videtis, quã ob causam Sicilia tot hominũ antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasq; perpessa, hoc nõ potuerit nouũ, ac singulare, atq; incredibile genus iniuriarũ, contumeliarũq; ferre? Iã omnes intelligũt, cur vniuersa prouincia defensoré suę salutis eũ quęsiuit, cuius iste fidei, diligẽtię, perseuerãtię, nulla ratione eripi possit. tot iudicijs interfuistis: tot homines innocẽtes, & improbos accusatos, & vestra & superiorũ memoria scitis esse: ecquẽ vidistis, ecquẽ audistis, in tãtis furtis, in tã apertis, in tanta audacia, tanta impudẽtia esse versatũ? Aprõ. stipatores Venerios secũ habebat: ducebat eos circũ ciuitates; publicè sibi conuiuia parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat; eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: vt quicum inire conuiuium nemo vnquam, nisi turpis, impurusq; voluisset, ad eius conuiuium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Hæc tu omnium mortaliũ profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidiè, cum videres: si sine tuo maximo quæstu fierent; cur tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ valuerunt; vt nunquam animum tuum cura tuarum fortunarum,

cogitatio quę tangeret? Cernitis, iudices, quod & quantum incendium decumanorum impetu nō solum per agros; sed etiam per reliquas fortunas aratorum; non solum per bona; sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto prætore peruaserit. videtis pendere alios ex arbore: pulsari autem alios & verberari, porrò alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios à medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid? est hoc populi Romani imperium? populi Romani leges? iudicia? socij fidelis? prouincia suburbana? nonne omnia potius eiusmodi sunt; quæ, si Athenis vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset vllam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia consecura. Priuatim hoc modo, quid publicè? ciuitates quemadmodum tractatæ sunt? Audistis permulta iudicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis, ac primum de Agyrinensi populo fideli & illustri breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumq; aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyriū venit, qui cùm eò cū apparitoribus, id est, cum minis, ac vi venisset, poscere pecuniam grādem cœpit, vt accepto lucro discederet: nolle se negotij quidquam habere dicebat, sed accepta pecunia quamprimū ad aliam ciuitatem accurrere. Sunt homines Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis planè frugi, ac sobrij, & inprimis hæc ciuitas, de qua loquor, iudices. Itaque homini inprimis improbissimo respondent Agyrinenses, se decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, cum ille magno præsertim emisset, non addituros. Apronius certiorē facit istum, cuia res ista, quid res essent. statim tanquam coniuratio aliqua Agyrij contra rem. factā, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus,

ſtratus, & quinque primi accitu iſtius enocătur, veniunt Syracuſas: præſtò eſt Apronius: ait eos ipſos, qui veniſſent contra edictum prætoris fuiſſe. quærebant quidꝫ reſpondebat, ſe ad recuperatores eſſe dicturũ. Iſte æquiſſimus homo formidinem illam ſuam miſeris Agyrinenſibus injiciebat: recuperatores ſe de cohorte ſua daturum minabatur. Agyrinenſes viri fortiſſimi iudicium ſe paſſuros eſſe dicebant. ingerebat iſte Aremidorum medicum Cornelium, pictorem Clepolemum, & eiuſmodi recuperatores, quorum cuius Romæ nemo erat, ſed Græci ſacrilegi, iampridem improbi, repentè Cornelij. videbant Agyrinenſes, quidquid ad eos recuperatores Apronius attuliſſet, illum perfacilè probaturum: condemnari cum iſtius inuidia infamiaque malebant, quàm ad eius conditiones, pactioneſque accedere; quærebant, quæ in verba recuperatores darent: reſpondebat, ſi pateret aduerſus edictum feciſſe; quæ in iudicio dicturum eſſe dicebat. iniquiſſimis verbis, improbiſſimis recuperatoribus conflictari malebant, quam quidquam cum iſto ſua voluntate decidere. Summittebat iſte Timarchidem, qui moneret eos, ſi ſaperent, vt tranſigerẽt. pernegabãt, quid ergo? in ſingulos H.S. quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iſte clarè, omnibus audientibus, Qui damnatus erit, inquit, virgis ad necem cædetur: hîc illi flentes rogare, atq; orare cœperunt, vt ſibi ſuas ſegetes, fructuſq; omnes, aratioſq; vacuas Apronio tradere liceret, vt ipſi ſine ignominia, moleſtiaq; diſcederent. Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. dicat licet Hortenſius, fi audet, magno Verrem vendidiſſe; hæc conditio fuit, iſto prætore, aratorum, vt ſecum præclarè agi arbitrarẽtur, ſi vacuos agros Apronio tradere liceret, multas enim cruces propoſitas effugere cupiebant. quantum Apronius edidiſſet deberi, tantũ ex edicto dandũ erat. etiãne, ſi plus edidiſſet, quã quantũ natũ eſſet? etiam. quomodo? magiſtratus ex ipſius edicto exigere debe-

bant, at arator repetere poterat, verùm, Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quàm popoſciſſet Apronius? iudicium in aratorem in quadruplũ. ex quo iudicum numero? ex cohorte prætoris * præclara, honeſtiſſimorum. Quid amplius? minus te iugerum profeſſum eſſe dico. Recuperatores reijce, quod aduerſum edictũ feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit extremum? ſi damnatus eris (nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quæ poterat eſſe?) virgis te ad necem cæſi neceſſe erit. His legibus, his conditionibus, erit quiſquã tam ſtultus qui decumas veniſſe arbitretur? qui aratori nouem partes reliquas factas eſſe exiſtimet? qui non intelligat iſtum ſibi quæſtui, prædæq; habuiſſe bona, poſſeſſiones, fortunas aratorũ? Virgarum metu Agyrinenſes, quod imperatum eſſet, facturos ſe eſſe dixerunt. Accipite nunc quid imperarit: & diſſimulate vos, ſi poteſtis, vos intelligere, ipſũ prætorẽ, quod tota Sicilia perſpexerit, redemptorẽ decumarũ, atq; adeo aratorum dominum ac regẽ fuiſſe. Imperat Agyrinenſibus, vt decumas ipſi publicè accipiant; Apronio lucrũ dent. ſi magno emerat, quoniã tu es, qui diligentiſſime pretiũ exquiſiſti, qui, vt ais, magno vendidiſti, quare putabas emptori lucrum addi oporteret? eſto: putabas. quamobrem imperabas vt adderent? quid eſt aliud capere, & conciliare pecunias, in quotẽ lex tenet, ſi hoc nõ eſt, vi atq; imperio cogere inuitos lucrum dare alteri. hoc eſt pecuniam dare? Age, quid tum, ſi Apronio delicijs prætoris, lucelli aliquid iuſſi ſunt dare? putate Apronio datum; ſi Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur. Imperas vt decumas accipiant; Apronio dent lucri, tritici * medimnũ xxxiii millia. Quid eſt hoc? vna ciuitas ex vno agro plebis Romanæ propè menſtrua cibaria prætoris imperio donare Apronio cogitur. au magno decumas vendidiſti? cum tantum lucri decumano ſit datum, profecto, ſi pretium exquiſiſſes diligenter

tum

num eam vendebas, medimnûm millia potiùs addidissent, quàm H.S. * D.C. postea. Magna præda videtur: audite reliqua, & diligenter attendite, quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium à patronis, à consulibus, à senatu, à legibus, à iudicijs petisse. Vt * probaret Apronius hoc triticum; imperat Agyrinensibus Verres, vti in medimna singula dentur Apronio H.S. LII. Quid est hoc? tanto numero frumenti in * lucri nomẽ imperato, & expresso, nûmi præterea exigentur, vt probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quiuis exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si vellet, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non est satis; nummi præterea imperantur: dantur, parum est. pro decumis hordei alia pecunia cogitur, iubet H.S. XXX. millia lucri dari. Ita ab vna ciuitate, vi, minis, imperio, iniuria q; prætoris eripiuntur tritici medimnûm XXXIII. millia, & præterea H.S. CXXIX. millia. An hæc obscurasuntiaur, si omnes homines velint, obscura esse possunt, quę tu palam egisti, in conuentu imperasti, omnibus inspectantibus coẽgistis? qua de re Agyrinenses magistratus & quinque primi, quos tui quæstus causa euocasti, acta & imperia tua domum ad senatum suum renuntiauerunt: quorum renuntiatio legibus illorum, literis publicis mandata est: quorum legati homines nobilissimi Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas literas, deinde testimonium publicum ciuitatis. Recita literas publicas. LITERAE PVBLICAE. Recita testimonium publicum. TESTIMONIVM PVBLICVM. Animaduertistis in hoc testimonio iudices, Apollodorum, cui * Pyragro cognomen est, principẽ suę ciuitatis lachrimantem testari, ac dicere, nunquã post populi Romani nomen à Siculis auditum, & cognitũ, Agyrinenses contra quemquam infimum ciuem Romanum dixisse, aut fecisse quippiam: qui nunc contra

prætorem populi Romani magnis iniurijs, & magno dolore publicè testimonium dicere cogerentur, vnius me herculè, huic ciuitati Verres, obsistere tua defensione non potes, tanta auctoritas est in eorum hominũ fidelitate, tantus dolor*iniuriç, tanta religio in testimonio. verùm non vna * te, sed vniuersæ similibus afflictæ incommodis, legationibus, ac testimonijs publicis persequentur. Etenim deinceps videamus. Herbitenſis ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac vexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum à foro, iudicijs, controuersijs: quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime conseruare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumæ tritici medimnũ XVIII. millibus. Accensus istius, item minister in decumis cum emisset, & præfecti nomine cùm venisset Herbitam cum Venerijs, locusq; ei publicè, quo diuerteretur, datus esset; coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici *modiũm * XXXVII. millia: cum decumæ venissent tritici modium XVIII. atq; hoc triticum lucri coguntur dare publicè, cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati decumanorum iniurijs profugissent. Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modiũm*XXV. millibus, & ipse Herbitam cum illa prædonum copia, manuque venisset; populus publicè coactus est ei conferre lucri tritici modiũ*XXVI. & accessionem H S. MM. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit merces operæ, pretiumque impudentiæ. De tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum prædonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, peruenerit? Anno verò tertio in hoc agro consuetudine vsus est regia. Solere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures vxores habere: his autem vxoribus ciuitates attribuere, hoc modo: Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hęc in crines: ita populos

pulos habent vniuersos non solum conscios libidinis suæ; verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemque fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani vxor est Pippa; cuius nomen istius nequitia tota Sicilia permulgatum est. de qua muliere versus plurimi supra tribunal, & supra prætoris caput scribebantur. Hic Aeschrio Pippæ vir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus: Herbitenses, cum viderent, si ad Aeschrionem pretium redijsset, se ad arbitrium libidinosissimę mulieris spoliatum iri: liciti sunt vsq; eo, quoad se efficere posse arbitrabantur. supra adiecit Aeschrio, neque enim metuebat, ne prętore Verre decumana mulier damno affici posset. * adijcitur medimnûm M M. dimidio ferè pluris, quàm superiore anno. aratores funditùs euertebantur, & eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erant, ac planè perditi. intellexit iste ita magno veniisse, vt amplius ab Herbitensibus exprimi non posset; demit de capite medimnum C I I. C I I. C I I. C I I. iubet in tabulas pro medimnum CCIII. CCIII. CCIII. III. referri CCIII. CCIII. CCIII. CCCC. & hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam Isidori mimi filiam, vi abductam à Rhodio tibicine. Huius Tertiæ plus etiam, quàm Pippæ, plus quàm cæterarum, ac propè dicam tantum apud istum in Sicilienſi prætura auctoritas valuit quantum in vrbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo prætoris æmuli, non molesti, mulierecalarum deterrimarum improbissimi cognitores: incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari. Siculi Siculos non tam perimescebant. cum omni ratione tamẽ illi calumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. eò posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, id est, Pippæ dare tantũ, quantum erat de capite demptum, tritici medimnũ C I I, C I I, C I I, C I I.

Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis minimum lucri dare; ne fortè à nocturno suo quęstu, animum ad vectigalia redimenda transferret. transactum putabant Herbitenses: cum iste, quid de hordeo, inquit, & Docimo amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo, iudices, atq; in lectulo suo. negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio. numerate H.S. XV. millia. Quid faceret miseri? aut quid recusarent? præsertim cum in lectulo decumanę mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. Ita ciuitas vna sociorum atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre prætore vectigalis fuit. Atq; ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publicè pecunias decumanis ab Herbitēsibus datas esse dico, quo illi frumento, & quibus pecunijs tamen à decumanorum iniurijs ciues suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, vt aliquando ex eorum agris, atque ex vrbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis homo disertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publicè diceret, animaduertistis, iudices, gemitum populi Romani: cuius frequentia huic causæ nunquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam: nunc illud quod pænè præterij, non omnino relinquēdum videtur. Nam per deos immortales, quod de capite ipse dempsit, quo tandem modo, nō modò ferendum, verum etiam animaduertendum videtur? vnus adhuc fuit post Romam conditam (dij immortales faxint ne sit alter) cui respubl. totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L. Sulla. Hic tantum potuit, vt nemo illo inuito, nec bona, nec patriam, nec vitā retinere posset: tantū animi habuit ad audaciā vt dicere in concione non dubitaret, bona ciuium Romanorum cum venderet, se prædam suam vendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus, verū etiam

estatur propter malorum, incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. vnum hoc illius senatus consulto reprehenium, decretumq; est, vt, quibus ille capite dempsisset, hi pecunias in ærarium referrent. statuit senatus, hoc ne illi quidé esse licitum, cui concesserat omnia, ab*ipso factarũ, quæsitarumq; rerum summas imminuere. illum viris fortissimit iudicarunt patres cõscripti, remittere de summa nõ potuisse: te mulieri deterrimæ rectè remisisse Senatores iudicabunt? ille, de quo lege populus Ro. iusserat vt ipsius voluntas* populo Rom. esset pro lege, tamen in hoc vno genere, veterum religione legum reprehenditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidiné tibi tuã pro lege esse voluisti? in illo reprehẽditur, quod de ea pecunia remiserit, quã ipse quæsierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Rom. remisisti? atq; in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis* Segestensium versatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est tritici* modium quinq; millibus; & accessionem adscripsisset H S. *M.D coẽgit Segestenses à Docimo tantidem publicè accipere; id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicum. audistis quanti decumas acceperit à Docimo ciuitas, tritici modium quinque millibus, & accessione, cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine vidistis tritici modium MMM. de capite esse dempta. quæ cum de populi Romani victu, de vectigalium neruis, de sanguine detraxisset ærarij, Tertiæ Mimæ condonauit, vtrum impudentius à socijs abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo Ro. ademit? an audacius tabulas publicas cõmutauit? ex horum seueritate, te vlla vis, aut vlla largitio eripuit? sed si eripuerit nõ intelligis hęc, quę iã dudum loquor, ad aliã quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? ita-

que hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam, quam instituí, causam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est per, Apronium, Verrem alterum depopularetur, ad minores ciuitates, habebat alios, quos tanquam canes immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publicè cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo ille interprete, non ad linguam græcam, sed ad furta & flagitia vti solebat. Fit interpres hic homo leuis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri, atq; ieiuni decumas; tritici medimnis DC. Liparenses vocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri H.S. XXX.* millia. Per deos immortales, verum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas* vendidisse, vt ad medimna D C H. .S. *XXX. millia lucri statim sua voluntate ciuitas adderet, hoc est, tritici medimnũ 11. millia? an, cũ magno decumas vẽdidisses, te expressisse ab inuitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego ex te quæro quis defensurus sis potiùs quã cognoscam ex ipsa ciuitate, quid gestum sit? Recita testimonium publicũ Liparensium: deinde, quemadmodum Valentio nummi sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM, QVOMODO SOLVTVM SIT EX LITERIS PVBLICIS. Etiamne hæc tam parua ciuitas, tam procul à manibus tuis, atque à cõspectu remota, seiuncta à Sicilia, in insula inculta, tenuiq; posita, cumulata alijs tuis maioribus iniurijs, in hoc quoq; frumẽtario genere prædæ tibi, & quæstui fuit? quã tu totã insulã cuidã tuorũ sodalium, sicut aliquod munusculũ condonaras; ab hac etiam hæc frumentaria lucra, tanquam à mediterraneis, exigebantur? Itaq; qui tot annis agellos suos ante te prætorem redimere à piratis solebant; iidẽ se ipsos à te ipso pretio imposito redemerunt. Quid ergo? a* Tissensibus, perparua, & tenui ciuitate, & aratoribus laboriosissimis

mis frugaliſſimiſq; hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam quantum frumenti omninò exarant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium miſiſti, nouum genus publicani. Cur hoc auctore, non Romæ ſerui publici ad vectigalia accedant? Anno ſecundo * Tiſſenſes H. S. * XXI. lucri dare coguntur inviti tertio anno * CIↃ. CIↃ. medimnûm tritici, lucri Diognoto Venerio dare coacti ſunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculij. vos etiam nunc dubitate ſi poteſtis, vtrum tantum numerû tritici Venerius apparitor iſtius ſibi acceperit; an huic exegerit. atque hæc ex publico * Tiſſenſium teſtimonio cognoſcite. TESTIMONIVM PVBLICVM * TLS SENTIVM. Obſcure, iudices, prætor ipſe decumanus eſt? cum eius apparitores frumentum à ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquando plus ipſi auferant, quàm quantum populo Ro. decumarû nomine daturi ſunt. Hæc æquitas in tuo imperio fuit; hæc prætoris dignitas? vt ſeruos Venerios Siculorum dominos eſſe velles. hic delectus, hoc diſcrimen, te prætore, fuit; vt aratores in ſeruorum numero eſſent; ſerui in publicanorum. Quid? Ameſtratini miſeri, impoſitis ita magnis decumis, vt ipſis reliqui nihil fieret; nonne tamen numerare pecunias coacti ſunt? addicûtur decumæ M. Cæſio, cum adeſſent legati Ameſtratini. ſtatim cogitur Heraclius legatus numerare H. S. XXII. Quid hoc eſt? quæ eſt iſta prædâ? quæ vis? quæ direptio ſociorum? ſi erat Heraclio à ſenatu mandatum, vt emeret, emiſſet. ſi non erat; quî poterat ſua ſponte pecuniâ numerare? Cæſio renuntiat, ſe dediſſe, cognoſcite renuntiationem ex literis. Recita ex literis publicis. Quo s. c. erat hoc legato permiſſum: nullo. cur fecit: coactus eſt. quis hoc dicit? tota ciuitas. Recita teſtimonium publicum. Ab hac eadem ciuitate anno ſecundo ſimili ratione extortã eſſe pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem te-

ſtimonio cognouiſtis. At Ameſtratinos homines tenues, cum eorum decumas med. D C C C. vendidiſſes, Banobali Venerio (cognoſcite nomina publicanorũ) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno veniſſent, dant Banobali med. * D C C C H.S.M.D. Profecto nunquam iſte tam amens fuiſſet, vt ex agro populi Romani plus frumenti ſeruo Venerio, quam populo Romano tribui pateretur: niſi omnis ea pręda ſerui nomine ad iſtum ipſum peruenire t. Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ eſſent; tamen inuitiſſimi P. Næuio Turpioni, improbiſſimo homini, qui iniuriarum Sacerdote prætore damnatus eſt, H.S. X X X V I I. dare coacti ſunt. Itane diſſolutè decumas vendidiſti, vt cum med. XV. millibus veniſſent; medimnum M M M. hoc eſt, H.S. X L V. lucri decumano darenturſiat permagno decumas eius agri vendidi. videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum; ſed Petrinis pecuniam ereptã. Quid Halicienſes, quorum incolæ decumas dant? ipſi agros immunes habent: nonne huic eidem Turpioni, cum decumæ * C. med. veniſſent, H S. * XV. dare coacti ſunt? ſi id, quod maximè vis, poſſes probare, hæc ad decumanos lucra veniſſe; nihil te attigiſſe; tamen hæ pecuniæ per vim, atque iniuriam tuam captæ & conciliatæ, tibi fraudi, & damnationi eſſe deberent. cum verò hoc nemini perſuadere poſſis, te tam amentem fuiſſe, vt Apronio ac Turpioné ſeruos homines, tuo liberorũq; tuorũ periculo diuites fieri velles: dubitaturũ quemqã exiſtimas, quin illis emiſſarijs hæc tibi omnis pecunia quæſita ſit? Segeſtam item ad immunem ciuitatẽ Venerius Symmachus decumanus immittitur: is ab iſto literas affert, vt ſibi contra iura omnia, contraq; legem Rupiliam extra forum vadimonium promittant aratores. Audite literas, quas ad Segeſtanos miſerit. LITERAE C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluſerit, ex vna pactione hominis honeſti gratioſique cognoſcite. in eodem enim genere ſunt

cætera,

cætera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro * Panormitanis est) conductum habebat H S. sex millibus. pro decuma cum pulsatus à Venerio esset, dedit H S. * XVI. millia, & DCLIIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho, Anneius Brochus senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos præter frumentum coactus est dare. Veneriône seruo, te prætore, talis vir, senator populi Rom. quæstui fuit? hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas? ne hoc quidem sciebas, iudicares? Antea, cum equester ordo iudicaret? improbi & rapaces magistratus in prouincijs inseruiebant publicanis: ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunq? equitem Romanum in prouincia viderant, beneficijs ac liberalitate prosequebantur: neq? tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid cõtra vtilitatem eius ordinis voluntatemq? fecissent. retinebatur hoc tuum nescio quo modo, quasi communi consilio ab illis diligenter, vt, qui vnum equitem Ro. contumelia dignum putasset, ab vniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq? tuas omnia coequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam, te prætore, attigissent, iudices reijcere, at illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret? tamẽ esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemque ordinis contemptam, & abiectam. quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendũ videtur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati * pudentes ac viri boni difficillimè possunt. Spoliasti Siculos. solent enim inulti esse in iniurijs sui? pro-

viniciales, vexasti negotiatores: inuiti enim Romam, raroq; decedunt. Equitem Rom. ad Apronij iniurias dedisti, quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? Quid, cum senatores summis iniurijs adficis, quid aliud dicis, nisi hoc: cedò mihi etiam istum senatorem, vt hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed etiam ad cõrumeliam improborum natum esse videatur. Neq; hoc in vno fecit Anneio; sed in omnibus senatoribus: vt ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio viro clarissimo & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno c o s. esset, tanta improbitate vsus est, vt cum eius vxor femina primaria paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit. Hunc tu in hac causa testem Verres habebis; quonim, iudicem ne haberes prouidisti. Vos autem, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune atq; coniunctum. multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula, non solum legũ ac iudiciorum, sed etiam rumorum, ac temporum. Sic est hic ordo quasi propositus, ac editus in altum: vt ab omnibus ventis inuidiæ circumflari posse videatur. in hac tam misera & indigna cõditione vitæ, ne hoc quidem retinebimus, iudices, vt magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne cõtemptissimi, ac depectissimi esse videamur. Thermitani miserunt qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse, publicè potiùs quamuis magno emi, quam in aliquem istius emissarium incidere. Appositus erat Venuleius quidam, qui emeret, is liceri nõ destitit. illi, quoad videbatur ferri aliquo modo posse, contenderunt: postremò liceri destiterunt. * addicitur Venuleio tritici mod. * VII. millibus. Legatus Possidonis renuntiat: cum omnibus hoc intolerandum videretur; tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. * VI. præterea H.S. MM. ex quo facilè apparet,

apparet, quæ merces decumani, quæ prætoris præda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi literas & testimonium. TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. * Imacharenses iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros ac perditos coegisti; vt Apronio darent H.S.xx. millia. Recita decretum de tributis & publicum testimonium. S.C. DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Ennenses, cum decumæ venissent agri Ennensis medimnûm MMMCC. Apronio coacti sunt dare tritici mod. * LXXIII. mil. & HS. III. millia. Quæso attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea. & in hoc genere unus, iudices, versor, in quo non sigillatim aratores euersi bonis omnibus sunt, sed publicè decumanis lucra data sunt, vt aliquando ex eorum agris, atque vrbibis expleti atq; saturati cum hoc cumulo quæstus decederent. Calatinis quamobrem imperasti anno tertio, vt decumas agri sui, quas Calatę dare consueuerant, Amestrati H. Cesio decumano darent: quod neq; ante te prætorem illi fecerant, neq; tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrũ Mutynensẽ cur abs te immissus est: qui aratores ita vexauit, vt illi in alteras decumas, id quod in alijs quoq; ciuitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam verò ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quæ pacta sunt cum decumano Cn. Sergio: sexies tantum, quam quantũ fatũ sit, ablatũ esse ab aratoribus. Recita sationes & pactiones ex literis publicis. Recita EX LITERIS PVBLICIS. PACTIONES HIBLENSIVM CVM C.N. SERGIO. Cognoscite itẽ professiones sationum, & pactiones Meneuorum. Recita ex literis publicis. PACTIONES MENENORVM CVM VENERIO * SERVO. Recita ex literis

publicis. Patiemini, iudices, à socijs, ab aratoribus pop. Rom, ab ijs, qui vobis laborant, vobis seruiunt, qui ita plebem Romanam à sese ali volunt, vt sibi, ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint: ab his per summam iniuriam, per* summas contumelias, plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? Sentio, iudices, moderandum mihi esse iam orationi meæ, fugiendamq; vestram satietatem: non versabor in vno genere diutiùs: & ita cætera de oratione mea tollam, vt in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum fortissimorum virorum, diligentissimorumque* querimonias cognoscetis, iudices. Entellinorum summi laboris, summæque industriæ, dolores, & iniurias; Heraclienſium, Sicilienſium, Aetnenſium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinenſium locupletissimorum hominum, amicissimorumq;* agros vexatos ab Apronio cognoscetis Tyndaritanam nobilissimam ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apollonienſem, Eggynam, Capitinam perditas esse hac iniquitate* decumanorum intelligetis: Murgentinis, Asserinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis nihil omninò relictum: Ciratarinos, Acherrinos, paruarum ciuitatum homines, omninò abiectos esse, ac perditos: omnes deniq; agros decumanos per triennium populo Rom. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse, & pleriſq; aratoribus nihil omninò superfuisse: *ac si cui quid tum aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius auaritia contenta fuit, redundarit. Duarum mihi ciuitatũ reliquos feci agros, iudices, ferè optimos ac nobilissimos* Aetnenſium, & Leontinorũ. Horum agrorum ego missos faciam quæstus trienni? vnum annũ eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. Sumam annum tertium, quòd & recentissimus est, & ab isto ita administratus, vt cum se certò decessurum videret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omninò esset relicturus. Agri Aetnenſis, & Leontini decu-

decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. agri sunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnensibus perpauca dicam. dixerunt enim ipsi priore actione publicè. memoria tenetis Artemidorum Aetnensem, legationis eius principem publicè dicere, Apronium venisse Aetnam cum Venerijs: vocasse ad se magistratum: imperasse vt in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidiè solitum esse non modò in publico, sed etiam de publico conuiuari: cum in eis conuiuijs symphoniaca caneret, maximisque poculis ministraretur, retinere solitum esse aratores, atque abijs non modò per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantū Apronius imperasset. Audistis hæc, iudices, quę nunc ego omnia prætereo, ac relinquo: nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantùm de quæstu, ac lucro dicam vnius agri, & vnius anni; quo facilius vos coniecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim venerunt; ipsi publicas literas deportarunt; docuerunt vos quid lucelli fecerit homo nō malus, familiaris prętoris Apronius. id quæso ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. Quid ais? dic, dic quæso clarius. vt populus Ro. de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat, L. MODIMNVM, H. S. L. MILLIA. Per deos immortales vnus ager vno anno c c c. millia med. tritici, & propterea L. H. S. millia lucri dat Apronio? tantone minoris decumæ venierunt, quam fuerunt? an cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? vtrum enim horum dixeris, in ea culpa & crimen hærebit. Nam illud quidem non dices, quod vtinam dicas, ad Apronium non peruenisse tantum. ita te non modò publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus, ac literis; vt intelligas non te

diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint sustinebunt? vno aduentu, ex vno agro, Q. Apronium, præter eam, quã dixi, pecuniam numeratam, ecc. millia mod. tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiã Centuripini; qui agri Aetnensis multo maximam patrem possident: quorum legatis hominibus nobilissimis Androni, & Arthemoni senatus ea mandata dedit, quæ publicè ad ciuitatem ipsorum pertinebant: de his iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus & populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum & locupletissimorũ, tres legatos ciues suos delegerunt, vt eorum testimonio non vnius agri, sed propè totius Siciliæ calamitates cognoscerentis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini: & hoc in te grauiores certioresq; testes sunt, quod cæterę ciuitates suis solum incommodis commouentur; Centuripini, quod in omnibus fere finibus habent possessiones, etiam cæteratum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. Verùm, vt dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis literis consignata.* meæ diligentiæ pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam; quod ipsi Leontini publicè non sanè me multum adiuuerunt. neq; enim eos, isto prætore, hæ decumanorum inuidiæ inre læserunt: potius etiam adiuuerunt. Mirum fortasse hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incõmodis, Leontinos, qui principes rei frumẽtariæ fuerunt, expertes incõmodorũ atq; iniuriarũ fuisse. hoc causæ est, iudices, quod in agro Leontino, præter vnam Mnasistrati familiam, glebã Leontinorum possidet nemo. itaque Mnasistrati homini honestissimi, atque optimi viri testimonium, iudices audietis: ceteros Leontinos, quibus non modo Aproni-

us

us in agris, sed ne tempestas quidem vlla nocere potuit, expectare nolite; etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quæstu sunt, cõpendioq; versati. Quapropter quoniam me Leontina ciuitas atq; legatio, propter eam, quam dixi, causam defecit, mihimet ineunda ratio, & via reperienda est, qua ad Apronij quæstum, siue adeo, qua ad istius ingentem, immanemq; prædam possim pervenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici medimnum xxxvi. millibus, hoc est, tritici mod. ccxvi. mil. magno iudices, magno. neque enim hoc possum negare. itaque necesse est aut damnum, aut certè non magnum lucrum feciſſe decumanum. hoc enim solet vsu venire ijs, qui magno redemerunt. Quid si ostendo in hac vna emptione, lucrifieri tritici modium c. millia? quid si cc? quid, si ccc? dubitabitis etiam cum ista tanta præda quæsita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti, atque prædæ. Quid si doceo, iudices, eos qui ccc. millia mod. lucrifaciunt, damnum facturos fuisse: si, vt tua iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quæstos feceris; propter magnitudinem quæstus improbus esse volueris? Quomodo igitur hoc assequar iudices, vt sciam lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis, quas ego cum conquirerem, non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi, vt conficere tabulas se negaret. si mentiebatur, quamobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? si omnino nullas confecerat literas: ne id quidem satis significabat, illum * non suum negotium gessisse? ea est enim ratio decumarum, vt sine plurimis literis confici non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumarum, literis persequi, & conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores

omnes imperio,atq; instituto tuo,non opinor quenquam minus esse professum, quam quantum araſſet, cum tot cruces, tot iudicia,tot ex cohorte recuperatores proponerentur.in iugere Leontini agri medimnum ferè tritici seritur,perpetua atq; æquabili satione:ager efficit,cum octauo bene vt agatur: verum vt omnes dij adiuvent,cum decimo.quod si quando accidit,tum fit,vt tantum decumę fit,quantum seueris: hoc est, vt quot iugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur Hoc cum ita esset, primum illud dico,pluribus millibus medimnûm venisse decumas agri Leontini,quam quod millia iugerũ sata erant in agro Leontino:Quod si fieri non poterat,vt plus quam decem medimna ex iugere ararét,medimnum autem ex iugere decumano dari poterat,cum ager (id quod perraro euenit)cum decumo extulisset:quę erat ratio decumani,si quidem decumæ, ac nõ bona veniebant aratorum, vt pluribus aliquanto medimnis decumas emeret,quam iugera erant sata.In Leontino iugerum subscriptio,ac professio non est plus xxx.millium,decumæ xxxvi medimnûm venierunt.Errauit,an potiùs insaniuit Apronius? imo tum insaniisset;si aratoribus quod deberent, licitum esset; & non quod Apronius imperasset,necesse fuisset dare.si ostẽdo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumæ: cõcedes opinor, vt cum à decumano arationis perceptus sit,neminem minus tribus decumis dedisse,*atqui hoc in beneficij loco petitum est ab Apronio,vt ingera singula ternis medimnis decidere liceret. Nã cũ à multis quaterna,etiam quina exigerentur,multis autem non solum granum vllum,sed ne paleæ quidem ex omni fructu atq; ex omni labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est,vnum in locum conuenerunt;hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem Andronem Centuripinum legarunt ad Apronium eundem,quẽ hoc tempore ad hoc iudicium legatum,

&

& teſtem Centuripina ciuitas miſit, vt is apud eum cauſam aratorum ageret, ab eoq; peteret, vt ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera ſingula, quam terna medimna exigeret. hoc vix ab Apronio in ſummo beneficio, proijs, qui etiam eum incolumes erant, impetratum eſt. id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, vt pro ſingulis decumis ternas decumas dare liceret. quòd ſi tua res non ageretur, à te potiùs poſtularent, ne amplius, quam ſingulas, quam ab Apronio, vt ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc vt hoc tempore, ea quæ regiè, ſeu potiùs tyrannicè ſtatuit in aratores Apronius, prætermittam, neq; eos appellem, quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil non modo de fructu, ſed ne de bonis quidem ſuis reliqui fecit: ex his ternis medimnis (quod beneficij, gratiæque cauſa conceſſit) quid lucri fiat, cognoſcite. Profeſſio eſt agri Leontini ad iugerum xxx. millia. Hæc ſunt ad tritici medimnũ xc. mil. id eſt, tritici mod. D X L, millia. deductis tritici mod. C C X V I. millib. quanti decumæ venierunt, reliqua * tritici CCC XXIIII. mill. adde totius ſummæ D X L. millium mod. tres quinquageſimas, id eſt, tritici mod. XXXII. mill. CCCC (ab omnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exigebãtur.) Sunt hæc iam ad H.S. CCCLVI. mill. mod. tritici. At ego CCCC. mill. lucrifacta eſſe dixeram. non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non eſt licitũ decidere. Verũ vt hac ipſa ratione ſummam mei promiſſi compleam, ad ſingula medimna multi H.S. duo, multi H. S. quinque acceſſionis cogerentur dare, qui minimum, ſingulos * nummos. hoc minimum vt ſequamur, quoniam xc. medimnum millia duximus, accedant ea nouo peſſimoque exemplo ad H. S. XC. mill. Hic mihi etiam dicere audebit magno ſe decumas vendidiſſe, cum ex eodem agro dimidio plus abſtulerit, quam populo Rom. miſerit? C C X V I. modum millib. decumas agri Leontini vendidiſti? ſi ex lege, magno?

si, vt lex esset libido tua, paruo: si, vt quæ dimidiæ essent, decumæ vocarentur, paruo vendidisti: multò enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt; si id te Senatus aut populus Rom. facere voluisset. etenim sæpe decumæ tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierũt. Cedo mihi C. Norbani, decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atque tum neque iudicium de modo iugerum dabatur. neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur à decumano, vt in iugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare: nec ternas quinquagesimas frumenti addere, & tamen populo Rom. magnus frumenti numerus mittebatur. Quid verò istæ sibi quinquagesimæ: quid porrò nummorum accessiones volunt: quo id iure, atque adeò, quo id potiùs ore fecisti? nummos dabat arator, quomodo: aut vndè? qui si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura vteretur, vt antea solebant facere in decumis, cũ æqua lege, & condicione veniebant, is nummum dabat. vnde? de frumento: quasi habuisset, te prætore quod venderet. de viuo igitur erat aliquid resecandum, vt esset, vnde Apronio ad illos fructus aration. num hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porrò vtrum libentes, an inuiti dabant: libentes: amabant credo Apronium. inuiti: qua re: nisi vi, & malo, cogebantur. Iam iste homo amentissimus in vendendis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum bina aut terna millia addebat. fiunt per trienniũ H.S. fortasse D. millia, hoc neq; exemplo cuiusquam, neque vllo iure fecit, neq; eam pecuniam retulit: neque hoc paruũ crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam vnquam excogitauit. quod cum ita sit; audes dicere te

te magno decumas vendidisse; cum sit perspicuum te bona, fortunasq; aratorum, non populi Rom. sed tui quæstus causa vendidisse? Vt si quis villicus ex eo fundo, * qui H.S. dena meritasset, excisis arboribus, ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domin. xx. millia nummûm pro x. misetit: sibi alia præterea centum confecerit: primò dominus ignarus incommodi sui gaudeat, villicoq; delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit: deinde cum audierit, eas res, quibus fundi fructus & cultura continentur, amotas, & venditas, summo supplicio villicum afficiat, & secum malè actum putet. item populus Rom. cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem, ac villicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes & agros vectigales vastasse, atq; exinanisse, ipsum maximos quæstus prædasque fecisse: intelliget secum actum esse pessimè: istum autem summo supplicio dignum existimabit. Vnde ergò hoc intelligi potest? ex hoc maximè, quod ager decumanus prouinciæ Siciliæ propter istius auaritiam desertus est: neque id solum actum est, vti hi minus multis iugis arent, si quiin agris remanserunt: sed etiam, vt permulti locupletes homines, magni, & naui aratores, agros latos, ac fertiles desererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeò sciri facillimè potest ex literis publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publicè subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTIGINTA TRES, quot anno tertio profiteantur. TRIGVNTA DVO. vnum & quinquaginta aratores ita video delectos, vt his ne vicarij quidem successerint. Quot aratores ad-

aduenientę te fuerunt agri Mutyenſis, videamus ex literis publicis. CENTVM OCTOGINTA OCTO. Quid? anno tertio? CENTVM ET VNVS. octoginta ſeptem aratores vnus ager iſtius iniuria deſiderat; atque adeò noſtra reſpub. quoniã illa populi Romani vectigalia ſunt, hanc tot patrumfamiliãs numerũ deſiderat, & repoſcit. Ager Herbitenſis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta ſeptem tertio centum viginti, huic centum triginta ſeptẽ patresfamiliãs extorres profugerunt. Agyrinenſis ager quorum hominũ! quam honeſtorum! quam locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno prætura tua. Quid tertio anno? octoginta: quemadmodum legatos Agyrinenſes recitare ex publicis literis audiſtis. Pro dij immortales, ſi ex prouincia tota centum ſeptuaginta eiecciſſes, poſſesne ſeueris iudicibus ſaluus eſſe? vnus ager Agyrinenſes cẽtum ſeptuaginta aratoribus inanior cum ſit, vos coniecturã totius prouinciæ non facietis? atq; hoc perq; in omni agro decumano reperietis, quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos inagris minore inſtrumento minus multis iugis,* timore remanſiſſe: quod metuebant, ſi receſſiſſent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autẽ iſte nihil reliqui, quod perderent, fecerat; eos planè nõ ſolum ex agris, verum ex ciuitatibus ſuis profugiſſe. Illi ipſi, qui remanſerant, vix decuma pars aratorum, reliqui agros omnes erant, niſi ad eos Metellus Roma literas miſiſſet, decumas ſe lege Hieronica venditurum. & niſi ab ijs hoc petiuiſſet vt ſererẽt quã plurimum: quod illi ſemper ſua cauſa fecerunt cum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant ſeſe ſibi, & populo Ro. nõ Verri & Apronio ſerere, impẽdere, laborare. Iam verò ſi Siculorũ fortunas negligetis, ſi, quẽadmodum ſocij populi Ro. à magiſtratibus noſtris tractentur, non laboratis: at vos communẽ populi Ro. cauſam ſuſcipite, atq; defendite. Eiectos aratores eſſe dico;

dico; agros vectigales vexatos atq; exinanitos à Verre, populatã, vexatamq; prouinciam: hæc omnia doceo ciuitatum, & priuatis primariorũ virorũ testimonijs. Quid vultis amplius? non expectatis, dum L. Metellus is qui multos in istũ testes imperio & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. At is optimè, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est: verùm amicitia impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet: veruntamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non opinor. Quid si testimonio L. Metelli, ac literis hęc omnia vera esse docebo? quid dicetis? vtrum Metellum falsũ scribere? an amicum lædendi esse cupidum? an prætorẽ, quem admodũ prouincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium & M. Crassum coss. quas ad M. Mummium prætorem, quas ad quæstores vrbis misit. EPISTOLA L. METELLI. DECVMAS FRVMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vẽdidisse, vt omnes præter Verrem, cum scribit lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per istũ erepta Siculis maiorũ nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionẽ societatis, amicitiã, fœderũ reddidisse. dicit * deinde quanti cuiusq; agri decumas vendiderit. quid scribit? Recita de epistola reliqua. SVMMA DATA EST OPERA AME, VT QVAMPLRIMO DECVMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, nõ ita magno vẽdidisti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciã miseram perditamq; offendi. quid? id ipsum, quod factum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inuentus est? Recita literas. ait se misisse, & * præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem, tantum * non aratoribus Metellus obsides dedit, se in nulla re Verri similem futurum. At quid de eo tandem, in quo

se laborasse dicat: Recita. VT ARATORES QVI RELIQVI ERANT, QVAM PLVRIMVM SERERENT. Qui reliqui: quid hoc est: reliqui: quo ex bello: qua ex vastitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te prætore, versatum est; vt is, qui tibi successerit reliquos aratores collegisse, & recreasse videatur? Cum bellis Carthaginensibus Sicilia vexata est, * nostra patrumque memoria, cum bis in ea provincia magno fugitiuorum copiæ versatæ sint, tamē aratorum * interneccio facta nulla est. cum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum qui M. Læuino, aut P. Rupilio, aut M. Aquillio prætoribus in eam provinciam successerunt, aratores reliquos non colligebant. tantone plus Verres cum Apronio provinciæ Siciliæ calamitatis importavit, quàm aut Hasdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copijs: vt temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neq; aratori prætor per literas supplicaret, neque eum præsens oraret, vt quàm plurimū sereret: nunc autem, ne postabitum quidem huius importunissimæ pestis, quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret: pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem rediret: His te literis homo audacissime, atque amentissime iugulatum * non sentis: non vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appeller, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed extuo scelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cætera. TAMEN PRO EO, VT ET TEMPORIS DIFFICVLTAS, ARATORVMQVE PENVRIA TVLIT. Aratorum, inquit, penuria, si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer, ne animos vestros offenderem, iudices. Clamat Metellus: nisi lite-

tas misisſem, nō eſt ſatis. Niſi præſens cōfirmaſſem, ne id quidē ſatis eſt. Reliquos, inquit, aratores, reliquos? prope lugubri verbo calamitatem prouinciæ Siciliæ ſignificat, addit. Aratorum penuria. Expectate etiam, iudices, ſi poteſtis, auctoritatē accuſationis meæ, dico aratores iſtius auaritia eiectos: ſcribit Metellus, reliquos à ſe eſſe cōfirmatos. Dico agros relictos, arationeſq; defertas eſſe: ſcribit Metellus aratorū eſſe penuriā. hoc eū ſcribit, illud oſtēdit, deiectos, eiectos, fortunis omnibus expulſos eſſe populi Ro. ſocios atq; amicos. quibus ſi qua calamitas propter iſtū ſaluis vectigalibus noſtris accidiſſet, animaduertere in eū vos oportebat, præſertim, cum ea lege iudicaretis, quę ſociorū cauſa eſſet cōſtituta. cum vero perditis, profligatiſq; ſocijs, vectigalia populi Ro. ſint diminuta. res frumētaria, cōmeatus, copiæ, ſalus vrbis & exercituū noſtrorū in poſteritatē iſtius auaritia interierit: ſaltē populi Ro. cōmoda reſpicite, ſi ſocijs fideliſſimis proſpicere non laboratis. Atq; vt intelligatis, ab iſto præ lucro, prædaq; præſenti nec vectigalium, nec poſteritatis habitam eſſe rationem: cognoſcite quid ad extremū ſcribat Metellus. In reliquū tēpus ait ſe vectigalibus proſpexiſſe. nō ſcriberet, ſe vectigalibus proſpexiſſe, niſi hoc vellet oſtendere, te vectigalia perdidiſſe. Quid enim erat, quod vectigalibus proſpiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, ſi iſte non vectigalia populi Ro. ſuo quæſtu peruertiſſet? Atque ipſe Metellus, qui vectigalibus proſpicit, qui reliquos aratores colligit, quid aſſequitur? niſi hoc vt arent, ſi qui poſſunt, quibus aratrū ſaltē aliquod ſatelles iſtius Apronius reliquū fecit: qui tamē in agris ſpe atq; expectatione Metelli remanſerunt. Quid cæteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum? qui non modo ex agris eiecti ſunt; ſed etiam ex ciuitatibus ſuis, ex prouincia, denique bonis fortuniſque omnibus ereptis profugerunt: qua ratione ij reuocabuntur? quos prætorum innocentia, ſapientiaque opus eſt, vt

illa aratorum multitudo aliquando in suis agris, ac sedibus collocetur? Ac ne miremini, tantam multitudinem profugisse, quantam ex literis publicis, aratoriq; professionibus cognouistis, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse (incredibile dictu est, iudices, sed & factum, & tota Sicilia peruulgatum) vt homines propter iniurias, licentiamq; decumanorum mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem hominem locupletem suspendisse se constat: quo die sit ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum primum ciuitatis eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus Archonidas Elorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusque semper fuisti; tamen nunquam perpeterere, quòd illi gemitus, luctusque prouinciæ ad tui capitis periculum pertinebant, non inquam perpeterere, vt homines iniuriæ tuæ remedium morte, ac suspendio quærerent; nisi ea res ad quæstum, & ad prædam tuam pertineret. Quid, istud perpeterere? attendite, iudices, omnibus enim neruis mihi contendendum est, atque in hac laborandum, vt omnes intelligant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conentur. Graue crimen est hoc, & vehemens, & post hominum memoriam, iudiciaque de pecuniis repetundis constituta, grauissimum, prætorem populi Ro. socios habuisse decumanos. Non hoc nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accusatore: iam antea in sella sedens prætor, cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id, quod commune est, propter imperium, sed etiam, id, quod istius præcipuum est, propter crudelitatem metueretur, millies audiuit; cum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia scele-

sceleris, auaritiæque suæ, frenaret. loquebantur enim decumani palam, & præter cæteros is, qui apud istũ plurimum poterat, maximosq; agros populabatur, Apronius: perparuum ex illis magnis lucris ad se peruenire, prætorem esse socium. hoc cum palàm decumani tota prouincia loquerentur, tuumq; nomen in re tam turpi, nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem existimationi tuæ consulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis prouidere? cum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur, cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam vim, sed tuũ scelus, ac nomen opponerent: ecquod iudicium Romæ tam dissolutum, tam perditum, tam numinarium fore putasti, quo ex iudicio te vlla salus seruare posset? cum planũ fieret, decumis contra instituta legis, consuetudinemque omniũ venditis, in aratorum bonis, fortunisque diripiendis decumanos dictitasse, tuas esse partes, tuam rem, tuam prædam; idque te tacuisse, & cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti, & perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusque aliquando apud te pecuniæ cupiditas, quam iudicij metus posset. Esto: cætera negare non potes, ne illud quidem tibi reliquum feceris, vt hoc posses dicere, nihil eorũ te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua peruenisse. querebantur cum luctu, & gemitu aratores: tu id nesciebas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi renuntiabat? Romæ querimoniæ de tuis iniurijs, conuentusque habebantur: ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracusis te audiente, maximo conuentu P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessiuit, ne Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse socium: hæc te vox non perculit? non perturbauit? non, vt capiti & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacuisti, sedasti etiam lites illorum, & sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro dij immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuis-

set;aut quamuis nocens,qui modo iudicia Romę fore putaret,non aliqua se simulatione populi * Rom. existimationi vendicasset ? quid est hoc ? sponsio sit de capi e ac fortunis tuis : tu sedes;& quiescis : non persequeris : non perseueras : non perquiris, cui dixerit Apronius: quis audierit : vnde hoc natum : quemadmodum prolatum sit: si quis tibi ad aurẽ accessisset, & dixisset, Apronium dictitare , te sibi esse socium: commoueri te oportuit,vocare Apronium,nec illum anteà tibi satisfacere, quàm tu omnium existimationi satisfecisses.cum verò in foro celeberrimo,tanta frequentia,hoc verbo,& simulatione Apronio; re vera, tibi obiectum esset : tu vnquam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses,in re tã manifesta quidquid dixisses,te deterius esse facturum:quęstores,legatos, præfectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt; quod eorum culpa se minus commodè audire arbitrarentur;aut quod peccare illos aliqua in re iudicarent: tu Apronium hominem vix liberum, contaminatũ, perditum,flagitiosum; qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conseruare potuisset, cum in tanto tuo dedecore non * profecto ne verbo quidem grauiore appellasses:* neq; apud te tam sancta religio societatis fuisset, vt tui capitis periculum negligeres : nisi rem tam notam esse omnibus & tam manifestam*videres:Cum eodem Apronio postea P. Scandilius eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit,quam Rubrius facere voluerat. institit, oppressit, non remisit : facta est sponsio H.S.V. millia.cœpit Scandilius recuperatores,aut iudicem postulare. satisne vobis prætori improbo circundati cancelli videntur in sua prouincia, immo vero in sella,ac tribunali; vt aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens,aut confiteatur se omnibus iudicijs conuinci necesse esse. sponsio est,ni te Apronius in decumis socium esse dicat,

eat, prouincia tua est: ades: abs te iudicium postulatur. quid facis: quid decernis: recuperatores dicis te daturum, bene agis: tametsi qui erunt tantis cerui cibus recuperatores, qui audeant in prouincia, cum prætor adsit, non solum contra voluntatem eius; sed etiam contra fortunas iudicare? Verùm esto: manifesta res * est, cum nemo esset, quin hoc se audisse liquidò deceret; locupletissimus quisq; certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse prætoris; nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse. præterea conuentus honestus Syracusis, multi equites Rom. viri primarij: ex qua copia recuperatores reijci oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores, tum iste homo innocens, qui illam suspicionem leuare, atq; à se remouere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. Pro de ûm hominumq; fidē! quē ego accuso: in quo meam industriā, ac diligentiā spectari volo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi debeam? teneo in medijs vectigalibus populi Rom. in ipsis fructibus prouinciæ Siciliæ furem, manifestō auertentem rem frumentariam omnē, pecuniā maximam: teneo inquā ita, vt negare non possit. nam quid hic dicet? sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus; ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. Expectant omnes, quanta tibi ea res curę, sit, quēadmodum hominum existimationi te, atq; innocentiam tuā probari velis. hic tu medicum & haruspicē, & prēconem tuum recuperatores dabis: aut etiam illum ipsum, quē tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas; si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem seuerum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conuentu recuperatores. Tū iste negat, se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores putent esse turpe, id forum sibi iniquum eiurare, vbi negotientur. Prætor

prouinciam suam totam sibi iniquam eiurat. O impudentiam singularem. hic postulat se Romæ absolui, qui in sua prouincia iudicauit, se absolui nullo modo posse: qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quàm apud tres negotiatores metum valere. Scandilius vero negat, sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum: & tamen vrget, atque onerat te bonis condicionibus, si tu vti velis: si * ex prouincia Sicilia tota statuas idoneum iudicem, aut recuperatorē nullum posse reperiri postulat à te, vt Romā reijcias. hic enimuero tu exclamas, hominē improbū, qui postulet ibi de tua existimatione iudicū fieri, vbi te inuidiosum esse intelligebat. negas te Romam reiecturum: negas de conuentu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, & suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tum, quid faci? Scandilium cogis. quid: sponsionē * acceptam facere: impudenter tollis expectatū existimationis tuæ iudicium, nō facis, quid ergo? Apronio permittis, vt quos velit, ex cohorte sumat recuperatores: indignum, vni potius ex iniquis sumēdi, quàm vtrisq; ex æquis reijciendi fieri potestatem. neutrum facis eorum. Quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri potest. cogit enim Scandilium quinq; illa millia numum dare atque adnumerare Apronio. Quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ, qui à sese omnem suspicionē propulsare, qui se eripere ex infami inuperet? Adductus erat in sermonem, inuidiam, vituperationem: dictitarat homo improbus atq; impurus Apronius, socium esse prætorem: venerat res in iudicium, atq; discrimen: potestas erat isti homini integro, atq; innocenti data, vt in Apronium, cum animaduertisset, sese grauissima leuaret infamia. Quid excogitat pœnæ: quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandilius Apronio ob singularem improbitatem, atque audaciam, prædicationēq; nefariæ societatis, H. s. v. millia

mercedis

mercedis nomine, ac præmij dare. Quid interfuit, homo audacissime, vtrum hoc decerneres: an id, quod Apronius dictitabat, tu de te * proferres, ac dictitares: quem hominem, si quis pudor in te, atq; adeo, si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine præmio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, iudices, ex hoc vno crimine Scandaliano: primùm hoc non esse Romæ natum de societate decumarum; non ab accusatore fictum, non (vt solemus interdum in defensionibus dicere) crimen domesticum ac vernaculum; non ex tempore periculi tui constitutum, sed vetus, excogitatum iã, & te prætore iactatũ, & nõ ab inimicis Romæ compositum, sed Romam de prouincia exportatum. simul intelligi potest illud istius in Apronium studiũ. Apronij ista non modo cõfessio, verum etiam cõmemoratio eodem accedit, quod * hoc quoq; intelligere potestis, istum statuisse in prouincia sua, existimationis suæ iudicium extra cohortem suam committẽdum fuisse nemini. Ecquis est iudex, cui non ab initio decumani criminis persuasũ sit, istũ in aratorũ bona fortunasq; impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iudicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atq; adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atq; instituta vendidisse? Verum vt istos ego iudices tam seueros, tam diligentes, tam religiosos non haberem: ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc nõ iamdudum statuerit, & iudicarit? Etiam sane, sit aliquis dissolutior in iudicando: legum, officij, reipub. sociorum atque amicorum negligentior; quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi, & metu expressas cognouerit? cum tanta præmia, ciuitates vi, atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio, atq; eius similibus, verumetiam Venerijs seruis dare coactas? Quod si quis sociorum incommodis minus

mouetur, si quem aratorem fugæ, calamitates, exilia, suspendia deniq; nõ permouent? non possũ dubitare, quin is tamen cum vastatam Siciliam, relictos agros ciuitatum literis, & Epistola L. Metelli cognouerit, statuat, fieri non posse vt de isto nõ seuerissimè iudicetur. Erit etiam aliquis, qui hęc omnia dissimulare, ac negligere possit. Attuli spõsiones ipso præsente factas de decumarum societat.; ab ipso prohibitas iudicari. Quid est quod posset quisquam manifestius hoc desiderare? nõ dubito, quin vobis satisfecerim iudices; veruntamen progrediar lõgiùs, non mehercule, quo magis hoc vobis persuadeatur, quum iam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando impudentiæ suæ finem faciat: aliquando desinat, ea se putare emere quæ ipse semper habuit venalia, fidem, iusiurandum, veritatem, officium, religionem: desinant amici eius ea dicitare, quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus esse possint. at qui amicis O miserum, atq; inuidiosum, offensumq; paucorum culpa atq; indignitate ordinem senatorium. Albam Aemilium sedentẽ in faucibus macelli loqui palã, vicisse Verem, emptos habere iudices: alium H S. ecce millibus, alium H.S.D. quem minimo, ecce atque ei cum responsum esset, fieri non posse, multos testes esse dicturos, me præterea causę non defuturum: licet, hercules, inquit, omnes omnia dicãt in illum, nisi ità res manifesta erit allata, vt responderi nihil possit, vicimus. Bene agis Alba, ad tuam veniam condicionem, nihil putas, valere in iudicijs coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactæ vitę existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, testimonia, literas, res manifestas quæris. non quæro iudices Cassianos, veterem iudiciorum seueritatem non requiro: vestram in hoc fidem, dignitatem, religionẽ in iudicãdo non imploro: Albam habebo iudicem, eum hominem: qui se ipse scurram improbissimum existimari vult: qui à scurris potius semper gladiator, quam

scurra

scurra appellatus sit, afferam rē eiusmodi in decumis, vt Alba fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum apertè, palamq; esse prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit se vēdidisse, ostendi iā illud initio, nō existimandū magno vēdidisse eum, qui verbo decumas vendiderit; re, & conditione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, cæterorumq; agrorum, & lege Hieronica vendidisse, & pluris etiam, quam te vendidisse: nec aratorē quenquam esse quæstum. nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege æquissima scripta venirent. neque illud vnquam aratoris interfuit, quanti decumæ venirent. non enim ita est, vt si magno venierint, plus arator debeat: si paruo, minus: vt frumenta nata sunt, ita decumæ veneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, vt decumæ quam plurimo venire possint, dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quam* maximi. Verùm hoc, vt opinor, esse vis caput defensionis tuæ, magno te decumas vendidisse agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. ccxv i. millibus. Si doceo, plutis aliquanto potuisse te vendere, neq; hic voluisse addicere, qui cōtra Apronij licerent, & Apronio multo minoris, quā alijs potueris, tradidisse: si hoc doceo, poteritne te Alba tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiā amator, absoluere? Dico equitem Rom. hominē in primis honestum Q. Minutium cum sui similibus ad decumas agri Leontini tritici mod. non M non M M. non MMM. sed ad vnas vnius agri decumas tritici mod. xxx. voluisse addere, & ei potestatē emendi nō esse factā neres abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes: palam res gesta est. maximo conuentu Syracusis. testis est tota prouincia propterea quod vndiq; ad emendas decumas solet eò cōuenire. quod siue fateris, siue conuincetis;

quot & quam maximis in rebus teneare, non vides? primum tuam rem illam,& prædam fuisse. nam nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur, quam Minutium decumas agri Leontini sumeres? deinde immensum,atque infinitum lucrum esse factum. nam si xxx. mod. tritici tu commotus non esses (certe hoc idē lucri Minutius Apronio libēter dedisset,si ille accipere voluisset) quantam igitur illi rem prædæ propositam arbitramur fuisse; qui tantum præsens lucrū, nulla opera insumpta contempserit, atque despexerit? deinde ipse Minutius nunquā tanti habere voluisset,si decumas tu lege Hieronica vēderes: sed quod tuis nonis edictis,& iniquissimis institutis plus aliquanto se, quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio semper, plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras, quantum igitur quæstum putamus factum esse per eū, cui quidvis licitum sit: cum tātum lucri voluerit addere is, cui si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidem certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atq; flagitia latere posse arbitratus es; magno te decumas vendidisse; plebi Romanæ consuluisse; annonæ prospexisse. non potest dicere is, qui negare non potest, se vnius agri decumas xxx. mod. minoris quam potuerit vendidisse. vt etiamsi tibi hoc concedā, Minutio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio (aiunt enim te ita dictitare: quod ego expecto, cupioq; te illud defendere) verūm vt ita sit, tamen non potes hoc quasi præclarum aliquid prædicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerint emere. Tenetur igitur iā, iudices,& manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis: scelus, improbitas, audacia. Quid si hęc, quæ dico, ipsius amici, defensoresque iudicarunt? quid vultis amplius. Aduentu L. Metelli prętoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo pāchresto medi-

camento

tamento amicos redemisset, aditum est ad Metellū: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius senator: à L. Metello, vt ex edicto suo iudiciū daret in Apronium: quod per vim aut metum abstulisset: quā formulam Octauianam & Romę Metellus habuerat, & habebat in prouincia, non impetrat: cum hoc diceret Metellus, prę iudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri, tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius homo nostri ordinis, à suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare; non reprehēdo Metellum: peperceit homini amico, & quemadmodum ipsum dicere audiui, necessario; non reprehendo inquam, Metellum: sed hoc miror, quomodo de quo homine prę iudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo præiudicarit, verum grauissime, ac vehementissime iudicauerit. Primum enim si Apronium absolutum iri putaret; nihil erat, quod vllum præiudicium vereretur: deinde, si condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, causamq; esse coniunctam; qui statuerit, Apronio condemnato, de isto præiudicium futurum. & simul vna res vtriq; rei est argumento; & aratores vi & metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint dedisse; & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere, atq; improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius, & accensi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. Hæc epistola est, iudices, quam nos Syracusis in ædibus Apronij, cum literas cōquireremus, inuenimus: missa est, vt ipsa significat, ex itinere, cū Verres iā de prouincia decessisset. Timarchidis manuscripta. Recita epistolā Timarchidis. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSVS APRONIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non

reprehẽdo, quod assciprit accẽsus: cur enim sibi hoc scribæ soli sumant C. Papirius scriba. Volo ego hoc esse commune accensorũ, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD ESTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET, Cõmendat Apronio Verrem, & hortatur vt inimicis eius resistat, bono præsidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronij constituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTVTEM, ATQVE ELOQVENTIAM. Quàm copiosè laudatur Apronius à Timarchide! quàm magnificè! cui ego non puté illũ placere oporte re qui tantopere Timarchidi probatus sit? HABES SVMPVM VNDE FACIAS. Necesse est, quod redundarit de vestro frumẽtario questu, ad illum potissimũ, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE: CVM L. VVLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte quàm valde malitiæ suæ confidat Timarchides; qui etiã Apronio improbitatis præcepta det. Iã hoc. Cede, cõcide, nónne verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO MIHI FRATERCVLO TVO CREDAS. Consorti quidem in lucris arq; furtis: gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CHARVS HABEARE. Quid est hoc, in cohorte? quo pertinet? Apronium doces: quid? in vestram cohortem te monitore, an sua spõte peruenerat? QVOD CVIQVE OPVS SIT, OPPONE. Quia impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse. DA, PROFVNDE, SI VELIS VINCERE. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quàm quod hoc idem patrono suo præcipit. TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem præcore, non Sacerdote, non Peduceo, non hoc ipso Metello. SCIS METELLVM SAPIENTEM ESSE. Hoc veto ferri

iam

iam non potest, irrideri viri optimi. L. Metelli ingenium, & contemni ac despici à fugitiuo Timarchide. SI VVLTEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS * PERFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse; aut Metellum vnius arbitratu gerere prætură. sed errauit coniectura domestica: quia multos per se, & per alios multa ludibundos libidinosè apud Verrem effecisse vidit: ad omnes eiusdem patere aditus arbitrabatur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ volebatis à Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. INCVLCATVM EST METELLO ET VVLTEIO, TE ARATORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cum áratorum aliquem euerterat; aut Timarchidi, cum, ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sestio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo, omnes ei Verri tunc attribuebant quem nunc cõdenari volunt. OBTVDERVNT EIVS AVRES, TE SOCIVM PRAETORIS FVISSE. Videsne, hoc quàm clarum sit, ac fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat; concedes, non hoc crimen nos in te confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quærere? libertus, & accensus tuus, & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus coniunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FACSCIAT IMPROBITATEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI DII VOLENT. Quid istuc per deos immortales, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores, tam infestum odium, atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, vt eos etiam libertus & accensus eius tam irato animo, his literis insequatur? Neque ego huius fugitiui iudices epistolam vobis recitassem; nisi vt ex ea, totius familiæ pre-

cepta,& instituta, & disciplinam cognosceretis. Videtis,vt moneat Apronium? quibus se rebus ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli? Vulteium corrumpat? scribas, accēsosque pretio deliniat? ea præcipit,quæ vidit: ea monet alienum hominem, quæ domi didicit ipse. verùm in hoc errat vno,quod easdem existimat vias ad omnium familiaritates esse munitas.Quanquam meritò sum iratus Metello, tamen hæc,quę vera sunt,dicam.Apronius ipsum Metellum non pretio,vt Verrem,non conuiuio, non muliere,non sermone*incauto atq; improbo posset corrumpere.quibus rebus non sensim,atq; moderate ad istius amicitiam arrepserat:sed breui tempore totum hominem,totamq;eius præturam possederat.Cohortem autem Metelli,quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex * qua recuperatores nulli dabantur? Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehementer errat:non enim ad omnes prætorum filios ijdem aditus * sunt ô Timarchide. Metelli est filius in prouincia,non puer,sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine:vester ille puer prætextatus in prouincia quemadmodū fuisset,non dicerem,si pueri esse illam culpā ac non patris existimarē.tunc cum te,ac tuam vitam nosses,in Siciliam tecū grandē prætextatum filium ducebas? vt etiamsi natura puerum à paternis vitijs, atq; à generis similitudine abduceret,consuetudo tamen eum, & disciplina degenerare non sineret.fac enim fuisse in isto C. Lælij,M. Catonis materiem, atque indolem: quid ex eo boni sperari,atq; effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit: vt nullum vnquam pudicum, neque sobrium conuiuium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate,per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros versatus sit? nihil vnquam à patre audiuit, quo pudentior, aut melior esset: nihil vnquam patrem agere vidit, quod cum imitatus esset, non,id,quod turpissimum est,similis patri putaretur?

Qui.

bus in rebus non ſolum filio, verumetiam reipub. feciſti iniuriam; ſuſceperas enim liberos non ſolum tibi,ſed etiam patriæ.qui non modo tibi voluptati, ſed etiam qui aliquando vſui reipublicæ eſſe poſſent. eos inſtituere,atque erudire ad maiorum inſtituta, atque ciuitatis diſciplinam,non ad tuas turpitudines debuiſti. eſſet *inerti, atque impuro & improbo parenti nauus,& pudens,& probus filius: haberet aliquid abs te reſp.muneris.nunc pro te Verrem ſubſtituiſti alterum ciuitati:niſi hoc fortè deterior eſt,ſi fieri poteſt, quod tu eiuſmodi euaſiſti, non in hominis luxurioſi, ſed tantum in furis, ac diuiſoris diſciplina educatus. Quid iſto feſtiuius fore arbitramur,qui eſt tuus natura filius, conſuetudine diſcipulus, voluntate ſimilis? Quem ego,iudices,*quantumuis bonũ ſortẽq; facilè paterer euadere: non enim me inimicitiæ cõmouent, ſi quæ mihi cum iſto futuræ ſint. nam ſi in omnibus rebus innocens fuero,meique ſimilis,quid mihi iſtius inimicitiæ nocebunt?ſin aliqua in re Verri ſimilis fuero,non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim,iudices,eiuſmodi reipub. debet eſſe,& erit, ſeueritate iudiciorum conſtituta; vt inimicus neque deeſſe nocenti poſſit;neq; obeſſe innocenti.quapropter nulla res eſt, quamobrem ego iſtum nolim ex paternis probris,ac vitijs emergere: id quod tametſi iſti difficile eſt, tamen haud ſcio an fieri poſſit: præſertim ſi(vt nunc fit)cuſtodes amicorum eum ſectabuntur:quoniã pater tam negligens, ac diſſolutus eſt. Verum huc longius,quam voluntas fuit,ab epiſtola Timarchidis digreſſa eſt oratio mea: qua recitata,concluſurum me eſſe crimen decumarum dixerã: ex quo intellexiſtis innumerabilem frumenti numerum per triennium auerſum à reipublica eſſe, abreptumque aratoribus. Sequitur vt de frumento empto vos iudices, doceam, maximo atque impudentiſſimo furto:de quo dum certa,& pauca,& magna dicã breuiter,attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit

Verres ex senatusconsulto, & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt: vnum alterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum, ex primis decumis fuisset huius tritici mod. DCCC. millia: pretium autem constitutum decumano in mod. singulos H.S. * terni: imperato H. S. IIII. ita in frumentum imperatum H. S. bis & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret: in alteras decumas firme ad nonagies: sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siculiensem propè centies & vicies erogatum est. Hanc prouinciam tantam, datam tibi ex ærario inopi, atq; exhausto; datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis & vitæ; datam vt Siculis aratoribus, quibus tanta onera respublica imponeret, solueretur, abs te sic laceratam esse dico, vt possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam auertisse, etenim sic hanc rem totã administrasti, vt hoc quod dico, probari æquissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim: non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil *probari velim me dicente, quod non antè mihimetipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, hæc insunt tria genera furtorum. Primum eã, cum posita esset apud eas societates, vnde erat attributa, binis centecimis feneratus est: deinde permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omninò: postremò, si cui ciuitati soluit, tantum detraxit quantum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit. Ac primùm hoc ex te quæro: tu, cui publicani ex Carpinatij literis gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata ex vectigalibus populi Rom. ad emendum frumentum tributa, fuerintne tibi quæstui? pensaritne tibi binas centesimas? credo te negaturum. turpis enim est, & periculosa confessio,

mihi

mihi autem hoc perarduum est demonstrare. quibus enim testibus publicani tractati honorificè sunt; iacebunt literæ eorum decreto decumanorum remotæ sunt? Quò me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ, propter inopiam testium, ac literarum prætermittam? non faciam iudices: vtar teste, quo? P. Vectio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo, atque ornatissimo: qui isti ita amicus & necessarius est, vt etiam si vir bonus non esset, tamen quod contra istum diceret, grave videretur: ita vir bonus est, vt etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur & expectat, quidnã Vectius dicturus sit, nihil dicet ex tempore, nihil ex sua voluntate: nihil, vt ei vtrumuis licuisse videatur. misit in Siciliam literas ad Carpinatium, cum esset magister scripturæ * eius societatis publicanorũ: quas *ego Syracusis apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romæ in literarum missarum apud magistrum Tullium familiarem tuum inveni, quibus ex literis impudentiam feneration is quæso cognoscite. LITERAE MISSAE L. VECTII, L. SERVILII, C. ANTISTITIS MAGISTRORVM. Præsto se tibi ait futurũ Vectius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad ærarium referas, vt si hanc ex fenore populo pecuniã nõ retuleris, reddas societati. Possumus hoc teste, possumus P. Seruilij, & C. Antistitis magistrorũ, primorum hominum, atq; honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius literis vtimur, quod dicimus obtinere. restan aliqua firmiora, aut graviora quærenda sunt? Vectius tuus familiarissimus. Vect. tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuę frater vxoris Vect. frater tui quæstoris testatur impudentissimum tuum furtum, certissimumq; peculatũ (nam quo alio nomine pecuniæ publicæ feneratio est appellanda?) * Recita reliqua. Scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem feneration is fuisse. ei quoque magistri minan-

tur in literis: etenim casu scribæ tum duo magistri affuerunt, cum Vectio. binas centesimas à se ablatas ferendum non putant: & rectè non putant. Quis enim hoc fecit vnquam? quis denique conatus est facere? aut posse fieri cogitauit, vt, cum senatus publicanos vsura sæpè iuuisset; magistratus à publicanis pecuniam pro vsuris auderet auferre? certè huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani iudicarent. Minor esse cura nunc iudices, vobis disceptantibus debet, & tanto minor, quanto est honestius alienis iniurijs, quam re sua commoueri. Quid ad hæc respondere cogitas? vtrum factum negabis? an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an vt tanta auctoritate literarum, tot testibus publicanis conuincare? licuisse verò qui sis, mehercule, te tuam pecuniam, non populi Romani in prouincia fœneratum docerem; tamen effugere non posses: sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed à publicanis fenore accepto, hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo cæteri, sed ipse nihil audacius, improbiusque fecisti. non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse, aut impudentius; quod permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit, omninò maior hæc præda fortasse est; sed illa impudentia certè non minor. Et quoniam de illa fœneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia auersa, quæso cognoscite. Siciliæ ciuitates multæ sunt, iudices, ornatæ atque honestæ: ex quibus in primis numeranda est ciuitas Halesina. nullam enim reperietis aut officijs fideliorem, aut copijs locupletiorem, aut auctoritate grauiorem. Huic iste in annos singulos cum * sexaginta tritici millia modium imperauisset; pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. obstupui, iudices, cum hoc mihi primùm Halesę demonstrauit in senatu Halesinorum homo

mo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate præditus Halesinus Aeneas: cui senatus dederat publicè causam, vt mihi, fratriq; meo gratias ageret: & simul, qui nos ea quæ ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat hanc istius consuetudinem, ac rationem fuisse: cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta; solitum esse istum pecuniam cogere à ciuitatibus, frumentum improbare: quantum frumenti Romam esset mittendũ, tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere: posco rationes: inspicio literas, video frumenti granum Halesinos, quibus* Lx. millia modium imperata erant, nullum dedisse: pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribæ dedisse. reperio genus huiusce modi iudices, prædæ, vt prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertat, atq; auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium videbatur ciuitatum* frumentum improbare, pretium ei frumento constituere: quod constituisset, id ciuitatibus auferre; quod à populo Romano accepisset, tenere. Quot vultis esse in vno furto peccatorum gradus? * vt si singulis insistere velim, progredi ipse nõ possim. Improbas frumentũ Siculũ: quid ipse, quod mittis? peculiarem habes aliquã Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? cũ senatus decernit, vt ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet: hoc, vt opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, cum ciuitatum Siciliç vulgò omne frumentum improbas, num ex AEgypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? improbas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum præterea ciuitatum. Quid accidit tandem vt horum populorum agri frumentum ciusmodi, te prætore* ferrent, quod nunquam antea, vt neque mihi, neque tibi, neque populo Romano posset pro-

bari? præsertim cum ex ijsdem agris, eiusdemq; anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent? quid acciderat, * vt ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubium ne est, quin ista omnis improbatio, cogendæ pecuniæ causa nata sit? Estor improbas Halesinum: habes ab alio populo quod probes: eme illud; quod placet: missos fac eos, quorum frumentum improbasti. Sed ab ijs quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem ciuitati imperas. Dubium est quid egeris? in medimna singula video ex literis publicis tibi Halesinos H.S. quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse. Quæ ergo ista ratio, aut quæ potiùs amentia? frumentum improbare id quod ex eo loco sit, ex quo senatus & populus Rom. emi voluerit? ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde à ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex ærario acceperis? * vtrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere à Siculis, an populi Rom. pecunia frumentum à Siculis emere iussit? Iam verò ab isto omnem illam ex ærario pecuniam, quam his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. accipis enim H.S. XV. pro medimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines H.S. XII. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. Quid interest, vtrum hoc feceris, an frumentū non improbaris, sed frumento probato, & accepto, pecuniam publicam tenueris omnē, neq; quidquā vlli dissolueris ciuitati? cum æstimatio legis eiusmodi sit, vt cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te prætore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege H.S. III. æstimatus; fuit autem, te prætore, vt tu multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, H.S. Sed fuerit H.S. III. quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegisti; cum si

solueres Siculis tantum, quantum te populus Roma. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset : tu non modo eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiã dare quod non debebant coëgisti. atq; hæc ita gesta esse iudices, cognoscite ex literis publicis ciuitatũ & ex testimonijs publicis : in quibus nihil fictũ, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia quę dicimus, rationibus populorum non *interpositis, neque perturbatis, neq; repentinis, sed certis institutis, ordine relata atq; cõfecta sunt. Recita rationes Halesinorũ. Cui pecuniam datã dicit? dic, dic etiã clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MERVIO. Quid est Verres ? ne illam quidẽ tibi defensionẽ reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos, mãcipes frumẽtũ improbasse, mancipes pretio cum ciuitatibus decidisse, & eoldẽ abs te illarũ ciuitatũ nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc ad te pertineres ? Mala, mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere. Ego frumentũ neque attigi, neque aspexi: mancipibus potestatẽ probandi, improbandique permisi : mancipes à ciuitatibus pecunias extorserunt. ego autem quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. mala est hæc quidẽ, vt dixi, defensio criminis: sed tamen hac ipsa tibi, si vti cupias, non licet. vetat te Volcatius, tuæ, tuorumq; deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiæ vestræ premit fauces defensionis tuæ : cui simul & Volcatio pecunia à ciuitate numerata est. iam verò Scriba tuus annulo aureo suo quem ex his rebus inuenit, ista te ratione vti non siner. Quid igitur est reliquum ? nisi vti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse : publicam pecuniam domum tuam *conuertisse ? O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis & audacibus, cum pœna abfuit, & licẽtia consecuta est ! Iste in hoc genere peculatus nõ nunc primùm inuenitur : sed nunc demum tenetur. Vidi-

mus huic ab ærario pecuniam numerari quæstori ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus & exercitum, & consulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris quæ totam rempublicam tum occupauerant. Iterum gessit hæreditariã quæsturam cum*Dolabella: magnam pecuniã auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit. Commissa est pecunia tanta prætori: non reperietis hominem timidè, nec leuiter hæc improbissima lucra ligurientem: deuorare omnẽ prouinciam publicã non dubitauit. Ita serpit illud insitũ in natura mali, consuetudine peccandi libera, finẽ vt audaciæ statuere ipse sibi non possit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur diuinitùs incidisse: non solum vt eas pœnas, quas proximè meruisset, solueret; sed vt illa etiam scelera eius in Carbonẽ, & in Dolabellam vindicarentur. Etenim noua quoque alia res extitit, iudices, in hoc crimine, quæ tollat omnẽ dubitationẽ superioris illius decumani criminis. Nã illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in hæc DCCC. millia modiũ, quod emptum populo Ro. darent non habuisse, sed à tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: vt hoc præteream, quod *in multis est testimonijs expositum: potest illo quidquam esse certius, in tua potestate, atq; in tuis horreis omne frumentũ Siciliæ per trienniũ, atq; omnes fructus agri decumani fuisse? eũ enim à ciuitatibus profrumento pecuniam exigebas, vnde erat frumentũ quod Romam mitteres, si tu id omne clausum, & cõpressum possidebas? itaq; in eo frumento, primus tibi ille quæstus fuit ipsius frumenti quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissimè partum, nõ semel, sed bis, neq; vno, sed duobus pretijs, vnum & idẽ frumentum vendidisti ijsemel ciuitatibus H.S. XV. in medimnũm, iterum

populo

populo Romano à quo H.S.XVIII.in * medimna, pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumentum Centuripinorum,& Agrigentinorum,& nonnullorum fortasse præterea probasti, & his populis pecuniam dissoluisti,sint aliquæ ciuitates in eo numero,quarum frumentum improbare nolueris. Quid tandem? his ciuitatibus omnisne pecunia,quæ pro frumento debita est,dissoluta est? vnum mihi reperi,nõ populum,sed aratorem: vide,quære, circumspice, si quis fortè est ex ea prouincia, in qua tu triennium præfuisti, qui te nolit periisse: vnũ inquam da mihi ex illis aratoribus, qui * vel ad statnam pecuniam cõtulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse quod oportuerit, solutũ, confirmo,iudices,neminem esse dicturum. Ex omni pecunia,quam aratoribus soluere debuisti,certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cærario. Hęc omnia,iudices,nõ rerum certarum,sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse qui potest,cum videantur omnes vno genere nummorum? cærarium verò quid vocas? quomodo hoc nomen ad rationes magistratus,quomodo ad pecuniam publicam allatum est? nam illud genus tertium deductionis erat eiusmodi,quasi nõ modo liceret, sed etiã oporteret, nec solum oporteret,sed planè necesse esset. Scribę nomine de tota pecunia binæ quinquagesimæ detrahebantur.quis tibi hoc concessit? quę lex? quæ senatus auctoritas? quæ porrò æquitas? vt tantã pecuniam scriba tuus * auferret, siue de aratorũ bonis siue de populi Romani vectigalibus? Nam si potest ista pecunia sine aratorũ iniuria detrahi,populus Romanus habeat; præsertim in tantis ærarij angustijs, sin autem & populus id voluit, & æquum ita est, solui aratoribus; tuus apparitor parua mercede populi cõductus,de aratorum bonis prędabitur? & in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius? & eorum commoda à me labefactari, atque oppu-

gnari iniuria dicet? quasi verò hoc scribis vllo exemplo sit, aut vllo iure concessum. Quid ego vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines, atq; innocentissimos fuisse? non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atq; haberi. In his temporibus versabar miseris, ac perditis. Nuper, Hortensi, quæstor fuisti. quid tui scribæ fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eadē ista Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam soluerem, & mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamillium, & L. Sergiũ; non modò istas duas quinquagesimas, sed omnino nummũ nullum cuiquã esse deductum. Dicerem hoc mihi totum esse attribuendum iudices, si illi vnquam à me hoc postulassent, si vnquã omninò cogitassent. Quamobrem enim scriba deducat ac non potius multo, qui * adduxerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti, petierunt? præco, qui *adire iussit? viator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in scriba est? cui ei nõ modò merces tanta detur; sed cur cũ eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo est honestus. quis negat? aut, quid ea res ad hãc rẽ pertinet? est verò honestus; quod eorũ hominũ fidei tabulæ publicæ, periculaque magistratuũ committuntur. itaque si ex his scribis qui digni sunt illo ordine, patribus-familias, viris bonis, atque honestis, percunctamini, quid sibi ista quinquagesimæ velint, iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam videri. ad eos me scribas reuoca si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollarijs, cum decuriã emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse molestè ferunt. Tametsi, cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriæ propositus est, & dignitati, mirabimur, ver-

pes

pes aſiquot in eo eſſe, quò cuiuis lioet pretio peruenire? Tu ex pecunia publica H.S.* tredecies ſcribam tuum permiſſu tuo cum abſtuliſſe fateare; reliquam tibi vllam defenſionem putas eſſe? hoc ferre quenquam poſſe? hoc quenquam denique nunc tuorum aduocatorum animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Caroni clariſſimo viro, conſulari homini, H.S. XVIII. millibus lis æſtimata ſit; in eadem ciuitate apparitori tuo eſſe conceſſum, vt H.S. vno nomine tredecies auferret? hinc ille eſt annulus aureus, quo tu iſtum in concione donaſti, quæ tua donatio ſingulari impudentia prædita, noua Siculis omnibus, mihi verò incredibilis videbatur. Sæpè enim noſtri imperatores ſuperatis hoſtibus, optimè republica geſta, ſcribas ſuos annulis aureis in concione donarunt: tu verò quibus rebus geſtis, quo hoſte ſuperato, concionem donandi cauſa aduocare auſus es? neque enim ſolum ſcribam tuo annulo, ſed etiam virum fortiſſimum, ac tui diſſimillimum Quintum Rubrium excellenti virtute, auctoritate, copijs, corona & phaleris, & torque donaſti, Marcum Coſſutium ſanctiſſimum virum atque honeſtiſſimum, Marcum Caſtritium ſummo ſplendore, ingenio, gratia præditum. Quid hæc ſibi horum trium ciuium Romanorũ dona voluerunt? Siculos præterea potentiſſimos, nobiliſſimoſque donaſti. qui non, quemadmodum ſperaſti tardiores fuerunt, ſed ornatiores tuo iudicio ad teſtimonia dicunda venerunt, quibus ex hoſtium ſpolijs? de qua victoria? qua ex præda, aut manubijs hæc abs te donatio conſtituta eſt? An quod, te prætore, pauorum aduentu myoparonum, claſſis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præſidiumque prouinciæ, piratarum manibus incenſa eſt? an quod ager Syracuſanus prædonum incendijs, te prætore, vaſtatus eſt? an quod forum Syracuſanum nauarchorum ſanguine redundauit? an quod in portu Syracuſano piraticus myoparo nauigauit? nihil poſſum repetere, quamob-

rem te in istam amentiam incidisse arbitrer. nisi fortè id egisti, vt hominibus ne obliuisci quidem rerum tuarum malè gestarum liceret. Annulo est aureo scriba donatus, & ad eam donationem concio est aduocata. quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorum ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui, ipsi annulos aureos posuerant, liberisque detraxerant vt esset vnde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quæ porrò præfatio tuæ donationis fuit? illa scilicet vetus, atque imperatoria? Quando tu quidem in prælio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidem, te prætore, vlla facta est. an illa? Quandoquidem tu nulla vnquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuisti, omnibusq; in ijsdem flagitijs mecum & in legatione, & in prætura, & hic in Sicilia versatus es; ob hasce res, quoniam te locupletaui, hoc annulo aureo dono. vera hæc fuisset oratio. non enim iste annulus aureus abs te* datus, istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. ita eundé annulum ab alio datum testem virtutis duceremus; abs te donatum comitem pecuniæ iudicamus. Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictum de empto: extremum & reliquú est, de æstimato; quod tum magnitudine pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet commouere: & * verò eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex s.c. & ex legibus frumentú ei in cellam sumere liceret: idque frumentum senatus ita æstimasset, quaternis H. S. tritici modium, binis hordei: iste numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denarijs ternis æstimauit: Non est in hoc crimen, Hortensi: ne fortè ad hoc meditere: multos sæpe viros bonos, & fortes, & innocentes, cum aratoribus & cum ciuitatibus frumentum in cellam quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio,

quid

quid liceat: nihil quod anteà fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur. hoc reprehendo, quod cum in Sicilia H. S. II. tritici modius esset, vt istius epistola ad te missa declarat, summum H. S. ternis, id quod & testimonijs omnibus & tabulis aratorum planum factum anteà est: tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est vt intelligas, non ex æstimatione; neque ex ternis denarijs pendere crimen, sed ex coactione annonæ, atque æstimationis. Etenim hæc æstimatio nata est, iudices, initio non ex prætorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam poscceret. certè hoc ab aratore primum est profectum aut ab ea ciuitate, cui imperabatur, cum aut frumentum vendidisset, aut seruare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet, petiuit in beneficij loco, & gratiæ, vt sibi pro frumento, quãti frumentum esset, dare liceret. Ex huiusmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistratuum, consuetudo æstimationis introducta est. Secuti sunt auariores magistratus: qui tamen in auaritia sua non solum viam quæstus inuenerunt: verum etiam exitum, ac rationem * defensionis instituerunt. semper ad vltima, ac difficillima loca apportandum frumentum imperare; vt vecturæ difficultate ad quam vellent æstimationem peruenirent. In hoc genere facilior est existimatio, quam reprehensio, ideò quod eũ, qui hoc facit, auarũ possumus existimare: crimen in eo constituere non tã facilè possumus: quod videtur concedendũ magistratibus nostris esse, vt ijs, quo loco velint, frumentũ accipere liceat. Itaq; hoc est quod multi fortasse fecerunt, & ita multi vt ij, quos innocentissimos meminimus, aut audiuimus, non fecerint. Quæro nunc à te, Hortensi, cum vtris tandem istius factum collaturus es: cum ijs, credo, qui

benignitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, vt nummos pro frumento darent. Ita, credo, petijsse ab isto aratores, vt cum n.s. ternis tritici modium vendere non possent: pro singulis modijs, ternos denarios dare liceret. An quoniam hoc non audes dicere; illuc confugies, vecturæ difficultate adductos ternos denarios dare maluisse; cuius vecturæ? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelone Ephesum? video quid inter annonam interesse soleat. video quot dierum via sit: video Philomelensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantũ dare potius in Phrygia, quam Ephesum portare: aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniã, & legatos mittere. In Sicilia verò quid eiusmodi? Enna mediterranea est maximè, cogito vt ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentũ Ennenses metiantur, vel Plutiam, vel Halesam, vel Gatinã, loca inter se maximè diuersa: eodem die quo iusseris deportabunt, tametsi ne vectura quidem opus est. Nã totus quęstus hic, iudices, æstimationis, ex annonæ natus est varietate. hoc enim magistratus in prouincia assequi potest, vt ibi accipiat, vbi est carissimum. ideò valet ista ratio æstimationis in Asia; valet in Hispania, valet in his prouincijs, in quibus vnũ pretium frumento esse non solet. in Sicilia verò quid cuiusquã intereat, quo loco daret? neq; enim portandum erat: & quo quisq; vehere iussus esset, tibi tantidem frumentũ emeret, quanti domi vendidisset. Quamobrem si quid Hortensi, docere vis, aliquid ab isto simile in æstimatione atq; à cęteris est factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prętore Verre, ternis denarijs tritici modiũ fuisse. vide quam tibi defensionẽ patefecerim, quã iniquam in socios, quã remotam ab vtilitate reip. quàm seiunctam à voluntate, atque sententia legis. tu, cum tibi ego frumentũ in meis agris, atq; in mea ciuitatate, denio; cum in ijs locis, in quibus es, versaris, rem geris, prouinciam administras, para-

tus

tus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciq; reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quò portare non expediat? vbi emere non possim? improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege cõcessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatũ: tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, iudices, concedo, & largior. si vllo in loco eius prouinciæ frumentum tanti fuit quanti ille æstimauit, hoc crimen in istum rerum valere, oportere non arbitror. Verùm enimverò cum * esset H.S. binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, neq; de æstimatione tua potest esse controuersia, quid sedes? quid expectas? quid defendes? vtrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur aduersum leges, aduersum rempub. cũ maxima sociorum iniuria; an verò id recte, ordine, è rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi senatus ex ærario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres: quid facere debuisti? si quod L. Piso ille frugi, qui legem de pecunijs repetũdis primus tulit: cum emisses quanti esset, quod superaret pecuniæ, si retulisses: si, vt ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus æstimasset quã quanti esset annona, ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione soluisses: sin, vt pleriq; faciunt (in quo etiam erat aliquis quæstus, sed his honestus, atq; concessus) frumentũ, quoniã vilius erat, ne emisses, sumpsisses id nũmorum, quod tibi senatus cellæ nomine concesserat. Hoc verò quid est? quam habet rationẽ, non quæro æquitatis, sed ipsius improbitatis, atq; impudentiæ? neq; enim est ferè quidquam, quod homines palã facere audeant in magistratu, quamuis improbi; quin eius facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? venit præter frumẽtum inquit, me abs te emere oportet. optimè, modijs denario, benignè, ac liberaliter: nam ego tribus H. S.

non possum vendere. mihi frumento non opus est; nummos volo, *nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum: sed si ita necesse est, quanti frumentum sit considera, Video esse binis H. S. Quid ergo à me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? Quid poscit. attendite, & vos quæso simul, iudices, æquitatem prætoris attendite: Quaternos H S. quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habeo, & in cistâ transferâ ex fisco. Quid postea? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos H.S. dato. qua ratione? quid quæris rationem? non tantam rationē res habet, quantam vtilitatem, atque prædam. * dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos dare, me tibi frumentum metiri: tu eos nummos quos mihi senatus dare voluit, ipse habebis? à me cui singulos denarios dari oportuit, binos auferes? & huic prædæ, ac direptioni cellæ nomen imponis? * hæc deerat iniuria, & hæc calamitas aratoribus te prætore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum vendere cogeretur? quò enim se verteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronij: pro alteris decumis emptoq; frumento, aut nihil datum; aut tantum datū, quantum reliqui scriba fecerat; aut vltro etiam (id quod didicistis) ablatū. Cogantur etiam nummi ab aratore, quomodo? quo iure? quo exemplo? Nam eum fructus diripiebantur aratorū, atque omni laceri abantur iniuria; videbatur id perdere arator quod aratro ipse quæsisset, * quod elaborasset, quod agri segetesq; extulisset. Quibus iniurijs grauissimis, tamen illud erat miserum solatium; quòd id perdere videbatur, quod alio prætore, eodem ex agro reparare posset: nummos vero vt * daret arator, quos non aratro

ac

ac manu quærit, boues & aratrum ipsum, & omne instrumentum vendat necesse est. Nō enim debetis hoc cogitare; habet idem in nummis: habet idē in vrbanis prædijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes, si quæ sunt præterea facultates, sed arationis ipsius vis, ac ratio considetanda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. Quāquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti, ac perditi, tamen hoc vobis est statuendum quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rēpub. fungi, ac sustinere velitis. Imponitis decumas: patiuntur: alteras: tēporibus vestris seruiendum putant. dent emptum præterea, dabunt: si voletis. Hæc quam sint grauia, & quid his rebus detractis, possit ad dominos puri ac reliqui peruenire, credo vos ex vestris rebus rusticis coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias, addite Apronij, Veneriorumque seruorum in agro decumano regna ac rapinas; quanquam hæc omitto: de cella loquor. Placetne vobis in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indigniusʒ quid iniquius? atq; hoc scito aratoribus, hoc prætore, optandum, ac petendum fuisse. Socitenus est Entellinus, homo cum primis ciuitatis prudens, & domi nobilis; cuius verba audistis: qui ad hoc iudicium legatus publicè cū Artemone, & Menisco primarijs viris missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de illius iniurijs ageret, hoc dixit, si hoc de cella, atq; hac æstimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumētum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decernere mus. Perspicere vos certo scio Siculis quantopere hoc expediat nō ad æquitatis condicionē, sed ad minima malorū eligenda. Nam qui mille modium Verri* suæ partis in cellam gratis dedisset, duo millia numū, aut summum tria dedisset. idem nunc pro eodē numero frumenti HS. VIII. millia dare coactus est: hoc arator asse qui

cum per triennium certo fructu suo nō potuit, vendidit: instrumentum necesse est: quod si hoc munus & vectigal ratio tolerare, hoc est, Sicilia ferre ac pati potest: populo Rom. ferat potius quam nostris magistratibus. magna est pecunia; magnum præclarumque vectigal, si modo id, salua prouincia, si sine iniuria sociorum percipere potestis: nihil detrahō. Magistratibus tantumdem detur in cellam; quantum semper datum est; quod præterea Verres imperat, id si facere non possunt, recusent, si possunt, populi Rom. potius hoc sit vectigal, quam præda prætoris. Deinde curia vno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur? si est æqua & ferēda populo Ro. Sicilia decumas det pro singulis tritici modijs ternos denarios: sibi habeat frumētū. Data tibi pecunia est Verres; vna qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentū emeres à ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines: & præterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers; hac idem in eo frumento, quod ad populum Ro. pertinet: exige eadem æstimatione pecuniam à ciuitatibus, & refer quam accepisti: tum refertius erit ærarium populi Romani, quā vnquam fuit. At enim statim in publico frumēto Sicilia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit, perinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in tuo quam in populi Romani commodo; aut ea res, quā ego dico, & ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriæ, non magnitudinæ pecuniæ differat. Verùm istā ipsam cellam ferre nullo modo possunt, vt omnia remittantur, vt omnibus iniurijs & calamitatibus, quas te prætore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam, atque istam æstimationem negant vllo modo ferre posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium e o s. nuper homo disertissimus, & omni doctrina & virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de ararorum miserijs grauiter ac copiose dixisse, ac deploraſſe dicitur, ex quibus hoc, ijs qui aderant (nam magno

conuentu acta res est) indignissimum videbatur, qua in re senatus optimè ac benignissimè cum oratoribus egisset, largè liberaliterque æstimassetq; in ea re prædari prætorem, bonis uerti aratores, & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, concessumque sit. Quid ad hæc Hortensius? falsum esse crimen? hoc nunquam dicet, non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam siculis, atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrum crimini defensio, an comitatus exilio quæritur? tu in hac republ. atque in hac hominum libidine, & ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod* licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, recte factum esse defendes? fecerunt aliqui alia quam multa, cur in hoc uno crimine, isto genere defensionis uteris? Sunt quædam omnino in te singularia, quæ in nullum alium hominem dici, neque conuenire possint; quædam tibi cum multis communia. ergo ut omittam tuos pecculatus, ut ob ius dicundum pecunias acceperas, ut eiusmodi cætera, quæ forsitan alij quoque etiam fecerint, illud in quo te grauissime accusaui, quod ob iudicandam rem, pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes fecisse alios? ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo. potius enim te damnato, cæteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quam te absoluto, alij quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Lugent omnes prouinciæ, queruntur omnes liberi populi, regna denique iam omnia de nostris cupiditatibus, & iniuriis expostulant; locus intra Oceanum iam nullus est, neq; tam longinquus, neque tam reconditus, quo non per hæc tempora nostrorum hominum libido, iniquitasq; peruaserit. sustinere iam populus Ro. omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lachrymas, querimonias non potest, in quas

modi re, ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitijs tenebitur, alios eadē fecisse dicet: illi exempla non deerunt. reipublicæ salus deerit, si improborum exemplis, improbis iudicio ac periculo liberabuntur. Placetne vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, vt geruntur? placet locios sic tractari, quod restat, vt per hæc tempora tractatos videtis? cur hæc à me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione, mea consurgitis atq; discedit is? Vultis autem istorum audacias, ac libidines aliqua ex parte rescare? definite dubitare, vtrum sit vtilius, propter multos improbos vni parcere, an vnius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. Tametsi, quę ista sunt exempla multorum? nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dicā à defensore cœptum est, factitatum esse aliquid, expectant ij qui audiunt, exempla ex vetere memoria, & monumentis ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. Hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum; & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones? & Lælios cōmemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res non placeat: tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. an cum eos nō poteris proferre, hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scæuolam, M. Scaurum, Q. Metellum; qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperauerunt? magna est hominum auctoritas. & tanta vt etiam delecti suspicionem tegere possit. Non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, vllū auctorem istius æstimationis. Quò me igitur, aut ad quæ exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tū versati sunt in repub. cum & optimi mores erant, & hominū existimatio grauis habeatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominū licentiā, & libidinē me abducis? & in quos aliquid exempli populus Ro. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris?

Non

Non fugio ne hos quidem mores; dummodo ex his ea quæ probat populus Romanus exempla, non ea quæ condemnat, sequamur. non circumspiciam, non quæram foris, cum habeas iudices principes ciuitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, vt in illo antiquorũ & clarissimorum hominum, de quibus anteà dixi, numero reponantur. exempla quærimus, & ea non antiqua. modo vergue horum exercitum habuit. Quære, Hortensi, quoniã te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane verò? Q. Catulus frumento est vsus; pecuniam non coëgit: P. Seruilius quinquennium exercitui cum præesset, & ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset; non statuit sibi quicquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere vidisset: C. Verres reperietur, qui quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est. Quæ est ista condicio Siciliæ? cur, quæ optimo iure propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatẽ esse debet, huic* præcipuè lex iniurię definitur? Sed in ista ipsa Sicilia, non quæram exemplum foris: hoc ipso ex consilio vtar exemplis. C. Marcelle, te appello: Siciliæ prouinciæ, cũ esses pro consule, præfuisti: num quæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono: alia sunt tua facta, atq; consilia summa laude digna: quibus illam tu prouinciam afflictam & perditam erexisti, atque recreasti. nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quæ sant tibi igitur exempla in Sicilia, cellæ, si hoc crimẽ nõ modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Ant. æstimationẽ frumenti, exactionẽq; pecuniæ reuocaturus es? Ita, inquit, ad M. Ant. hoc enim mihi significasse, & annuisse visus est. Ex omnibusne igitur populi R. prætoribus,* consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius vnum improbissi-

mum factum, quod imitarere? & hic vtrum mihi difficile est, dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, vt multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonii imitari, quàm si * posset defendere, nihil in vita se M. Antonio simile fecisse? Homines in iudicijs ad crimen defendendum non quid fecerit quispiam proferre solent; sed quid probarint. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra voluntatem prouinciarum & faceret, & cogitaret; in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tu mihi quasi eius omnia facta atque consilia S.P. Q.R. iudices comprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. hominem innocentē, & summa prudentia præditum nominas: sed tum idem feciſſe erit existimandus; sed eodem consilio fecerit. Nam genus æstimationis ipsum à me nunquam est reprehensum: sed eius æquitas aratorum commodo, & voluntate perpenditur. Non potest reprehendi vlla æstimatio, quę aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, vt in prouinciam venit, frumentum in cellam imperauit, cum esset ante nouum, tritici mod. H S. XV. petiuerunt ab eo ciuitates vt æstimaret: remissior aliquanto eius fuit æstimatio, quàm annona. nam æstimauit denarijs III. Vides eandem æstimationem propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis causam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? Eodem tempore Antonius III. denarijs æstimauit post messem, sumpta in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant; & aiebat, se tantidem æstimasse, quanti Sacerdotem: neq; mentiebatur. sed etiam ista æstimatione alter sublcuarat aratores; alter euerterat. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset & annona; non ex numero, neq; ex summa considerandaz nunquam tam grati hi sesquimodij, Q. Hortensi, fuissent, quos tu, cum ad mensuræ tam exiguam rationē

populi

populi Romani in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti. caritas enim annonæ faciebat vt istuc, quod re paruum* videbatur, tempore magnũ videretur. Idẽ istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses; derisum tuũ beneficium esset, atque contemptum. Noli igitur dicere istum idem fecisse, quod sacerdotem; quia non in eo tempore, neq; simili fecit anno. dicito potius, quoniam habet auctorem idoneum, quod Antonius vno aduentu, & vix menstruis cibarijs fecerit, id istum per triennium fecisse: & istius innocentiam M. Antonij facto, atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducio fortissimo atque innocentissimo viro quid* dicis? de quo vix vnquam arator questus est aut, quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium, diligentissimamque præturam illius hominis existimauit? Biennio prouinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit. num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit? aut in charitate de estimatione frumenti questus est? At vberiora cibaria facta sunt charitate, credo: neque id est nouum, neque reprehendendum. modo C. Sentium vidimus hominem vetere illa ac singulari innocentia præditum propter charitatẽ frumenti, quę fuerat in Macedonia, permagnã ex cibarijs pecuniã deportare. Quamobrem nõ ego inuideo tuis commodis, si qua ad te lege venerunt: iniuriam queror, improbitatem arguo, auaritiã in crimen, & in iudicium voco. Quod si suspiciones inijcere voletis, ad plures homines, & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionẽ vestram pertimescam, sed me omnium prouinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, & magna voce dico: vbicunque hoc factũ est, improbè factũ est: quicunque hoc facit, supplicio dignus est. Nã per deos immortales videte iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. Multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atque ab inuitis aratoribus ista

ratione cellæ nomine coëgerunt: (omninò ego neminẽ video, præter istũ: sed do hoc vobis & cõcedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicij videtis. Quid facere potestis? vtrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tantã pecuniam captam negligeretis an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audiretis? Verùm hoc quoque vobis remitto. negligite præterita, si vultis: sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis, id prouidete: ne auaritiæ, quæ antehac occultis itineribus, atq; * angustijs vti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrẽ, atq; latã. Nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis; certè hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet, improbi sunt, qui pecunias cõtra leges cogunt: stulti, qui quod licere iudicatum est, prætermittunt. Deinde, iudices, videte, quàm infinitã sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarũ daturi. Si ternos denarios qui coëgit, erit absolutus: quaternos denos deniq; aut vicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primùm iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, & in quo primùm æstimationis iniquitas, atq; improbitas reprehendatur? nõ enim à vobis summa, sed genus æstimationis est * cõprobatũ. neq; hoc potestis iudicare, ternis * denarijs æstimare licere, vbi enim semel ab annonæ ratione, & ab aratorum voluntate res ad prætoris libidinẽ transl ita est, non est iam in lege, atque in officio, sed in voluntate hominum, atque audacia positus modus æstimandi. Quapropter si vos semel in iudicando finem æquitatis, & legis transieritis: scitote vos nullum cæteris in æstimando finem improbitatis, auaritiæ reliquisse. Videte igitur, quàm multa simul à vobis postulentur. absolute eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse, non * latis. sunt alij quoque com-

complures qui idem fecerint. absoluite etiam illos, si qui sunt: vt vno iudicio quàm plurimos improbos liberetis. ne id quidem satis est. facite vt cæteris posthac idem liceat. licebit. at hoc parum est, permittite vt liceat, quanti quisque velit, tanti æstimet. æstimabit. Videtis iam profectò, iudices, hac æstimatione à vobis comprobata, neque modum posthac auaritiæ cuiusquam, neq; pœnam improbitatis futuram. quas ob res quid agis, Hortensi? consul es designatus, prouinciam sortitus es: de æstimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto rectè factum esse defendes, te facturum profiteare: & quasi quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. atqui si id licebit, nihil est quod putetis quenquam posthac commissurum, vt de pecunijs repetundis condemnari possit. quantam enim quisq; concupierit pecuniam, tantâ licebit per cellæ nomen, æstimationis magnitudine consequatur. At enim est quiddã quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortẽsius, tamen ita dicit, vt vos id suspicari & cogitare possitis, pertinere hoc ad commodum senatoriũ, pertinere ad vtilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Præclaros* verò existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsos peccare liceat. Ergo id volumus populum Rom. id prouincias, id socios, nationesq; exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certè vnum genus infinitæ pecuniæ per summam iniuriam cogendæ nullo modo posse reprehendi? quod si ita est, quid possumus cõtra illũ prætorẽ dicere, qui quotidie templum tenet, qui rempub. sistere negat posse, ni ad equestrẽ ordinem iudicia referantur? Quod si ille hoc vni agitare cœperit, esse aliquod genus cogendę pecuniæ senatorum cõmune, & iam propè cõcessum ordini, quo genere à socijs maxima pecunia per summam iniuriam* auferatur; neque vllo * modo

senatorijs iudicijs reprehendi posse, idq; dum equester ordo iudicaret, nunquam esse commissum: quis obstet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs possit recusare? Atq; vtinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque vsitata defendere, minore periculo vestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis. *Negaret hic æstimatione se vsum: vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: vrgetur tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, à quo pecunia cellæ nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere: per quæstores rem frumentariam esse administratam, nec id quidem ei licet dicere: propterea quod ipsius literæ recitantur ad ciuitates de ternis denarijs missæ. Quæ est igitur defensio? fecit quod arguis, coëgit pecuniam maximas cellæ nomine. sed hoc mihi licuit, vobis, si prospicitis, licebit. Periculosum prouincijs genus iniuriæ confirmari iudicio: pernitiosum nostro ordini, populum Romanum existimare; non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiosè defendere. Atque, isto prætore, iudices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id quod debebatur, sed quantum commodum fuit, impetrauit. Summam fidem vobis ex literis publicis & testimonijs ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum, quàm quantum ei in cellam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimauit tanti vt homines ferre non possent; & tanto plus quàm erat ei concessum legibus, imperauit? Quapropter cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillimè perspicere potestis, amissam esse populo Romano Siciliã fructuosissimã, atq; opportunissimam prouinciã, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim

nim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum ac nomen extinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto prętore per summam iniuriam, ignominiamq; peruenerit? quibus, cum decumas dare deberēt; vix * ipsis decumæ relictæ sunt? cum pecunia deberetur; soluta non est? cum optima æstimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset: etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt. Dixi iam anteà iudices, vt has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & iucunditate quadam, quam fructu atque emolumento teneri. etenim ad incertum casum, & euentum, certus quotannis labor, & certus sumptus impenditur: annona porrò pretium nisi in calamitate fructuū non habet. si autē vbertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis; vt aut malè vendendum intelligas, si processit: aut male perceptos fructus, si rectè licet vendere. Totæ autem res rusticę eiusmodi sunt, vt eas nō ratio, neque labor, sed res incertissimæ, venti, tempestatesq; moderentur. Hinc cum vnæ decumæ lege & * conditione trahantur, alteræ nouis institutis propter annonę rationē imperētur: ematur prętereà frumentū quotannis publicè. postremò etiā in cellā magistratibus & legatis imperētur: quid, aut quātū prætereà est, quod aut liberū possit habere ille arator, ac dominus in potestate suorū fructuū aut in ipsis fructibus solutum? quod si hæc feruntur omnia? si vobis potius ac populo Romano, quàm sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt? etiamne hæc noua debent edicta, & imperia prætorū, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorū furta, rapinasque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare vltro, pecuniam grandem dare? etiamne hæc tot detrimenta, atque damna cum maximis iniurijs contumelijsq; perferre? Itque hæc, iudices, quæ pati nullo

modo potuerunt, non pertulerunt. arationes totas Siciliæ desertas, atque à dominis relictas esse cognoscitis. neq; quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi vrantiquissimi socij fidelissimiq; Siculi, coloni populi Romani, atque aratores, vestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros atque in sedes suas reuertantur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER VI.

ORATIO. IX.

VENIO nunc ad istius, quemadmodũ ipse appellat, studium: vt amici eius, morbum, & insaniam; vt Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio, rem vobis proponam: vos eam suo * nominis pondere penditote, genus ipsum prius cognoscite; iudices: deinde fortasse non magnopere quæretis, quo id nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copiosis, vllum argenteum vas, vllum Corinthum, aut Deliacum fuisse: nego vllam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum vllum æneum, marmoreum, eburneum: nego vllã picturã, neque in tabulis, neq; textilẽ fuisse, quin * quæsierit, inspexerit; quod placitũ sit, abstulerit. Magnũ videor dicere, attendite etiã, quẽ admodum dicã. nõ enim verbi, neq; criminis augẽdi causa cõplector omnia, cũ dico, nihil istũ eiusmodi rerũ in tota prouincia reliquisse. Latinè me scitote, nõ accusatorie loqui etiam

etiã planè, nihil in ędibus cuiusquã, ne in oppidis quidẽ: nihil in locis cõmunibus, ne in fanis quidẽ: nihil apud Siculũ, nihil apud ciuem Rom. deniq; nihil istũ, quòd* oculos animumq; accenderit, neq; priuati, neq; publici, neq; profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse. Vnde igitur potius incipiam, quàm ab ea ciuitate, quæ tibi vna in amore, atq; in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quã ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur: cum apud tuos Mamertinos inueniare improbissima ratione esse prædatus. C Heius est Mamertinus (omnes hoc mihi, qui Messanã accesserunt, facilè concedent) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. Huius domus est vel optima Messanæ, notissima quidẽ certe, & nostris hominib. apertissima, maximeq; * perhospitalis. Ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, vt vbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuq; ornata sit, ab his rebus, quibus iste delectatur, sanè vacua, atq; nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in ædibus à maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quatuor summo artificio, summa nobilitate: quæ non modo istum hominem ingeniosum, atq; intelligentẽ, verũ etiam quẽuis nostrũ, quos iste idiotas appellat, delectare possent: vnũ Cupidinis marmoreũ Praxitelis (nimirũ didici etiã dũ in istũ inquiro, artificum nomina) idẽ opinor artifex eiusdẽ modi Cupidinẽ fecit illũ, qui est Thespijs: propter quẽ Thespiæ viuuntur, nã alia viuendi causa nulla est. Itaq; ille L. Mummius, cum Thespijs ea, quę ad ædem Felicitatis sunt, cæteraq; profana ex illo oppido signa tolleret, hunc Marmoreũ Cupidinem, quòd erat consecratus, non attigit. Verùm, vt ad illum sacrarium redeã, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis è marmore: ex altera parte Hercules egregiè factus ex ære. is dicebatur esse Myronis, vt opinor: & certè ita est. * ante

hosce deos erant tabulæ, quæ cuiuis sacrarij religionem significare possent; erant æneæ præterea duo signa nō solū maxima, verū etiam venustate, virginali habitu, atque vestitu, quæ, manibus sublatis, sacra quædam more Athenienſium virginū repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canephoræ ipſæ vocabantur. ſed earum artificem quem; quemnam ſi rectè admones. Polycletum eſſe dicebant. Meſſanam, vt quiſque noſtrūm venerat, hęc viſere ſolebat, omnibus hæc ad viſendum patebant quotidiè: domus erat non domino magis ornamento, quàm ciuitati. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentiſſimam ſcimus fuiſſe, vſus eſt hoc Cupidine tamdiu, dum forum dijs immortalibus, populoque Romano habuit ornatum: & cū eſſet hoſpes Heiorum, Mamertini autem populi patronus; vt illis benignis vſus eſt ad commodandum, ſic ipſe diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles eiuſmodi, iudices, & quid dico nuper? immo vero modo, ac planè paulò ante vidimus; qui forum, ac baſilicas non ſpolijs prouinciarum, ſed ornamentis amicorum; commodis hoſpitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen ſigna, atque ornamenta ſua cuique reddebant, non ablata ex vrbibus ſociorum; quatridui cauſa per ſimulationem ædilitatis, domum deinde, atq; ad ſuas villas auferebant. Hæc omnia, quæ dixi, ſigna, iudices, ab Heio de ſacrario Veres abſtulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud vllū tamen, præter vnū peruetus ligneū, Bonā Fortunam, vt opinor. eam iſte domi ſuæ habere noluit. Prō deūm hominumque fidem; quid hoc eſt? quę hæc cauſa? quę hæc impudentia eſt? quæ dico ſigna, antequam abſte ſublata ſunt, Meſſanam cum imperio nemo venit, quin viderit. tot prætores, tot conſules in Sicilia, tum in pace, tū etiam in bello fuerunt, tot homines cuiuſquemodi, nō loquor de integris, innocentibus, religioſis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorū nemo ſibi tā vehemens, tam potens, tā nobilis viſus eſt, qui

et illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod vbiq; erit pulcherrimũ auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius vna capiet? idcirco nemo superiorum attigit, vt iste tolleret? ideò C. Claudius Pulcher retulit, vt C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum ac meretriciam disciplinam: facilè illo sacrario patrio continebatur: Heio se à maioribus relictum esse sciebat: ad hæreditatem sacrorum non quærebat meretricis hæredem. Sed quid ego tam vehementer inuehor? verbo iam vno repellar, emi, inquit. O dij immortales! præclaram defensionem, mercatorem cum imperio ac securibus in prouinciam misimus: qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret: nihil cuiquam relinqueret, hæc enim mihi ad omnia defensio patifieri videtur, emisse. Primùm, si id, quod vis, tibi ego concedam, vt emeris; quoniam in toto hoc genere hac vna defensione vsurus es: quæro cuiusmodi tu iudicia Romæ putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in prætura, atq; imperio, tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coëmisse. Videte maiorum diligentiã, qui nihil dũ etiam istiusmodi suspicabantur, verumtamẽ ea, quæ paruis in rebus accidere poterant, prouidebant. Neminem, qui eum potestate, aut legatione in prouinciã esset profectus, tam amentẽ fore putarunt vt emeret argentũ. dabatur enim de publico, vt vestẽ; præbebatur enim legibus: mancipiũ putauerunt, quo & omnes vtimur, & non præbetur à populo. sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum. si quis Romæ esset demortuus? immo, si quis ibidem, non enim te instruere domum tuam voluerũt in prouincia; sed illum ipsum prouinciæ supplere: quæ fuit causa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? hæc iudices, quod puta-

bant ereptionem esse non emptionem, cum venditori suo arbitratu vēdere non liceret, in prouincijs intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idq; ei liceret, fore vti quod quisque vellet, sive esset venale, sive non esset, quanti esset auferret. Dicet aliquis. Noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere; concede, vt impune emerit, modo vt bona ratione emerit. nihil pro potestate, nihil ab inuito, nihil per iniuriam. sic agam: si quid venale habuit Heius, si id quanti æstimabat, tanti vendidit, desino quærere, cur emeris. Quid igitur nobis faciendū est? nū argumentis vtendū in re eiusmodi? quereredū credo est. Heius iste num æs alienū habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariæ tenuerit, tanta egestas, tanta vis oppresserit, vt sacrarium suum spoliaret, vt deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse, præter fructus suos, nihil vnquam; nō modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis* multos esse, ac semper fuisse. si hæc contra ac dico, essent omnia, tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, furatioq; maiorum fuissent, vēditurum non fuisse. Quid si magnitudine pecuniæ persuasū est eis verisimile non est, vt ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ, monumentisq; maiorum pecuniam anteponeret? Sunt isti: veruntamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab institutis suis, magnitudine pecuniæ. Videamus quanta ista pecunia fuit, quæ potuerit Heium hominem maxime locupletem, minimè auarum, ab humanitate, & pietate, à religione deducere. Ita iudicasti, opinor, ipsum in tabulas referre: hæc omnia signa Praxitelis Myronis, Polycleti H. S. * VI. mill. & D. Verri vendita sunt. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad cœlum ferunt, Verris æstimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis H. S. MDC. profectò hinc natum est, Malo emere,

emere, quam rogare. Dicet aliquis, Quid? tu ista per magno æstimas? ego vero ad meam rationem, vsumq; non æstimo, verum tamen à vobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum iudicio, qui studiosi sint harum rerum, æstimentur: quanti venire soleant: quanti hæc ipsa, si palam, libereque venirent, venire possent: denique ipse Verres, quanti æstimet. nunquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset. vt propter eũ in sermonem hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrũm igitur nescit, quanti hæc æstimentur in auctione? signum æneum non magnum HS. cxx. millibus venire non vidimus? quid si velim nominare homines, qui aũt non minoris, aut etiam pluris emerint: nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium, neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neq; magnitudine pruincię adductum esse, vt hęc signa venderet; neq; ista simulatione emptionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo quẽ vna cum cæteris socijs non solum potestati tuæ, sed etiam fidei populus Rom. commiserat, eripuisse, atq; abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam vt hęc eadẽ dicat ipse Heius? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus. Mamertina ciuitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus ipse cęteris Siculis odio est. ab his solis amatur. eius autẽ legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Heius. Etenim est primus ciuitatis: ne forte, dum publicis mãdatis seruiat, de priuatis iniurijs reticeat. hæc cũ scirẽ & cogitarẽ, commisi tamẽ me iudices Heio. produxi eum prima actione: neq, id tamen vllo periculo feci. Quid enim poterat Heius respõdere, si esset improbus? si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, non apud Verrem? qui poterat quidquam eiusmodi dicere? vt ho-

mo turpissimus esset, impudentissimeque mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaque fuisse quæ voluerit vendidisse. Homo domi suæ nobilissimus, qui vos de religione sua, ac dignitate vera existimare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neq; se illa habuisse venalia, neq; vlla condicione, si vtrum vellet, liceret, adduci vnquam potuisse, vt venderet illa, quæ in sacrario fuissent à maioribus suis relicta, & tradita. Quid sedes Verres? quid expectas? quid te à Centuripina ciuitate, à Catinensi, ab Halesina, Tindaritana, Ennensi Agyrinensi, cæterisq; Siciliæ ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumuenit, tua inquam Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum, prædarum ac furtorum receperit. Adest enim vir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij causa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est, tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria quid respõderit, ædificatam publicis operis publicè constis, eiq; ædificandæ publicè Mamertinum senatorem præfuisse. Idem ad vos priuatim, iudices, confugit: vtitur hac lege, qua iudicium est communis, & priuatæ rei sociorum, tametsi lex est de pecunijs repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat; sacra se maiorum suorum repetere aba te dicit; ideo penates à te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanæ ciues illum diuinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidie facere vidistis? nõ mouetur pecunia: denique quæ ornamenti causa fuerunt non requirit; habe Canephoras: deorum signa laera restituè, quæ quia dixit, quia tempore dato, modeste apud vos socius, amicus q; populi Romani, questus est: quia religioni suæ non modo in alijs patrijs repetundis, sed etiam in ipso iureiurando, ac testimo-

nio pr
se Me
istius
vt Hei
quid p
is fier
verùm
jum st
laudat
rum pr
tamet
tus læd
testes
produc
ter: di
nerari
genr, f
mertin
etiam
minim
dumq
merum
te neq
si velin
meliàs
in per
public
provin
millia
debant
fecit, q
tum est
tractũ
nos im
possen
in trie
tor ann
lio.

nio proximus fuit; hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis vnum, illum ipsum, qui naui istius ædificãdę publicè præfuit, qui à senatu peteret, vt Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime; quid putastiste impetraturum: quanti is à ciuibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas: verùm fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Hejum statuisse Mamertinos: * quantã putas auctoritatẽ laudationis eorum futuram, si in eum quẽ constet verum pro testimonio dixisse, pœnam * constituerentʃ tametsi quę est ista laudatio, cum laudator interrogatus lædat necesse est. Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Heius est laudator; læsit grauissimè. producam cæteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent quæ necesse erit * ingratis. Negent isti onerariam nauẽ maximã ædificatã esse Messanæ? negent, si possunt, negent ei naui faciundæ senatorẽ Mamertinum publicè præfuisse? vtinam negent. Sunt etiam cætera, * quæ malo integra reseruare; vt quam minimũ sit illis temporis ad meditandum confirmandumque periurium. hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare, si possint: neque possunt si velint: quibus tu priuatim iniurias plurimas contumeliasq; imposuisti: quo in oppido multas * familias in perpetuũ infames tuis stupris flagitijsq; fecisti. At publicè commodasti. non sine magno quidem reipub. prouinciæq; Siciliæ detrimento. Tritici modiũm LX. millia empta populo Romano dare debebant, & solebant. abs te solo remissum est. Resp. detrimentum fecit, quod per te imperij ius vna in ciuitate imminutum est. Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractũ est, sed translatum in Centuripinos, & Halesinos immunes populos: & hoc plus impositũ, quã ferre possent. Nauẽ imperare ex fœdere debuisti: remisisti in triennium militem nullum vnquam popposcisti per tot annos. fecisti item vti prædones solent: qui cum

communes hostes sint omnium, tamẽ aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam prẽda quos augeant: & eos maximè, qui habent oppidum, oportuno loco: quo sæpe adeundũ sit nauibus; nonnunquã etiam necessariò. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs antè Cilicum, atq; prædonũ: Lycij illam Græci homines incolebant, sed quod erat eiusmodi loco, atque ita projecta in altum, vt & exeuntes è Sicilia prædones sæpe ad eam necessario deuenirent; & cum ex hilce se locis reciperent, eodẽ deferrentur: asciuerunt illud sibi oppidum piratæ, primo cõmercio; deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat; etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis illius, qui consul fuit impedimenta retinuit. at cuius hominis? clarissimi, potentissimiq; qui tamen cum consul fuisset, condẽnatus est. * Ita? C. Cato duorum hominum clarissimorũ nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius: quo dãnato, tam cũ seuera iudicia fiebant, H.S. XVIII millibus lis æstimata est. huic Mamertini frati nõ fuerunt: qui maiorẽ sumptũ, quam quanti Catonis lis æstimata est, in Timarchidis prandium sæpe fecerunt. Verũ hæc ciuitas isti prædoni, ac piratæ Siculiensi Phaselis fuit. huc omnia undiq; deportabantur: apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositũ, ac reconditum: per istos quæ volebat, in nauẽ clam imponenda, occultè exponenda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiã mitteret, apud istos faciendã, ædificandamq; curauit. pro hisce rebus vacatio data est ab illo sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium per triennium soli non modo in Sicilia, verum, vt opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea nata sunt: hinc in conuiuium Sext. Cominium protrahi iussit; in quem scyphum de manu iacere conatus est:

quem

quem oberat ea gula de conuiuis in vinculis, atque in
carcere à Bibulo iussum hinc illa erui, in quam eiuem
Romanum iniecisse multis inspectantibus sufficiat; quam
non iussus esset ipse de se dicere? nisi apud eos, quibus
cum omnia facta sua, tum lautos conuiuas communicas-
ses? Laudatum etiam vos quemquam venire audetis?
qua auctoritate? vtrum quam apud senatorum ordi-
nem? an quam apud populum Romanum habere de-
betis? Equa ciuitas est, non modò in prouincijs nos-
tris, verùm in vllis nationibus, aut tam potens,
aut tam libera? aut etiam tam immanis, ac barbara
rex denique cuiusquis est, qui senatorem populi Roma-
ni ciuem domo non iniuriâ, qui honos non homini
solum habetur, sed primum populo Romano, cuius
beneficio nos in hunc ordinem venimus? deinde or-
dinis auctoritati, quæ nisi grauis erit apud socios, & exte-
ras nationes, vbi erit imperij nomen & dignitas?
Manet istuc mi me publicè non inuitarunt. me cum dico,
leue est. Senatore populi Romani si non inuitarunt,
honorem debitum detraxerunt, nõ homini, sed ordi-
ni. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & am-
plissima Cn. Pompeij Basilica, quo etiam si esset
inuitatus à vobis, tamen diuertisset, erat etiam Per-
cennionum, qui nunc item Pompeij sunt, domus ho-
nestissima, quo L. frater meus summa illorum volun-
tate diuertit. Senator populi Romani, quod in vobis
fuit, in vestro oppido iacuit, & pernoctauit in publi-
co, nulla hæc ciuitas vnquam alia commisit. Amicum
enim nostrum in iudicium vocabat tu, quid ego pri-
uatim negotij geram, interpretabere id minuendo
honore senatorio, vbi vero de capite quæretur, si quid
de vobis per eum eiusdem ordinis agetur, quis ordo à vobis ad-
huc solis contemptus est, in populi Rom. quidem, conspectu, quis vos, vbi vos commouistis? nec prius illam cru-
cem, quæ etiam nunc cluis Romani sanguine redun-
dat, quæ fixa est ad portum, vrbemq; vestram, reuel-
listis, neque in profundum abiecistis, locumque illum

omnem expiastis; quam Romam, atq; in horum conuentum adiretis. In Mamertinorum solo foederato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est: vestrae vrbs electa est, ad quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis Romani prius, quã quenquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis: item incolis vestris, ciuibus Rom. ostendere soletis; quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant ius ciuitatis, illo supplicio esse mactatum. Verum hæc emisse te dicis. Quid, illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, vt signa quid enim actum est? an literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit; minus clarũ putauit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. cum quæsissem numquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem; respondit, istum ad se misisse, vt sibi mitteret Agrigentum peripetasmata, quæsiui an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse prætori: misisse. rogaui peruenissent ne Agrigentum: dixit peruenisse, *quæsiui an domũ reuertissent: negauit adhuc reuertisse. risus populi atque admurmuratio omnino facta est. Hic tibi in mentem non venit, iubere, vt hæc quoque referret H.S.V L. mil. se tibi vendidisse, metuisti ne æs alienum tibi cresceret, si H.S.V L. millib. tibi constarent ea, quæ tu facilè posses vendere H.S.C C. millib. fuit tanti, mihi crede, haberes quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facilè cui velles tuam causam, & factũ probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? P Philarcho Centuripino homine locuplete, ac nobili phaleras pulcherrimè factas, quæ regis Hieronis fuisse dicuntur, vtrum tandẽ abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic à

Cen-

Centuripinis, sic à cæteris audiebam (non enim parti res erat clara) tam te has phaleras à Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles, ab Aristo Panormitano, quã tertias à Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarchus vendidisset, non ei posteaquam reus factus es, redditurum te promisisse quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei redddidisses, te minus * invidiæ habiturũ, rem nihilominus testatam futuram non reddidisti. dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, vt amici tui appellant, studiose cupisse te celare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere se se: apud alium * quoque eas habuisse depositas, neque inuenirentur: * tuam tantam fuisse sagacitatem, vt eas per illum ipsum inspiceres, vbi erant depositæ: tum se deprehensum negare non potuisse; ita à se inuito ablatas phaleras gratis. I am vt hæc omnia reperire ac persecutari solitus sis, iudices, est operæpretiũ cognoscere. Cybiratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorũ alterũ fingere opinor è cera solitum esse; alterum esse pictorem. hosce, opinor, Cybiræ, cum in suspicionem veni issent suis ciuibus, fanum expilasse Apollinis; veritos pœnam iudicij ac legis, domo profugisse. quod Verrem artificij sui cupidum cognouerant tum, cum iste, id, quod ex testibus didicistis, Cybiram cũ inanibus hygraphis venerat: domo * profugientes ad eum se exules, cum iste esset in Asia, contulerunt: habuit secum eos ab illo tẽpore, & in legationis prædis atq; furtis, multũ illorũ opera, cõsilioq; vsus est. ubi ista illi, quibus in * tabulis retulit sese Q. Tadius dedisse iussu istius, Græcis pictoribus. eos iam bene cognitos & re probatos secum in Siciliam duxit. Quò posteaquam venerunt; mirandum in modum canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, & perueſtigabant, vt vbi quidquid esset, aliqua ratione inuenirent, aliud minitando, aliud pollicendo; aliud per seruos, aliud per liberos: per amicum aliud,

aliud per inimicum inueniebant, quidquid illis placuerat, perdendum erat: nihil aliud optabant, quorum poscebant argentum, nisi vt Hieroni, & Tlepolemo displiceret. Vere, mehercule, hoc, iudices, dicā. mehercule Pamphilum Lilybæ: anum hospitē meum, & amicū, nobilem hominē, mihi narrare, cum iste à sese hydriā Boeti manu factam præclaro opere, & grandi pondere, per potestatem abstulisset, se fane tristem, & conturbatum domi reuertisse; quòd eas rei simili, quod sibi à patre, & à maioribus esset relictum, quo solitus esset vti ad festos dies, ad hospitum aduentum à se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius: iubet me scyphos sigillatos ad prætorem statim afferre. permotus sum, inquit: binos habebam: iubeo promi vtrosq;, ne quid plus mali nasceretur: & mecum ad prætoris domum ferri. eò cum venio, prætor quiescebat: fratres illi Cybiratæ inambulabant, qui simul vt me viderunt, vbi sunt Pamphili, inquiunt, scyphi? ostendo tristis: laudant: incipio queri, me nihil habiturum quod alicuius esset pretij, si etiam scyphi essent ablati. tum illi, vbi me conturbatum vident: quid vis nobis dare, isti abs te ne auferantur? ne multa, H.ˢ.c * e. me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum c. vocat interea prætor: scyphos poscit. tum illos cœpisse prætori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretij scyphos esse Pāphili: luteum negotium esse, non dignum, quod in suo argento Verres haberet. at ille, idem sibi videri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et, mehercule, ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebā esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. tum primum intellexi ad eam rem istos fratres Cybiratas fuisse, vt iste in furādo manibus suis; oculis illorum veteretur. At ita studiosus est huius præclaræ existimationis, vt putetur in hisce rebus intelligens esse:

vt nuper (videte hominis amentiam) posteaquam est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoq; esset, iudis Circensibus mane apud L. Sisennam virũ primarium, cum essent triclinia strata, argentumque expositum in ædibus, cum pro dignitate L. Sisennæ domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari vnumquodque otiosè, & considerare cœperit, mirari stultitiam alij, quod in ipso iudicio, eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret: alij amentiam; cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum * venire in mentem. pueri autem Sisennæ, credo qui audiuissent, quæ in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deiicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis paruis ex rebus coniecturam facere vniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiæ, qui reus lege, & reus cõperendinatus, re & opinione hominum pæne damnatus, tẽperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret: hunc in prouincia prætorem quisquam putabit à Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse? Verùm vti Lilybæum, vnde digressa est, oratio diuertatur, Diocles est Pamphili gener illius, à quo hydria ablata est, Popillius cognomine, ab hoc abaci vasa omnia vt exposita fuerant, abstulit. dicat se * emisse, etenim hic propter magnitudinem furti sunt, vt opinor, literæ factæ, iussit Timarchidem æstimare argentum, quo modo? quo qui vnquam tenuissimè in donatione histrionum æstimauit. Tametsi iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, & quæram, vtrum emeris, & quomodo, & quanti emeris: quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptũ, quid agenti in prouincia Siciliæ pararis, vnde quidque aut quanti emeris. quid sit? quanquam non debebam ego abs te has literas poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. verùm negas te

horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento; de reliquo videro. nec scriptum habeo, nec possum edere. Quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam etiam ante praeturam; multa ad villas tuas posita; apud amicos multa deposita; multa alijs data atque donata: tabulae nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici velit, relictum: fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coemisse; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. si quas tabulas confers, in his, quae habeas, quomodo habeas, scriptum non est. horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? Tu à M. Caelio equite Ro. lectissimo adolescente, quia voluisti vasa argentea Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurij promptissimi hominis, & experientis, & in primis gnatosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam & pulcherimam mensam citream à Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sulla eius Romanus factus est, omnibus scientibus Lilybaei abstulisti. Non tibi obijcio quod hominem dignissimum tuis moribus Apollonium Niconis filium Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti, ac depeculatus es. taceo. non enim putat ille sibi iniuriam factam: propterea quod homini iam perdito, & collo in laqueo inferenti, subueneristi, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es: gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: & abs te nihil rectius factum esse dico. à Lisone verò Lilybetano primo homine: apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certè esse non oportuit. At dices te emisse. scio R.S.M. ita opinor. scio inquam: proferam literas: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, à

quo

quo pecuniam grandem eripueras: ſcaphia cum emblematis Lilybęi vtrum empta eſſe dicis, an confiteris ereptaſ Sed quid ego iſtius in eiuſmodi rebus mediocres iniurias colligo: quæ tantummodo in furtis iſtius, & damnis eorum, à quibus auferebat, verſatæ eſſe videantur? accipite ſi valtis, iudices, rem eiuſmodi vt amentiam ſingularem, vt furorem iam, non cupiditatem eius perſpicere poſſitis. Melitenſis Diodorus eſt, qui apud vos antea teſtimonium dixit. is Lilybæi multos iam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quò ſe contulit, propter virtutem ſplendidus & gratioſus. de hoc Verri dicitur, habere eum pei bona toreumata: in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu ſummo artificio facta: quod iſte vbi audiuit, ſic cupiditate inflammatus eſt non ſolum inſpiciendi, verum etiam auferendi, vt Diodorum ad ſe vocaret ac poſceret. ille, qui illa non inuitus haberet, reſpondit ſe Lilybæi non habere: Melitæ apud quendam propinquum ſuum reliquiſſe. tum iſte continuo mittit hominescertos Melitam: ſcribit ad quoſdam Melitenſes, ea vaſa per quirant: rogat Diodorum, vt ad illum ſuum propinquum det literas. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus homo frugi, ac diligens, qui ſua ſeruare vellet, propinquo ſuo ſcribit, vt *ijs* qui à Verre veniſſent, reſponderet, illud argentũ ſe paucis illis diebus miſiſſe Lilybæum; ipſe interea recedit, abeſſe à domo pauliſper maluit, quam præſes illud optime factum argẽtum amittere. Quod vbi audiit iſte, vſq; eo eſt cõmotus, vt ſine vlla dubitatione inſanire omnibus, ac furere videretur. quia non poterat argentum eripere, ipſe à Diodoro erepta ſibi vaſa optime facta dicebat. minitari abſenti Diodoro, vociferari palam: lachrymas interdum vix tenere. Eriphalam accepimus in fabulis ea cupiditate, vt cum vidiſſet monile, vt opinor, ex auro & gemmis; pulchritudine eius incenſa ſalutẽ viri proderet: ſimilis iſtius

cupiditas. hoc etiam actior atque insanior; quod illa cupiebat id, quod viderat; huius libidines non solum oculis sed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia castra iam mouerat, & vasa collegerat. Homo, vt aliquo modo illũ in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem, si hęc ratio potius, quam amentia nominanda est: apponit de suis canibus quendam, qui dicat se Diodorum Melitensẽ rei capitalis reum velle facere. primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinore, verum etiam minimi errati suspicione remotissimum. deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen deferri. & tum primũ, opinor, istum absentis nomen recepisse. Res*clara Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neq; solum præsentes reos fieri, sed etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus circum patronos atq; hospites cursare: rẽ omnibus narrare. literę mittuntur isti à patre vehementes; ab amicis itẽ, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram esse, & inuidiosam: insanire hominem, periturum hoc vno crimine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat; primus annus erat prouinciæ: non, vt in Sthenio, iam refertus pecunia. itaq; furor eius paululum, non pudore, sed metu, ac timore repressus est. condemnare Diodorum non audet: absentem de reis eximit, Diodorus interea, prætore isto, prope triennium prouincia, domoq; caruit cæteri non solum Siculi, sed etiam ciues Romani hoc statuerãt: quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse quod quisquam putaret se, quod isti paulo magis placeret, conseruare, aut domi retinere posse. postea vero quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summè prouincia expectabat, Q. Arrium non succedere: statuerunt

se

sonibil tam clausum, neq; tam reconditum posse habere, quod nō istius cupiditati apertissimum, promptissimumq; esset. Tum iste ab equite Rom. splendido, & gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorē populi Romani & iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens hoc iocuit, iudices: omit enim, nō abstulit nollem dixisse; iactabit se & in his equitabit equuleis. Ego enim pecuniam solui credo, etiam tabulæ proferentur. Est tanti credo tabulas. dilue sanè crimen hoc Calidianum; dum ego tabulas aspicere possim. Veruntamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, vt etiam cum cæteris Siculis despoliaretur? si emeras, quid erat, quod firmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua voluntate vendiderat? tū porrò posses facere, vt Cn. Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna defensore tuo, tam familiariter vteretur, & cum cæteris familiaribus Sisennæ reddidisses? deinde non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed nō gratiosiori quam Cn. Calidius est, L. Cordio te argentum per Potamonem amicum tuum reddidisse, qui quidem cæterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmasses redditurum; posteaquam Cordius pro testimonio dixit, te sibi redididisse, finem reddendi fecisti; quod intellexisti te, præda de manibus amissa testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio equiti Romano per omnes prætores licuit argentum habere bene factum, licuit posse domesticis copijs, cum magistratum aut aliquem superiorem inuitasset; ornare & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui posceret: nemo tam impudens, qui postularet, vt venderet. Superbum est enim, iudices,

& non ferendum, dicere prætorē in prouincia hōgni honesto, locupleti, splendido, Vende mihi vasa cælata. hoc est enim dicere, nō es dignus tu, qui habeas quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. Tu dignior Verres, quam Calidius? qui, vt non conferam vitam, atq; existimationem tuam cum illius (neq; enim est conferenda) hoc ipsum conferam quo tu te fœpiorem fingis? quod H. S. LXXX. millia diuisoribus, vt prætor renuntiaret, dedisti? trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potiùs habere, quam te? Iactat se iamdudum de Calidio narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papyrio viro primario, locuplete, honestoq; equite Roma. thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendi poposcisses, anulso emblemate remisisse: vt intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiam, artificij cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papyrio fuit hæc abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autē, quam multa & quam præclara fuerint, credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copijs, magna artificia fuisse in ea insula. Nam domus erat ante istum prætorem nulla paulò locupletior, qua in domo hæc non essent, etiam si præterea nihil esset argenti; patella grandis, cum sigillis, ac simulachris deorū, patera, qua mulieres ad res diuinas vterentur, thuribulum. hæc autem omnia antiquo opere, & summo artificio facta: vt hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peræqua proportione cætera, sed quibus multa fortuna ademisset, tamē apud eos remansisse ea, quæ religio retinuisset. Dixi, iudices multa fuisse, fere apud Siculos omnes: ego quidem confirmo, nunc ne vnum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrū, quod prodigium in prouinciam misimus? nōne vobis id egisse videtur, vt non vnius libidinem, non

suos oculos, sed omnium * auarissimorum insanias, cũ Romã reuertisset, expleret? qui simulatque in oppidum quodpiam venerat; inmittebantur illi continuo Cybiratici canes, qui inuestigabant, & perscrutabantur omnia: si quod erat grande vas, & maius opus inuentum, læti auferebant. si minus eiusmodi quippiam uenari poterant; illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellę, pateræ, thuribula. Hic quos putatis detus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quæ forsitan vobis paruæ esse videantur sed magnũ & acerbum dolorem commouent, mulierculis præsertim, cum eripiuntur è manibus ea, quibus ad res diuinas vt consueuerunt, quæ à suis acceperunt, quæ in familia semper fuerunt. Hic nolite expectare dũ ego hoc crimen agam ostiatim, ab Aeschilo Tyndaritano istum pateram abstulisse, à Thrasone item Tyndaritano istum patellam, à Nymphodoro Agrigentino thuribulum. cum testes ex Sicilia dabo, quẽ vnlet eligat, quẽ ego interrogẽ de patellis, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem paulò locupletior expers huius iniuriæ reperietur. * quin cum in conuiuium venisset, si quidquam cælati aspexerat, manũ abstinere iudices, non poterat. Cn. Pompeius est, Philo, qui fuit Tyndaritanus. is cęnã isti dabat apud villã in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant: ille, ciuis Rom. quod erat, impunius id se facturũ putauit apposuit patellã in qua sigilla erant egregia, iste continuò vt vidit, non dubitauit illud insigne penatium, hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere. sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argentum sine vlla auaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cænabat apud eum. argentum * illi cæterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur: duo pocula non magna, verun-

tamē cum emblematis, hic quasi festiuum decorum, ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidem conuiuis inspectantibus, emblemata auellenda curauit. Neq; ego, nunc istius facta omnia enumerare conpit, neq; opus est, nec fieri ullo modo potest, tantumodo vniuscuiusq; de varia improbitate generis iudicia apud vos, & exempla profero. neque enim ita fuit in his rebus, tanquam rationem aliquando esset redditurus: sed prorsus ita, quasi aut reus nunquam esset futurus; aut quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium esset ventutus: qui hæc, quæ dico iam non occulte, non per amicos, neque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio & potestate. Catinam cum venisset, oppidum locuplet, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se Prouorū, hoc est, summum magistratum vocari iubet: ei palam imperat, vt omne argentum, quod apud quemq; esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se afferendum. Philarchum Centuripinum primarium hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem intatum dicere audistis, sibi istum, negotium dedisse, atque imperauisse, vt Centuripis in ciuitate totius Siciliæ modo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quē testē audistis, Syracusas deportata sunt. Illa verò optima, quod cum Haluntium venisset præter laboriosus, & diligens, ipse in oppidum accedere noluit, quod erat difficili ascensu, atque arduo: Archagathum Haluntinum, hominē non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem vocari iussit. ei negotium dedit, vt quidquid Haluntij esset argenti celati, aut si quid etiā Corinthiorū, id omne statim adimere ex oppido deportaretur. Ascendit in oppidum Archagathus homo nobilis. quia suis & amari, & diligi vellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto, prouinciam datam: nec quid faceret, habebat. pronunciat quid

sibi

sibi imperatũ esset: iubet omnes proferre, quę haberent: metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat. quem concursum factum in oppido putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent, equum Troianum introductum, vrbem captam esse dicerent; efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, reuelli claustra. Quid enim putatis? scuta siquando conquirentur à priuatis in bello, ac tumultu; tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferentur, Cybiratæ fratres vocantur, pauca improbant: quæ probarant, ijs crustæ, aut emblemata detrahuntur Hic Haluntini excussis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt. Quid vnquã, iudices, huiusmodi euerriculum vlla in prouincia fuit? auertere aliquid de publico quàm obscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid de priuato nõnunquã occultè auferebant; & illi tamen condenabantur. & si quęritis, vt* ipse de me detrahã: illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominũ furta odore, aut aliquo leuiter presso vestigio persequebãtur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigijs inuenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui prætersens lectica paulisper deposita, non per præstigias, sed palam per potestatem, vno imperio, ostiatim totum oppidum compilarit? At tamẽ, vt possit se dicere emisse, Archagatho imperat, vt aliquid illis, quorum argentum fuerat,* nummorum dicis causa daret. inuenit Archagahtus paucos qui vellent accipere: his debet eos nummos tamẽ iste Archagatho non reddidit. voluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. atque

hac tota de re audistis Archagathi & Lentuli testimonium. Et ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coarctuare voluisse; videte quanti vos, quanti existimationem populi Rom. quanti leges & iudicia, quanti testes Siculos, negotiator esque fecerit. postea quam tantam multitudinem collegerat emblematum, vt ne vnum quidé cuiquam reliquisset: instituit officinam Syracusis in regiam maximā, palam artifices omnes, cælatores, ac vascularios conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eò conduxit magnam hominū multitudinē. menses octo continuos opus his non defuit, cum vas nullū fieret, niſi aureum. tum illa, ex patellis, & thuribulis, quæ vellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, vt ea ad illam rem nata esse diceres; ipse tamen prætor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. Hæc ego iudices, non auderem proferre, ni vererer ne fortè plura de isto abalijs in sermone, quàm à me in iudicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio, tunica pulla non audierit? quē voles de conuentu Syracusanorum virū bonū nominato. producam. nemo erit, quin hoc se aut vidisse, aut audisse dicat. O tempora, ô mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum iudices, quàm* multi qui L. Pisonem cognouerunt, huius L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. is cum esset in Hispania prætor, qua in prouincia occisus est; nescio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus est, & comminutus. cum vellet sibi annulū facere; aurificem iussit vocari in forō, ad sellam, Cordubæ, & ei palam appendit aurum. hominem in foro cellam iubet ponere, & facere annulum omnibus præsentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentē. hactenus reprehendat, si quis volet: nihil amplius. verum fuit ei

con-

concedendum,filius enim L.Piſonis erat eius,qui primus de pecunijs repetundis legem tulit.Ridiculũ eſt nunc de Verre me dicere,cũ de Piſone frugi dixerim. veruntamẽ quantum interſit, videte. iſte cum aliquot abacorũ faceret vaſa aurea, non laborauit,* quid nõ modo in Sicilia, verum etiam Romę in iudicio*audiret: ille in auri ſemiuncia totã Hiſpaniam ſcire voluit, vnde prætori annulus fieret. nimirum vt hic nomen ſuum comprobauit, ſic ille cognomen. Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria conſequi,aut oratione complecti:genera ipſa cupio breuiter attingere: vt hic modo me commonuit Piſonis annulus, quod totũ effluxerat. Quàm multis iſtum putatis hominibus honeſtis,de digitis annulos aureos abſtuliſſe nunquã dubitauit,quotieſcũcq; alicuius aut gẽma,aut annulo delectatus eſt.Incredibilẽ rẽ dicã,ſed tã claram,vt ipſum negaturum nõ arbitrer. Cum Valentio eius interpreti epiſtola Agrigento allata eſſet;caſu ſignum iſte animaduertit in cretula:placuit ei:exquiſiuit,vnde eſſet epiſtola: reſpondit Agrigẽto.iſte literas ad quos ſolebat, miſit, vt is annulus ad ſe primo quoq;tẽpore afferretur.ita literis iſtius patris familias L.Titio cuidã ciui Rom. annulus de digito detractus eſt.Illa vero eius cupiditas incredibilis eſt. nam vt in ſingula conclauia,quæ iſte non modo Romæ,ſed omnibus in villis habet,tricenos lectos optimè ſtratos cũ cæteris ornamẽtis cõuiuij quæreret,nimiũ multa cõparare videretur; nulla domus in Sicilia locuples fuit, vbi iſte non textrinam inſtituerit. Mulier eſt Segeſtana perdiues,&nobilis Lamia nomine;per trienniũ iſti plena domo telarum, ſtragulam veſtem confecit, nihil niſi conchylio tinctum.Attalus homo pecunioſus *nec de vulgo Lilybęi,Critolas Ennæ,Syracuſis Aeſchrio,Cleomenes,Theomnaſtus.Pelori Archonides, Megiſtus.vox me citius defecerit,quàm nomina.Ipſa dabat purpuram tantũ: amici operas credo.iam enim nõ libet omnia criminari.quaſi vero hoc mihi nõ ſatis

sit ad crimen,habuisse tã multũ quod daret, voluisse deportare tam multa:hoc deniq; quod concedit,amicorũ operis esse in huiusce modi rebus vsum.Iam vero lectos æratos,& candelabra ænea, num cui præter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis tenebat:credo. sed tantũ vos certiores, iudices,facio quid iste in prouincia prætor egerit;ne cui forte nimiũ negligens fuisse videatur,neq; se satis,cum potestate habuerit,instruxisse & ornasse.Venio nunc nõ iam ad furtum,non ad auaritiã,nõ ad cupiditatẽ,sed ad eius modi facinus,in quo omnia nefaria cõtineri mihi atq; inesse videantur: in quo dij immortales violati,existimatio atq; auctoritas nominis populi Ro. imminuta, hospitium spoliatum,ac proditũ, abalienati scelere istius à nobis omnes reges amicissimi, nationesq; quæ in eorũ regno,ac ditione sunt.Nam reges Syriæ, regis Antiochi filios pueros sciris Romæ nuper fuisse: qui venerant nõ propter Syriæ regnum (nam id sine cõtrouersia obtinebant,vt à patre,& à maioribus acceperant)sed regnum Aegypti ad se,& ad Selenem matrẽ suam pertinere arbitrabantur.hi postquã tẽporibus populi Ro.exclusi per senatum agere, quæ voluerant non potuerunt, in Syriã in regnũ patriũ profecti sunt.eorũ alter,qui Antiochus vocatur,iter per Siciliã facere voluit,itaq; isto prætore venit Syracusas. hic Verres hæreditatẽ sibi venisse arbitratus est,quod in eius regnũ, ac manus venerat is, quẽ iste & audierat multa secum præclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis largè,hæc ad vsũ domesticũ,vim olei,quod visum erat:etiam tritici,quod satis esset, de his decumis. deinde ipsum regẽ ad cænã vocauit. exornat amplè,magnificeq; tricliniũ,exponit ea quibus abundabat,plurima ac pulcherrima vasa argẽtea,nã que hęc aurea nondum fecerat.omnibus curat rebus instructis, & paratum vt sit conuiuium, Quid multa? Rex ita discessit, vt & istum copiosè ornatum, & se honorificè acceptum arbitraretur. vocat ad cænam

deinde

deinde ipse prętorē: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro; quæ vt mos est regius, & maxime in Syria, gēmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex vna gēma pergrandi, trulla excauata *cum manubrio aureo: de qua credo, satis idoneū, satis graué testē Q. Minuciū dicere audistis: iste vnumquodq; vas in manus sumere, mirari. Rex gaudere prætori populi Ro. satis iucundū, & græcum illud esse conuiuium. poste aquā inde discessum est, cogitare iste, nihil aliud, quā id, quod res ipsa declarauit, quē admodum regē ex prouincia spoliatū, expilatumq; dimitteret. mittit rogatū vasa ea, quæ pulcherrima apud illū viderat: ait se suis cælatoribus velle ostēdere. Rex qui istum nō nosset, sine vlla suspicione libentissime dedit. mittit etiā trullam gemmeam rogatū: velle eam se diligētius cōsiderare. ea quoq; ei mittitur. Nunc reliquū, iudices, attendite, de quo & vos audistis, & populus Ro. nō nunc primū audiet, & in exteris nationibus vsq; ad vltimas terras peruagatū est. Candelabrū è gēmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romā cū attulissent, vt in Capitolio ponerent, quòd nondū etiam perfectum tēplum offenderant, neq; ponere, neq; vulgo ostendere, ac proferre voluerunt; vt & magnificentius videretur, cum suo tēpore in cella Iouis opt. max ponerētur, & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atq; integra peruenireț. statuerunt id secum in Syriā reportare: vt cum audissent simulachrum Iouis opt. max. dedicatum, legatos mitterent, qui cū cæteris rebus illud quoq; eximiū, atq; pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. peruenit res ad istius aures nescio quomodo, nam rex id celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut suspicaretur; sed ne vt multi illud ante perciperent oculis, quàm populus Rom. Iste petit à Rege, & eum pluribus verbis rogat, vti ad se mittat: se pere se dicit inspicere, neque e alijs videndi potestatem esse facturum.

Antiochus,qui animo & puerili esset, & regio, nihil de istius improbitate suspicatus est : imperat suis, vt id in prætorium inuolutum quàm occultissime deferrent,quo posteaquam attulerunt; inuolucrisque reiectis constituerunt : iste clamare cœpit, dignam rem esse regno Syriæ, dignam regio munere,dignam Capitolio.Etenim erat eo splendore,qui ex clarissimis,& plurimis gemis esse debebat : ea varietate operum,vt ars certare videretur cum copia : ea magnitudine,vt intelligi posset,non ad hominum apparatum, sed ad amplissimi templi * ornamentum esse factum. quod cum satis iam perspexisse videretur; tollere incipiunt,vt referrent.iste ait, se velle illud etiam, atque etiam considerare;nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere,& candelabrum relinquere.sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. Rex primo nihil metuere,nihil suspicari.dies vnus,alter,plures:non referri.tum mittit rex ad istũ,si sibi videatur,vt reddat. iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi videri. mittit iterum: non redditur. ipse hominem appellat: rogat,vt reddat. Os hominis,insignemq; impudentiam cognoscite. quod sciret, quodque ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum,quod Ioui optimo maximo,quod populo Romano seruari videret,id sibi vt donaret,rogare,& vehementer petere cœpit. Cum ille se & religione Iouis Capitolini,& hominum existimatione impediri diceret;quod multæ nationes testes essent istius operis,ac muneris:iste homini minari acerrime cœpit.Vbi videt eum nihilo magis minis,quam precibus permoueri; repente hominem de prouincia iubet ante noctem * discedere: ait se comperisse,ex eius regno piratas in Siciliam esse venturos.Rex maximo conuentu Syracusis,in foro,cùne quis forte me in crimine obscuro versari atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur) in foro inquam Syracusis flens,deos hominesq;contestans,clamare cœpit,candelabrum factum è gemmis, quod in

Capi-

Capitolium missurus esset, quo in templo clarissimo, populo Ro. monumentum suæ societatis, amicitiæq; esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse; de cæteris operibus ex auro & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse, & indignum. id etsi antea iam mente & cogitatione sua, fratrisq; sui consecratum esset; tamen tum se in illo cõuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Ioui optimo maximo, testemque ipsum Iouẽ suę volũtatis ac religionis adhibere. Quę vox, quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omniũ nostrũm bienniũ fere comitatu regio, atque ornatu fuisset, is, cum amicus, & socius populi Ro. esset, amicissimo patre, auo, maioribus, antiquissimis, & clarissimis, regibus, opulentissimo & maximo regno præceps è prouincia populi Ro. exturbatus est. quẽ admodum hoc accepturas nationes exteras? quem admodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in vltimas terras peruenturam putasti, cum audierint à prætore populi Rom. in prouincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Rom. atq; amicum? Nomen vestrum populiq; Rom. odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia & cupiditate pererebuerit; non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. Multi reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes, habẽt profecto in animo Capitoliũ sic ornare vt templi dignitas, imperijq; nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono, grauiter vos tulisse: grata fore vobis populoq; Rom. sua studia, ac dona arbitrabuntur. sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse, audierint; nõ erunt tam amentes vt operam, curã,

pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pulchertimoq; monumento: non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo senatus populique Rom. beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi hæc cura suscipienda, tibi hæc opera sumenda est, vt capitolium, quomodo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quàm fuit: vt illa flamma diuinitus exitisse videatur, non quæ deleret Iouis optimi maximi templum, sed quæ præclarius magnificentiusq; deposceret. Audisti Q. Minutium Rufum dicere, domi suæ diuersatum esse Antiochum regem Syracusis: se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. audisti, & audies omnes è conuentu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Ioui optimo max. dicatum esse à rege Antiocho, & cõsecratum. Si iudex nõ esses, & hæc ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere, & agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas; qui apud alium iudicem multo acrior, quàm ego sum, actor, accusatorque esse deberes. Vobis autem, iudices quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri potest? Verrine habebit domi suæ candelabrum Iouis optimi maximi gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere, atq; illustrari Iouis optimi maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conuiuijs constituetur, quæ domesticis stupris flagitijsque flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum cæteris Chelidonis hæreditarijs ornamentis Capitolij ornamenta ponentur? quid huic sacri vnquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium veniat, vbi ne precari quidem Iouem optimum maximum, atque ab eo auxilium petere more

omnium

omnium possitsâ quo etiam dij immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetendas est cõstitutum. Miramur Athenis Mineruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciaq; violatos, qui à Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecunijs ornant ornaturique sunt, id C. Verres à regibus ornari non est passus. itaque hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, vt ab isto non solum hominibus, verum etiam dijs immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente à Troia atq; in hæc loca veniente, conditũ esse demonstrant. itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia verum etiam cognatione se cum populo Ro coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cùm illa ciuitas cum Pœnis suo nomine ac sua sponte bellaret, à Carthaginensibus vi captum, atque deletũ est; omniaq; quę ornamento vrbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. Est apud Segestanos ex ære simulachrũ Dianæ, cum summa atque antiquissima præditũ religione: tum singulari opere, artificioq; perfectum. Hoc translatum Carthaginem locum tantum, hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conseruabat, nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissimè colerent, videbatur. aliquot sæculis post, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua victoria (videte hominis virtutem & diligentiam, vt & domesticis præclarissimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) cõuocatis Siculis omnibus, quod diutissime sæpissimeq; Siciliam vexatam à Carthaginiensibus cognouerat, iubet omnia conquiri; pollicetur sibi magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus

quæ cuiusque fuissent, restituerent. tum illa, quæ quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita, tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium Tyrannorum Phalaris habuisse dicitur; quò viuos supplicij causa demittere homines, & subijcere flammam solebat. quem taurem Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, æquum esse illos cogitare, vtrum esset Siculis vtilius, suisne seruire, an populo Romano obtemperare: cum idem monumentum & domesticæ crudelitatis, & nostræ mansuetudinis haberent. Illo tempore Segestanis maxima cum cura hæc ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione ciuium, & lætitia reponitur. hæc erat posita Segestæ, sane excelsa in basi: in qua grandibus literis P. Africani nomen erat incisum, eumq; Carthagine capta, restituisse perscriptum. colebatur à ciuibus: ab omnibus aduenis visebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum, & excelsum signũ cum stola; veruntamen inerat, in illa magnitudine ætas atq; habitus virginalis. sagittæ pendebant ab humero. sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentẽ facẽ præferebat. Hãc cum iste sacrorum omnium hostis, religionumque prædo vidisset: quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atq; amentia cœpit. Imperat magistratibus iste, vt eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum; illi vero dicere, id sibi nefas esse, seq; cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi interdũ nomen Africani: donum populi Ro. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere: quod imperator clarissimus, vbe hostium capta, monumentum victoriæ populi Romani esse voluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam

etiam multo vehementius instaret quotidie: res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur. Itaq; illo tempore ac primo istius aduentu pernegatur: postea quidquid erat oneris in nautis, remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis præter cæteros imponebat, aliquanto amplius, quam ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat: optimum & nobilissimum quemque ad se accersebat: circum omnia prouincię fora rapiebat: sigillatim vnicuique calamitati fore se denuntiabat, *vniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitatem minabatur. itaque aliquando multis malis, magnoque metu victi Segestani, prætoris imperio parendum esse decreuerunt. Magno cum luctu & gemitu totius ciuitatis, multis cum lacrymis & lamentatione virorum, mulierumq; omnium, simulachrum Dianę tollendum locatur. Videte quanta religione fuerit. apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neq; liberum, neq; seruum, neque ciuem, neq; peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdā Lilybæo scitote aduocatos esse operarios. hi deniq; illud, ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. quod cum ex oppido* exportaretur quem conuentum mulierum factum esse arbitraminiſ quem fletum maiorum natuſquorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Carthagine reuecta, victoriam populi Ro. re litu suo nuntiasset. quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Ro. vir clarissimus deos patrios reportabat Segestanis, ex vrbe hostium recuperatos: nunc ex vrbe sociorum prætor eiusdem populi turpissimus, atq; impurissimus eosdē illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestanas matronas & virgines conuenisse, cū Diana exportaretur ex oppido, vnxisse vnguētis, cōplesse coronis, & floribus, thure, odoribusq; incēsis vsq; ad agri fines prosecutas es-

ſes? Hanc tu tantam religionē, ſi tum in imperio propter cupiditatem, atq; audaciam non pertimeſcebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorreſcis? Quem tibi aut hominem, inuitis dijs immortalibus, aut vero deum tantis eorum religionibus violatis, auxiliō futurū putas? tibi illa Diana in pace, atq; in otio religionem nullā attulit? quæ cū duas vrbes, in quibus locata fuerat, captas incēſaſq; vidiſſet, bis ex dnorum bellorū flamma ferroq; ſeruata eſt; quę Carthaginēſium victoria loco mutato, religionem tamen non amiſit P. Africani virtute religionem ſimul cum loco recuperauit. Quo quidem ſcelere ſuſcepto, cum inanis eſſet baſis & in ea P. Africani nomen inciſum, res indigna atq; intoleranda videbatur omnibus, non ſolum religiones eſſe violatas, verum etiam P. Africani viri fortiſſimi rerum geſtarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriæ C. Verrē ſuſtuliſſe. Quod cum iſti renunciaretur de baſi ac literis; exiſtimauit homines in obliuionem totius negotij eſſe venturos, ſi etiam baſim, tanquam indicē ſui ſceleris ſuſtuliſſet. itaque tollendam iſtius imperio locauerunt, quæ vobis locatio ex publicis Segeſtanorum literis priore actione recitata eſt. Te nunc, P. Scipio, te, inquam lectiſſimum, ornatiſſimumque adoleſcentem appello: abs te officium tuum debitum generi, & nomini requiro, & flagito. Cur pro iſto, qui laudem honoremq; familiæ veſtræ depeculatus eſt, pugnas? cur eum defenſum eſſe vis? cur ego tuas partes ſuſcipio? cur tuū* onus ſuſtineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit? P. Scipio eum, qui illa ſuſtulit, defendit? cum mos à maioribus traditus ſit, vt monumenta maiorum ſuorum ita quiſq; defendat, vt ea ne ornari quidem nomine alieno ſinat; tu iſti aderis, qui non* obtruſit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, ſed funditus ſuſtulit ac deleuit? quiſnā igitur per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam, mortui? quis monumenta, atque indicia virtutis, ſi

tu

tu ea * relinquis,ac deseris? neque solum spoliata il a patiere,sed etiam eorum spoliatorem,vexatoremque defensses? adsunt Segestani clientes tui, socij populi Romani atque amici: certiorem te faciunt P.Africanum,Carthagine deleta, simulachrum Dianæ maioribus suis restituisse: idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenque omnium P.Scipionis delendum,tollendumq; curasse: orant te,atq; obsecrant,vt sibi religionem,generi tuo laudem,gloriamq;restituas:vt,quod ex vrbe hostium per P.Africanum recuperatum,id per te ex prædonis dono conseruare possint. Quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi, vt te, ac fidem tuam implorent? adsunt,& implorant.potes domestice laudis amplitudinẽ,Scipio,tueri, potes:omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non præcerpo fructum officij tui:non alienam mihi laudẽ appeto:non est pudoris mei, P. Sipione florentissimo adolescente viuo & incolumi, me propugnatorẽ monumentorum P. Scipionis defensoremque profiteri, quam ob rem si suscipis domesticæ laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam lætari,P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, vt eius honos ab ijs, qui ex eadem familia sint,defendatur,neque vllum aduentitium requiratur auxilium, sin istius amicitia te impediet: si hoc,quod abs te postulo, minus ad officium tuũ pertinere arbitrabere:succedam ego vicarius tuo muneri.& suscipiã partes,quas alienas esse arbitrabar:* vt ista præclara nobilitas desinat queri,populum Romanum hominibus nouis atq;industrijs libenter honores mandare semperq; mandasse. non est querendum in ea ciuitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat,virtutem plurimum posse.Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui virtute, ac nomine, talis ille vir fuit, ita de populo Rom. meri-

tus est, vt non vni familiæ, sed vniuersæ ciuitati, commendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod eius ciuitatis sum, quã ille amplã: illustrẽ, clarãque reddidit: præcipue quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit. equitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum, quæ cognatio studiorum & artium propemodum non minus est coniuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: causam Siculorum, quam fuscepi relinquo: iudicium de pecunijs repetundis, ne sit hoc tempore: Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen inuictissimi imperatoris incidatur: signum pulcherrimum * Carthagine captũ reponatur. hęc abs te non Siculorũ defensor, nõ tuus accusator, non Segestani postulant, sed is, qui laudem, gloriamq; P. Africani tuendam, conseruandamq; suscepit. Nam vereor, ne hoc officium meum P. Seruilio iudici nõ probẽ, qui cum res maximas gesserit, monumentaq; suarum rerum maxima constituar, atque in his elaboret: profecto volet hæc non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus, & bonis ciuibus defendẽda, nõ spolianda improbis tradere. Non vereor ne tibi Q. Catule displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum, clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorũ, & putare omnes bonos alienæ glorię defensionẽ ad officium suum pertinere. Equidem cæteris istius furtis, atq; flagitijs ita moueor, vt ea reprehenda tantum putem: hic verò tanto dolore afficior, vt nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum suam plenam stupri, plenam flagitij, plenã dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimiq; viri monumentum, Dianæ simulachrum virginis in ea domo collocabit, in qua semper meretricum, lenonumq; flagitia versantur? At hoc solum Africani monumentũ violasti, quid?

Tyndaritanis nō eiusdem Scipionis beneficio posi-
tum simulachrum Mercurij pulcherrimè factū sustu-
listi? at quemadmodum dij immortales! quam auda-
ter, quam libidinosè, quam impudenter? audistis nu-
per dicere legatos Tyndaritanos, homines honestis-
simos, ac principes ciuitatis: Mercurium, qui sacris
anniuersarijs apud eos, ac summa religione coleretur,
quē P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis nō
solum suę victotię, sed etiam illorum fidei, *societatis
monumentū, atq; indicium dedisset, huius vi, scelere,
imperioq; esse sublatum, qui, vt primùm in illud oppi-
dum venit, statim, tanquam ita fieri non solum opor-
teret, sed etiam necesse esset; tanquam hoc senatus
mandasset, populusq; Romanus iussisset; ita continuò
signum vt demolirentur, & Messanā deportarent, im-
perauit. Quod cum illis, qui aderant, indignū, qui au-
diebant, incredibile videretur: non est ab isto primo
illo aduentu perseueratū. discedēs mandat Proagoro
Sopatro, cuius verba audistis, vt demoliatur: cū recu-
saret, vehemēter minatur. ita tum ex illo oppido pro-
ficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: vehe-
menter vndiq; reclamatur. ne multa: iterum iste ali-
quanto post ad illos venit: quærit continuò de signo.
respondetur ei, senatum non permittere; pœnam ca-
pitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigis-
set, simul religio commemoratur. tum iste, Quam mi-
hi religionem narras? quam pœnam? quem sena-
tum? viuum te non relinquam: moriere virgis, nisi
signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum de-
fert istius cupiditatem; minasq; demonstrat. Senatus
Sopatro responsum nullum dat; sed commotus, per-
turbatusque discedit. ille prætoris accersitus nuntio;
rem demonstrat: negat vllo modo fieri posse. Atque
hæc (nihil enim prætermittendum de istius impu-
dentia videtur) agebantur in conuentu palām, de sel-
la, ac de loco superiore. erat hiems summa, tempe-
stas, vt ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida,

imber maximus: cum iste imperat lictoribus vt Sapatrum de porticu in qua ipse sedebat, præcipitem in forũ deijciant, nudũq; constituant. vix erat hoc planè etiam imperatum, cum illum spoliatum, stipatumq; lictoribus videres. omnes ideo putabant, vt miser atq; innocens virgis cæderetur. fefellit hæc omnes opinio, virgis iste cæderet sine causa socium populi Romani atque amicum? non vsque eo est improbus: non omnia sunt in eo vno vitia: nunquam fuit crudelis, leniter hominem, clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuæ, sicuti ferè cęteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaq; prouincia recentissima erant, & maxima: in ea Sopatrum hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu prędictum, diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu sit affectus venire in mentẽ necesse est omnibus; cum esset vinctus, nudus, in * aere, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriæ crudelitatique fiebat, donec populus, atque vniuersa multitudo atrocitate rei, misericordiaque commota, senatum clamore coegit, vt ei simulachrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fore, vt ipsi sese dij immortales vlciscerentur: hominem intereà perire innocentem non oportere. tum frequens senatus ad istum venit, pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam pene obriguisset, vix viuus aufertur. Non possum dispositè istum accusare, si cupiam, opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari Vnũ hoc crimen videtur esse, & à me pro vno ponitur: de Mercurio Tyndaritano plura sunt: sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim nescio; est pecuniarum captarum, quod signum à socijs pecuniæ magnæ sustulit: est peculatus, quod publicè populi Rom. signum de pręda hostium captum, positum imperatoris, nostri nomine, non dubitauit auferre: est maiestatis quod imperij nostri gloriam, rerumque gestarum mo-

numenta euertere atq; asportare ausus est: est celeris, quod religiones maximas violauit: est crudelitatis quod in hominem innocentem, in socium nostrum, atque amicum, nouum ac singulare supplicij genus excogitauit. Illud verò quid sit iam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat? quid tũ? quid id spectat? verum ea res ad opẽ an ad calamitatẽ clientũ atq; hospitum valere debeat? an vt hoc ostenderes, contra vim tuã in patronis præsidij nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi præsentis imperio maiorem esse vim, quam in bonorum absentum patrocinio? an verò ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti? itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam virtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ, traducere ad te, auferre à certissimis, antiquissimisque patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed vnius tenuissimi Siculi clientelam, tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi habuerant, supplicia quærebas? Quid posteà? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an verò id quod accidit Nam Tyndaritani statuam illius quam sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni iusserat, deturbauerunt simulac successum isti audierunt. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, vt cuius ad statuam Siculi te prætore alligabantur, eius religioni te eundem victum, astrictumque dedamus. Ac primo, iudices, hoc signum Mercurij dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello huic Aescernino vẽdidisse: atq; hoc sua causa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum, quod mihi nunquam verisimile

visum est, adolescentem illo loco natum, patronũ Siciliæ, nomen suum isti ad translationem criminis cõmodaturum. veruntamen ita res mihi tota *prouisa, atq; præcauta est, vti si maximè esset inuentus, qui in se suscipere istius culpam, crimenq; cuperet; tamen is proficere nihil posset; eos enim testes deduxi, & eas literas deportaui, vt de istius facto dubium nemini esse posset. publicæ literæ sunt, deportatum esse Mercurium Messanũ sumptu publico. dicunt, quanti: præfuisse huic negotio publicè legatum Poleam. Quid is? vbi est? præsto est: testis est. Proagori Sopatri iussu, quis est hic? qui ad statuam astrictus est. quid is? vbi est? testis est, vidistis hominem, & verba eius audistis, demoliendum curauit Democritus Gymnasiarchus, quod is ei loco præerat, quid? hoc nos dicimus? immo verò ipse præsens: Romę nuper ipsum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurũ, si eius rei testificatio tolleretur, eaurumq; esset, eos testimonium non esse dicturos. dixit hoc apud vos Zosippus, & Hismenias homines nobilissimi, & principes Tyndaritanæ ciuitatis. Quid Agrigento? nonne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimũ, cuius in femine literulis minutis argenteis nomẽ Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti? quod iste, iudices, cum clàm fecisset; cũ ad suũ scelus illud, furtumq; nefarios quosdam homines, improbos duces, atque adiutores adhibuisset: vehementer cõmota ciuitas est. vno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum vrbis, indicium victorię, testimonium societatis requirebant. itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erant, præcipitur, & negotiũ datur quæ floribus, & ædilibus, vt noctu vigilias agerent ad ædes sacras. etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinẽ illorum hominum, atq; virtutẽ, & quod ciues Romani viri fortes ac strenui, & honesti permulti in illo oppido, coniunctissimo animo cum ipsis

Agrigentinis viuunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quæ placebant. Herculis tẽplum est apud Agrigentinos, non longe à foro, sane sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex ære simulachrum ipsius Herculis: quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulchrius (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi) vsq; eo, iudices vt * rictum eius, ac mentũ paulo sit attritius, quod in precibus, & gratulationibus nõ solum id venerari, verum etiã osculari solent. Ad hoc tẽplum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente nocte intẽpesta seruorum armatorum fit cõcursus, atq; impetus. clamor à vigilibus, faniq; custodibus tollitur. qui primo cum obsistere ac defendere conarẽtur, male multati clauis, ac fustibus repelluntur. postea conuulsis repagulis effractisq; valuis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota vrbe peretrebuit, expugnari deos patrios, non hostium* aduentu neque repentino prædonum impetu, sed ex domo atq; cohorte prætoria manum fugitiuorum instructam armatamq; venisse. nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumq; quod cuique * fors offerebat, arripuerit; itaq; breui tempore ad fanũ ex vrbe tota cõcurritur. Hora * amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebãtur: illud interea nulla lababat ex parte, cum alij vectibus subiectis conarentur cõmouere: alij deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio. dant sese in fugam istius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum prædonem religionum reuerterentur. Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete & commode dicant: velut in hac re: aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Eriman-

thium referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea viri fortes & fideles sed nequaquam ex tam ampla, neq; tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur: fanū eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chrysæ est simulachrum præclarè factum è marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionē non ausus est. Tlepolemo dat, Hieroniq; negotium. Illi noctu facta manu, armatiq; veniunt: fores ædis effringunt: æditimū,* custodeiq; maturè sentiunt: signum quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur fugaturq; Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysę præter vnū perparuulum signum ex ære, de siderātum est. Manis magnæ fanum apud Enguinos est (iam enim mihinō modò breuiter de vnoquoq; dicendum est, sed etiam prætereunda videntur esse permulta, vt ad maiora istius, & illustriora in hoc genere furta, & scelera veniamus) in hoc fano loricas, galeasq; æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasque grandes simili in genere, atq; eadē arte perfectas, idē ille P. Scipio vir omnibus rebus præcellentissimus posuerat, & suū nomē inscripserat. Quid iam de isto plura dicam aut querar? omnia illa, iudices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, præter vestigia violatæ religionis, nomenque P. Scipionis reliquit. hostium spolia, monumenta imperatorū, decora atq; ornamenta fanorū posthac his, præclaris his nominibus amissis, in instrumēto, ac supellectili C Verris numerabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthijs delectaris? tu illius æris tēperatione, tu operū lineamenta solertissime perspicis? hæc Scipio ille nō intelligebat, homo doctissimus, atq; humanissimus? tu sine vlla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis, intelligis, & iudicas? vide ne ille nō solum temperantia, sed etiam intelligentia te atq;

flos

istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco existimabat ea, non ad hominum luxuriē, sed ad ornatum fanorū atque oppidorum esse facta: vt posteris nostris monumenta religiosa esse videantur. Audite etiam singularē eius, iudices, cupiditatē, audaciam, amentiam, in his præsertim sacris polluendis, quę non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses eadem religione, qua Romæ, qua in cæteris locis, qua prope in toto orbe terrarum; in eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est viris: sacra per mulieres ac virgines confici solent. hoc signum noctu clàm istius serui, ex illo religiosissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postrid. è sacerdotes Cereris atque illius fani * antistitæ maiores natu, probatæ ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. tum iste permotus illa atrocitate negotij, vt à se sceleris istius suspicio remoueretur, dat hospiti suo cuidam negotium, vt aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet, daretq; operam, vt is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex his quæritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatū. respondent illæ, prætoris in illo loco seruos esse viros, res quę esset anteà non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse cœpit, iurat in consiliū: seruus ille innocens omnibus sententijs absoluitur: quo facilius vos hūc omnibus sententijs condemnare posletis. Quid enim postulas Verres? quid speras? quid * spectas? quem tibi aut deo-

rum, aut hominum auxilio putas futurum? eóne tu seruos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, à quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? tametsi ne oculis quidé captus in hanc fraudé tam sceleratá, ac tam nefariá * decidisti. nam id concupisti, quod nunquá videras: id, inquam, adamasti quod anteánó aspexeras, auribus tu tantá cupiditaté concepisti, vt eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio cótineret. At ex viro bono, credo audieras, & bono auctore. qui id potest; qui ne ex viro quidé audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri neq; vidisse, neq; nosse poterant. qualem porrò illam fœminá fuisse putatis, iudices? quá pudicam, quę cum Verre loqueretur? quá religiosam, quæ sacrorum spoliandi ostenderet rationem? at minimè mirum, quæ sacra per summá castimoniam virorú, ac mulierum fiant, eadé per istius stuprum ac flagitium esse violata. Quid ergo? hoc solum auditione expetere cœpit, cum id ipse non vidisset? immo verò alia cóplura, ex quibus eligam spoliationé nobilissimi, atq; antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis, nunc eadé illa quæso audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato à Sicilia mari, periculosoq; disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit. quod tamen isti extrinum per triennium ad muliebrem vestē conficiēdam fuit. Ab eo oppido non longè in promōtorio fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, vt non modo illis Punicis bellis, quę in his ferè locis nauali* copia gesta, atq; versata sunt; sed etiam in hac prædonum multitudine semper inuiolatum sanctumq; fuerit. Quin etiá hoc memoriæ proditum est, classe quódam * Massaniſſæ regis ad eum locum appulsa, præfectúm regium dentes eburneos incredibili magnitudine

dine è fano ſuſtuliſſe;& eos in Africā portaſſe, Maſſaniſſæq; donaſſe. Regem quidē primo delectatum eſſe munere: poſt,vbi audiſſet vnde eſſēt,ſtatim certos homines in quinquiremi miſiſſe,qui eos dētes reportarent. Itaq; in his inſcriptum literis Punicis fuit, regem Maſſaniſſam imprudentē accepiſſe:re cognita, reponendos reſtituendoſq; curaſſe. Erat prēterea magna vis eboris,multa ornamenta, in quibus eburneæ victoriæ antiquo opere, ac ſumma arte perfectę. Hæc iſte omnia,ne multis morer, vno impetu, atq; vno nuntio per ſeruos Venerios, quos eius rei cauſa miſerat,tollenda atque aſportanda curauit. Pro dij immortales, quē ego hominem accuſo? quem legibus ac iudiciali iure perſequor? de quo vos ſententiā per tabellam ferētis? dicunt legati Melitenſes publicè, ſpoliatum templum eſſe Iunonis:nihil iſtum in religioſiſſimo fano reliquiſſe: quem in locum claſſes hoſtium ſępè acceſſerint, vbi piratæ ferè quotannis hiemare ſoleant: quod neq; prædo violarit anteà,neque hoſtis attigerit,id ab vno iſto ſic ſpoliatum eſſe,vt nihil omninò ſit relictum. hîc nunc aut iſte reus, aut ego accuſator,aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut ſuſpicionibus in iudicium vocatur? dij ablati, fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum autem rerum nullā ſibi iſte neq; inficiandi rationē, neq; defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à teſtibus, vrgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficijs tenetur: & manet etiam, ac tacitus facta mecum ſua recognoſcit. Nimium mihi diù videor in vno genere verſari criminum. ſentio, iudices, occurrendum eſſe ſatietati aurium animorumq; veſtrorum. quam ob rem multa prætermittam:ad ea autem,quæ dicturus ſum,reficite vos quæſo, iudices, per deos immortales,per eos ipſos, de quorum religione iamdiù dicimus,dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota eſt. de quo ſi paulò al-

tius ordiri, ac repetere memoriã religionis videbor, ignoſcite. rei magnitudo me breuiter perſtringere atrocitatẽ criminis non ſinit. Vetus eſt hæc opinio, iudices, quæ conſtat ex antiquiſſimis Græcorum literis, atq, monumentis, inſulam Siciliam totam eſſe Cereri & Liberæ conſecratam. hoc cum cæteræ gentes ſic arbitrantur, tum ipſis Siculis tam perſuaſum eſt, vt ani nis eorum inſitum, atq, innatum eſſe videatur. Nã & natas eſſe has in his locis deas, & fruges in ea terra primùm repertas arbitrantur: & raptam eſſe Liberam, quam eandem Proſerpinam vocant, Ennenſium nemore: qui locus, quod in media eſt inſula ſitus, vmbilicus Siciliæ nominatur. quam cum inueſtigare, & conquirere Ceres vellet, dicitur inflammaſſe tædas ijs ignibus, qui ex Aetnæ vertice eruptunt: quas ſibi cum ipſa præferret: orbem omnium peragraſſe terrarum. Ennę autẽ, vbi ea, quæ dico geſta eſſe memorantur, eſt loco * præcelſo, atq; edito, quo in ſummo eſt æquata agri planities, & aquæ perennes, tota verò * omni aditu circumcisa, atque dirempta eſt. quã circa lacus luciq, ſunt plurimi & lectiſſimi flores omni tempore anni: locus vt ipſe raptum illum virginis, quem iam à pueris accepimus, declarare videatur. Etenim * propter eſt ſpelunca quędam conuerſa ad Aquilonem, infinita altitudine, * qua Ditem patrem ferunt repentè cum curru extitiſſe, abreptamq, ex ea loco virginem ſecum aſportaſſe, & ſubitò non longè Syracuſis penetraſſe ſub terras, lacumq, in eo loco repentè extitiſſe: vbi vſq, ad hoc tempus Syracuſani feſtos dies anniuerſarios agunt celeberrimo virorum, mulierumq, conuentu. Propter huius opinionis veteſtatem, quod eorum in his locis veſtigia, ac propè incunabula reperiuntur deorum, mira quædã tota Sicilia priuatim ac publice religio eſt Cereris Ennenſis. Etenim multa ſępe prodigia vim eius numenque declarãt. multis ſępe in difficillimis rebus præſens auxiliũ eius oblatum eſt, vt hæc inſula ab ea non ſolum

diligẽ

diligi,ſed etiã incoli,cuſtodiriq; videatur.Nec ſolum Siculi, verũ etiã cęteræ gentes, nationeſq; Ennenſem Cererem maximè colunt.etenim ſi Athenienſium ſacra ſumma cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore veniſſe dicitur,frugeſq; attuliſſe:quantam eſſe religionẽ cõuenit eorum apud quos eã natã eſſe, & fruges inueniſſe cõſtat? Itaq; apud patres noſtros atroci, ac difficili reipu. tempore cum Tib. Graccho occiſo,magnorũ periculorum metus ex oſtentis portendere.ur,P. Mucio, L. Calpurnio coss. aditum eſt ad libros Sybillinos:in quibus inuẽtum eſt,Cererẽ antiquiſſimã placari oportere.tũ ex ampliſſimo collegio decẽviralí ſacerdotes populi Rom cum eſſet in vrbe noſtra Cereris pulcherrimum,& magnificentiſſimum tẽplum,tamẽ vſq; Ennam profecti ſunt.tanta enim erat auctoritas & vetuſtas illius religionis,vt cum illuc irent,non ad ędem Cereris,ſed ad ipſam Cererẽ proficiſci viderentur. Non obtundam diutiùs aures veſtras: *iamdudum vereor,ne oratio mea aliena à iudiciorum ratione, & quotidiana dicendi conſuetudine eſſe videatur.hoc dico, hanc ipſam Cererem antiquiſſimam, religioſiſſimam, principem omnium ſacrorum,quę apud omnes gẽtes,nationeſq; fiunt,à C. Verre ex ſuis templis,ac ędibus eſſe ſublatã.Qui acceſſiſtis Ennã,vidiſtis ſimulactũ Cereris è marmore, & in altero tẽplo Liberi. ſunt ea perampla, atq; præclara,ſed nõ ita antiqua.Ex ære fuit quoddam modica amplitudine, ac ſingulari opere, cum facibus perantiquum; omnium illorũ quæ ſunt in eo fano,multo antiq iſſimum id ſuſtulit.*ac tamen eo contentus nõ fuit,antè ędem Cereris in aperto ac propatulo loco ſigna duo ſunt,Cereris vnũ,alterũ Triptolemi,& pulcherrima,& perampla.his pulchritudo periculo,amplitudo ſaluti fuit: quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. inſiſtebat *in manu Cereris dextra ſimulachrum pulcherrimè factum Victorię.hoc iſte ſigno Cereris auellendũ,aſportandum

que curauit. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solùm animo commouear; verum etiam corpore perhorrescam. venit, venit mihi fani, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia, dies ille, quo ego Ennam cum venissem, præstò mihi sacerdotes Cereris cum infulis, ac verbenis fuerunt, concio, conuentusq; ciuium; in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemitusque fiebant, vt acerbissimus tota vrbe luctus versari videretur. nó illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti, oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atq; audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cætera pati, ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus veniisse Ennam, & nõ Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim vrbs illa non vrbs videtur, sed fanum Cereris esse: habitare*apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: vt mihi non ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ, atq; antistites Cereris esse videantur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris victoriam arripere, & deam deæ detrahere conatus es; quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio coss. illum locum serui fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam seruí illi dominorum, quàm tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis, quã tu à iure, & à legibus; neque tam barbari lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: neq; illi tam hostes hominibus, quã tu dijs immortalibus. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit? Audistis

Theodorum

Theodorum, & Numinium, & Nicasionem legatos Ennēses publicè dicere, sese à suis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verrem adirent, & eum simulachrũ Cereris, & Victoriæ reposcerent: id si impetrassent, tum vt more veteré Ennensium conseruarent, publicè in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamẽ quoniam hæc à maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset; tum vt iudicio adessent; Tum vti de eius iniurijs iudices docerent, sed multo maximè de religione quererentur. quas illorum querimonias nolite per deos immortales aspernari: nolite contemnere, ac negligere iudices. Aguntur iniuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio veritasq; iudiciorum. quæ sunt omnia permagna: verùm illud maximũ: tanta religione obstricta tota prouincia est, tãta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupauit, vt quęcũque accidunt publicè vel priuatim incõmoda, propter eam causam* scelere istius euenire videantur. audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses Ennenses, complures alios publicè dicere, quę solitudo esset in agris, quæ vastitas, quę fuga aratorũ, quàm deserta, quàm inculta, quàm relicta omnia. ea tametsi istius multis & varijs iniurijs acciderint; tamẽ hęc vna causa in opinione Siculorum plurimum valet, quòd Cerere violata, omnes cultus, fructusque Cereris in his locis interisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices: conseruate* vestram auctoritatem. Neque enim hæc externa nobis est religio, neque aliena: quod si esset, si suscipere eam nolletis; tamen in eo, qui violasset, sancire vos velle oportere t. Nunc verò, in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quæ maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque accepta coluerunt, quæ sacra vt erant re vera, sic appellari Græci voluerunt, negligentes ac dissoluti, si cupiamus esse, qui possumus? Vnius etiam vrbis omnium pulcherrimæ, atque

ornatissimæ Syracusarum direptionem commemorabo, & in medium proferam, iudices: vt aliquando totam huius generis orationem concludam, ac definiã. Nemo fere vestrûm est, quin quemadmodum captæ sint à M. Marcello Syracusæ, sæpè audierit; nonnunquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacẽ cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius cõtinentia: ab illo, qui cœpit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quæ disperse à me multis locis dicentur, ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli à * plurima cæde seruatum est, id aduentu Veteris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portam Syracusanorum, qui tum & nostris Classibus, & Carthaginiensium clausus fuisset, eum isto prætore, Cilicum myoparoni, prædonibulque patuisse. misto abhibitam vim ingenuis, matres familiâs violatas: quæ tum vrbe capta, commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriæ: mitto, inquã, hęc omnia, quę abisto per trienniũ perfecta sunt; ea quę cõiuncta cũ illis rebus sunt, de quibus ante dixi, cognoscite. vrbẽ Syracusas maximam esse Græcarũ vrbium, pulcherrimamq; omniũ sæpè audistis. est, iudices, ita, vt dicitur: nam & sicu est cũ munito, tũ ex omni aditu vel terra, vel mari, præclaro ad aspectũ: & portus habet propè in ædificatione aspectuq; vrbis incluſos: qui cum diuersos inter se aditus habeant in exitu cõmunguntur, & confluunt: eorũ coniunctione pars oppidi, quę appellatur Insula, mari disiuncta angusto; ponte rursum * adiungitur, & continetur. Ea tanta est vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis cõstare dicatur. quarum vna est ea, quã dixi, insula: quæ duobus portubus cincta, in vtriusque portus ostium aditumque proiecta est: in qui domus est quæ regis Hieronis fuit: qua prætores vti

solent

solent.in ea sunt ædes sacræ complures, sed duæ,quæ longè cæteris antecellunt.Dianæ vna, & altera, quæ fuit ante istius aduentum ornatissima, Mineruæ. In hac insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium,qui fluctu totus operiretur, nisi *munimine,ac mole lapidũ à mari disiunctus esset. Altera autẽ est vrbs Syracusis,cui nomen Acradina est in quo forum maximũ,pulcherrimæ porticus, ornatissimum prytaneum,amplissima est curia,templumq, egregium Iouis Olympij:cæteraq. vrbis partes vna lata via perpetua,multisque transuersis diuisæ,priuatis ædificijs continentur. Tertia est vrbs, quæ, quòd in ea parte Fortunę fanum antiquum fuit,Tyche nominata est:in qua & gymnasium amplissimum est, & complures ædes sacręcoliturque ea pars,& habitatur frequentissimè. Quarta autem est vrbs, quæ, quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrũ est maximum : præterea duo templa sunt egregia, Cereris vnum, alterũ Liberi: signumq, Apollinis qui Temnites vocatur,pulcherrimum & maximũ: quod iste si portare potuisset,non dubitasset auferre. Nunc ad Marcellũ reuertar, ne hæc à me sine causa cõmemorata esse videantur,qui cum tam præclaram vrbẽ vi,copijsq, cepisset,non putauit ad laudẽ populi Rom,hoc pertinere, hanc pulchritudinem,ex qua præsertim nihil periculi osteẽderetur, delere,& extinguere.itaq, ædificijs omnibus, publicis, & priuatis, sacris,& profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, nõ expugnanda venisset. in ornatu vrbis habuit victorię rationẽ, habuit humanitatis: victoriæ putabat esse,multa Romã deportare, quæ ornamẽto vrbi esse possent:humanitatis,nõ planè spoliare vrbẽ, præsertim quam conseruare voluisset. in hac partitione ornatus,non plus victoria Marcelli populo Rom.appetiuit quàm humanitas Syracusano reseruauit. Romã quæ asportata sunt, ad ædẽ Hono-

ris atque Virtutis, itemq; alijs in locis videmus. nihil in ædibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano putauit, si vrbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam vrbi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atq; egregia reliquit: deū verò nullum violauit; nullum attigit. Conferte Verrem non vt hominem cum homine comparetis; ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; sed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iurisdictionē cum ferro, & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis. Aedes Mineruæ est in insula, de qua antè dixi; quam Marcellus non attigit, quam plenam atq; ornatam reliquit. quę ab isto sic spoliata, atq; direpta est, non vt ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum, & consuetudinis iura retineret; sed vt à barbaris prædonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta præclarè. his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cū omnia illa, victoria sua, profana fecisset; tamen religione impeditus non attigit. iste, cum illa tam propter diuturnam pacē, fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaq; accepisset; omnes eas tabulas abstulit: parietes, quorum ornatus tot sæcula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romę dedicaturū vouerat; id quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neq; Virtuti, vt ille, sed Veneri & Cupidini vota deberet; is Mineruæ templū, spoliare conatus est, ille deos, deorū spolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruę virginis in meretricia domum transtulit. Viginti & septem præterea tabulas pulcherrimè pictas ex eadē æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum; quæ non solum pictorum artificio delectabant; sed etiā cōmemorationē

noratione hominum, & cognitione formarum. Ac videre, quanto tetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quàm quisquã superiorum: cum illi tamen ornarint templa deorum immortaliũ; hic etiã deorũ monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam verò quid ego de valuis illius templi commemorem? vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur. quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, vt tot viros primarios velim, præsertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc viderint, esse temeritati & mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquidò, iudices, possum, valuas magnificentiores ex auro atq; ebore: perfectiores nullas vnquam vllo tempore fuisse. incredibile dictu est, quàm multi Græci de valuarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimiũ forsitã hęc illi mirentur atque efferant. esto, veruntamen honestius est reip nostræ, iudices, ea, siue illis pulchra esse videantur, imperatorem nostro in bello reliquisse, quàm prætorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissimè perfecta argumenta erant in valuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherrimũ, etinitum anguibus, reuellit atq; abstulit: & tamen indicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio, quæstuque duci. nam bullas omnes aureas ex his valuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubitauit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaq; eiusmodi valuas reliquit, vt quæ olim ad ornãdum templum erant maximæ, nunc tantũ ad claudẽdum factę esse videantur. Etiamne gramineas hastas? vidi enim vos in hoc non minimè, cum testes dicerẽt commoueri: quod erant huiusmodi, vt semel vidisse satis esset: in quibus neq; manu factum quidquam, neque pulchritudo erat vlla; sed tantum magnitudo incredibilis: de qua vel audire satis esset: nimium videre plus quàm semel. etiamne id concupiscis? Nam Sappho, quæ sublata de Prytaneo est, dat tibi iustam

excusationē, prope vt concedendum atq; ignoscendū esse videatur.* M. Syllanionis opus tam perfectum, tā elegans, tam elaboratum, quisquam non modo priuatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contradici non potest, nostrūm enim vnusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus. si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli: in porticum Metelli: det operam vt admittatur in alicuius istorum Tusculanum: spectet eorum ornatum, si quid iste suorum ędilibus accommodauit. Verres hæc habeat domi: Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne huius operarij studia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, vt multo apposition ad * deferenda, quam ad auferenda signa esse videatur. Atque hæc Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit dici vix potest. nam cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi, quod iste eruditus homo, & Græculus qui hæc subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si vnā literam Græcam scisset, certe non sustulisset. nunc enim quod inscriptum inani in basi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? signum * Pæanis ex ære de Æsculapij præclare factum sacrum, & religiosum non sustulistis? quod omnes propter pulcritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex ære de Liberi simulachrum Aristæi nō tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex ære de Iouis religiosissimum simulachrum Iouis imperatoris, quem Græci Vrion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid? ex ære de Liberi patruum illud caput pulcherrimum quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Pæan sacrificijs anniuersarijs simul cum Æsculapio apud illos colebatur. Aristæus qui vt Græci ferunt, Liberi filius

filius,
apud
auten
se arb
lueriti
forma
capite
tur in
gener
quod
angul
toren
capite
Quoc
ta ex
Pontu
inviol
Syrac
rat, q
læ Sy
etiam
stulit.
habet
es, qu
nim
summ
audis
quæ
requi
*dice
cas è
xima
sacris
ad ea
que o
sam
demo

filius, inuentor olei esse dicitur, vna cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus; Iouem autem imperatorem quanto honore suo templo fuisse arbitramini; hinc colligere potestis, si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud quod ex Macedonia captum in capitolio posuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris vno in genere pulcherrime facta: vnum illium Macedonicum quod in capitolio videmus: alterum, in Ponti ore & angustijs; tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit. illud Flamininus ex aede sua sustulit, vt in capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Iouis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum inuecta sint, vsque ad hanc diem integrum, inviolatumque seruatum est. hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus & victor viderat, quod religioni concesserat, quod ciues atq; incolae Syracusani colere, aduenę non solum visere, verum etiam venerari solebant: id Verres ex templo Iouis sustulit. Vt saepius ad M. Marcellum reuertar iudices, sic habetote, plures esse à Syracusanis istius aduentu deos, quam victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum summo ingenio hominem ac disciplina: eumque cum audisset interfectum, permoleste tulisse. Iste omnia, quae requisiuit, non vt seruaret, verum vt asportaret, requisiuit. Iam illa, quia leuiora videbûtur, si hoc loco *dicerentur, ideo praeteribo, quòd iste mensas Delphicas è marmore, crateras ex ere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit. Iraq; iudices, hi qui hospites ad ea quae visenda sunt, ducere solent, & vnum quidque ostendere, quos illi Mystagogos vocant, conuersam iam habent demonstrationem suam. nam vt ante demonstrabant, quid vbiq; esset, *ita nunc, quid vbi-

que ablatum sit, ostenditur. Quid tum, mediocrine tandem dolore eos affectos esse arbitraminn non ita est, iudices: primum, quod omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos esse arbitrantur. deinde hic ornatus, hæc opera, atq; artificia, signa, tabulæ pictæ, Græcos homines nimio opere delectant, Itaq; ex illorũ quærimonijs intelligere possumus, hæc illis acerbissima videri, quę fortasse nobis leuia, & cõtenenda esse videantur. mihi credite, iudices (rametsi vosmetipsos hæc eadẽ audire certo scio) cum multas acceperint per hosce annos socij, atq; exteræ nationes calamitates, & iniurias; nullas Græci homines grauius tulerunt, nec ferunt, quam huiusceemodi spoliationes fanorum, atque oppidorum. Licet ille dicat emisse se, sicuti solet dicere credite hoc mihi, iudices, nulla vnquam ciuitas tota Asia, & Græcia signum vllum, tabulam pictam, nullum deniq; ornamentum vrbis, sua voluntate cuiquam vendidit. nisi forte existimatis, posteaquã iudicia seuera Romę fieri desierint, Græcos homines hæc * vendere cœpisse; quę tum nõ modo non vendebant, cum iudicia fiebant, verum etiam coemebant. * nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C. Claudio potentissimis hominibus, quorum ædilitates ornatissimas vidimus, cõmercium istarum rerum cum Græcis hominibus non fuisse: his qui post iudiciorum dissolutiones ediles facti sunt, fuisse. Acerbiorem etiam scitote esse ciuitatibus falsam istam & simulatam emptionem, quam si quis clam surripiat; aut eripiat palam, atq; auferat. nam turpitudine summã esse arbitrantur, referre in literas publicas, pretio addictam ciuitatẽ, & pretio paruo, ea quæ accepisset à maioribus, vendidisse, atque * alienasse. etenim mirãdum in modũ Græci rebus istis, quas nos contẽnimus, delectantur. itaq; maiores nostri facile patiebãtur, hæc esse quã plurima apud socios, vt imperio nostro quam ornatissimi florentissimiq; essent, apud eos au-

autem, quos vectigales aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, vt illi, quibus ea iucunda sunt quæ nobis lenia videbantur, haberent hæc oblectamenta, & solatia seruitutis. Quid arbitramini Rheginos qui iam ciues Romani sunt, merere velle, vt ab ijs marmorea Venus illa auferatur? quid Tarētinos, vt ne Europam in Tauro sedentem amittant? vt Satyrū qui apud illos in æde Vestæ est? vt cæteras? quid Thespienses, vt Cupidinis signum, propter quod vnum visuntur Thespiæ? quid Gnidios, vt Venerem marmoream? quid vt pictam, Coos? quid Ephesios, vt Alexandrum? quid Cizicenos, vt Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios vt Ialysium? quid Athenienses, vt ex marmore Iacchum, aut Parhalum pictum, aut ex ære Myronis baculam. Longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia & Grecia. verùm illud est, quamobrem hæc commemorarim; quòd existimare vos hoc volo, mirum quēdam dolorem accidere ijs, ex quorum vrbibus hæc auferantur. Atque vt cæteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite ad quos ego cum venissem, sic primo existimabam; vt Romæ ex istius amicis acceperam, ciuitatem Syracusanam propter Heraclij hæreditatem, non minus esse isti amicam quam Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium societatem: simul & verebar, ne mulierum nobilium, & formosarum gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium gesserat, virorumque quibus cum illæ nuptæ erant, nimia in istū non* lenitudine, sed etiā liberalitate oppugnarer, si quid ex literis Syracusanorum conquirerē. itaq; Syracusis cum ciuibus Ro. eram, eorum tabulas* exquirebam, iniurias cognoscebam. cum diutius in eo negotio, curaque fueram, vt requiescerem, curamque animi remitterem, ad Carpinatij pr[illegible] eclaras tabulas reuertebar: vbi cum equitibus Rom ex illo conuentu honestissimis, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: à Syracusanis prorsus nihil

adiumenti neq; publicè, neq; priuatim expectabam: neque erat in animo postulare Cum hæc agerem, repentè ad me venit Heraclius is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui Sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos est amplissimus. agit mecum & cum fratre meo vt si nobis videretur, aditemus ad eorum senatum: frequentes esse in curia: se tussu senatus à nobis petere, vt veniremus. Primò nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde citò venit in mentem, non esse vtendum nobis illum conuentum & locum. itaque in curiam venimus. honorificè, sanè consurgitur, nos rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & ætate, & vt mihi visum est, vtu rerum antecedebat Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam. Senatum, populumq; Syracusanum molestè graniterq; ferre, quod ego cum in cæteris Siciliæ ciuitatibus senatum, populumq; docuissem, quid eis vtilitatis, quid salutis afferrem; &, cum ab omnibus mandata, legatos, literas, testimonia que sumpsissem, in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. respondi; Neque Romæ in cõuentu Siculorum cum à me auxilium cõmuni omnium legationum consilio petebatur, causaque totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse: neq; me postulare, vt quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua imaginem C. Verris statuam viderem. Quod postea quã dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuæ, & cõmemoratione, vt illud in curia positũ monumentũ scelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque quantum dicendo assequi poterat, docere me cœpit ea, quæ paulò ante cõmemorauí, spoliatam vrbem, fana direpta, ex Heraclij hæreditate, quam palæstritis cõcessisset, multo maximam partẽ ipsum abstulisse: neq; postulandũ fuisse vt ille palæstritas diligeret, qui etiã inuentorẽ olei deũ sustulisset. neq; illam statuã esse ex pecunia publica, neq; publicè datam:

tam: sed eos qui hæreditatis diripiendæ participes fuissent, faciendam statuendamq; curasse: eosdé Romæ fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, consciosq; flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati, & saluti Siciliæ defuissent. Vbi eorum dolorem ex illius iniurijs non modo non minorem, sed propè maiorem quàm cæterorum Siculorum esse cognouit: tum meum animum in illos, tum mei consilij, negotijq; totius susceptí causam rationemque proposui: tum eos hortatus sum, vt causæ cõmuni, salutique ne deessent, vt ei illam laudationem, quam se vi, ac metu coactos, paucis illis diebus decreuisse dicebant, tollerent. Itaque iudices, Syracusani hæc faciunt istius clientes atque amici: primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt: in quibus ostendunt omnia, quæ dixi ablata, esse perscripta, & plura etiam, quàm ego potui dicere. perscripta autem hoc modo. Quod ex æde Mineruæ hoc & illud abesset, quod ex æde Iouis, quod ex æde Liberi, vt quisq; eis rebus tuendis, conseruandisq; præfuerat, ita perscriptũ erat, cum rationem ex lege redderet, & quæ acceperat, deberet tradere: petisse, vt sibi, quod hæres abesset, ignosceretur. itaq; omnes liberatos discessisse: & esse ignotũ omnibus. quas ego literas obsignandas publico signo, deportandasque curaui. De laudatione autẽ ratio sic reddita est. primum cum à Verre literæ aliquanto ante aduentũ meum de laudatione venissent; nihil esse decretum: deinde, cum quidã ex illius amicis commonerẽt, oportere decerni, maximo esse clamore & conuitio repudiatos: & posteaquam meus aduentus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatẽ haberet, vt decernerẽt: decretũ ita esse, vt multò plus illi laudatio mali, quàm boni possit afferre. Id adeo, iudices, vt mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, vt si qua de re ad senatum referatur, di-

cat ſententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur, & tamen, vt quiſque honore & ætate antecedit, ita que primus ſolet ſua ſponte dicere: idque à cæteris ei conceditur. quando taceant omnes, tunc ſortito coguntur dicere. Cum hic mos eſſet, refertur ad ſenatũ de laudatione Verris: in quo primum, vt aliquid eſſet moræ, multi interpellant: de Sex. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaque prouincia optimè meritus eſſet ſeſe anteà, cum audiſſent ei negotium faceſſitum, cũque eum publicè pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent: à C. Verre prohibitos eſſe: iniquum eſſe, tametſi Peduceus eorum laudatione iam non vteretur: tamen non id prius decernere, quod aliquando voluiſſent, quàm quod tum cogerentur. Conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere: refertur de Peduceo: vt quiſque ætate, & honore antecedebat, ita ſententiam dixit ex ordine. Id adeò ex ipſo s. c. cognoſcite. nam * principio ſententiæ perſcribi ſolet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEXT. PEDVCEO. Dicit qui primi ſuaſerint, decernitur. refertur deinde de Verre. die quæſo quomodo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid poſtea ſcriptum eſt? CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc eſt? SORS DVCITVR. quamobrẽ? nemo erat voluntarius laudator prætoræ tuæ? defenſor periculorum tuorum? præſertim cum inire à prætore gratiam poſſet? nemo. ipſi illi tui conuiuæ, conſiliarij & conſcij, verbum facere non audebant: in qua curia ſtatua tua ſtabat, & nuda in ea filij, nemo fuit, quẽ ne nudus quidẽ filius, in nuda prouincia commoueritꝰ Atq; etiã hoc me docent. Eiuſmodi ſenatuſconſulto ſeſe feciſſe laudationem, vt omnes intelligere poſſent, non laudationẽ, ſed potiùs inuiſionem eſſe illam, quę cõmonefaceret * iſtius turpẽ, calamitoſamque prætura-n. Etenim ſcriptum eſſe ita: QVOD iſte virgis neminẽ cecidiſſet: a quo cognoſcitis

nob-

nobilissimos homines, atque innocentissimos securi esse percussos: QVOD vigilanter prouinciam administrasset: cuius omnes vigilias in stupris constat adulterijsq, esse consumptas hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus: accusator recitare non desineret: QVOD prædones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres: quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset. Quæ posteaquam ex illis cognouit, discessi cum fratre è curia, vt nobis absentibus, si quid vellent, decernerent. decernunt statim: primum, vt L. fratri hospitium publicè fieret: quod is eandē voluntatem erga Syracusanos suscepisset, quā ego semper habuissem. id non modo non scripserunt, verum etiam in ære incisum nobis tradiderunt. Valdè, herculè, te Syracusani tui quos crebrò commemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendæ necessitudinis putarint quod te accusaturus sit: & quod *ad inquirendum in te venerit posteà decernitur, ac non variè: sed propè *coniunctis sententijs, vt laudatio, quæ C. Verri decreta esset, tolleretur.* Atque adeò cum iam non solum discessio facta esset: sed etiam perscriptum, atque in tabulas relatum, prætor appellatur. at quis appellat? magistratus aliquis? nemo. senator? ne id quidem. Syracusanorum aliquis? minimè. Quis igitur prætorem appellat? qui quæstor istius fuerat, Cæcilius, ô rem ridiculam, ô desertum hominem, ô desperatū, ac relictum à magistratu Siculo. ne s.c, Siculi homines facere possent, ne suū ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, nō hospes, nō deniq, aliquis Siculus, sed quęstor prætorē appellat. quis hoc vidit? aut quis audiuit? Prætor æquus, & sapiens dimitti iubet senatū. eōcurrit ad me maxima multitudo. primū senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatē. populus senatū laudare, gratias agere: ciues Ro. à me nusquā discedere. quo quidē die nihil ęgrius factū est multo labore meo, quam vt manus ab

illo appellatore abstinerentur. Cùm ad prætorem in ius adissemus, excogitat sanè diligéter & cautè, quid decernat. nam antè quàm verbum faceret, de sella surrexit, atq; abijt. itaq; tum de foro, cum iam aduesperasceret, discessimus. Postridiè mane ab eo postulo, vt Syracusanis liceret s.c. quod pridiè fecissent, mihi reddere. Ille enimuero negat: & ait indignũ facinus esse, quod ego in Senatu Græco verba fecissem: quod quidem apud Græcos Græcè locutus essem, id *fieri nullo modo posse Respondi homini, vt potui, vt volui, vt debui: tũ multa; tum etiam hoc me memini dicere, facilè esse perspicuum, quantũ inter hunc, & illũ Numidicum verum & germanum Metellum interesset: illum noluisse sua laudatione iuuare L. Lucullum fortissimum, quicum optimè conuenisset: hunc homini alienissimo, à ciuitatibus laudationes per vim & metũ cõparare. Quod vbi intellexi, multũ apud illum recentes nuntios, multum tabulas non cõmendatitias, sed tributarias valuisse: admonitu ipsorũ Syracusanorũ impetum in eas tabulas facio, in quibus singula perscripta erant, ecce autẽ noua turba, atq; rixa: ne tamẽ istũ omninò Syracusis sine amicis, sine hospitibus planè nudum esse, ac desertum putetis: retinere cœpit tabulas Theomnastus quidam; homo ridiculè insanus, quem Syracusani Theoractũ vocant, qui illic eiusmodi est, vt cum pueri sectẽtur: vt omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Huius tamen insania, quæ ridicula est alijs, mihi tũ molesta sane fuit. nam cum spumas ageret in ore, arderẽt oculi, voce maxima vim me sibi afferre clamaret: copulati in ius peruenimus. hic ego postulare cœpi, vt mihi tabulas obsignare, ac deportare liceret: ille * contra; instare ego, mihi omnium tabularum, & literarum fieri potestatem oportere. Contra ille furiosus vrgere, nihil ad se nostras leges pertinere. Prætor intelligens, negare sibi placere quod s.c. ratum esse non deberet, id me Romam deportare

portare. Quid multa? nisi vehementiùs homini minatus essem; nisi legum sanctionem, pœnamque recitassem; tabulatum mihi potestas facta non esset. ille autem insanus, qui pro isto contra me vehementissimè declamasset; postquàm non impetrauit, credo, vt in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant, quæ ego anteà iam ab illis cognoram, & acceperam. Laudent te sanè iam Mamertini, qui ex tanta prouincia soli sunt, qui te saluum velint: ita tamen laudent vt Heius, qui eius princeps legationis est, adsit: ita laudent, vt ea quæ rogati erunt mihi parati sint respondere. Ac ne subito à me opprimantur, hæc sum rogaturus: nauem debeantne? fatebuntur. præbuerintne prætore C. Verre? negabunt. ædificarintne nauem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt? negare non poterunt. frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores? Negabunt. Quid militum, aut nautarum per triennium dederint? Nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illinc exportata? hanc denique nauem maximam à Mamertinis datam, onustam cum isto prætore profectam? fatebuntur. quamobrem tibi habe sine istam laudationem Mamertinam. Syracusanam quidem ciuitatem, vt abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conueniebat, ei deorum honores haberi, qui simulachra deorum sustulisset. Etiam, meherculè, illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum & sanctissimum, quòd eo ipso die Syracusæ à Marcello

captæ esse dicuntur; iidem diem festum Verris nomine agerent, eum iste Syracusanis quæ ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. At videte hominis impudentiam, atq; arrogantiam, iudices, qui non solum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclij pecunia constituerit, verum etiam Marcellea tolli imperarit; vt ei sacra facerent quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosq; patrios amiserant: eius autem familiæ dies festos tollerent, per quam cæteros quoque festos recuperarant.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER VII.

ORATIO. X.

NEMINI video dubium esse, iudices quin apertissimè C. Verres in Sicilia, sacra, profanaque omnia & priuatim & publicè spoliarit, versatusque sit sine vlla non modo religione, verum etiam dissimulatione in omni genere furandi, atque prædandi. Sed quædam mihi magnifica, & præclara eius defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, multo mihi antè est, iudices, prouidendum. ita enim causa constituitur, prouincia Siciliam virtute eius, & vigilantia singulari, dubijs formidolosisq; temporibus à fugitiuis, atq; à belli periculis totam esse seruatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam

dam,boni nomen imperatoris opponitur. noui locũ: video vbi se iactaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora reip. imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis,tum etiam pro suo iure cõtendet,ne patiamini talem imperatorẽ populi Ro Siculorum testimonijs eripi,neue obteri laudẽ imperatoriã criminibus auaritiæ velitis. Nõ possum dissimulare, iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit,impunè fecerit. venit enim mihi in mentem, in iudicio M Aquillij quantum auctoritatis: quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit. qui vt erat in dicendo nõ solum sapiens,sed etiam fortis,causa propè perorata, ipse arripuit M. Aquillium,constituitq; in conspectu omnium,tunicamq; eius à pectore abscidit,vt cicatrices populus Ro. iudicesque aspicerent,aduerso corpore exceptas:simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit,eoq; adduxit eos qui erant iudicaturi,vehementer vt vererentur, nc quẽ virum fortuna ex hostiũ telis eripuisset, cum sibi ipse nõ pepercisset, hic nõ ad populi Ro.laudẽ, sed ad iudicum crudelitatem videretur esse seruatus.Hæc eadẽ nunc ab illis defensionis ratio,viaq; tentatur: idẽ quæritur.sit fur,sit sacrilegus, sit flagitiorum omniũ vitiorumq; princeps: at est bonus imperator,& felix,& ad dubia reip.tẽpora reseruandus.Nõ agã summo iure tecũ:nõ dicam id quod debeã forsitã obtinere : cum iudiciũ certa lege sit constitutũ, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abs te docere oportere:non,inquam,sic agam sed ita quæram,quemadmodũ te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute tua liberatã? magna laus * honesta oratio. sed tamen quo bello? nos enim post *id bellum, quod M. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum

fuisse. At in Italia fuit, fateor, & magnum quidem, ac vehemens: num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio cõmunicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas. obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent. vbi? quando? qua ex parte? cũ aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquã prorsus audiuimus: & illud audiuimus, M. Crassi fortissimi viri virtute consilioq; factum ne ratibus coniunctis freto fugitiui ad Messanã transire possent: à quo illi conatu non tantopere prohibẽdi fuissent, si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduẽtum opposita putarentur. At * tum in Italia bellum tam propè à Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne, cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italium vlla peruasit. etenim propinquitas ad vtram partẽ hoc loco proferetur? vtrũ aditũ facilẽ hostibus, an contagionem imitandi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine vlla facultate nauium, non modò disiunctus, sed etiã clausus fuit: vt illis quibus Siciliã propinquã fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quàm ad Peloridẽ accedere: contagio autem ista seruilis belli, cur abs te potius, quam ab his omnibus qui cæteras prouincias obtinuerunt, prædicatur? an quod in Sicilia iã ante bella fugitiuorũ fuerunt? at ea ipsa causa est cur ipsa prouincia minimo in periculo sit, & fuerit. Nam poste aquã illinc M. Aquillius decessit, omnium institutа atq; edicta prætorũ fuerunt eiusmodi, vt ne quis cum telo seruus esset. Vetus est quod dicam, & propter seueritatem exempli nemini fortasse vestrũ, inauditum. L. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum te quisisse quis eum percussisset; cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se vocari iussisse: illum cupidè ad

pra-

prætorem, quasi ad laudẽ, atq; præmium accurrisse: quæsisse Domitium, quî tantam bestiam percussisset? illum respondisse, venabulo: statim deinde iussu prætoris in crucem esse sublatum. durum hoc fortasse videatur, neq; ego vllam in partem disputo: tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animaduertendo, quam in prętermittendo dissolutum videri. Ergo his institutis prouincię iam tum cum bello fugitiuorum tota Italia arderet, homo nõ acerrimus, nec fortissimus Cn. Norbanus in summo otio fuit; perfacile enim sese Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. etenim cum nihil tam coniunctum sit, quàm negotiatores nostri cum Siculis, vsu, re, ratione, concordia: & cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, vt his pacem expediat esse; imperium autem populi Ro. sic diligant, vt id imminui, aut commutari minimè velint: cumq; hęc à seruorum bello pericula, & prætorũ institutis, & dominorum disciplina prouisa sint: nullũ est malum domesticũ, quod ex ipsa prouincia nasci possit. quid igitur? nulline motus in Sicilia seruorũ Verre prętore? nullæne consensiones factę esse dicuntur? nihil sanè quod ad s. P. Q. R. peruenerit: nihil, quod iste Romam publicè cõscripserit: & tamẽ cęptũ esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitiũ suspicor. id adeò nõ tam ex re quã ex istius factis, decretisq; cognosco. Ac videte, quam nõ inimico animo sum acturus: ego ipse hęc, quę ille quærit, quæ adhuc nunquã audistis, cõmemorabo, & proferã. In* Trichalino, quẽ locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspitionem vocata est coniurationis: res delata ad istũ statim (vt par fuit) iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductiq; Lilybæum: domino denuntiatum est, vt adesset: causa dicta, damnati sunt. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam? nolite vsquequaq; eadem quęrere: in metu belli, furãdi qui locus potest esse? etiã si qua hic

fuit in hac re occasio, prætermissa est; tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiauit, vt adesset, fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne causam diceret, etiam alter locus, vt absolueretur. damnatis quidem seruis, quæ prædandi * potest esse ratio? produci ad supplicii necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publice tabulæ: testis splendidissima ciuitas Lilybætana: testis honestissimus maximusq; cœuentus ciuium Ro. nihil potest. producendi sunt. itaq; producuntur, & ad palum alligantur. Etiã nunc mihi expectare videmini, iudices, quid deinde factum sit: quod ille nihil vnquã fecit sine aliquo quæstu atq; præda, quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? expectate facinus quã vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium. * nomine sceleris, coniurationisq; dãnati, ad supplicium traditi, ad palũ alligati, repẽtè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidę illi domino redditi. quid hoc loco potes dicere, homo amẽtissime, nisi id quod ego nõ quæro? quod deniq; in re tã nefaria, tametsi dubitari nõ potest, tamen ne si dubitetur quidẽ, queri oporteat: quid, aut quantũ, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atq; ista te cura libero. neq; enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur: vt ad quod facinus nemo præter te vlla pecunia adduci potuerit; id tu gratis suscipere conatus sis. verum de ista furãdi prędãdiq; ratione nihil dico: de hac imperatoria ã tua laude disputo. quid ais bone custos, defensorq; prouinciæ? tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de cõcilij sententia indixeras: hos ad supplicium iã more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus Romanis reseruares? Perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum restituãtur, vincti soluã-

tur,

tur, exules reducantur, res iudicatę rescindantur. quæ cum accidant, nemo est, quin intelligat, ruere illam rempublicam hæc vbi eueniunt, nemo est, qui vllam spē salutis reliquā esse arbitretur. atq; hæc sicubi facta sunt, facta sunt vt homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio leuarentur: at non ab his ipsis qui iudicassent, at non statim eat nō eorum facinorum damnatis, quę ad vitam, & omnium fortunas pertinerent. hoc verò nouum, & eiusmodi est, vt magis propter reum, quam propter rē ipsam credibile esse videatur, vt homines seruos, vt ipse qui iudicarat, vt statim è medio supplicio demiserit, vt eius facinoris dānatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguiné pertineret. O præclarum imperatorē, nec iam cū M. Aquillio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum! tantumne vidisse in metu, periculoq; prouinciæ? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum videreti ne quis se commouere auderet, quantū terroris iniecit? comprehendi iussit. quis non pertimescat? causam * dicere dominos quid seruis tam formidolosum? fecisse videri pronuntiauit. exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? verbera atq; ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metus cæterorum, cruciatus & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati. Quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit? cum viderēt ea facilitate prætorem, vt ab eo seruorum, sceleris, coniurationisque damnatorū vita, vel ipso carnifice internuncio, redimeretur. Quid? hoc in Apolloniēsi Aristodamo? quid? in Leonte Megarensi nō idē fecisti? quid? iste motus seruorum, belliq; subita suspicio, vtrum tibi tandē diligentiā custodiendę prouinciæ, an nouā rationē improbissimi quęstus attulit? Halicien sis Eumenidæ nobilis hominis & honesti, magnæ pecunię vllicus cum impulsu tuo insimulatus esset, H.S. LX. millia à domi-

no accepisti: quod nuper ipse iuratus docuit, quēadmodum gestum esset. Ab equite Ro. C. Matrinio absente, cum esset Romę, quod eius villicus, pastoresque tibi in suspitionem venisse dixeras, H s. centum millia abstulisti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipse C. Matrinius, dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinij honoris causa, recenti negotio ad te literas misit, mittendasq; curauit. Quid? de Apollonio Diocli filio Panormitano cui Gemino cognomē est: pręteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius referri potest? quem is vti Panormum venit, ad se vocari, & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiaque conuentus. homines statim loqui, mirari, quod Apollonius homo pecuniosus tam diu ab isto maneret integer: excogitauit: nescio quid attulit. profecto homo diues repente à Verre non sine causa citatur: expectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio: nam pater grandis natu iam diu lecto tenebatur. nominat iste seruum quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, & alias familias concitasse. is omnino seruus in familia non erat, eum statim exhibere iubet. Apollonius affirmat, seruum se omnino illo nomine habere neminem: iste hominē arripi à tribunali, & in carcerem conijci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse: pecuniā sibi esse in nominibus, numeratam in præsentia non habere, hæc cum maxime summa hominum frequētia testificaretur, vt quiuis intelligere posset, eum quod pecuniam nō dedisset, idcirco illa tā acerba iniuria affici, cum maxime, vt dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est. Videte cōstantiam prætoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defēdatur, vt mediocris prætor; sed ita laudetur, vt optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur, quo supplicio do-

minos

minos indemnatos afficiebat; hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium locupletissimum hominem, qui si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret; belli fugitiuorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit: seruos quos ipse cum concilio belli faciendi causa consensisse iudicauit; eos sine cõcilij sententia sua spõte omni supplicio liberauit. Quid si ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrem iure in eum animaduerteretur: tamẽne hanc rem sic agemus, vt crimini, aut inuidiæ reo putemus esse oportere, si quo de homine seuerius iudicauit? Non agam tam acerbe: non vtar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, vt dissolute factum criminer si quid vindicatum seuere est: vt ex eo crudelitatis inuidiã colligam. non agam ista ratione: tua sequar iudicia: tuam defẽdam auctoritatem, quoad tu voles. simul actute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito, meo enim iure contendam eũ qui suo iudicio condemnatus sit, iuratorum iudicum sentẽtijs damnari oportere. Nõ defendam Apollonij causam amici atq; hospitis mei, ne tuum iudicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo antea dixi: fortunas eius ita cõstitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecunijs creditis, vt nemini minus expediret, vllum in Sicilia tumultum, aut bellũ cõmoueri. Non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, ciuitatis honestissimæ, tã grauiter animaduerti causa indicta non oportuisse: nullam inuidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo: cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta ætate, & adolescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam, etiam illud prætermittam, quotiescunq; Panormũ veneris illo anno, & sex mensibus (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te senatum Panor-

mitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusq; publicis, orantem, atq; obsecrantem, vt aliquando ille miser, atq; innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ si velim persequi, facilè ostendam tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiæ iudicum iampridem esse præclusos. omnia igitur ista concedam, & remittam, præuideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur apud istum, neq; senectutem patris, neq; adolescẽtiam filij, neq; lachrymas vtriusq; plus valuisse, quam vtilitatem, salutemq; prouinciæ: dicet remp. administrari sine metu, ac seueritate non posse: quæret quamobrem fasces prætoribus præferantur: cur secures datę? cur carcer ædificatus? cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? quę cum omnia grauiter, seuereq; dixerit, quæram cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repẽte nulla noua re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit? tantumq; in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, vt iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus prędandi, quàm improbum, quàm indignum, quamq; ad magnitudinem quæstus immensum, infinitumq; esse videatur. Nam quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breuiter cognoscite quot & quanta sint: deinde hæc expendite, atque æstimate pecunia. reperietis, idcirco hæc in vno homine pecunioso tot constituta, vt cæteris formidines similium incommodorum, atq; exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio est repentina, capitalis atque inuidiosi criminis. statuite, quanti hoc putetis, & quam multo redemisse. Deinde crimen sine accusatore, sententia sine cõsilio, damnatio sine defensione. æstimate harum rerũ omnium pretia, & cogitate in his iniquitatibus vnum hęsisse Apolloniũ, cęteros profecto multos ex his incõmodis, pecunia se liberasse Postremo tenebrę, vincula, carcer, inclusũ suppliciũ, atq; à conspectu paren-

tum.

tum,ac liberum,deniq, à libero spiritu, & communi luce seclusum. Hæc verò, quæ vel vita redimi recte possunt,æstimare pecunia non queo. hæc omnia sero redemit Apollonius, iam mœrore, ac miserijs perditus:sed tamen cæteros docuit,ante istius auaritiæ, ac sceleri occurrere.Nisi verò existimatis hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quæstus*iectum ad tam incredibile crimen:aut sine eadem causa repente è carcere emissum: aut hoc prædandi genus ab isto in illo vno adhibitum, ac tentatum: & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum, & iectum.Cupio mihi,iudices, ab illo subijci, quoniam de militari eius gloria dico,si quid fortè prætereo.Nam mihi videor de omnibus iam rebus eius gestis dixisse:quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem;certe nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia,diligentiam, vigilantiã, custodiam, defensionemq; prouinciæ. summa illuc pertinet, vt scjatis quoniam plura genera sunt imperatorum,ex quo genere iste sit.Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorẽ ignorare possitis:non ad Q.Maximi sapientiã, neq; ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatẽ,neq; ad huius qui posteà fuit singulare consilium,neq; ad Pauli rationẽ,ac disciplinã,neq; ad C.Marij vim*atq; virtutẽ sed* ad aliud genus imperatorum sane diligenter retinendum & conseruandum, quæso cognoscite. Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari,iudices,& in Sicilia maximè necessarius, accipite quam facilem sibi iste, & iucundum ratione, consilioq; reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinẽ frigorũ,& ad tempestatum vim atq; imbrium,præclarum sibi hoc remedium cõparat. vrbem Syracusas elegerat:cuius hic situs,atq; hæc natura esse loci, cæliq; dicitur,vt nullus vnquam dies tã magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines viderent. hic ita vi-

uebat iſte bonus imperator hibernis menſibus, vt eſſ
non facilè, non modo extra tectum, ſed extra lectum
quidē quiſquam videret, ita diei breuitas conuiuijs,
noctis longitudo ſtupris & flagitijs conterebatur. cū
autem ver eſſe cœperat, cuius initium iſte non à Fa-
uonio, neque ab aliquo aſtro notabat; ſed cum roſam
viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat ſe la-
bori, atque itineribus: in quibus vſque eo ſe præbe-
bat patientem, atque impigrum, vt eum nemo va-
quam in equo ſedentem videret. Nam, vt mos fuit Bi-
thyniæ regibus, lectica* hexaphoro ferebatur, in qua
puluinus erat pellucidus Melitenſi roſa fartus: ipſe
autem coronam habebat vnam in capite, alteram in
collo: reticulumque ad nares ſibi* admouebat tenuiſ-
ſimo lino, minutis maculis, plenum roſæ. Sic confecto
itinere, cum ad aliquod oppidum veneratur eadem le-
ctica vſq; in cubiculum deferebatur. eo veniebant Si-
culorum magiſtratus; veniebant equites Ro. id quod
ex multis iuratis audiſtis: controuerſiæ ſecreto dife-
rebantur, paulò poſt palam decreta auferebātur. de-
inde vbi pauliſper in cubiculo, pretio, nō æquitate iu-
ra deſcripſerat; Veneri iā, & Libero reliquū tēpus de-
beri arbitrabatur. quo loco mihi nō prætermittenda
videtur præclari imperatoris egregia, ac ſingularis di
ligentia. nā ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullū ex ijs
oppidis, in quibus conſiſtere prætores, & conuentū a-
gere ſolent, quo in oppido nō iſti ex aliqua familia nō
ignobili delecta ad libidinē mulier eſſet. itaq; nonnul-
læ ex eo numero in conuiuium adhibebantur palām,
ſi quæ caſtiores erant, ad tēpus veniebant, lucē, con-
uentumq; vitabant. erant autē conuiuia non illo ſilē-
tio prætorum, atq; imperatorum, neq; eo pudore, qui
in magiſtratuum conuiuijs verſari ſoleat; ſed cum ma-
ximo clamore, atque *conuitio, nonnunquam etiam
res ad manus, atque ad pugnam veniebat. iſte enim
prætor ſeuerus, ac diligēs, qui populi Ro. legibus nun-
quā paruiſſet, illis diligēter legibus, quę in poculis po-

atbantur

nebantur obtemperabat. itaq; erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio tanquam è prælio, auferretur, alius tanquam occisus relinqueretur: plerique sui sine mente, ac sine vllo sensu iacerent: vt quibus cùm aspexissēt, non se prætoris conuiuiū, sed vt Cannensē pugnam nequitiæ videre arbitraretur. cū verò ęstas summa esse iam cœperat, quod tēpus omnes Siciliæ semper prætores in itineribus cōsumere cōsueuerunt, propterea quod tū putant obeundā esse maximè prouinciā, cùm in areis frumenta sunt, quod & familiæ cōgregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maximè offenditur, & frumenti copia cōmonet, tēpus anni non impedit: tum inquam, cùm concurrant cæteri prætores, iste nouo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarū loco statiua sibi castra faciebat. nā in ipso aditu, atq; ore portus, vbi primum ex alto sinus ad vrbē in litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. huc ex illa domo prętoria, quę regis Hieronis fuit, sic emigrabat, vt per eos dies nemo ipsum extra illum locum videre posset, in eum autē ipsum locū aditus erat nemini, nisi qui aut socius aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consueuerat, conueniebant: quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis: huc homines digni istius amicitia, digni vita illa, conuiuiq; veniebant. inter eiusmodi viros, ac mulieres adulta ętate filius versabatur: vt eum, etiāsi natura à parentis similitudine abriperet; consuetudo tamen, ac disciplina, patri similem esse cogeret. huc Tertia illa perducta per dolum, atque insidias à Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur: cùm indignè pateretur vxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque vxor Aeschrionis, honesto loco nata, in cōuentum suū mimi Isidori filiam venisse. iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, vt eā lectum ex pro-

uincia* exportaret. Ac per eos dies, cùm iste cũ pallio purpureo, talariq; tunica versaretur in cõuiuijs mulierbribus, non offendebantur homines in eo, neq; molestè ferebant, abesse à foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: *locum illum literis percrepare totũ mulierũ vocibus, cantuq; symphoniæ: in foro silentiũ esse summũ causarũ atq; iuris, non ferebant homines molestè. non enim ius abesse videbatur à foro, neq; iudicia: sed vis, & crudelitas, & bonorum acerba, atq; indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorẽ esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatẽ, crudelitatẽ, superbiam, scelus, audaciam, rerum gestarũ magnitudine, atq; imperatoris laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendũ, ne ad exitũ defensionis suę vetus illa Antoniana dicẽdi ratio, atq; auctoritas proferatur: ne exciretur Verres, ne denudetur à pectore, ne cicatrices populus Ro. aspiciat, ex mulierũ morsu, vestigia libidinis atq; nequitiæ. Dij faciant, vt rei militaris, vt belli mentionem facere audeas, cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, vt non solùm in imperio, verùm etiam in stipẽdijs, qualis fuerit intelligatis. renouabitur prima illa militia, cùm iste è foro abduci, nõ vt ipse prædicat, perduci solebat, aleatoris Placentini castra cõmemorabuntur: in quibus cũ frequens fuisset: tamen ære dirutus est. multa eius in stipendijs damna proferentur: quæ ab isto ætatis fluctu dissoluta, & cõpensata sunt. Iam verò cum in eiusmodi patientia turpitudinis alienę, non sua facietate obduruisset: qui vir fuerit, quot præsidia, quã munita pudoris, & pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicere: aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? non faciam, iudices, omnia vetera prętermittam: duo sola recẽtia sine cuiusquam infamia ponam: ex quibus cõiecturam facere de omnibus possitis. vnum illud, quod ita fuit illustre, notũq; omnibus, vt nemo tam rusticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta coss. Romam ex vllo municipio vadimonij

causa

causa venerit, quin sciret iura omnia populi Rom. nutu, atq; arbitrio Chelidonis meritriculæ gubernarkalterum, quod cum paludatus exisset, votaq; pro imperio suo, communiq; populi Rom. nuncupasset; noctu stupri causa lectica in vrbem introferri solitus est ad mulierem nuptam vni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas, atq; humanas religiones. O dij immortales, quid interest inter mentes hominum, & cogitationes! ita mihi meã voluntatem, spemq; reliquæ vitæ vestra populiq; R. existimatio cõprobet: vt ego, quos adhuc mihi magistratus populus Ro. mandauit, sic eos accepi, vt me omniũ officiorũ obstringi religione arbitrarer. Ita quæstor sum factus vt mihi honoré illum tũ nõ solũ datũ, sed etiã creditũ ac cõmissum putaré. sic obtinui quęsturã in prouincia Sicilia, vt omniũ oculos in me vnũ cõiectos arbitrarer: vt me quæsturamq; meã, quasi in aliquo orbis terrę theatro versari existimaré: vt omnia sęper, quæ iucũda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus: sed etiã ipsi naturę ac necessitati denegaré. Nunc sum designatus ędilis, habeo rationé quid à populo Rom. acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cũ cerimonia Cereri, Libero, Liberæq; faciẽdos: mihi Floram matrẽ populo plebiq; Ro. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæq; esse faciendos: mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam vrbem tuendam esse commissam? ob earum rerum laborem, & solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, imagines ad memoriam, * posteritatemque prodendam. Ex his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, vt tametsi iucundissimus est honos populi: tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum solicitudinis, & laboris: vt hæc ipsa

ædilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed quia sic oportuerit, rectè collocata, & iudicio populi digno in loco posita esse videatur. Tu cum esses prætor renuntiatus quoquo modo (mitto enim, & prætereo, quid tum sit actum) sed cum esses renuntiatus, vt dixi, non ipsa præconis voce excitatus es, qui te toties seniorum, iuniorumque centurijs illo honore affici pronuntiauit, vt hoc putares, aliquam reip. partem tibi creditam? annum tibi illum vnum domo carendum esse meretricia? Cum tibi sorte obtigisset, vt ius diceres: quantum negotij, quid oneris haberes, nunquam cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam prouinciam, quam tueri singulari sapiẽtia, atq; integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiamq; venisse. Itaq; nõ modò domo tua Chelidonem in prætura * extrudere noluisti, sed in Chelidonis domũ præturam tuam totam detulisti. Secura prouincia est, in qua tibi nunquam venit in mentẽ, non tibi idcircò fasces, & secures, & tantam imperij vim, tantamq; ornamentorum omnium dignitatẽ datam, vt earum rerũ vi, & auctoritate omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfringeres: vt omnium bona prædam tuã duceres: nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset esse. in qua tu te ita gessisti, vt, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitiuorum cõfugias: ex quo iam intelliges nõ modò tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam, nisi forte Italici belli fugitiuorum reliquias, atq; illud Tempsanum incommodum proferes ad quod recens cum te peroportune fortuna obtulisset, si quid in te virtutis atq; industriæ fuisset. idẽ qui semper fueras, inuentus es, cum ad te Valẽtini venissent, & pro his homo disertus & nobilis M. Marius loqueretur, vt negotium susciperes; vt cum penes te prætorium imperium, ac nomen esset, ad illam paruam manum extinguendam

ducem

ducem te principemq; præberes, non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu. Ipsis autem Valentinis ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti, cùm esses cum tunica, palla & pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa prouincia fecisse existimatis? qui cum iam ex prouincia, non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidē infamiā fugerit, quā sine vlla voluptate capiebat. O diuina senatus frequentis in æde Bellonę admurmuratio! Memoria tenetis, iudices, cum aduesperascceret, & paulò ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum: cum inueniretur nemo qui in illa loca cū imperio mitteretur, dixisse quendam, Verrem esse non longè à Tempsa: quam valdè vniuersi admurmurarint, quam palam principes contradixerint. Et is tot criminibus, testimoniisq; conuictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit, quorum omniū palam causa incognita, voce damnatus est. Esto: nihil ex fugitiuorum bello, aut suspicione belli laudis adeptus est: quod neq; bellum eiusmodi, neq; belli periculum fuit in Sicilia, neq; ab isto prouisum est, ne quod esset. At verò contra bellū prædonum classē habuit ornatam: *diligentiamq; singularem; itaque isto prætore, præclarè defensa prouincia est. Sic de bello prædonū, sic de classe Sicilienſi, iudices, dicā, vt hoc iam antè confirmem, in hoc vno genere omnes inesse culpas istius maximas, auaritiæ, maiestatis * diminutæ, libidinis, crudelitatis. hæc dum breuiter expono, quæso vt feceritis adhuc, diligēter attendite. Ré naualem primum ita dico esse administratam, non vti prouincia defenderetur; sed vt classis nomine pecunia quæreretur. Superiorum prætorum consuetudo cùm hæc fuisset, vt naues ciuitatibus, certusque numerus nautarum militumque imperaretur: maximę, & locupletissimę ciuitati Mamertinæ nihil horum imperauisti. ob * hanc

rem quid tibi Mamertini clam dederint pecunię, post si* videbitur, ex ipsorum literis, & testibus quæremus. nauem vero Cybeam maximam, triremis instar, pulcherrimam, atq; ornatissimam, palam edificatam sumptu publico, sciente Sicilia, per magistratum senatumq; Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. hęc nauis onusta præda Siciliensi, cum ipsa quoq, esset ex præda, simul cũ iste decederet, appulsa Veliam est cum plurimis rebus, & ijs quas ante Romam mittere cum cęteris furtis noluit, quod erant charissimæ, maximeq, eum delectabant. Eam nauem nuper egomet vidi Veliæ, multiq, alij viderunt, pulcherrimã atq, ornatissimam iudices, quæ quidem omnibus, qui eam aspexerant, prospectare iam exilium, atq, explorare fugam domini videbatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo potest: tamen dici quidem in iudicio de pecunijs repetundis necesse est: de tua pecunia constare ędificatam esse eam nauem. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortensi, ne quęram, qui licuerit edificare nauẽ senatori. antiquæ sunt istę leges, & mortuę, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant. * fuit ista resp. quondam, fuit ista seueritas in iudicijs, vt istam rem accusator in magnis criminibus obijciendam putaret. Quid enim tibi naue opus fuit, cui si quo publice proficisceris, & præsidij, & vecturæ causa, sumptu publico nauigia pręberentur? priuatim autem nec proficisci quoquã potes, nec accersere res trãsmarinas, ex ijs locis, in quibus tibi habere, mercari non licet Deinde cur quidquam contra leges parasti? valeret hoc crimen in illa veteri seueritate, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem cõmuni vituperatione reprehẽdo. Postremò tu tibi hoc nunquam criminosũ, nunquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi ædificari onerariam nauem in ea prouincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant,

bant, quid existimare eos qui audiebant, arbitrabatur inanem te nauem esse in Italiam deducturum nauicularium te, cum Romam venisses, esse facturum? ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam nauem comparare, eiusmodi de te voluisti sermonem esse omnium palam vt loquerentur, te illā nauē parare, quę prędam ex Sicilia deportaret. & quę ad ea furta, quæ reliquisses commeares? Verum hæc omnia, si doces nauem de tua pecunia ædificatam, remitto, atq; concedo, sed hoc homo amentissime non intelligis priore actione ab istis ipsis Mamertinis tuis laudatoribus esse sublatam: Nā dixit Heius princeps ciuitatis, princeps istius legationis, quæ ad tuam laudationem missa est, nauē tibi operis publicis Mamertinorum esse ædificatam, eiq; faciendæ senatorē Mamertinum publicè præfuisse. Reliqua est materies, hanc Rheginis, vt ipsi dicunt (tametsi tu negare non potes) publicè, quod Mamertini materiē non habent imperauisti. Si & ex quo fit nauis, & qui faciūt, imperio tibi tuo, non precio pręsto fuerunt; vbi tandem isthuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent, primum video potuisse fieri, vt ex ærario nihil darēt (etenim vel Capitolium sicut apud maiores nostros factum, est publicè* gratis coactis fabris, operisq; imperatis exædificari, atq; effici potuit) deinde id quoq; perspicio, *quod & ostēdam cū istos produxero, ipsorum ex literis multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atq; inanes esse perscriptas. Nam illud minime mirum est, Mamertinos, à quo summum beneficium acceperant, quē sibi amicioré, quā populo Ro. esse cognouerant, eius capiti literis suis pepercisse. Sed si argumēto est Mamertinos pecunias tibi nō dedisse, quia scriptum non habent: fit argumento tibi gratis constare nauem, quia, quid emeris, aut quid locaueris, scriptum proferre non potes. At enim idcirco nauem Mamer-

tinis non imperasti, quod sunt fœderati. dij approbent. habemus hominem in fœcialium manibus educatum, vnum præter cæteros in publicis religionibus fœderum sanctum, & diligentem. omnes qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod ijs nauē contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen tu sancte homo, ac religiose, cur Tauromitanis item fœderatis nauē imperastis an hoc probabis, in æqua causa populorum sine pretio varium ius, & disparē conditionē fuisse? quid, si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorū populorū iudices, doceo, vt Tauromitanis nominatim cautū exceptum sit fœdere, ne nauē dare debeāt: Mamertinis in ipso fœdere sanctum, atq; perscriptum sit, vti nauem dare necesse sit? istum autem contra fœdus Tauromitanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quam Tauromitanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera. istoigitur tuo quemadmodum ipse prædicas, beneficio, vt res indicat, pretio atque mercede, minuisti maiestatem* populi Rom. minuisti auxilia reipub. minuisti copias maiorum virtute ac sapientia cōparatas: sustulisti ius imperij, condicionem sociorum, memoriam fœderis. Qui ex fœdore ipso nauem vel vsque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo armatam, atq; ornatam mittere debuerunt: hi, ne in freto ante sua tecta & domus nauigarent, ne sua mœnia portusque defenderent, pretio abs te ius fœderis, & imperij condicionem* emerunt. Quid censetis in hoc fœdere faciundo voluisse Mamertinos impendere laboris, operæ, pecuniæ, ne hæc hiemis ascriberetur, si id vllo modo possent à nostris maioribus impetrare? nam cum hoc munus* imperaretur tam graue ciuitati, inerat nescio quo modo in illo fœdere societatis, quasi quēdā nota seruitutis. Quod tū recētibus suis officijs integra re, nullis populi R. difficultatibus à maioribus nostris fœdere assequi non potuerunt; id nunc nullo

nouo

nouo officio suo, tot annis post, iure imperij nostri quotannis vsurpato ac semper retento, summa in difficultate nauium à C. Verre pretio assecuti sunt. An nō hoc solum assecuti, ne nauem darent: ecquē nautam, ecquem militē, qui aut in classe, aut in præsidio esset, te prætore per triēnium Mamertini dederunt? deniq; cum ex senatusconsulto, itemq; ex lege Terentia, & Cassis frumētum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret; id quoq; munus leue, atq; commune Mamertinis nō remisisti. Dices frumentum Mamertinos non debere, quomodo non deberet? an, vt ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere quod extingueretur, sed ex eo quod emeretur. Te igitur, autore, & interprete, ne foro quidē & cōmeatu Mamertini populū Romanum iuuare debuerūt. Quę tandē ciuitas fuit, quæ deberet? qui publicos agros arant certum est quid ex lege censoria dare debeant, cur ijs quidquam præterea ex alio genere imperauisti? Quid decumanis numqui præter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur ijs quoq; statuisti, quantum ex hoc genere frumenti empti darēt? qui sunt immunes, ij certe nihil debent: at ijs non modo imperasti, verū etiam, quo plus darent quam poterant, hęc sexaginta mill. modiū, quę Mamertinis remiseras, addidisti. Neq; hoc dico, cæteris non recte imperatum esse. Mamertinis, qui erant in eadē causa, & quibus superiores omnes prętores item vt cęteris, imperarant, pecuniamq; ex senatusconsulto, & ex lege dissoluerant: his dico nō recte remissum.* at vt hoc beneficium quēadmodum dicitur trabali clauo figeret, cum concilio causam Mamertinorum cognosceret; & de concilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarij prætoris ex ipsius commentario, & cognoscite, quanta in scribēdo grauitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita* commentarium. Libenter ait se facere: itaque perscribit. Quid si hoc verbo non esset vsus, libenter? nos vide-

licet inuitum te quæstum facere putaremus? Ac de concilij sententia, præclarum recitari consilium iudices audistis, vtrum vobis consilium recitari tandem prætoris videbatur, cum audiebatis nomina? an præconis improbissimi societas, atque comitatus? En fœderum interpretes, societatis pactores, religionis auctores. nunquam in Sicilia frumentum publicè est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quàm hoc delectum, præclarumq; cõsilium iste dedit, vt ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaq; tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, à quibus frumentũ emere debuisset, ijs decretum vendidisset. Nã statim L. Metellus, vt isti successit, ex C. Sacerdotis & Sext. Peducei instituto, ac literis, frumentum Mamertinis imperauit. tũ illi intellexerunt, se id, quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fœderum, cur Tauromenitanis frumẽtum, cur Netinis imperasti? quarum ciuitatum vtraq; fœderata est, ac Netini quidẽ sibi nõ defuerunt. nam simulac pronunciasti libenter te Mamertinis* quidem remitterent: te adierunt, & eandẽ suam causam fœderis esse docuerunt. tu aliter decernere eadẽ in causa non potuisti. prouincias, Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem prætoris literas, & rerum *decretarum, frumenti imperati, & rerũ decretarũ tritici empti. Quid potius in hac tanta ac tã turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quã id, quod necesse est, aut isti à Netinis pecunia, cum posceret, nõ datam: aut id esse actum, vt intelligerent Mamertini, bene se apud istũ tam multa pretia ac munera collocasse, cum idẽ alij iuris ex eadem causa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrũm, iudices, quin intelligat? * primum, in iudicijs, qui decem laudatores

datores date non potest, honestius est ei, nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium præfuisti: arguunt cæteræ: paucæ, & paruæ metu repressæ silent: vna laudat. hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat vtilitatis vera laudatio? sed tamen ita, Verres, prouinciæ præfuisti, vt hac vtilitate necessario tibi sit carendū. Deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes, & publicè tibi nauem ædificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de repub. nostra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono iure? quod tam immune municipium, quod per hos annos tam commoda vacatione sit vsum omnium rerum, quam Mamertina ciuitas per triennium? soli ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto prætore omnium rerum immunes fuerunt: soli, in istius imperio in ea conditione vitæ fuerunt, vt populo Ro. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verùm vt ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar, accepisti à Mamertinis nauem contra legē: remisisti contra fœdera, ita in vna ciuitate bis improbus fuisti: cum & remisisti, quod non oportebat, & accepisti, quod non licebat. exigere te oportuit nauem, quæ contra prædones: non quæ cum præda nauigaret: quæ defenderet, ne prouincia spoliaretur? non * quæ noua prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & vrbem, quò furta vndique portares: & nauem qua exportares, præbuerunt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes, custodesque furtorum: * illi tibi & locum furtis, & furtorum vehiculum comparauerunt. Itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinā impetare ausus es quo tempo-

re in tanta inopia nauium, tantaque calamitate prouinciæ, etiãsi precatio essent rogandi; tamẽ ab his impetraretur. reptimebat enim tibi & imperandi vim, & rogandi conatũ præclara illa non populo Ro. reddita hiremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit mercedis imperij, auxilij, iuris, cõsuetudinis, fœderis. Habetis vnius ciuitatis firmum auxiliũ amissum, ac venditũ pretio, cognoscite nunc nouam prędandi rationẽ, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento, stipendio, cęterisq; rebus, suo quęq; nauarcho ciuitas semper dare solebat. is neq; vt accusaretur à nautis cõmittere audebat; & ciuibus suis rationẽ referre debebat: *ille in omni negotio, nõ modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, vt dico, factitatum sęper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus prouincijs, etiam in sociorum, & Latinorum stipẽdio, ac sumptu; tum cũ illorum auxilijs vti solebamus. Verres post imperium cõstitutum primũ imperauit, vt ea pecunia omnis à ciuitatibus sibi annumeraretur: vt is eam pecuniã tractaret, quẽ ipse præfecisset. cui potest esse dubium, quamobrẽ & omnium consuetudinem veterem primus immutaris, & tantam vtilitatẽ per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantã difficultatẽ cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alij quæstus instituuntur ex vno genere nauali; videte quàm multi: accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certo missos facere nautas: missorum omne stipendiũ lucrari: reliquis quod deberet, non dare. Hæc omnia ex ciuitatũ testimonijs cognoscite. Recita testimonia ciuitatum. Hunccine hominem? hanccine impudentiam iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus, pro numero militum pecuniarum summas describere, *certum pretiũ sexcentenos nummos nautarum missioni constituere. quos qui dederat cõmeatum totius ætatis abstulerat. iste quod & naturę nomine pro stipendio, frumentoq; accęperat, lucrabatur. itaq; quęstus duplex vnius missi one

missione fiebat. Atq; hæc homo amentissimus in tanto prædonum impetu, tantoq; periculo prouinciæ sic palã faciebat, vt & ipsi prædones scirent, & tota prouincia testis esset. Cum propter istius hanc tantam auaritiam, nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naues inanes, quę prædã prætori, non quæ prædonibus metum afferrent: tamen, cum P. Cetecius & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent; nauem quandam piratarum prædæ refertam non ceperunt, sed abduxerũt onere suo plane captam, atq; depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis formosissimę, plena argenti facti atq; signati, multa cũ stragula veste. Hæc vna nauis à classe nostra nõ capta est, sed inuenta ad Megaridem: qui locus est non longe à Syracusis. quod vbi isti nuntiatũ est, tametsi* noctu cũ mulierculis iacebat ebrius; erexit se tamẽ, & statim quęstori, legatoq; suo custodes misit complures, vt omnia sibi integra quàm primũ exhiberẽtur. Appellitur nauis Syracusas: expectatur ab omnibus: supplicium sumi de captiuis putatur. iste quasi præda sibi adiecta, non prædonibus captis: si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formæ, ætatis, artificijq; habebant, abducit omnes: nonnullos scribis suis, filio, cohortiq; distribuit: symphoniacos homines sex cuidã amico suo Romam muneri misit. nox illa tota exinanienda naui consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodieq; omnes sic habẽt persuasum (quid eius sit, vos coniectura quoq; assequi debetis) istum clam à piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. Coniectura bona est iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non mouetur. hominem nostis, consuetudinemq; omnium tenetis: qui ducem prædonum, aut hostium ceperit, quàm libenter cum palam, ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conuẽtu Syracusis vidi neminem, iudices, qui archipiratam captum vidisse se diceret; cum omnes, vt mos est, vt

ſolet, fieri, cum currerent, quæreret, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iſte homo occulteretur, vt eum ne caſu quidem quiſquam aſpicere poſſet? erant homines maritimi Syracuſis, qui cum* ſæpe iſtius ducis nomẽ audiſſent, cum eum ſæpe timuiſſent, cum eius cruciatu atq; ſupplicio, paſcere oculos, animumque exaturare vellent, poteſtas aſpiciendi nemini facta eſt. Vnus plures prædonum duces viuos cœpit P. Seruilius quam omnes antea. Ecquando igitur iſto fructu quiſquam caruit, vt videre piratam captum nõ liceret? At contra, quacunque iter fecit, hoc iucundiſſimum ſpectaculum omnibus victorum, captorumque hoſtium præbebat, Itaque concurſus vndique fiebant, vt non modo ex his oppidis, qua ducebantur, ſed etiam ex finitimis viſendi cauſa conuenirent. Ipſe autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratiſſimus populo Rom. fuit atque iucundiſſimus? quia nihil eſt victoria dulcius: nullum eſt autem teſtimonium victoriæ certius, quam quos ſæpe metueris: eos te victos ad ſupplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non feciſti? quamobrem ita iſte parata* celatus eſt, quaſi cum* aſpicere nefas eſſet? quamobrem ſupplicium non ſumpſiſti? quam ob cauſam hominem reſeruaſti? ecquem audiſti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non ſecuri percuſſus ſit? vnum cedo auctorem tui facti: vnius proferexemplum. viuum tu archipiratam ſeruabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres: neque enim quidquam erat iam reliquum, niſi vt claſſe populi Rom. pulcherrima amiſſa, prouinciaque lacerata, triumphus nauali tibi decerneretur. Age porro, cuſtodiri ducem prædonum nouo more, quam ſecuri feriri omnium exemplo magis placuit. Quæ ſunt iſtæ cuſtodiæ? apud quos homines: quemadmodum eſt aſſeruatus. Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique noſtis. opus eſt ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum eſt ex ſaxo in mirandam

dam altitudinem depressō,& multorum operis penitus excisō. nihil tam clausum ad exitus,nihil tam septum vndiq;, nihil tam tutū ad custodias nec fieri,nec cogitari potest.in has Latomias,si qui publicè custodiendi sunt, etiam ex cæteris oppidis Siciliæ deduci imperantur. Et quod multos captiuos ciues Ro. coniecerat, & quod eodem cæteros piratas * contrudi imperarat;intellexit, si hunc subditititium archipiratam in eandē custodiam dedisset; fore vt à multis illis in Latomijs verus ille dux quæreretur.itaq; hominem huic optimæ,tutissimęq; custodię non audet cōmittere. deniq; Syracusas totas timet: amandat hominem: quos Lilybæum fortasse. videor:tamen homines maritimos nō plane reformidat.minimè,iudices. Panormum igitur audio. quamquā Syracusis quoniā in Syracusano captus erat, maximè, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat.ne Panormum quidē.Quid igitur? quo putatis? ad homines à piratarum metu, & suspicione alieniſſimos, à nauigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos,summos aratores, qui nomē nunquam timuissent maritimi prædonis; vnum te prætore, horruissent Apronium terrestrem archipiratam.Et, vt quiuis facile perspiceret,id ab isto actū esse, vt ille suppositus facile & libēter se illum,qui nō erat,esse simularet; imperat Centuripinis,vt is victu, cæterisq; rebus quam liberalissime, commodissimeq; habeatur. Interea Syracusani homines periti, & humani,qui non modo ea, quæ perspicua essent,videre, verum etiam occulta suspicari possent; habebant rationem omnes quotidie piratarum,qui secuti ferirentur:quā multos esse oporteret, ex ipso naufragio, quod * erat factum sex remorū numero,coniiciebant. Iste, quod omnes,qui artificij aliquid habuerant, aut formæ,remouerat,atque abduxerat, reliquos si, vt consuetudo est, vniuersos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur; cum tamen plures abducti

essent, quàm relicti, propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numerumq; haberet, & reliquos non desideraret solum, sed etiã postceret, & flagitaret Cum maximus numerus deesset, tũ iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suã de piratis abduxerat, substituere, & supponere cœpit ciues Romanos, quos in carcerem antea conieceerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, & ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui à prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob causam nauigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alij ciues Ro. ne cognoscerentur, capitibus obuolutis, è carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij cum à multis ciuibus Rom. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi seriebantur. Quorum ego de acerbissima morte, crudelissimoq; cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero; & ita dicam, vt si me in ea querimonia, quam sum habiturus, de istius crudelitate, & de ciuium Ro. indignissima morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id mihi præclarum & iucundum putem. Hæc igitur est gesta res, hæc victoria præclara. myoparone piratico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi, formosi homines, & adolescentes, & artifices domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues Rom. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis vestis ablata: omne aurum, & argentum & ablatum, & auersum. At quemadmodum ipse sese induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annij hominis splendidissimi testimonio, cum is ciues Rom. dixisset, & archipiratam negasset securi esse percussum, exiluit conscientia sceleris, & furore ex maleficijs concepto excitatus: dixit se, quòd sciret sibi crimini datum iri, pecuniã accepisse, neq; de vero archipirata sumpsisse supplicij; ideo securi non percussisse

cuisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi Ro. seu potius patientiam miram, ac singularem! ciuem Ro. securi esse percussum, Annius eques Ro. dicit. taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium & clamor: cum tamen à præsenti supplicio tuo se cõtinuit populus Ro. & repressit & salutis tuæ rationem iudicum seueritati reseruauit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare inimicum habebas neminẽ. si haberes, tamẽ non ita vixeras, vt metũ iudicij propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, cõscientia timidũ, suspiciosumq; faciebat? qui igitur, cum esses cum imperio, iã tum iudiciũ & crimẽ horrebas: reus cum tot testibus coarguere, potes de dãnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur; vtrum tandem tibi ad defẽsionẽ firmius fore putasti, in iudicio, coactu, atq; effagitatu meo producere ad ignotos, tanto post, eũ, quẽ archipiratã esse diceres, an recenti re, Syracusis apud notos, inspectante Sicilia pœna tota, securi feriri? vide, quid inierit, vtrum faciẽdum fuerit. in illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est; itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam vnum tenuisti. quẽ ad finem? dum cum imperio fuisti. quamobrem? quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? cur inquam ciuibus Romanis, quos piratæ ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis vsuram tam diuturnam dedisti? Verum esto. sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuisti: etiamne priuatus, etiamne teus, etiamne pœnẽ damnatus, hostium duces priuata in domo retinuisti? Vnum, alterum mensem, prope annum denique domi tuæ piratæ, à quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est, quoad per M. Acilium Glabrionem licitum est, qui postulante me, produci, atque in car-

cerem condi imperauit. Quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atque infestissimum populi Ro. seu potius communem hostem gentium, nationumq; omnium, quisquam omnium mortalium priuatus intra mœnia domi suæ retinere poterit? Quid si pridie, quàm à me tu coactus es confiteri, ciuibus Rom. securi percussis prædonum ducem viuere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Rom. facere potuisset: quid diceres? apud me habitauit: mecum fuit. ego illum ad iudicium meum, quo faciliùs crimen inimicorum diluere posset, viuum atq; incolumem reseruaui. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus victis, ad tuum, non ad* populi Rom. tempus conferes? populi Rom. hostis priuatis custodijs asseruabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius viuos hostium duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum, fructumq; victoriæ populus Rom. percipere possit: tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: idemque dies & victoribus imperij, & victis vitæ finem facit.* Et nunc credo esse dubium, quin tu id commissurus non fueris? præsertim, cum statuisses, vt ais, tibi causam esse dicendam; vt ille archipirata non potius securi feriretur, quàm quod erat ante oculos positum, tuo periculo viueret. Si enim esset mortuus, tu qui crimen ais te metuisse, quæro, cui probares? cum constaret, istum Syracusis à nullo visum esse; Archipiratam, ab omnibus desideratum: cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset: cum vulgo loquerentur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles: cum tute fastus esses, te id crimen tanto ante metuisse. si eum diceres esse mortuum, quis te * audiret?* qui nunc cum viuum istum nescio quem produces, tamen te irrideri vides. Quid, si aufugisset, si vincla

rupis-

rupisset? ita vt Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius, qua fœlicitate ceperat, eadem recuperauit, quid diceres? Verùm hoc erat: si ille semel verus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quàm volui, de illo archipirata, & tamen ea quæ certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi, volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quò hoc referuetur. Hac tanta præda auctus, mancipijs, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos, alendos? esse cœpit: eum ea res non solum prouinciæ saluti, verum etiam ipsi prædæ esse posset. Nam æstate summa, quo tempore cæteri prætores obire prouinciam, & circumcurtare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, & periculo ipsi nauigare: eo tempore ad luxuriam, libidinesque suas, domo sua regia, quæ Regis Hieronis fuit, qua prætores vti solent, contentus non fuit. tabernacula, quemadmodum cõsueuerat temporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta velis collocari iussit in littore: quod est litus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum, atque ostium portus amœno sane & ab arbitris remoto loco. Hic dies æstiuos sexaginta prætor populi Rom. custos, defensorque prouinciæ sic vixit, vt muliebria quotidie conuiuia essent; vir accumberet nemo, præter ipsum & prætextatum filium, rametsi recte sine exceptione dixeram, virum, cum isti essent, neminem fuisse. nonnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. mulieres autem nuptæ nobiles præter vnam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem à Rhodio tibicine abduxerat, Pippa quædam vxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi versus qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebran-

tur? erat & Nice facie eximia, vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracusani. hanc Cleomenes vir amabat, veruntamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, beneficijsque plurimis deuinciebatur. illo autem tempore ille, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen cū vir esset Syracusis, vxorem eius parum poterat animo soluto ac libero* tot in acta dies secum habere, itaque excogitat rem singularem. naues, quibus legatus prætuerat, Cleomeni tradit: classi populi Ro. Cleomenem Syracusanū præesse iubet atq; imperat. hoc eo facit, vt ille nō solum abesset à domo tum, cum nauigaret: sed etiam libenter cum magno honore, beneficioque abesset. ipse autem remoto, atq; ablegato viro, non liberius quàm ante (quis enim vnquam istius libidini obstitit?) sed paulò solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tanquam virum, at tanquā æmulū remouisset. Accipit naues sociorū, atq; amicorū Cleomenes Syracusanus. Quid primum aut accusem aut querar, iudices? Siculone homini legati, quæstoris, prætoris deniq; potestatem, honorem auctoritatem dari? Si te impediebat ista conuiuiorum, mulierumq; occupatio: vbi quæstores? vbi legati? vbi ternis denarijs æstimatum frumentum? vbi muli? vbi tabernacula? vbi tot tantaq; ornamenta magistratibus & legatis à senatu populoq; Ro. permissa & data? deniq; vbi præfecti & tribuni tui? si ciuis Rom. dignus isto negotio nemo fuit, quid ciuitates, quæ in amicitia, fideque populi Rom. perpetuo manserant? vbi Segestana? vbi Centuripina ciuitas, quæ tum officijs, fide, vetustate, rum etiam cognatione populi Rom. nomen attingunt? O dij immortales! quid si harum ipsarum ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis, Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, æquitatis, officijque sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus veteremur? atq; hæc omnia

nia ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaq; ille vir clarissimus, simulq; imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ, miserecordia cõseruatę sunt Syracusæ, habitare in ea parte vrbis, quę insula est, Syracusanum neminem voluit. hodie inquam Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem vel pauci possunt defendere, committere igitur eum non fideliſſimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte vrbis nauibus aditus ex alto est. quamobrem qui nostros exercitus sæpe exclusserant, ijs clausstra loci cõmittenda nó existimauit. Vide quid interſit inter tuam libidinem, maiorum q; auctoritatem: inter amorẽ furoremq; tuum, & illorum consilium, atq; prudentiã. illi aditum littoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti: illi habitare in eo loco Syracusanũ, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi & nauibus Syracusanum præesse voluisti. quibus illi vrbis suæ partẽ ademerunt, ijs tu nostri imperij partem dedisti: &, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audiẽtes sunt; eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti. Egredicur Cẽturipina quadriremi Cleomenes è portu: sequitur Segestana nauis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliẽſis, Apollonienſis, Haluntina: præclara classis in speciem, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorum, atq; remigum. tamdiu imperio suo classem iste prætor diligens vidit, quamdiu conuiuium eius flagitioſſimum prætervecta est. ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulũper dedit, stetit soleatus prætor populi Ro. cum pallio purpureo, tunicaq; talari, muliercula nixus in littore. Iam hoc ipso istum vestitu Siculi ciuesque Romani permulti sæpe viderunt. Posteaquam paulum prouecta classis est, & Pachynum quinto die denique appulsa est: nautæ fame coacti, radices palmarum agrestium quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo

colligebant; & his miseri perditiq; alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria atq; nequitia, tum etiam imperio putaret: similiter totos dies, in littore tabernaculo posito perpotabat. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus cæteris nuntiatur, piratarum naues esse in portu Bidissæ. nam ita is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat ijs militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auaritissimi ratio in præsidijs, quę in classibus. nam erant perpauci reliqui; cæteri quæ dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperauit: & simul, vt se cæteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibili celeritate velis. nam scire, isto prætore, nemo poterat, quod quæque nauis remis facere posset: etsi in hac quadriremi propter honorem & gratiam Cleomenis minime multi remiges, & milites deerant. Euolarat iam è conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc cęteræ naues suo in loco moliebantur. Erat animus in reliquis, quanquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se velle clamabant: & quod reliquum vitæ virium q; fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. * Quod si Cleomenes non tanto ante fugisset; aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna, vt propugnaculo cęteris posset esse. quæ, si in prædonum pugna versaretur, vrbis instar habere, inter illos piraticos myoparones videretur. sed nunc inopes relicti à duce, præfectoq; classis, eundem necessario cursum tenere cęperunt. Pelorum versus, vt ipse Cleomenes, ita cæteri nauigabant: neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. Tum vt

quisque

quisq; in fuga postremus, ita *periculo princeps erat. postremam enim quamq; nauem piratæ primam adoriebantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur, cui præerat Haluntinus homo nobilis Philarchus; quē ab illis prædonibus Locrenses posteà publicè redemerunt: ex quo vos priore actione iurato rem omnē, cuiusmodi cognoscitis: deinde Apollonienſis nauis capitur, & eius præfectus Anthropinus occiditur. Hæc* dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat: iam sese in terram è naui eiecerat, quadrirememque in solo fluctuantem reliquerat. Reliqui præfecti nauium, cùm in terrā imperator exisset; cùm ipsi neq; repugnare, neque mari effingere, vllo modo possent; appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecutisunt. Tunc prædonum dux Heræ'eo, repentè, præter spem, non sua virtute, sed istius anaritia, nequit aq; victor, classem pulcherrimam populi Rom. in litus expulsam, & eiectam, cum primum aduesperascēret, inflammari, incendiq; iussit. O tempus miserum atq; acerbum prouinciæ Siciliæ! ô casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum! ô istius nequitiam, ac turpitudinem singularem! vna atque eadem nox erat, qua prætor amoris turpissimi flamma, ac classis populi Rom. prædonum incendio cōflagrabat. affertur nocte intempesta grauis hujusce mali nuncius Syracusas: curritur ad prætorium, quo istum è conuitio illo præclaro reduxerant paulò ante mulieres cum canta, atque symphonia. Cleomenes, quanquam nox erat; tamen in publico esse nō audet. includit se domi: atq; aderat vxor, quæ consolari hominem in malis posset. Huius autem præclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, vt in re tanta, in tam graui nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantē? Iam verò re ab omnibus cognita, concurſabat vrbe tota maxima multitudo, nō enim, sicut anteà cōsuetudo erat, prædonum aduentum signifi-

cabat ignis è ſpecula ſublatus, aut tumulo, ſed flãma ex ipſo incendio nauium, & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nuntiabat. Cùm prætor quæreretur, & conſtaret ei neminem nuntiaſſe: fit ad domum eius cum clamore concurſus, atque impetus. Tum iſte excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide, lagum ſumit, lucebat iam ferè: procedit in medium, vini, ſomni, ſtupri plenus. Excipitur ab omnibus eiuſmodi clamore, vt ei Lãpſaceni periculi ſimilitudo verſaretur ante oculos. Hoc etiam maius videbatur; quod in odio ſimili multitudo hominum hæc erat maxima. tum iſtius * acta cõmemorabantur, tum flagitioſa illa conuiuia: tum appellabantur à multitudine mulieres nominatim; tum quærebatur ex ipſo palàm, tot dies cõtinuos, per quos nunquam viſus eſſet, vbi fuiſſet, quid egiſſet: tum imperatorab iſto præpoſitus Cleomenes flagitabatur, neq; quidquam propius eſt factum, quàm vt illud Vticenſe exemplum de Habriano transferretur Syracuſas, vt duo ſepulchra duorũ prætorum improborum duabuſq; in prouincia conſtituerentur. verùm habita eſt à multitudine ratio temporis, habita eſt tumultus, habita etiam dignitatis exiſtimationiſq; communis: quod is eſt cõuentus Syracuſis ciuium Rom. vt non modò illa prouincia, verum etiã hac rep. dignißimus exiſtimetur. Cõfirmãt ipſi ſe, cùm is etiam tum ſemiſomnis ſtuperet: arma capiunt, totum forũ atq; inſulam, quæ eſt vrbis magna pars, complent. Vnam illam ſolam nocte prædones ad Pelorum commorati, cùm fumantes etiam noſtras naues reliquiſſent; accedere incipiunt ad Syracuſas. qui videlicet ſæpe audiſſent, nihil eſſe pulchrius, quàm Syracuſarum mœnia, ac portus: ſtatuerãt ſe, ſi ea Verre prætore, non vidiſſent, nunquam eſſe viſuros. ac primò ad illa æſtiua prætoris accedunt, ipſam illam ad partem littoris, vbi iſte per eos dies tabernaculis poſitis, caſtra luxuriæ collocaret. quę poſteaquam inanem locum offenderent, & prætorem con-

commouisse ex eo loco castra senserant; statim sine vllo metu in portum ipsum penetrare cœperunt. Cũ in portum dico iudices (explanandum est enim diligentiùs eorum causa, qui locum ignorant) in vrbẽ dico, atq; in vrbis intimam partem veniſſe piratas. non enim portu illud oppidum clauditur; sed vrbe portus ipse cingitur, & concluditur: non vt alluantur à mari mœnia extrema, sed influat in vrbis sinum portus. Hic te prætore, Heracleo Archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium suum nauigauit. Pro dij immortales! piraticus myoparo, cum imperiſi populi Rom. nomen, ac fasces essent Syracusis, vsque ad forum, & ad omnes vrbis crepidines accessit: quo neque Carthaginensium gloriosissimæ classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis sæpe conatæ, vnquam aspirare potuerunt: neq; populi Rom. inuicta ante te prætore gloria illa naualis, vnquã tot Punicis, Siciliensibusq; bellis penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, vt antè Syracusani in mœnibus suis, in vrbe, in foro hostem armatum ac victorem, quam in portu vllam hostium nauem viderent. hic, te prætore, prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam cce. nauibus vi, ac multitudine inuasit: quæ in eo portu, loci ipsius, portusque natura victa, atq; superata est: hic primum opes illius ciuitatis victæ, comminutæ, depressæque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum existimatur. eone pirata penetrauit, quo simulatq; adisset, non modo à latere, sed etiam à tergo magnam partem vrbis relinqueret? Insulam totam præteruectus est: quæ est vrbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus. quo in loco maiores (vt antè dixi) Syracusanum quenquam habitare vetuerunt: quod qui illam partem vrbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas

in noſtris nauibus inuenerat, iaciebāt, vt omnes iſtius improbitatem, & calamitatem Siciliæ poſſent cognoſcere. Siculoſne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore ſuo frumenti exarabant, vt populo Ro. totiq; Italiæ ſuppeditare poſſent; eoſne in inſula Cereris natos, vbi primum fruges inuentæ eſſe dicuntur, eo cibo eſſe vſos, à quo maiores eorum, cæteros quoq; frugibus inuentis, remouerunt? Te prætore, Siculi milites palmarum ſtirpibus, prædones Siculo frumento alebantur. O ſpectaculum miſerum, atq; acerbum! ludibrio eſſe vrbis gloriam, populi Ro. nomen, * hominum conuentum, atq; multitudinem, piratico myoparoni! in portu Syracuſano de claſſe populi Rō. triumphum agere piratam, cum prætoris nequiſſimi, inertiſſimiq; oculos prædonum remi reſpergerent! Poſtea quam è portu piratæ non metu aliquo affecti, ſed ſatietate exierunt, tum cœperunt quærere homines cauſam illius tantæ calamitatis; dicere omnes, & palàm diſputare, minimè eſſe mirandū, ſi militibus, remigibuſq; dimiſſis, reliquis egeſtate & fame perditis, prætore tot dies cū mulierculis perpotante, tanta ignominia, & calamitas eſſet accepta. hæc autem iſtius vituperatio, atq; ipſamia confirmabatur eorum ſermone, qui à ſuis ciuitatibus illis nauibus præpoſiti fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracuſas claſſe amiſſa refugerant, dicebant, quos ex ſua quoſq; naui miſſos ſciret eſſe. res erat clara: neq; ſolùm argumentis, ſed etiam certis teſtibus iſtius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu toto die, niſi hoc quæri à nauarchis, quemadmodum claſſis eſſet amiſſa: illos reſpondere, & docere vnumquemq; miſſione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. Quod poſteaquam iſte cognouit, hanc rationem habere cœpit. cauſam ſibi dicendam eſſe ſtatuerat iam antè, quam hoc vſ * veniret; ita vt ipſum priore actione dicere audiſtis. videbat illis nauarchis teſtibus, tantum hoc crimen ſuſtinere

sustinere se nullo modo posse. consilium capit primo stultum, verumtamé clemens: Cleomenem, & nauarchos ad se vocari iubet: veniunt. accusat eos, quod huiusmodi de se sermones habuerint, rogat vt id facere desistant: & in sua quisq; naui dicat, se tantum habuisse nautarum, quantũ oporterit, neq; quenquam esse dimissum. Illi enim verò se ostendunt, quod vellet esse facturos. Ille non procrastinat: aduocat amicos statim: quærit ex his sigillatim, quot quisq; nautas habuerit: respondit vnusquisque vt erat præceptum. iste in * tabellas refert. obsignat signis amicorũ prouidens homo: vt contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione vteretur. Derisum credo esse hominem amentem à suis consiliarijs, & admonitum, hasce ei tabellas nihil profuturas: etiam plus ex nimia prætoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus vsus vt publicè, quoque quæ vellet, in ciuitatum literis & tolli, * & referri iuberet: quæ omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, postea quam certis literis, testibus, auctoritatibusq; conuincitur. vbi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, * tabellas sibi nullo adiumento futuras; init consilium, non improbi prætoris (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atq; amentis tyranni. statuit, si hoc crimen extenuare vellet (nam omninò tolli posse non arbitrabatur) nauarchos omnes testes sui sceleris vita esse priuandos. Occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? poterone animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussit? missum facere eum, cui imperium, potestatemq; permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt? ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? poterone in eos esse vehemens, qui naues inanes nõ modo habuerunt, sed etiam apertas? in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam nauem, & minùs exinanitã? pereat Cleomenes una, vbi fides? vbi execrationes?

vbi dextræ cõplexusq; ? vbi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo littore ? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem vocat, dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarcos: ita sui periculi rationes ferre, ac posse uulare. tibi vni parcam, & totius istius culpæ crimen vituperationemq; inconstantiæ potiùs suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tã graues testes vivos, incolumesq; esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat cõsilium, dicit, ita fieri oportere. admonet tamen illud, quod istum fugerat, in * Philargum Centuripinum nauarchũ non posse animaduerti, propterea quòd secum fuisset vna in Centuripina quadriremi. Quid ergo: iste homo ex ciusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur ? In præsentia, inquit Cleomenes, quoniã ita necesse est: sed post aliquid videbimus ne iste nobis obstare possit. Hæc poste à quam acta & constituta sunt, procedit iste repentè è prætorio inflãmatus scelere, furore, crudelitate: in forum venit. nauarchos vocari iubet, qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim occurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibusque injici catenas imperat, implorare illi fidem populi Rom. & quare id faceret, rogare. tunc iste hoc causæ dicit; quod classem prædonibus prodidissent. Fit clamor, & admiratio populi, tantã esse in homine impudentiã, atq; audaciam, vt aut alijs causam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsius accidisset: aut, cùm ipse prædonum socius putaretur, alijs proditionis crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. Cùm hæc fierent, quærebatur, vbi esset Cleomenes: non quo illum ipsum cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit (non enim possum quenquam insimulare falso) quid inquam, magnopere potuit Cleomenes facere, istius auaritia nauibus exinanitis?

tis ſ atque eum vident ſedere ad latus prætoris,& ad auré familiariter, vt ſolitus erat inſuſurrare.tum verò omnibus indigniſſimum viſum eſt, homines honeſtiſſimos,electos ex ſuis ciuitatibus,in ferrum atq; in vincla cõiectos:Cleomenem propter flagitiorum,ac turpitudinis ſocietatem familiariſſimum eſſe prætoris. apponitur his tamen accuſator Nęuius Turpio quidam,qui C.Sacerdote pictore,iniuriarum damnatus eſt:homo bene appoſitus ad iſtius audaciam quem iſte in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia,percurſorem habere ſolebat & emiſſarium.Veniunt Syracuſas parentes,propinquiq; miſerorum adoleſcentium, hoc repentino calamitatis ſuæ commoti nuncio ſ vinctos aſ, iciunt catenis liberos ſuos,cum iſtius auaritiæ pœnam collo,& ceruicibus ſuis ſuſtinentiadſunt,defendunt,proclamant, fidem tuam quæ nuſquam erat, nec vnquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus homo nobiliſſimus, hoſpes tuus,cuius tu domi fueras,quem hoſpitem appellas. cum eum illa auctoritate,& miſeria videres præditum, non te eius lachrymæ, non ſenectus, non hoſpitij ius, atque nomen à ſcelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hoſpitij iura in hac tam immani bellua commemoro ſ qui Sthenium Thermitanum hoſpitem ſuum, cuius domi per hoſpitium exhauſit & exinaniuit,abſentem in reos retulerit, cauſa indicta capite damnarit; ab eo nunc hoſpitiorum iura,atque officia quæramus ſ cum homine enim crudeli nobis res eſt;an cum fera atque immani bellua ſ te patris lachrymæ de innocentis filij periculo non mouebant? cum patrem domi reliquiſſes, filium tecum haberes: te neque præſens filius de libetorum charitate, neque abſens pater de indulgentia patria commonebat ſ catenas habebat hoſpes tuus Ariſtæus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat claſſem. quod ob præmium ſ deſeruerat exercitum. quid Cleomenes ſignauus fuerat: at eum

tu ob virtutem corona aurea donaras? dimiserat nauis, at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ clarus & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio laserat, nudus pene est destitutus. Quid erat autem quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet, at causa cogit, mori ere, si appellaris. nunquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. At remiges non erant: prætorem tu accusas? frange ceruicem. Si neq; prætorem, neq; prætoris æmulum appellare licebit, cùm in his duobus tota causa sit, quid futuri est? Dicit etiam causam Heraclius Segestanus, homo domi suæ summo loco natus. Audite, vt vestra humanitas postulat iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniurijs q; sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa, qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigarit, & iussu eius qui potestatē habuit,* cū commeatu Syracusis remāserit. Iste certè neq; prodidit classem, neq; metu perterritus fugit, neq; exercitum deseruit. etenim tunc esset hoc animaduersum, cùm classis Syracusis proficiscebatur. is tamen in eadem causa fuit, quasi in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falso quidem causa conferri crimnis potuit. Fuit in illis nauarchis Heraclensis quidam Furius (nam habent illi nonnulli huiusmodi Latina nomina) homo quamdiu vixit, domi suę non solùm post mortē, tota Sicilia clarus, & nobilis: in quo homine tantum animi fuit, non solùm vt istum liberè lęderet (nam id quidē, quoniā moriendū videbat, sine periculo se facere intelligebat) verùm morte proposita, cùm Iachrymans in carcere mater noctes, dies q; assideret, defensionem causæ suæ scripsit: quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris, & crudelitatis ex illa oratione commonefiat, in qua docet, quot à ciuitate sua nautas receperit; quot, & quanti quem q; dimiserit: quot

secum

secum habuerit: item de cæteris nauibus dicit. quæ cum apud te dicere, virgis oculi verberabantur. ille morte proposita, facilè doloré corporis patiebatur, clamábat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimę mulieris apud te de Cleomenis salute, quã de sua vita lachrymas matris valere. deinde etiam illud video esse dictum, quod, si reãè vos populus Romanus cognouit, nõ falsò ille iam in ipsa morte de vobis prędicauit: Non posse Verrem testes interficiendo, crimina sua extinguere, grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quam si viuus in iudicium produceretur. tum auaritiæ solùm, si viueret: nunc, cùm ita esset necatus, sceleris, audaciæ, crudelitatis testem fore. Iam illa præclara: Non testium modò cateruas, cùm tua res ageretur, sed tum à dijs manibus innocentiũ pœnas, sceleratorumq; furias in tuum iudicium esse venturas: sese ideò leuiorem casum tuum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sestij tui carnificis vultum, & manum vidisset, cum in conuentu ejuium Ro. iussu tuo securi ciues Ro. ferirẽtur. Ne multa, iudices, libertate quam vos socijs dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis abusus est. Condemnat omnes de concilij sententia, tamen neq; iste in tanta re, tot hominum totq; ciuium causa P. Vectium ad se accersit quæstorem suum, cuius cõsilio vteretur: neq; P. Ceruium talem virum legatum, qui, quia legatus isto prætore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est; sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes. Hic cuncti Siculi fidelissimi, atq; antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs à maioribus nostris, grauiter commouentur, & de suis periculis, fortunisq; omnibus pertimescunt: illam clementiam, mansuetudinemq; nostri imperij in tantam crudelitatẽ, inhumanitatemq; esse conuersam? condemnari tot homines vno tempore, nullo crimine? defensionem suorum furtorum præ-

torem improbum ex indignissima morte innocentium quæreres? Nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque posse; & recte nihil videtur. nam si cum aliorum improbitate certet, longè omnes, multumq; superabit. sed secum ipse certat: id agit, vt semper superius suum facinus nouo scelere vincat. * Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse à Cleomene, quòd in eius quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quòd eandem suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominé accedit Timarchides: à securi negat esse ei periculum: virgis ne cæderetur, monet vt caueat. Nemulta, ipsum dicere adolescentē audistis, se ob hunc virgarū metū, pecuniā Timarchidi numerasse. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarū Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. alius ne condemnaretur, pecuniam dedit: vsitatum est. non vult populus Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem. noua postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. includuntur in carcerē condemnati: supplicium constituitur in illos: sumitur de miseris parentibus * nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, vestitumq; ferre. patres hi quos videtis, iacebant in limine: matresq; miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberūm exclusæ: qui nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum * ore excipere sibi liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrorq; sociorum & ciuiū, lictor Sestius, cui ex omni gemitu, doloreque certa merces comparabatur, vt adeas, tantum dabis; vt cibum tibi * vestitumque intro ferre liceat, tantum. nemo recusabat. Quid, vt vno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diù crucietur? ne sæpiùs feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus

tur auferatur? Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem; ô grauem acerbamque fortunam! non vitam liberûm, sed mortis celeritam pretio redimere cogebantur parentes. atque ipsi etiam adolescentes cum Sestio de eadem plaga, & de vno illo ictu loquebantur: idque postremum parentes suos liberi orabant, vt leuandi cruciatus sui causa lictori pecunia daretur. Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis: multi: veruntamen mors extrema non erit. estne aliquid vltra, quo progredi crudelitas possit? reperietur. Nam, illorum liberi cùm erunt securi percussi ac necati, corpora feris obijcientur: hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum hominem nobilem dicere audistis, se ob sepulturã Heraclij nauarchi pecuniam Timarchidi dinumerasse. hoc ne possis dicere. patres enim veniunt amissis filijs irati. vir primarius, homo nobilissimus, dicit: neque de filio dicit. Iam hoc, quis tum fuit Syracusis, qui non audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturæ cum viuis etiam illis esse factas? non palàm cũ Timarchide loquebantur? nó omnes hominũ propinqui adhibebantur? non palàm virorũ funera locabãtur? Quibus rebus omnibus actis, atque decisis, producuntur è carcere, & deligantur ad palum. Quis tam fuit illo tempore durus, & ferreus? quis tam inhumanus, præter vnum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoueretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, vt fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitrãretur? Feriuntur securi: lætaris tu in omnium gemitu, & triumphas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublatos. Errabas Verres, & vehementer errabas, cùm te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te existimares

auaritiæ vulnera crudelitatis remedijs posse sanare. Etenim quanquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neq; tibi, neque illis desunt: tamé ex illo ipso numero nauarchorum aliqui viuunt & adsunt: quos, vt mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc causam reseruauit. adest Philarchus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus à prædonibus, & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus à piratis esset, in hunc prædonem sociorum incidisset. dicet is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitate, amplissimo loco natus, eadem dicit: nulla in re discrepat. Per deos immortales, iudices, quo tandem animo * feretis? aut hæc quemadmodum auditis? Vtrum ego desipio, & plus quam satis opus est, doleo in tanta calamitate, miseriaq; sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mœror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heraclienſem secum esse percussum dico; versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis, eorumne populorũ ciues, eorumne agrorum colonos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Ro. illorum operis, ac laboribus quæritur, qui à parentibus, spe nostri imperij, nostræq; æquitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius securim funestam esse seruatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero: quas vrbes P. Africanus etiam ornandas esse spolijs hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere priuauit. En quod Tyndaritani libenter prædicent. Nos in septemdecem populis Siciliæ non * eramus: nos semper in omnibus Punicis, Sicilienſibusq; bellis amicitiam, fidemque populi Rom. secuti sumus, à nobis omnia populo Romano semper & belli adiumenta

iumenta. & pacis ornamenta * administrata sunt, Multum verò hæc his iura profuerunt in istius imperio, ac potestate, Vestros quondã nautas contra Carthaginem Scipio duxit: at nunc naues contra prædones penè inanes Cleomenes duxit. vobiscum Africanus hostium spolia, & præmia laudis communicauit: at nunc per me spoliati, naue à prædonibus abducta, ipsi in hostium numero, locoq; ducemini. Quid verò illa Segestanorum non solùm literis tradita, neque commemorata verbis, sed multis officijs illorum vsurpata, & comprobata cognatio, quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempè hoc fuit iure, iudices, vt ex sinu patris nobilissimus adolescens, & è complexu matris ereptus innocens filius, istius carnifici Sestio dederetur. Cui ciuitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunem esse voluerunt; hæc tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidẽ iuris obtinuit, vt vnius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem & sanguinem deprecaretur. Quò confugient socij? quem implorabunt? qua spe deniq; vt viuere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? ad senatum * deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est vsitatum, non senatorium, ad populum Rom. confugient? facilis est causa populi. legem enim sociorum causa iussisse, * & vos ei legi custodes, ac vindices præpoluisse dicet. hic locus est igitur vnus, quo perfugiant: hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum: quo quidem nunc non ita cõfugiunt. vt anteà in repetundis rebus solebant. non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt, non ornamenta, quæ ex vrbibus, fanisque erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc populus Rom. concedat, & * iam fieri velit; patimur enim iam multos annos, & silemus, cùm videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias peruenisse. quod eo magis ferre æquo ani-

mo, atq; concedere videmur; quia nemo isto hominum dissimulat, nemo laborat, vt obscura sua cupiditas esse videatur. In vrbe nostra pulcherrima, atq; ornatissima, quod signũ, quæ tabula picta est, quæ non ab hostibus victis capta, atq; * apportata fierat istorum villæ, sociorum fidelissimorũ & plurimis, & pulcherrimis spolijs ornatæ, refertæq; sunt. vbi pecunias exteratũ nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egẽt, cùm Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chion, Samon, totam denique Asiam, Achaiam, Græciam, Siciliam, iã in paucis villis inclusas esse videatis? Sed hæc, vt dico, omnia iam socij vestri reliquunt, & negligũt, iudices; ne publicè à populo Rom. spoliarentur, officijs ac fide prouiderunt: paucorum cupiditati, tum, cùm obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant. Nunc verò iam adempta est non modò resistendi, verùm etiã suppeditandi facultas. Itaq; res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt, & negligunt. hoc iam ornatu ad vos cõfugiunt. aspicite, aspicite, iudices, squalorem, sordesq; sociorum. est Stenius hic Thermitanus cum hoc capillo, atque veste: domus sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil ampliùs. totum enim tua libidine, & scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus & beneficijs * floruit princeps, sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quæ priuatim sibi eripuisti, sed vnicum miser abs te filium optimum, atq; innocentissimum flagitat. non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri, atq; ossibus filij sui solatium vult aliquod * deportare. Hic iam grandis natu Eubulida hoc tantum, exacta ætate, laboris, itineris q; susceptit, vt non aliquid ex suis bonis recuperaret, sed vt quibus oculis crudelis ceruices filij sui viderat, ijsdem te condemnatum videret. Si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorum, vxores, sororesque

que veniebant. quarum vna, cùm ego ad Heracliam nuctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cum multis facibus mihi obuiã venit; & ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filij nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit; quasi ego excitare filium eius ab inferis possem, faciebant hoc idem in cæteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miserorum: quorum vtrorumq; ætas laborem & industriam meam, fidem & misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me iudices, præter cæteras, hanc querimoniam Sicilia detulit: * lachrymis ego ad hoc non gloria inductus accessi, ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exanguium corpora mortuorum, ne mœror parẽtum, ac propinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. Hunc ego si metũ Siciliæ, damnatione istius per vestrã fidẽ, & seueritatem deiecero, iudices, satis officio meo, satis illorum voluntati, qui à me hoc petierunt, factum esse arbitrabor. Quapropter si quem forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere, * ista defendat: illa cõmunia, quæ ad causam nihil pertinent, prætermittat: me * tibi culpam fortunæ assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere; cum multi viri fortes in communi, incertoque periculo belli, & terra & mari sæpe offenderint. Nullã tibi obijcio fortunam: nihil est, quod cæterorum res minùs commodè gestas proferas. nihil est, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naues inanes fuisse dico: remiges, nautasq; dimissos: reliquos stirpibus vixisse palmarum: præfuisse classi populi Romani Siculum; perpetuò socijs, atque amicis Syracusanum; te illo tempore ipso, supertionibusque diebus omnibus in littore cum mulierculis perpotasse dico. harum rerum omnium auctores, testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num inter-

eludere * perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobare, aut obijcere videor? si tametsi solent ij fortunam sibi obijci nolle, qui se fortunę commiserunt: qui in eius periculis sunt, ac varietate versati. istius quidē calamitatis tua fortuna particeps non fuit. homines enim in prælijs, non in conuiuijs belli fortunam tentare, ac periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. quod si fortunam obijci tibi non oportet; cur tu fortunæ illorum innocentiū veniam, ac locum non dedisti? Etiam illud * præcidas licet; quod supplicium more maiorum sumpseris, secuerisq; percusseris, Ideircò à me in crimen, & inuidiam vocari. non in supplicio crimen meū vertitur: non ego securi nego quēquam feriri debere: non ego metū ex re militari, non securitatem imperij, non pœnam flagitij tolli dico oportere: fateor nō modo in socios, sed etiam in ciues, militesq; nostros persæpe esse seuere, ac vehementer vindicatū. quare hæc quoq; permittas licet. ego culpā non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: * pretio milites remigesq; dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt, hoc Netinorum fœderata ciuitas publicè dicit: hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publicè dicunt: tuus deniq; testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terrā esse egressum, vt Pachynos, è terrestri præsidio milites colligeret quos in nauibus collocaret; quod certe nō fecisset, si suum numerū naues haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumq; nauium, vt non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atq; inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos: dico aut omnes extra culpam fuisse, aut, si vni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleome-

nem

nem constitui spectatorem illorem mortis, atq; cruciatus.dico etiam, in illo supplicio, mercedem lacrymarum,mercedē vulneris,atq; plagæ,mercedē funeris ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, hæc dicito, classē instructam atq; ornatam fuisse:nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrum remigi fuisse:rem frumentariam esse suppeditatā: mentiri nauarchos: mentiri tot, & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam;prodit ū te esse à Cleomene, qui se dixerit exisse in tertam, vt Pachyno deduceret milites : animū illis,non copias defuisse:Cleomenem acerrimè pugnantem ab his relictum esse atque desertum : nunmum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, renebere : fin alia dices : quæ à me dicta sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis: est in iudicibus ille familiaris meus,est paternus amicus ille ? non vquisq; maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita tui huiscemodi criminis maxime eum pudet ? Paternus amicus est,ipse pater si iudicaret, per deos immortales,quid facere potest,cum tibi hæc diceretitu in prouincia populi Ro. prætor, cum tibi maritimum bellū esset administrandum,Mamertinis, ex fœdere quam deberent nauē,per triennium remisisti:tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publicè est ædificata:tu à ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges demisisti : tu, cum nauis esset à quæstore,& à legato capta prædonum; archipiratam ab omnium oculis remouisti: tu, qui ciues R. esse dicerentur, qui à multis cognoscerentur, secure ferire potuisti : tu tuam domum piratas abducere,in iudicium archipiratam domo producere ausus es: tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos, ciues Ro.honestissimos, in metu periculoque prouinciæ,dies continuos complures in littore, coniurisque iacuisti: te per eos dies nemo domi tuæ conuenit, nemo in foro videre potuit: tu sociorum,atque ami-

eorum ad ea conuinia matresfamiliâs adhibuisti: tu inter eiusmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum collocauisti: vt ætati maxime lubricæ, atq; incertæ exempla nequitiæ parentis vita præberet: tu prætor in prouincia cum * tunica talari pallioq; purpureo visus es? tu propter amorẽ libidinẽq; tuam, imperium nauium legato populi Ro. ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus frumentoq; caruere: tua luxuria atque anaritia classis populi Ro. à prædonibus capta & incẽsa est: post Syracusas conditas, quẽ in portum nunquam hostis accesserat, in eo, te prætore, primùm piratæ nauigauerunt. neq; hæc tot tantaq; dedecora dissimulatione tua, neq; obliuione hominum, ac taciturnitate tegere voluisti: sed etiam nauium præfectos sine vlla causa de complexu parentum suorum, hospitumq; tuorum, ad mortem, cruciatumque rapuisti; neq; in parentum luctu atque lachrymis te mei nominis commemoratio mitigauit: tibi hominum innocentiũ sanguis non modo voluptati, sed etiam quæstui fuit. Hæc si tibi tuus patens diceret; posses ab eo veniã petere? posses vt tibi ignosceret postulare? Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro, ac muneri recepto: reliqua est ea causa, iudices, quæ non iam recepta, sed innata, neq; delata ad me, sed in animo, sensuq; meo penitus * affixa, atq; insita est: quæ non ad sociorum salutem, sed ad ciuium Romanorum, hoc est, ad vniuscuiusque nostrũm vitam, & sanguinem pertinet. In qua nolite à me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, expectare. omnia, quæ dicam de supplicio ciuium Rom. sic erunt clara, & illustria, vt ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. furor enim quidam, sceleris & audaciæ comes, istius effrenatum animũ, importunamque natutam tanta oppressit amentia, vt nunquam dubitaret in conuentu, palàm supplicia, quæ in conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea ig

in ciues Rom. expromere Virgis quàm multos exciderit, quid ego commemorem? tantũ breuissimè dico, iudices: nullum fuit omninò, isto prætore, in hoc genere discrimen. Itaq; iam consuetudine, ad corpora ciuium Ro. etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare Verres? in foro Lilybæi, maximo conuentu, C. Seruilium ciuem Rom. in conuentu Panormitano veterẽ negotiatorem, ad tribunal ante pedes tuos, ad terram virgis & verberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin viderit: nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico à lictoribus tuis ciuẽ Rom. ante oculos tuos concidisse.* ob quam causam dij immortales! tametsi iniuriam facto communi causæ & iuri ciuitatis. quasi enim possit esse vlla causa, cur hoc cuiquam ciui Ro. iure accidat, ita quæro, quæ in Seruilio causa fuerit, ignoscite in hoc vno, iudices, in cæteris enim nõ nagnopere causas requirã. Locutus erat liberiùs de istius improbitate, atq; nequitia. quod isti simul ac renuntiatum est, hominẽ iubet Lilybæũ ad limoniũ Veneris seruo promittere. promittit. Lilybæum venitur: cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo postularet, H.S. duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, in furtis quæstum faceret. Recuperatores de cohorte sua dicit se daturum. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario, iudicium capitis in se cõstitueretur. Hæc cum maximè loquereturq; sex lictores circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: cædunt acerrimè virgis: denique proximus lictor (de quo sæpe iam dixi) Sestius conuerso bacillo oculos misero tundere vehementissimè cœpit. itaque ille, cum sanguis os, oculosque compleſſet, concidit; cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur, vt aliquando spondere se diceret. sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus: breui postea est mortuus. Iste autem homo Vene-

rius,& affluens omni lepore, & venustate,de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinē posuit,sic etiam fortunis hominū abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.Nam quid ego de cæteris ciuiū Ro.supplicijs sigillatim potius,quàm generatim atq; vniuersè loquar? Carcer ille, qui est à crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis,quæ Latomię vocantur,in istius imperio domicilium ciuium Ro.fuit, vt quisq; istius animum,aut oculos offenderat,in Latomias statim conijcebatur.Indignū hoc video videri omnibus iudices:& id iam priore actione, cū hæc testes dicerent,intellexi.retineri enim putaris oportere iura libertatis non modo hic, vbi tribuni plebis sunt, vbi cæteri magistratus,vbi plenū forum iudiciorū,vbi senatus auctoritas,vbi existimatio populi Rom.& frequentia:sed vbicumq; terrarum,& gentium violatum ius ciuium Rom.sit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis, & dignitatis. In externorum hominum,& maleficorum,sceleratorumq;,in prædonum, hostiumque custodias tu tantum numerum ciuium Rom.includere ausus es? nunquamne tibi iudicij,nunquamne concionis, nunquamne huius tantæ frequentiæ, quæ nunc animo te iniquissimo infestissimoq; intuetur, venit in mentem? nunquam tibi populi Rom absentis,dignitas,nunquam species ipsa huiusmodi multitudinis, in oculis animoque versata est? nunquam te in horum conspectum rediturum, nunquam in forum populi Rom.venturum,nunquam sub legum & iudiciorum potestatem casurum esse putasti? At quæ erat ista libido crudelitatis exercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorum causa? nulla iudices præter prædandi nouam singularemque rationem.Nam vt illi,quos à Poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut aliqua promontoria, aut prærupta saxa tenuisse dicuntur, vt eos qui essent appulsi naufragijs, * intercipere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliæ

partibus

partibus imminebat. quæcunque nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexandria venerat, statim certis indicibus & custodibus tenebatur: vectores omnes in Latomias conijciebantur: onera atq; merces in prætorium domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo interuallo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed quoddam nouum monstrum, ex vetere illa immanitate, quæ in ijsdem locis versata esse dicitur. Non enim Charybdin tam infestam, neq; Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitrorr hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus & maioribus canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, & eam Siciliç partem tenuisse dicitur. At quæ causa tam subijciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariæ crudelitatis? eadem quæ nunc in defensione commemorabitur. Quicunque accesserant ad Siciliam paulò pleniores, eos Serrorianos milites esse, atque à Dianio fugere dicebat. illi ad deprecandum periculum proferebant alij purpuram Tyriam, thus alij, atq; odores, vestemq; lineam, gemmas alij, & margaritas, vina nonnulli Græca, venalesque Asiaticos: vt intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigarent. non intelligebant eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem vti arbitrabantur. iste enim hæc eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in Latomias abduci imperabat: naues eorum atque onera diligenter asseruanda curabat. His institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebãt, quæ L. Suetium equitem Ro. lectissimum virum dicere audistis, quæ cæteros audietis. ceruices in carcere frangebantur indignissimè ciuiũ Ro. vt etiã illa vox, & imploratio, Ciuis Romanus sum, quæ sæpe multis in vltimis terris opem inter barbaros & salutẽ tulit, ea mortem illis acerbiorem, & supplicium maturius

ferret. Quid est Verres? quid ad hæc cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horū dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi quæso ex ipsius sinu literas Syracusanorū, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur: cedo ratione carceris, quæ diligentissime conficitur, quo quisq; die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITERAE SYRACVSANORVM. Videtis ciues Romanos gregatim cōiectos in Latomias: videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum ciuium. quærite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant; nulla sunt. omnesne mortui? si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. sed scriptum extat in ijsdem literis, quod iste homo barbarus, ac dissolutus neque attendere vnquam, neque intelligere potuit. ἀνάθημα inquit, hoc est, vt Siculi loquuntur, supplicio affecti, ac necati sunt. Si quis tex, si qua ciuitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in ciuē Ro. ciusmodi, nónne publicè vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam, ignominiamque nominis Romani inultam, impunitamque dimittere? Quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quòd ciues Romani iniuria affecti, quod nauicularij retēti, quod mercatores spoliati dicerentur? at ego retentos non queror: spoliatos, ferendum puto: nauibus, mancipijs, mercibus adēptis, in vincla cōiectos esse mercatores, & in vinculis ciues Ro. necatos esse arguo. Si hæc apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine ciuium Ro. non apud senatores lectissimos ciuitatis, non in foro populi Rom. de tot & tam acerbis supplicijs ciuium Romanorum, tamen animos etiam barbarorum hominum permouerem. tanta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis Rom. dignitas est apud omnes nationes, vt ista in nostros homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi

vllam

vllam salutē, vllum perfugiū putē, cum te implicatum seueritate iudicum, circumretitum frequentia populi Ro. esse videam? Si, mehercule (id quod fieri intelligo non posse) ex his laqueis te exueris, ac te aliqua viae ratione explicaris: in alias tibi maiores plagas incidendum est; in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici, & concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere, tamen illa ipsa defensio non minus esse ei pernicioſa, quam mea vera accusatio debeat. Quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse, & supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum, & basilicas istorum hominum videmus, & animo æquo videmus. Ciuilis enim dissensionis, & siue amentiæ, siue fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltem ciues incolumes licet conseruare. Verres ille vetus proditor consulis, translator quæsturæ, auersor pecuniæ publicæ, tantum sibi auctoritatis in repub. sustepit, vt quibus hominibus per senatum, per populum Rom. per omnes magistratus in foro, in suffragijs, in hac vrbe, in repub. versari liceret; ijs omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detulisset. Ad Cn Pompeium clarissimum virum, & fortissimū permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt: quē non ille summo cū studio saluum, incolumemq; seruauit? cui ciui supplici non illa dextera inuicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? Itane verò? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tuleruntis ijs apud te, cuius nullum in repub. vnquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat constitutus? Vide, quam cōmodam defensionē excogitaris. malo, malo, mehercule, id quod tu defendis, his iudicibus, populoque Ro. quàm, id quod ego insimulo, probari: malo inquam te isti generi hominum, quam mercatoribus, & nauicularijs mi-

micum,atque infestum putari:meum enim crimen auaritiæ te nimiæ coarguit : tua defensio furoris cuiusdam,& immanitatis,& inauditæ crudelitatis,& pene nouæ proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono,iudices, vti, non licet:adsunt enim Puteolani frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores,homines locupletes, atq; honesti, qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in vincla coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicent.Hic vide quàm me sis visurus æquo,cum ego P.Granium testem produxero, qui suos libertos à te securi percussos esse dicat; qui à te nauem suam,mercesq; repetat.refellito si poteris: meũ testem deferam; tibi fanebo,te inquam adiuuabo ostendito illos cum Sertorio fuisse,& Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos,nihil est quod te malim probare,nullum enim facinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri neque proferri potest. reducam iterum equitem Rom. L.Flauium: si voles : quoniam priore actione,vt patroni tui dictitant, non quadam sapientia: vt omnes intelligunt,conscientia tua, atq; auctoritate meorum testium,restẽ nullum interrogasti : interrogetur Flauius, si voles, quinam fuerit L. Herennius,quem ille argentariam Lepri fecisse dicit: qui cum amplius centum ciues Rom.haberet ex conuentu Syracusano, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent; tamen à te, inspectantibus omnibus * Syracusanis securi percussus est.hunc quoque testem meum refelli; & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari,& probari volo. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis in piratarum,captiuorumque numero producebantur, vt securi ferirentur? quæ ista noua diligentia? quam ob causam abs te * cogitata sante L. Flauij,cæterorumque de L. Herennio vociferatio commouebat? an M. Annij grauissimi, atque honestissimi viri summa

auctoritas

uctoritas paulò te diligentiorem, timidioremq; fecerat? qui nuper pro teſtimonio, non aduenam neſcio quem, nec alienum; ſed eum ciuem Romanum, qui omnibus in illo conuentu notus, qui Syracuſis natus eſſet, à te ſecuri percuſſum eſſe dixit. Poſt hanc illorum vociferationem, poſt hanc communem famam, atq; querimoniam, non mitior in ſupplicio, ſed diligentior eſſe cœpit. capitibus inuolutis ciues Rom. ad necem producere inſtituit; quos tamen ideirco necabat palam, quod homines in conuentu (id quod antea diximus) nimium diligenter prædonum numerum requirebant. Hæccine plebi Romanæ te prætore eſt conſtituta condicio? hæc negotij gerendi ſpes? hæc capitis, vitæque diſcrimen? parumne multa mercatoribus ſunt neceſſariò pericula ſubeunda fortunę, niſi etiam hæ formidines à noſtris magiſtratibus, atque in noſtris prouincijs impendebunt? ad eamne rem fuit hæc ſuburbana ac fidelis prouincia, plena optimorum ſociorum, & honeſtiſſimorum ciuium Romanorum, quæ ciues Rom. omnes ſuis ipſa ſedibus libentiſſimè ſemper accepit; vt qui vſque ex vltima Syria, atq; Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuiſſent, qui ex prædonum inſidijs, qui ex tempeſtatum periculis profugiſſent, in Sicilia ſecuri ferirentur, cum ſe iam domum veniſſe arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio Conſano municipe dicam, iudices? aut qua vivocis, qua grauitate verborum, quo dolore animi dicam? tametſi dolor me non deficit: vt cætera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo ſuppetant, magis elaborandum eſt: quod crimen eiuſmodi eſt, vt, cum primũ ad me delatum eſt, vſurum me illo non putarem. tametſi enim veriſſimum eſſe intelligebam: tamẽ credibile fore non arbitrabar, coactus lachrymis omnium ciuium Rom. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum hominum honeſtiſſimorum teſtimonijs, omniumque Rheginorum, multorumque

equitum Rom. qui casu tum Messanæ fuerint, dedi tantum priore actione *testimonium, res vt nemini dubia esse posset. Quid nunc agam? cum iam tot horas de vno genere, ac de istius nefaria crudelitate dicam, cum prope omné vim verborum eiusmodi, quæ scelere istius digna sunt, alijs in rebus consumpserim, atq; hoc prouiderim, vt varietate criminũ vos attentos tenerem; quem ad modum de tanta re dicam? opinor, vnus modus, atq; vna ratio est; rem in medio ponam: quæ tantum habet ipsa grauitatis, vt neq; mea, quæ nulla est, neq; cuiusquam, ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur. Gauius hic, quẽ dico, Consanus, cum illo in numero ab isto in vincula cõiectus esset, & nescio qua ratione clam è Latomijs profugisset, Messanam q; venisset; qui prope iam Italiã & mœnia Rheginorũ viderit, & ex illo metu mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo legum receatus, reuixisset; loqui Messanæ cœpit, & queri, se ciuem Rom. in vincla esse coniectum: sibi rectà iter esse Romam; Verri se præsto aduenienti futurum. non intelligebat miser, nihil interesse, vtrũ hæc Messanę, an apud ipsum in prętorio loqueretur. Nam vt ante vos docui, hanc sibi iste vrbem delegerat, quã haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorũ omnium sociam. Itaq; ad magistratũ Mamertinum statim deducitur Gauius: eoq; ipso die casu Messanã Verres venit. Res ad eum defertur, esse ciuẽ Romanũ qui se Syracusis in Latomijs fuisse quereretur: quem iam ingredientem nauem, & Verri nimis atrociter minitantem, à se retractum esse, & asseruatum, vt ipse in eum statueret, quod videretur. Agit hominibus gratias, & eorum ega se beneuolentiam, diligentiam q; collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum venit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas *emicabat. expectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari

dari ac deligari, & virgas expediri iubet. Clamabat ille miser, se civem esse Romanum, municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio splendidissimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eú speculandi causa in Siciliam à ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neq; index neq; vestigium aliquod, neq; suspicio cuiquam esset vlla; deinde iubet vndiq; hominem properi, vehementissiméque verberari. Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, iudices, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem, crepitumq; plagarum audiebatur, nisi hæc, Ciuis Romanus sum. hac se commemoratione ciuitatis omnia verbera depulsurum, cruciatumq; à corpore dejecturum arbitrabatur. is non modò hoc non perfecit, vt virgarum vim deprecaretur: sed cum imploraret sæpius, vsurpareteq; nomen ciuitatis, crux, crux, inquam, infelici, & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis: ô ius eximium nostræ ciuitatis: ô lex Porcia, legesque Semproniæ: ô grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romani tribunitia potestas. huccine tandem omnia recciderunt? vt ciuis Rom. in prouincia populi Rom. oppido fœderatorum, ab eo qui beneficio populi Romfasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid, cum ignes,* candentesq; laminæ, cæteriq; cruciatus admouebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis, non * inhibebat: ne ciuis quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commouebare? in crucem tu agere ausus es quemquam, qui se ciuem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices, nolui. vidistis enim vt animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu concitarentur. Statui egomet mihi, tum modum orationi meæ, & C. Numitorio equiti Romano *

primo homini testi meo: & Glabrionem, id quod sapientissimè fecit, facere lætatus sum, vt repentè consilio in medio testem dimitteret. etenim verebatur, ne populus Rom. ab isto eas pœnas vi repetisse videretur; quas veritus esset, ne iste legibus, & vestro iudicio non esset persoluturus. Nunc quoniam iã exploratum est omnibus, quo loco causa tua sit, & quid de te futurum sit, sic tecum agam. Gauium istum quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in Latomias Syracusis à te esse coniectum: neque id solum ex literis ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in literis Gauius, hoc fingere, & eligere nomen; vt hunc illum esse possim dicere; sed secundùm arbitrium tuum testes dabo; qui istum ipsum Syracusis abs te in Latomias coniectum esse dicant. producã etiã Cõsanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gauium quem tu in crucem egisti, ciuem Ro. & municipem Consanum, non speculatorem fugitiuorum fuisse. Cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulatè tuis * proximis plana fecero: tũ istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Rom. clamore, atque impetu perturbatus exiluisti, quid inquã locutus es? illum, quod moram supplicio quæreret, ideo clamitasse, se esse ciuem Romanum, sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quod M. & P. Cotij nobilissimi homines ex agro Tauromenitano? quid Q. Luceius, qui argentariã Rhegij maximam facit? quid * etiam cæteris adhuc enim testes ex eo genere à me sunt dati, non qui nouisse Gauium, sed qui se vidisse dicerent; cum is, qui se ciuem Ro. esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis, huc tu confiteris, illũ clamitasse se ciuẽ esse Ro. apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem valuisse, vt dilationem aliquam crucis, vt crudelissimi, teterrimiq; supplicij

plicij aliquam paruam moram saltem posset afferre. Hoc teneo, hic hæreo, iudices, hoc sum contentus vno: omitto, ac negligo cætera: sua confessione inducatur, ac iuguletur necesse est, qui esset ignorabas speculatorem esse suspicabare? non quæro, qua suspicione: tua te accuso oratione. ciuem Rom. se esse dicebat. si tu apud Persas, aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis, atque vltimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuisset: ille quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuem se Rom. esse diceret, apud te prætorem si non effugium, ne moram quidem mortis, mentione, atque vsurpatione ciuitatis assequi potuit? Homines tenues, obscuro loco nati nauigant: adeunt* ad ea loca, quæ nunquam antea viderunt, vbi neq; noti esse ijs, quo venerũt, neq; semper cum cognitoribus esse possunt: hac vna* tamen fiducia ciuitatis, non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur; neque apud ciues solum Rom. qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed quocunq; venerint, hanc sibi rem præsidio sperant * esse futuram. tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ciuibus Romanis: constitue nihil esse opis in hac voce, Ciuis Rom. sum: posse impune prætorem aut alium quemlibet, supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se ciuem Rom. esse dicat, quod quis ignoret: iam omnes prouincias, iam omnia regna, iã omnes liberas ciuitates, iam omnem orbẽ terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus Rom. ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium equitem Rom. qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum literas mittere, asseruasse hominem, custodijs Mamertino-

rum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres, si ignoraret: tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, vt qui neq; tibi notus esset, neq; cognitorem locupleté daret, quamuis ciuis Ro. esset, in crucé tolleretur. Sed quid ego pluta de Gauio? quasi tú Gauio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, iuri ciuium hostis: nó illi, inquam, homini, sed causæ communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more, atq; instituto suo crucé fixissent post vrbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quæ ad fretum spectaret, & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audiétibus dixisti palã, te ideirco illú locũ deligere, vt ille qui se ciuem Ro. esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ad domum suam prospicere posset? Itaq; illa crux sola, iudices, post condità Messanã illo in loco fixa est. Italiæ conspectus ad eã rem ab isto delectus est, vt ille in dolore, cruciatuque moriens, peranguſto freto diuisa seruitutis, ac libertatis iura cognosceret; Italia autè alumnũ suũ, seruitutis extremo, summoq; supplicio affectũ videret. Facinus est, vinciri ciuẽ Ro. scelus, verberari: prope parricidium, necari: quid dicam in crucẽ tolleré? verbo. satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest, non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam: in cõspectu legũ, libertatisq; moriatur; non tu hoc loco Gauiũ, nõ vaum hominẽ nescio quẽ ciuem Rom. sed cõmunem libertatis, & ciuitatis causam in illum cruciatum, & crucem egisti. Iam verò videte hominis audaciam. nónne eum grauitet tulisse arbitramini, quòd illam ciuibus Rom. crucé non posset in foro, non in comitio, non in Rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua, celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris, audaciæq; suæ voluit esse in conspectu Italiæ, vestibulo Siciliæ, prætereuectione omnia

qui

qui vltro, citroque nauigarent. Si hæc non ad ciues Rom. non ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Rom. nomen audissent: deniq; si non ad homines, verùm ad bestias aut etiam, vt longiùs progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri, & deplorare vellem; tamen omnia muta, atq; inanima, tanta & tã indigna rerũ atrocitate cõmouerẽtur. Nunc verò cùm loquar apud senatores populi Ro. legũ, iudiciorumq;, & iuris auctores; timere non debeo, ne non vnus iste ciuis Ro. illa cruce dignus; cæteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulò antè, iudices, lachrymas in morte misera, atque indignissima nauarchorum non tenebamus: & rectè, ac meritò sociorum innocentiũ miseria commouebamur. quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium Rom. sanguis coniunctus existimandus est: quoniam id & salutis omnium ratio, & veritas * postulat. omnes hoc loco ciues Rom. & qui adsunt, & qui vbicunque sunt, vestram seueritatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda, auxilia, totam deniq; libertatem in vestris sententijs versari arbitrantur. A me, tametsi satis habent, tamen si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quàm postulant. nam & siqua vis istum de vestra seueritate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque vllo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perijsse querentur, & mecum pariter molestè ferent: populus quidem Romanus breui, quoniam mihi potestate a apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragijs ante Kal. Feb. recuperabit. Ac si de mea gloria & amplitudine quæritis, iudices, non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium reseruari. Splendida est illa causa, probabilis mihi & facilis, populo grata, atque iucunda. Denique si videor hic, id quod ego

non quæsiui, de vno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. Sed mehercule, vestra, reiq; pub. causa, iudices, nolo in hoc delecto concilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac vrbe notatos, isto absoluto, ambulare, vt non cera, sed cœno obliti esse videantur. Quamobrem te quoq; Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo, videas etiam atq; etiam, & consideres quid agis, quo progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo quidquam tibi præfinio, quo minus ingenio mecum, atq; omni dicendi facultate contendas. cætera, si qua putas te occultius extra iudiciũ, quę ad iudicium *pertinent, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; & illa quæ tentata iam, & cœpta ab isto sunt, à me autẽ peruestigata, & cognita, moneo vt extinguas, & longiùs progredi ne finas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore quam putas. Quod enim te liberatũ iã existimationis metu, de functũ honoribus, designatũ cos. cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi Ro. non minore negotio retinentur quã comparantur. tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudicijs, & in omni republica, tulit: sed quo die populo Rom. tribuni pleb. restituti sunt, omnia ista vobis (si fortè nondum intellegitis) adempta, atque erepta sunt: omnium nunc oculi cõiecti sunt hoc ipso tẽpore in vnũquemq; nostrũm, qua fide ego accusẽ, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta religione deflexerit: nõ illa tacita existimatio, quã anteà conténere soleba-tis, sed vehemens ac liberum populi Ro. iudicium cõsequetur. nulla tibi Quincte cũ isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus ante nimiũ in

aliquo

aliquo iudicio studiũ tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullã potes: quæ iste in prouincia palàm dictitabat, cũ ea quæ faciebat, tua se fiducia facere dicebat; ea ne vera putentur, tibi maximè est prouidendũ. Ego mei iam rationẽ officij confido esse omnibus iniquissimis meis persoluta. nã istam paucis horis primæ actionis, omnium mortaliũ sententijs condemnaui; reliquũ iudicium non iam de mea fide, quæ perspecta est: neque de istius vita, quæ damnata est; sed de iudicibus, & verè vt dicam, de te, futurũ est. at quo tempore futurum est? nam id maximè prouidendum est. etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti est, ratio atque inclinatio temporum. nempe eo, eum populus Rom. aliud genus hominum, atq; alium ordinem ad res iudicandas requirit: nempe ea lege de iudicijs, iudicibusque nobis promulgata, quam non is promulgauit, cuius nomine proscriptam videtis; sed hic reus, hic, inquã, sua spe atq; opinione, quam de vobis habet, legẽ illã scribendam, promulgandamq; curauit. Itaq; cum primo agere cœpimus, lex non erat promulgata: cũ iste vestra seueritate permotus multa signa dederat, quã obrem responsurus non videretur; mentio de lege nulla fiebat: posteaquam iste recreari, & confirmari visus est, lex statim promulgata est: cui legi cùm vestra dignitas vehementer aduersetur; istius spes falsa, & insignis impudentia maximè sustragatur. Hic si quid erit commissum à quoquam vestrũm, quod reprehẽdatur; aut populus Ro. iudicabit de eo homine, quem iam anteà iudicijs indignum putauit; aut ij qui propter offensionẽ iudiciorũ de veteribus iudicibus lege noua, noui iudices erunt cõstituti. mihi porrò, vt ego non dicã, quis omniũ mortaliũ nõ intelligit, quã longè progredi sit necesse? Potero silere, Hortẽsi? potero dissimulare? eum tantũ resp. vulnus acceperit, vt expilatę prouinciæ, vexati socij, dij immortales spoliati, ciues Rom. cruciati, & necati impunè me actore

esse videanturq; potero hoc ego onus tantũ aut in hoc iudicio deponere, aut diutiùs tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in mediũ proferenda? nõ populi Ro. fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, vt aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen ac iudicium vocandi? Quæret aliquis fortasse, Tantúmne igitur laboré, tantas inimicitias tot hominum susceptu-rus es? Non studio quidem, herculè, vllo, neq; voluntate; sed non idem mihi licet quod ijs, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia populi Rom. beneficia dormientibus deferuntur: longe alia mihi lege in hac ciuitate, & conditione viuendum est. venit enim mihi in mentem M. Catonis hominis sapiẽtissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Ro. commendari putaret, cùm ipse sui generis initium ac nominis à se gigni & propagari vellet; hominum potentissimorum suscepit inimicitias; & maximis in laboribus vsque ad summã senectutẽ, summa cum gloria vixit. Posteaquè Pompeius humili, atq; obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitijs maximisq; susceptis periculis, ac* doloribus amplissimos honores est adeptus? Modò L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium vidimus, non mediocribus inimicitijs, ac laboribus contendere, vt ad istos honores peruenirent, ad quos vos per ludum & per negligentiam peruenistis. Hæc eadem est nostræ rationis regio & via: horum nos hominum sectam, atq; instituta persequimur. Videmus quanta sit in inuidia, quantoq; in odio apud quosdã homines nobiles nonorum hominum virtus & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præstò esse insidias; si vllum locum aperuimus suspicioni aut crimini, accipiendũ esse statim vulnus; esse nobis semper vigilandum, semper laborandum videmus. Inimicitiæ sunt? subeantur: labores? susciipiantur. Etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitiæ timendæ sunt, quã indictæ, & apertæ. Hominũ nobilium non fere quisquam nostræ industriæ fauet: nullus

millis noſtris officijs beneuolentiam illorum allicere poſſumus: quaſi natura, & genere diſuncti ſint, ita diſſident à nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi; quorum animos iam antè habueris inimicos & inuidos, quàm vllas inimicitias ſuſceperis? Quamobrem mihi, iudices, optandum eſt illud, in hoc reo finem accuſandi facere, cum & populo Ro. ſatisfactum, & receptum officium Siculis neceſſarijs meis erit perſolutum. Deliberatum autē eſt, ſi res opinionē meam, quam de vobis habeo, fefellerit, nō modò eos perſequi ad quos maximè culpa *corrumpendi iudicij, ſed etiā illos, ad quos conſcientiæ contagio pertinebit. Proinde ſi qui ſunt, qui in hoc reo aut potentes aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium velint eſſe, ita ſint parati vt diſceptante populo Rom. mecum ſibi rem videant futuram: &, ſi me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, ſatis vehementem, ſatis perſeuerantē, ſatis vigilantem eſſe cognorunt; exiſtiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Rom. ſalutis cauſa ſuſcepero, multo graniorem, atq; acriorē futurum. Nunc te Iupiter optime maxime, cuius iſte donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque iſta arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum à regibus, tibi dicatum atque promiſſum, per nefarium ſcelus de regijs manibus extorſit; cuiuſque ſanctiſſimum & pulcherrimum ſimulachrum Syracuſis ſuſtulit: teq; Iuno regina, cuius duo fana duabus in inſulis poſita ſociorum, Melitæ & Sami, ſanctiſſima, & antiquiſſima, ſimili ſcelere idem iſte omnibus donis, ornamentiſq; nudauit: teq; Minerua, quam item iſte duobus in clariſſimis, & religioſiſſimis templis expilauit; Athenis, cum auri grande pondus; Syracuſis cum omnia præter tectum & parietes abſtulit: teq; Latona, & Apollo, & Diana, quorum iſte Deli non fanum, ſed vt hominū opinio & religio fert, ſedem antiquam, diuinumq; domicilium nocturno la-

trocinio atq; impetu compilauit: etiam te Apollo, quē iste Chio sustulit: teq; etiam, atq; etiam, Diana, quam Perga spoliauit, cuius simulachrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumq; curauit: teq; Mercuri quem Verres in villa, & in priuata aliqua palæstra posuit, P. Africanus in vrbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodem, & præsidem voluit esse: teq; Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta, seruorum instructa & comparata manu, conuellere ex suis sedibus, atq; auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo, & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, vt nunc nomē modo Africani, & vestigia violatæ religionis maneant; monumenta victoriæ, saniq; ornamenta non extent: vosq; omnium rerum forensium, consiliorum maximorū, legū iudiciorumq; arbitri, & testes, celeberrimo in loco prætorij locati, Castor, & Pollux, quorum è templo quæstum sibi iste & prædā maximā improbissimè comparauit: omnesq; dij, qui vehiculis thensarum solennes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem, faciendum, exigendumq; curauit: teque Ceres, & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferunt, longè maximis, atque occultissimis cæremonijs continentur; à quibus initia vitæ atq; victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & ciuitatibus data, ac dispertita esse dicuntur; quarum sacra populus Ro. à Græcis ascita, & accepta, tāta religione & publicè & priuatim tuetur, non vt ab alijs huc allata, sed vt cæteris hinc tradita esse videantur: quæ ab isto vno sic polluta, & violata sunt, vt simulachrum Cereris vnum, quod à viro non modò tangi, sed ne aspici quidē fas fuit, è sacrario Catinæ conuellendū, auerrendumq; curauerit; alterum autem Ennæ ex sua sede, ac domo sustulerit:

quod

quod erat tale, vt homines, cùm viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam, sed cœlo delapsam arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus, lucosque * cohitis, cunctæq; Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita est, præsidetis: à quibus, inuentis frugibus, & in orbem terrarum distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur: cæteros item deos, deasq; omnes imploro, atque obtestor, quorum templis & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus, bellum sacrilegum semper, impiumque habuit Iudicium; vt si in hoc reo, atq; in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Rom, fidem meam spectaueruntsi nullam ad rē, nisi ad officium & veritatem omnes meę curæ, vigiliæ, cogitationesq; laborarunt; quæ mea mens in suspienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra in iudicanda sit. * deinde vti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, auaritiæ, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi vitæ atq; factis, vestro iudicio consequatur. vtque respub. meaq; fides vna hac accusatione mea contenta sit: mihique posthac bonos potiùs defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

PRO M. FONTEIO, ORATIO XI.

Desint permulta.

HOc prætore oppressam esse ære alieno Galliam. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicuntur? à Gallis? nihil minus. A

quibus igitur ſ à ciuibus Rom. qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? Inſector vltrò, atq; inſto accuſatori, iudices: inſector, inquam, ac flagito teſtes. Plus ego in hac cauſa laboris, & operæ cõſumo in poſcẽdis teſtibus, quã cæteri defenſores in refutandis. Audaſter hoc dico, iudices, non temerè cõfirmo. Referta Gallia negotiatorum eſt, plena ciuium Rom. Nemo Gallorũ ſine ciue Ro. quidquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus ſine ciuium Rom. tabulis commouetur. Videte quò deſcendam, iudices, quàm longè videar à conſuetudine mea, & cautione ac diligentia diſcedere. Vnæ tabulæ proferantur, in quibus veſtigium ſit aliquod, quod ſignificet pecuniã Fonteio datam: vnum ex totò negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorũ numerò teſtem producant: verè accuſatum eſſe concedam. Pro dij immortales, quę eſt hæc cauſa? quæ defenſio? Prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit; quæ conſtat ex his generibus hominum, & ciuitatũ, qui (vt vetera mittam) partim noſtra memoria bella cum populo Ro. acerba ac diuturna geſſerunt: partim modò à noſtris imperatoribus ſubacti, modò bello domiti, modò triumphis ac monumentis notati, modò à ſenatu agris, vrbibuſque multati ſunt: partim qui cum ipſo M. Fonteio ferrum ac manus cõtulerunt, multoq́ue eius ſudore, ac labore ſub populi Rom. imperium, ditionemq; cecideruntEſt in eadem prouincia Narbo Martius, colonia noſtrorũ ciuiũ, ſpecula populi Rom. ac propugnaculum iſtis ipſis nationibus oppoſitum, & obiectum. Eſt item vrbs Maſſilia, de qua antè dixi, fortiſſimorum, fideliſſimorumq; ſociorum, qui Gallicorum bellorum * peticula à populo Ro. copijs, armiſq; propulſarunt. eſt præterea numerus ciuium Romanorum maximus hominum honeſtiſſimorum Huic prouinciæ, quæ ex hac * gentium varietate conſtaret, M. Fonteius (vt dixi) præfuit: qui erant hoſtes, ſubegit: qui *proximi fuerant, eos ex ijs

agris,

agris, quibus erant multati, decedere coegit. cæteris, qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati, vt semper populo Rom. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quę tum in toto orbe terrarum à populo Ro. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendiũ, maximum frumenti numerũ ad Hispaniense bellum tolerandum, imperauit.* Is, hæc qui gessit, in iudicium vocatur. vos qui in re non interfuistis, causam vnà cum populo Rom. cognoscitis. dicunt contrà, quibus inuitissimis imperatum est: dicunt, qui ex agris ex M.* Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello, cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermem consistere. Quid colonis Narbonenses? quid volunt? quid existimant? Hunc per vos volunt: se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massilienses ciuitas? hunc præsentem ijs affecit honoribus, quos habuit amplissimos: vos autem absens erat, atq; obsecrat, vt sua religio, laudatio, auctoritas aliquid apud vestros animos momenti habuisse videatur. Quid? ciuium Ro. quæ voluntas est? nemo est ex tanto numero, quin hunc optimè de prouincia, de imperio, de socijs & ciuibus meritum esse arbitretur. Quoniam igitur videtis, qui oppugnent Marcum Fonteium, cognoscitis qui defensum velint: statuite hunc, quid vestra æquitas, quid populi Romani dignitas postulet: vtrùm colonis vestris, negotiatoribus vestris, amicissimis atque antiquissimis socijs & credere, & consulere malitis: an his, quibus neque propter iracundiam, fidem: neque propter infidelitatem, honorem habere debetis. Quid, si majorem etiam hominum honestissimorum copiam affero, qui huius virtuti, atque innocentiæ testimonio possint esse? tamenne plus Gallorum consensio valebit, quã summa auctoritas omnium? Cùm Galliæ Fonteius præesset, scitis, iudices, maximos populi Romani exercitus in duabus Hispanijs, clarissimosque imperatores fuisse. Quàm multi equites Romani, quàm

multi tribuni militum, quales & quot, & quoties * legati ad eos exercitus ! præterea Cn. Pompeius vir maximus, atq; ornatissimus hyemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satisne vobis multos, satis idoneos testes, & conscios videtur ipsa fortuna esse voluisse earum rerũ, quæ, M. Fonteio prætore, gererentur in Gallia? * quem ex tanto hominum numero testem in hac causa producere potestis? * quis est ex eo numero, qui vobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & teste vtimur. Dubitabitis etiam diutiùs, iudices, quin illud quod initio vobis proposui, verissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi vt, M. Fonteio oppresso testimonijs eorum quibus multa reip. causa inuitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum cæteri sint, cùm videant eos oppugnari, quibus oppressis populi Rom. imperium incolume esse non possit. Obiectum est etiam, quæstum M. Fonteium ex viarum munitione fecisse: vt aut ne cogeret munire; aut id quod munitũ esset, ne improbaret. Si & coacti sunt munire omnes, & multorum opera improbata sunt, certè vtrumq; falsum est: & ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata sint. Quid? crimen * optimis hominibus delegare possumus, & ita, vt non culpam in alios transferamus, sed vti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facilè officium suum, & præstare, & probare, possunt: tamène vos omnia in M. Fonteium, iratis testibus freti conferetis? Cum maioribus reip. negotijs M. Fonteius impediretur, &, cum ad remp. pertineret, viam Domitiam munire, legatis suis primarijs viris C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit, itaque præfuerunt: improbauerunt pro dignitate sua, quod visum est, & probauerunt; quod vos, si nulla alia ex re, ex literis quidem * vestris quas scripsistis, & missis, & allatis certò scire potuistis. quas si anteà non legistis; nunc ex nobis quid de jis rebus Fonteius ad legatos

suos

suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. LITERAE * AD C. ANNIVM LEGATVM, AD C. FONTEIVM LEGATVM. LITERAE C. ANNIO LEGATO, AC FONTEIO LEGATO. Satis opinor esse perspicuum, iudices, hanc rationem munitionis neque ad Fonteium pertinere; & ab his esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. cognoscite nunc de crimine vinario, quod illi inuidiosissimum, & maximum esse voluerunt. Crimen à Pletorio, iudices, ita constitutum est: Fonteio non in Gallia primum venisse in mentem, vt portorium vini institueret, sed in Italia hac posita ratione, Roma profectum. Itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas vini amphoras portorij nomine exegisse * Crodomi Porcium, & * Numium ternos Victoriatos. Vulchalone Seruicium binos, & victoriatos mille. atque in his locis se * Crodomi & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiamacho (qui vicus inter Tolosam & Narbonem est) diuerterentur, neque Tolosam ire vellent; cum Elesiodolus tantum senos denarios ab his, qui ad hostem portarent, exegisset. video, iudices, esse crimen, & crimen genere ipso magnum: vectigal enim esse impositum frugibus nostris dicitur, & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse; confiteor, & * inuidiam. Vel maximè enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerunt, Sed ego ita existimo, quo maius crimen sit id, quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. Vult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, vt difficilis aditus veritati relinquatur.

Desiderantur quæ de crimine vinario erant reliqua, nec non quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hybernorum pertinebant.

At hoc Galli negant. At ratio rerum & vis argu-

mentorum coarguit. Potest igitur testibus iudex non credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & à religione remotis? non sclùm potest, sed etiam debet. Etenim si, quia Galli dicunt, idcircò M. Fonteius nocens existimandus est, quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore? non stultos dicunt enim Galli. negare nó possumus. Hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has partes esse existimatis, vt quoniam quidem testes dicunt, sine vlla dubitatione credendum sit, salus ipsa, virorũ fortiũ innocentiam tueri non potest. sin autẽ in rebus iudicandis, non minimã partem ad vnamquamq; rem existimandam, momentoq; suo ponderandam, sapiẽtia iudicis tenet: nę multò vestrę maiores, grauioresq; partes sunt ad cogitandum, quàm ad dicendum meæ. Mihi enim semper vnaquæque de re testis non solùm semel, verùm etiam breuiter est interrogandus, & sæpè etiam non interrogandus, ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa esse videatur: vos & sæpiùs eandem rem animis agitare, & diutiùs *vnoquoque de teste cogitare potestis: & si quem nos interrogare noluimus, quæ causa nobis tacendi fuerit, existimare debetis. Quamobrẽ si hoc, *iudices, præscriptum lege, aut officio putatis, testibus credere: mihi est cur alius alio iudice melior, aut sapientior existimetur. Vnum est enim, & simplex auribus iudicium, & promiscuè, & cómuniter stultis, ac sapientibus à natura datum? Quid est igitur, vbi elucere possit prudentia? vbi discerni stultus auditor & crudelis, à religioso & sapienti iudice? animirùm illud, in quo ea, quæ dicuntur à testibus, * coniecturæ & cogitationi traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An verò vos id in testimoniis hominum barbarorũ dubitabitis, quod perspicuè & nostra, & patrũ memoria sapientissimi iudices de clarissimis

nostra

nostræ ciuitatis viris dubitandum non putauerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium hominem nouum non crediderunt: quorum virtuti, generi, rebus gestis, fidem, & auctoritatem in testimonio, cupiditatis atque inimicitiarum suspicio derogauit. Ecquem hominem vidimus, ecquē verè commemorare possumus parem consilio, grauitate, cōstantia, cęteris virtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis, M. Æmilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniurati nutu propè terrarum orbis regebatur, iurati testimonio, neq; in C. Fimbriam, neq; in C. Memmium creditum est. Noluerunt ij, qui iudicabant, hanc patere inimicitijs viam, quem quisq; odisset, vt eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cuius etiam sermo testimonij auctoritatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit; probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac singulare, iudices, consilium, qui se non solùm de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur: quid fictum, quid fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid à cupiditate aliqua aut inimicitijs profectum videretur. Quæ si iudex non amplectetur omnia consilio, non animo, ac mente circumspiciet; si *quicquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profectò satis erit, id quod dixi anteà, non surdum iudicem huic muneri atque officio præfuisse: nihil erit quā obrem ille nescio quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. An verò illi equites Rom. quos nos vidimus, qui nuper in republica iudicijsque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, vt M. Scauro testi non crederent? vos * Volgarum atque Allobrogum testimonijs non credere timeris? Si inimico testi credere non oportuit, inimicitior Marcello Crassus, aut

Pimbriæ Scaurus ex ciuilibus ſtudijs atque obtrectatione domeſtica, quam huic Galliſ quorũ qui optima in cauſa ſunt, equites, frumentum, pecuniam ſemel, atque iterũ, ac ſæpius inuitiſſimi dare coacti ſunt: cæteri, partim ex veteribus bellis agro multati, partim ab hoc ipſo, bello ſuperati, & oppreſſi. Si, qui ob aliquod emolumentum ſuum, cupidius aliquid dicere videntur, ijs credi non conuenit: credo maius emolumentũ Cæpionibus, & Metellis propoſitũ fuiſſe ex Q. Pompei damnatione, cum ſtudiorum ſuorũ obtrectatorem ſuſtuliſſent, quam cunctæ Galliæ ex M. Fonteij calamitate, in qua, illa prouincia propè ſuam immunitatem, ac libertatem poſitam eſſe arbitratur. An, ſi homines ipſos ſpectare cõuenit (id quod in reſte profectò valere plurimum debet) nó modò cum ſummis ciuitatis noſtræ viris, ſed cum infimo ciue Romano quiſquam ampliſſimus Galliæ comparandus eſt? ſcit Inducíomarus quid ſit teſtimonium dicere? mouetur eo timore, quo noſtrũm vnuſquiſque cùm in eum locũ productus eſt? Recordamini, iudices, quantopere laborare ſoleatis, non modò quid dicatis pro teſtimonio, ſed etiam quibus verbis vtamini, ne quod minùs moderatè poſitũ, ne quod ab aliqua cupiditate prolapſum verbum eſſe videatur. Vultu denique laboratis, nequa ſignificari poſſit ſuſpicio cupiditatis: vt &, cum proditis, exiſtimatio ſit quædam tacita de vobis pudoris ac religionis; &, cum diſceditis, ea diligenter obſeruata ac retenta videatur. Credo hæc eadem Inducíomarum in teſtimonio timuiſſe, aut cogitaſſe qui primùm illud verbum conſideratiſſimum noſtrę conſuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc vtimur, cum ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi vidimus, ex toto teſtimonio ſuo ſuſtulit, atque omnia ſe ſcire dixit. Verebatur enim videlicet, ne quid apud vos populumque Rom. de exiſtimatione ſua deperderet: nequa fama conſequeretur eiuſmodi, Inducíomarum talem virum, tam cupidè, tam temerè dixiſſe;

non

non intelligebat, se in testimonio nihil, præter vocem, & os, & audaciam, neque ciuibus suis, neque accusatoribus nostris præstare debere. An verò istas nationes religione iurisiurandi, ac metu deorum immortalium in testimonijs dicendis commoueri arbitraminiſ quæ tantum à cæterarum gentium more, ac natura dissentiunt, quòd cæteræ pro religionibus suis bella suscipiunt; istæ contra omnis religiones. Illæ in bellis gerendis à dijs immortalibus pacem, ac veniam petunt: istæ cum ipsis dijs immortalibus bella gesserunt. Hæ sunt nationes, quæ quondam tam longè à suis sedibus, Delphos vsque ad Apollinē Pythium, atque ad oraculum orbis terræ vexandum, ac spoliandum profectæ sunt. Ab ijsdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, atq; ille Iupiter, cuius nomine maiores nostri * sanctam testimoniorum fidem esse voluerunt. Postremò his quidquā sanctum, ac religiosum videri potest? qui etiā, si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrātur, humanis hostijs eorum aras, ac tēpla funestant? vt ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere violarint. Quis enim ignorat eos vsq; ad hanc diem retinere illam immanē, ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortaleis arbitrentur hominum scelere, & sanguine facilè posse placari? Cum his vos testibus vestram religionem coniungetis? ab ijs quicquā sanctè, aut moderatè dictum putabitis? hoc vestræ mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, vt cùm omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa pronincia fuerunt, omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia, qui sunt socij populi Rom. atque amici, M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publicè laudent? vos * tamē cum Gallis iurare malitis? quid vt secuti esse videamini? voluntatē

ne hominum? grauiórne igitur vobis erit hostium voluntas quàm ciuium? an dignitatem testium? Potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, ac nomini, bonis ac fidelibus & socijs, & ciuibus anteferre? An verò dubitatis, iudices; quin insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi Rom. nomine? sic existimatis eos hic sagatos, brachatosque versari animo demisso atque humili, vt solent ij, qui affecti iniurijs, ad opem iudicum supplices, inferioresq; confugiunt? nihil verò minus. hi cõtra vagantur læti atq; erecti passim toto foro, cum quibusdã minis, & barbaro atq; immani terrore verborum: quod ego profectò non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus vobiscum simul, iudices, audissem: cum præciperẽt, vt caueretis, ne hoc absoluto, nouum aliquod bellum Gallicum concitaretis. Si M. Fonteium, iudices, in causa deficerent omnia, si turpi adolescentia, vita infami, magistratibus quos ante oculos vestros gessit, legationibus flagitiosè obitis, * conuictus virorum bonorum testimonijs, * inuisus suis omnibus in iudicium vocaretur; si in eo iudicio colonorum populi Ro. Narbonensium, fidelissimorum sociorum, Massilienſium, ciuium Ro. omnium testimonijs, tabulisque premeretur, tamen esset vobis magnopere prouidendum, ne quos ita afflictos à vestris patribus maioribusq; accepissetis, vt contemnendi essent; eos pertimuisse, & eorum minis, & terrore commoti esse videremini. Nunc verò cum lædat nemo bonus; laudent omnes vestri ciues atq; socij; oppugnent ij, qui sæpissime hanc vrbem, & hoc imperium oppugnarunt: cuique inimici M. Fonteij vobis, ac populo Rom. minentur, amici ac propinqui supplicent vobis: dubitabitis non modò vestris ciuibus, qui maximè gloria, ac laude ducuntur; verùm etiam exteris nationibus ac gentibus ostendere, vos in sentẽtijs ferendis ciui parcere,

quàm

quàm hosti cedere maluisse? Magna, mehercule, causa, iudices, absolutionis cum cæteris causis hæc est, nequa insignis huic imperio macula, atque ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, * senatores equitesque populi Rom. non testimonijs Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. Ita verò, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Inducioma ro isti minaci, atque arroganti par in * belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquias suis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus reus M. Pletorius, vt suos nouos clientes à bello faciendo deterreat, vt eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur; aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, vt Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum; vt velint isti aut quiescere, id quod victi aut subacti solent; aut cum minantur, intelligere, se populo Romano non metum belli, sed spem triumphi ostendere. Quòd si in turpi reo patiendum non esset, vt quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, iudices (iam enim mihi videor hoc, propè causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo vos homine iudices, ne ab inimicis quidem vllum fictum probrosum non modò crimen, sed ne maledictum quidem audistis. Equis vnquam reus, præsertim in hac vitæ ratione versatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, vt nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quę à libidine, aut à petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non vera, attamen * ficta, cum aliqua ratione aut suspicione? M. AEmilium Scaurum summum nostræ ciuitatis virum scimus accu-

fatum à M. Bruto: extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta: falsò quis negat? veruntamen ab inimico dicta & obiecta. Quàm multa M. Aquilius audiuit in suo iudicio? quàm multa L. Cotta? denique P. Rutilius? qui, etsi damnatus est, mihi videtur tamè inter viros optimos, atq; innocentissimos esse numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus, ac temperatissimus, multa audiuit in sua causa, quæ ad suspicionem stupromm, et libidinum pertinerent. extat oratio hominis (vt opinio mea fert) nostrorum hominum longè ingeniosissimi, atque eloquentissimi, C. Gracchi, qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur. at in quem virum? qui tanta virtute, atq; integritate fuit, vt etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur. què cum in concionem Gracchus vocari iuberet, & viator quæreret, quem Pisonem, quod erant plures, cogis me, inquit, dicere inimicum meū, Frugi. Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellādo significare poterat, nisi ante laudasset, qui vno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset: tamen in falsam atq; iniquam probrorum insimulationem vocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, vt obiectum nihil sit, quo significari vestigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit. non modo nullum faciuus huius protulerunt: sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. Quod si aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quantam ad male dicendum licentiam, tantum haberent aut ad mentiendum animi, aut ad fingendum ingenij; nō meliore fortuna ad probra *non audienda Fonteius, quàm illi, de quibus antea commemoraui, fuisset. Frugi igitur hominem iudices, frugi inquam, & in omnibus vitæ partibus moderatum ac temperantem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis vi-

dctis

deris positũ in vestra fide, ac potestate, atq; ita vt cõmissus sit fidei: permissus potestati. Videte igitur, vtrum sit æquius, hominem honestissimum, virum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atq; immanissimis nationibus, an reddi amicis? præsertim, cum tot res sint, quæ vestris animis pro huius innocentis salute supplicent: primum generis antiquitas, quam Tusculo ex clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestarum inciſam ac notatam videmus: tum autem continuæ præturę, quæ & cæteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maximè floruerunt; deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorũ manus, à qua interfectus est; sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum est: postremò ipse, cum in omnibus vitæ partibus honestus atq; integer, tum in re militari cum summi consilij, & maximi animi, tum verò vsu quoq; bellorum gerendorum in primis eorũ hominũ, qui nunc sunt,* exercitatus. Quare si etiam monendi estis à me, quod non estis, iudices, videor hoc leuiter pro mea auctoritate vobis præcipere posse, vt ex eo genere homines, quorum cognita virtus, industria, felicitas in re militari sit, diligẽter vobis retinendos existimetis. fuit enim maior talium virorum in hac rep. copia quę cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. Quid nunc vobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutem obsoletis? hominibus autem, ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordijs, hãc reipub. calamitate consumptis? cũ tot bella aut à nobis necessariò suscipiantur, aut subito neque improuisa nascantur; nónne & hominẽ ipsum ad dubia reipu. tempora reseruandũ, & cæteros studio laudis, ac vertutis inflammandos putatis? Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Sullam prætorios homines, bel-

li gerendi peritissimos: præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum non literis homines ad rei militaris scientiam; sed rebus gestis, ac victorijs eruditos. Age verò nunc * inferte oculos in curiam; introspicite penitùs in omnes reipub. partes: vtrùm videtis nihil posse accidere, vt tales viri desiderandi sint? an, si acciderit, eorũ hominum copia populũ Ro. abundare? Quæ si diligenter attendetis, profectò, iudices, virum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad vsum ac disciplinam peritum, ad consilia prudentem, ad casum, fortunamq; fœlicem, domi vobis ac liberis vestris retinere, quàm inimicissimis populi Rom. nationibus, & crudelissimis tradere & * condonare malletis. At infestis propè signis inferuntur Galli in Fonteium, & instant atq; vrgent summo cum studio, summa cum audacia: * nos verò, iudices, & multis, & firmis præsidijs, vobis adiutoribus isti immani atq; intolerandæ barbariæ resistemus. Primũ obijcitur contra istorum impetus Macedonia fidelis, & amica populo Rom. prouincia: quæ, cùm se, ac suas vrbes non solùm consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatã esse dicat, vt illa per hunc à Thracũ aduentu, ac depopulatione defensa est; sic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroresq; depellit. Constituitur ex altera parte vlterior Hispania; quæ profectò non modò religione sua resistere istorum cupiditati potest; sed etiam sceleratorum hominum periuria testimonijs, ac laudationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gallia, fidelissima, & grauissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio misero, atque innocenti Massilienſium cuncta ciuitas; quæ non solùm ob eam causam laborat, vt huic, à quo ipsa seruata est, parem gratiam referre videatur, sed etiam, quòd ea condicione, atque eo fato se in his terris collocatam esse arbitratur; ne quid nostris hominibus istæ gentes nocere possint. * Pugnat pariter pro salute M. Fonteij Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper obsidione hostium

hostium liberata, nunc eiusdem miserijs ac periculis cómouetur. Denique, vt oportet bello Gallico, vt maiorum iura, moresque præscribunt, nemo est ciuis Romanus, qui sibi vlla excusatione vtendum putet; omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, cæteri negotiatores, vno animo M Fonteium, atque vna voce defendunt. Quòd si tantas auxiliorum nostrorum copias Induciomarus ipse despexerit, dux Allobrogum, cæterorumque Gallorum; num etiam de matris hunc complexu lectissimæ miserrimæque fœminæ vobis inspectantibus auellet, atque abstraheret? præsertim cum virgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, vestramque iudices, ac populi Rom. fidem imploret: quæ pro vobis, libertisque vestris tot annos in dijs immortalibus placandis occupata est; vt ea nunc pro salute sua, fratrisque sui, animos vestros placare possit: cui miseræ, quod præsidium, quod solatium reliquum est, hoc amisso? nam cæteræ fœminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium, participemque possunt; huic verò virgini, quid est præter fratrē, quod aut iucundū, aut charū esse possit? Nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Vestæq; matris, quoridianis virginis lamentationibus de vestro iudicio cōmoueri. Prospicite ne ignis ille æternus, nocturnis Fōteiæ laboribus, vigilijsq; seruatus, sacerdotis Vestæ lachrymis extinctus esse dicatur. Tendit ad vos virgo Vestalis manus supplices easdē, quas pro vobis dijs immortalibus tendere consueuit: cauete ne periculosum, superbumque sit, eius vos obsecrationem repudiare, cuius preces si dij aspernarentur, hęc salua esse non possent. Videtisne subitò iudices, virum fortissimum M. Fonteium parentis, & sororis commemoratione lachrymas profudisse? qui nunquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum, multitudinemque immiserit, cùm in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pa-

ter sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo, pertimescit, ne non modo ornamento & adiumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris atq; ignominiam relinquat. O fortunam longe disparem, M. Fonteij, si deligere potuisset, vt potiùs telis tibi Gallorum, quàm periurijs intereundũ esset, tum enim viræ socia virtus, mortis comes gloria fuisset: nunc verò qui est dolor, victoriæ te, atq; imperij pœnas ad eorum arbitrium differre, qui aut victi armis sunt, aut inuitissimi paruerunt? A quo periculo defendite, iudices, cinem fortem, atq; innocentem: curate vt nostros testibus plus, quàm alienigenis credidisse videamini; plus saluti ciuium, quàm hostium libidini consuluisse: grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ vestris sacris præsit, quàm eorum audaciam, qui cum omnium sacris delubrisque bella gesserunt. postremò prospicite iudices, id, quod ad dignitatem populi Rom. maximè pertinet, vt plus apud vos preces virginis Vestalis, quàm minæ Gallorum valuisse videantur.

PRO A. CÆCINNA

ORATIO. XII.

SI quantum in agro, lociſque deſertis audacia poteſt, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia valeret, non minus in cauſa cederet A. Cæcinna Sex. Aebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda ceſſit audaciæ. Verùm & illud conſiderati hominis eſſe putauit, qua de re inter decertari oporteret, armis non contendere; & hoc conſtantis, quicum vi, & armis certare noluiſſet, cum

cum iure iudicioque superare. Ac mihi quidem cum iudex præcipue fuisse videtur Ebutius in conuocandis hominibus & armandis, tum impudens in iudicio: non solùm quod in iudicium venire ausus est (nam id quidem, tametsi improbè fit in aperta re, tamen malitia est iam vsitatũ) sed quod non dubitauit idipsum, quod arguitur, confiteri. nisi fortè hoc rationis habuit, quoniam si facta* vis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius, moremq; facta sit; A. Cæcinnã cum amicis meis perterritum profugisse: nunc quoq; in iudicio, & causa more, instituto q; omniũ defendatur; nos inferiores in agendo non futuros: sin à consuetudine recedatur, se quo impudentius egerit, hoc superiorẽ discessurum. quasi verò aut in iudicio possit idem improbitas, quod in vi confidẽtia; aut non eò libentiùs tum audaciæ cesserimus, quo nunc impudẽtiæ faciliùs obsisteremus. Itaq; longè alia ratione, recuperatores, ad agendã causam hac actione venio, atque initio veneram. tum enim postræ causę spes erat posita in defensione mea; nunc in confessione aduersarij: tum in nostris, nunc vero in illorum testibus: de quibus ego ante laborabam, ne si improbi essent, falsi aliquid dicerent; sin probi existimarentur, quod dixissent, probarent: nunc sum animo æquissimo. si enim sunt viri boni, me adiuuant, cum id iurati dicunt, quod ego iniuratus insimulo: sin autem minus idonei, me non lædunt: cum siue creditur his hoc ipsum, quod nos* arguimus, siue fides non habetur, de aduersarij testium fide derogatur. Veruntamen cum illorum causæ actionem considero; non video quid impudentius dici possit. cum autem vestram in iudicando dubitationem; vereor ne id quod videntur impudenter fecisse, astutè, & callidè fecerint. Nã si negassent vim hominibus armatis esse factam, facilè, honestissimis testibus in re perspicua tenerentur: sin confessi essent, & id quod nullo tempore iure fieri potuit, tum à se iure factum esse defenderent;

speramus id quod assecuti sunt, se iecturos vobis causam deliberandi, & iudicandi iustam morã, ac religionem. simul illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, vt in hac causa non de improbitate Sext. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri videretur. Qua in re si mihi esset vnius A. Cæcinæ causa agenda; profiterer iatis idoneum esse me defensorẽ: propterea quòd fidem meam, diligentiamque præstarem. quæ cum sunt in actore causæ, nihil est, in re præsertim aperta ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. Sed cum de eo iure mihi dicendum sit, quod pertineat ad omnes, quod constitutũ sit à maioribus, conseruatũ vsq; ad hoc tempus; quo sublato non solũ pars aliqua iuris diminuta, sed etiam vis ea, quæ iuri maximè est aduersaria, iudicio confirmata esse videatur; video summi ingenij causam esse; non vti demonstretur, quod ante oculos est, sed ne si quis vobis error in tanta re sit obiectus, omnes potiùs me arbitrentur causæ, quàm vos religioni vestræ defuisse. Quanquam ego mihi sic persuadeo recuperatores, non vos tam propter iuris obscuram dubiamque rationem bis iam de eadem causa dubitasse, quàm quod videtur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnationem acquisisse, simul & illi spatium ad se colligendum dedisse. Quod quoniam iam in consuetudinem venit, & id viri boni vestri similes in iudicando faciunt; reprehendendum fortasse minùs, querendum verò magis etiam videtur: ideò quòd omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt: quorum alterum leuius est, propterea quòd & minùs lædit, & persæpè disceptatore domestico dijudicatur: alterum est vehementissimum, quòd & ad grauiores res pertinet; & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis, ac vim requirit. Quod est grauius, & cuius rei causa maxime iudicia constituta sunt; id iam mala consuetudine

dissolutum

dissolutum est. nam, vt quæque res est turpissima, sic maximè, & maturissimè iudicanda est: at ea, in qua existimationis periculum est, tardissimè iudicatur. Quæ igitur conuenit, quæ causa fuerit ad constituendum iudicium, eandē, moram esse ad iudicandum? Si quis, quod spopondit, qua in re verbo se non obligauit, id non facit; maturo iudicio, sine vlla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem fraudauit quēpiam, in eo, quo delictum maius est, eo pœna est tardior. Est enim turpe iudicium, vt factum quidem turpe. Videte igitur quàm iniquè accidat; quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi: quia turpis existimatio sequatur, ideò rem indignam non iudicari. At si quis mihi hoc iudex, recuperatórve dicat, Potuisti enim leuiore actione confligere: potuisti ad tuū ius faciliore, & cōmodiore iudicio peruenire: quare aut mutua actionē, aut noli mihi instare vt iudicem: tamen is aut timidior videatur, quàm fortem; aut cupidior, quàm sapientem iudicem esse æquum est, si aut mihi præscribar, quemadmodum meum ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. Etenim si prætor is, qui iudicia dat, nunquā petitori præstituit, qua actione illum vti velit; videte quàm iniquum sit, constituta iam re, iudicem quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit quærere. Veruntamen nimiæ vestræ benignitati pateremus, si alia ratione ius nostrum recuperare possemus. Nunc verò, quis est, qui aut vim armatis hominibus factam relinqui putet oportere; aut eius rei leuiorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? Ex quo genere peccati, vt illi clamitant, vel iniuriarum, vel capitis iudicia constituta sunt; in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere, cum videatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam? Verùm siue vos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit ad-

huc ad iudicandum; alterius rei causam vosmetipsi iam vobis sæpiùs prolato iudicio sustuliſtis: alterius ego vobis hodierno die causam profecto auferam: ne diutiùs de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. Et si fortè videbor altius initium rei demonstrandæ petisse, quàm me ratio iuris, & ius, de quo iudicium est, & natura causæ coegerit, quæso vt ignoscatis. non enim minus laborat A. Cæcinna, ne summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse videatur. M. Fulcinius fuit, recuperatores, è municipio Tarquinienſi, qui & domi suæ cum primis honestus exiſtimatus est, & Romæ argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cesenniam eodem è municipio, summo loco natam, & probatissimam fœminam: sicut & viuus multis ipse rebus ostendit; & in morte sua testamento declarauit. huic Cesenniæ fundum in agro Tarquinenſi vendidit temporibus illis difficillimis solutionis, cum vteretur dote vxoris numerata; quo mulieri esset res cautior, curauit vt in fundo dos collocaretur. aliquanto post argentaria disſoluta, Fulcinius huic fundo vxoris continentia quædam prædia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius (multa enim quæ sunt in re, quia remota sunt à causa, prætermittam) testamento facit hæredem, quem habebat è Cesennia filium: vsum fructum omnium bonorum suorum Cesenniæ legat, vt frueretur vna cum filio. magnus bonos viri iucundus mulieri fuiſſet, si diuturnum esse licuiſſet. frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis hæredem esse cupiebat; & ex quo maximum fructum ipsa capiebat, sed hunc fructum maturè fortuna ademit. nam breui tempore M. Fulcinius adoleſcens mortuus est, hæredem P. Cesennium fecit: vxori grande pondus argenti matrique partem bonorum majorem legauit. itaque in partem mulieres vocatæ sunt. Cum esset hæc auctio hæreditaria constituta; Aebutius iſte, qui iamdiù Cesenniæ viduitate, ac solitudine ale-

aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, vt cum aliquo suo compendio negotia mulieris, siqua acciderent, controuersiasque susciperet: versabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis, & partitionis; atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat, & in eam opinionem Cesenniam adducebat, vt mulier imperita nihil putaret agi callidè posse, vbi non adesset AEbutius. Quam personam iam ex quotidiana cognoscitis vita, recuperatores, mulierum assentatoris, cognitoris viduarum, defensoris nimium litigiosi, conciti adrixam, inepti, ac stulti inter viros, inter mulieres periti iuris, & callidi; hanc personã imponite AEbutio. is enim Cesenniæ fuit AEbutius: ne forte quæratis num propinquus? nihil alienius, amicus, aut à patre, aut à viro traditus? nihil min⁹. Quis igitur? ille, quẽ suprà deformaui, volũtarius amicus mulieris, nõ necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulataque sedulitate coniunctus, magis opportuna opera nõnunquam, quàm aliquando fideli. Cum esset, vt dicere instituerat, constituta auctio Romæ; suadebant amici cognatiq; Cesenniæ id, quod ipsi quoq; mulieri in mẽtem veniebat, quoniam potestas esset emendi fundũ illum Fulcinianum, qui fundo eius antiquo continens esset; nullam esse rationẽ, amittere eiusmodi occasionem: quum præsertim pecunia ex partitione deberetur: nusquã eam posse melius collocari; itaque mulier facere constituit, mandat, vt fundũ sibi emat. cui tandem: cui putatis? an non in mentem venit omnibus illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia paratis sine quo nihil satis cautè, nihil satis callidè agi posset? recte, attendatis. AEbutio negotium datur. adest ad tabulã. licetur AEbutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniæ, partim etiã pretio. fundus addicitur AEbutio: pecuniam argentario promittit AEbutius: quo testimonio nunc vir optimus vtitur, sibi emptum esse. quasi verò aut nos ei negemus addictum; aut tum quisquam fuerit, qui dubitaret, quin

emeretur Cesennię; cùm id pleriq; scirent, omnes ferè audissent; hi coniectura assequi possent, cùm pecunia Cesenniæ ex illa hæreditate deberetur: eam porrò in prædijs collocari maximè expediret; essent autē prædia quæ mulieri maximè conuenirent: ea veniret: liceretur is quem Cesenniæ dare operam nemo miraretur; sibi emere nemo posset suspicari. Hac emptione facta, pecunia soluitur à Cesennia, cuius rei putat iste rationem reddi non posse; quòd ipse tabulas auerterit: se autem habere argentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaq; relata: quasi id aliter fieri oportuerit. Cùm omnia ita facta essent, quēadmodum nos defendimus, Cesennia fundum possedit, locauitque; neque ita multò post A. Cęcinnæ nupsit: vt in pauca conferam, testamento facto mulier moritur: facit hæredē ex deunce & semuncia Cæcinnā, ex duabus sextulis M. Fulcinnium libertum superioris viri: AEbutio sextulam aspergit, hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit assiduitatis, & molestiæ; siquam susceperat. Iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controuersiarum putat. Iam principiò ausus est dicere, non posse hæredem esse Cesenniæ Cęcinnā, quòd is deteriore iure esset, quàm cæteri ciues, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemq; ciuilem. Itaque homo timidus, imperitusque, qui neq; animi, neq; consilij satis haberet, non putauit esse tanti hæreditatem, vt de ciuitate in dubium veniret: concessit, credo, AEbutio, quantum vellet de Cesenniæ bonis vt haberet: immò, vt viro forti ac sapienti dignum fuit; ita calumniam stultitiamque obtriuit, ac contudit. In possessione bonorum cùm esset, & cùm ipse sextulam suam nimium exaggeraret, nomine hæredis arbitrum familiæ hærciscundæ postulauit. Atq; illis paucis diebus, posteaquā vidit nihil se ab A. Cęcinna posse litium terrore abradere; homini Romæ in foro denuntiat, fundum illum, de quo antè dixi, cuius istum emptorē demonstrauit fuisse man-

dato

dato Cesenniæ, suum esse, seque sibi emisse. Quid ais? *s
mus ille fundus est, quem sine vlla controuersia qua-
driennium, hoc est, ex quo tẽpore fundus venijt, quo-
ad vixit, possedit Cesennia? vsus enim, inquit, eius, &
fructus fundi testamento viri, fuerat Cesenniæ. Cùm
hoc nouę litis genus tam malitiosè intenderet; placu-
it Cæcinnæ de amicorum sententia constituere, quo
die in rem pręsentem veniretur, & de fundo Cæcinna
moribus deduceretur. colloquuntur: dies ex vtriusque
commodo sumitur. Cæcinna cum amicis ad diem ve-
nit in castellum Axiam: *ex quo loco fundus is, de quo
agitur, non longè abest. ibi certior fit à pluribus, ho-
mines permultos, liberos, atque seruos coẽgisse, & ar-
masse Aebutiũ. Cùm id partim mirarentur, partim nõ
crederent; ecce ipse AEbutius in castellum venit; de-
nuntiat Cæcinnæ se armatos habere; abiturum eum
nõ esse, si accessisset. Cæcinnæ placuit, & amicis, quo-
ad videretur, saluo capite, fieri posse, experiri. tum de
castello descendunt, in fundum proficiscuntur. Videtur
temerè commissum, verùm, vt opinor, hoc fuit causæ:
tam temerè istum re commissurum, quàm verbis nun-
tiabatur, nemo putauit. Atq; iste ad omnes introitus,
quà adiri poterat, non modò in eũ fundũ, de quo con-
trouersia fuerat; sed etiam in illum proximum, de quo
nihil ambigebatur, armatos homines opponit. Itaque
primò cum in antiquum fundum ingredi vellet, quòd
eò proximè accedi poterat; frequentes armati obsti-
terunt; quo loco depulsus Cæcinna, tamen quà potuit
ad eum fundum profectus est, * ex quo ex conuentu
vim fieri oportebat. eius autem fundi extremam par-
tem oleæ directo ordine definiunt. ad eas cùm acce-
deretur, iste cum omnibus copijs præstò fuit. seruũq;
suum nomine Antiochum ad se vocauit, & clara vo-
ce imperauit, vt eum, qui illum olearum ordinem in-
trasset, occideret. Homo mea sententia prudentissi-
mus Cæcinna, tamen in hac re plus mihi animi, quàm
consilij videtur habuisse. nam cùm & armatorum

multitudinem videret, & eam vocé AEbutij, quã cõ memoraui, audisset; tamen accessit propiùs, & iam ingrediens intra finem eius loci, quẽ oleæ terminabant, impetum armati Antiochi, cæterorumq; tela, atq; incursus refugit. eodem tempore se in fugam conferunt vnà amici, aduocatiq; eius metu perterriti; quemadmodum illorũ testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, vt est consuetudo, de vi hominibus armatis, sine vlla exceptione, tantũ, vt vnde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de sponsione vobis iudicandum est. Maximè fuit optandum Cæcinnæ, recuperatores, vt controuersiæ nihil haberet; secundo loco, vt ne cum tam improbo homine; tertio, vt cum tam stulto haberet. Etenim non minùs nos stultitia illius subleuat, quàm lædit improbitas. improbus fuit, quòd homines coëgit, armauit: coactis armatisq; vim fecit. læsit in eo Cæcinnã: subleuabit ibidẽ. nam in eas ipsas res, quas improbissimè fecit, testimonia sumpsit, & eis in causa testimonijs vtitur. Itaque mihi certum est, recuperatores, antequam ad meam defensionem, meosque testes venio, illius vti confessione, & testimonijs. Quid confitetur, atque ita libenter confitetur, vt non solùm fateri, sed etiam profiteri videatur, recuperatores? Conuocaui homines, coëgi, armaui: terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes, obstiti: ferro (inquit) ferro (& hoc dicit in iudicio) te reieci, atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Vetilius propinquus AEbutij, se AEbutio cũ armatis seruis venisse aduocatum. quid prætereà? fuisse complures armatos. quid aliud? minatum esse AEbutium Cæcinnæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores? vt* idcircò non minùs credatis quòd homo minùs idoneus habetur, sed ideo credatis, quòd ex illa parte id dicit, quod illi causæ maximè est alienum. A. Terentius alter testis, non modò AEbutium, sed etiam seipsum arguit: in AEbutiũ hoc dicit, armatos

tos homines fuisse: de se autem hoc prædicat, Antiocho AEbutij seruo imperasse, vt in Cæcinnam aduenientem, ferro iuuaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer à Cæcinna, nunquam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer; de eo dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iactatus prædicet. Deinde L. Cælius non solùm AEbutium cum armatis dixit fuisse complutibus: verùm etiam cum aduocatis perpaucis eò venisse Cæcinnam. de hoc ego teste detraham, cui æquè atq; meo testi vt credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non paruum beneficium cómemorauit in amicos Cæcinnæ; quibus sese viam per fratris sui fundum dedisse dixit, quâ effugere possent, cũ esset metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam; quòd & in re miserícordem se præbuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse dixerunt. etiam hoc amplius, cùm AEbutius Cæcinnæ malum minaretur; ibi tum Cæcinnam postulasse, vt moribus deductio fieret. hoc idem P. Rutilius dixit, & eò libentiùs dixit, vt aliquo in iudicio eius testimonio creditum putaretur. Duo præterea testes nihil de vi, sed de re ipsa, atq; emptione fundi dixerunt: P. Cesennius auctor fundi nõ tam auctoritate grauis, quã corpore; & argentarius Sextius Clodius, cui nomen est Phormio, nec minùs niger, nec minùs cõfidẽs quã ille Terentianus est Phormio: nihil de vi dixerũt, nihil præterea, quod ad vestrum iudicium pertineret. Decimo verò loco testis expectatus, & ad extremum reseruatus dixit senator populi Rom. splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fidiculanius Falcula: qui cùm ita vehemens, acerque venisset, vt non modò Cæcinnam periurio suo læderet, sed etiam mihi videretur irasci: ita eum placidum, mollemq; reddidi, vt non auderet, sicut meministis, iterum dicere, quot milia fundus

suus abesset ab vrbe. Nam cum dixisset minùs abesse* LIII. populus cum risu acclamauit, ipsa esse; meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudicio accepisset. In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit? venisse in consilium publicæ quæstionis, cùm eius consilij iudex non esset; & in eo consilio, cùm causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse sibi liquere,* dum incognita re, iudicare voluisset, maluisse condemnare, quã absoluere? cùm si vno minùs damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam causam, sed ad explendam damnationem præstò fuisse? Vtrùm grauius aliquid in quẽpiam dici potest, quàm ad hominem condemnandum, quem nunquam vidisset, neque audisset, adductum pretio esse? an certius quidquã obijci potest, quàm quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur? Veruntamen is testis, vt facilè intelligeretis, eũ non adfuisse animo, cùm ab illis causa ageretur, testesque dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse: cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Aebutio fuisse complures: solus dixit non fuisse: visus est mihi primò veterator intelligere præclarè, quid causa optaret; & tantummodo errare, quòd omnes testes infirmaret, qui ante eum dixissent: cum subitò ecce idem qui solet, suos solos seruos armatos fuisse dixit. Quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum vt excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium depreceturi? Vtrùm recuperatores, his testibus non credidistis, cùm quid liqueret, non habuistis? at cõtrouersia non erat, quin verũ dicerent. an in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsenti metu mortis, perspicuo periculo cædis, dubium vobis fuit, an* esse vis aliqua videtur, necne? Quibus igitur in rebus vis intelligi potest, si in his non intelligeretur? An verò illa defensio vobis præclara visa est: non deieci, sed obstiti. non enim te sum passus in fundum ingredi: sed armatos homines opposui: vt intelligeres, si in

fundo

fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid aisʔ is qui armis perterritus,, fugatus, pulsus est, non videtur esse deiectus ʔ posteriùs de verbo videbimus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non negant: & eius rei ius, actionemq; quæramus. Est hæc res posita quæ ab aduersario non negatur: Cæcinnam, cùm ad constitutam diem, tempusq; venisset, vt ius ac deductio moribus fieret, pulsum, prohibitumq; esse vi coactis hominibus, & armatis. Cum hoc constet, ego homo imperitus iuris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, vt per interdictum, mecum ius teneam, atq; iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me, nec vllo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod velim: te vti in hac re magistro volo. Quæro sitne aliqua huius rei actio, an nullaʔ conuocari homines propter possessionis controuersiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi causa non conuenit: nec iuri quidquam tam inimicum, quàm vis, nec æquitati quidquam tam infestum est, quàm conuocati homines, & armati. Quod cùm ita sit, resq; eiusmodi sit, vt in primis à magistratibus animaduertenda esse videatur; iterum quæro, sitne eius rei aliqua actio, an nullaʔ nullam esse dicesʔ audire cupioq; qui in pace, & otio, cùm manum fecerit, copias paparit, multitudinẽ hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermes qui ad constitutum experiundi iuris gratia venissent, armis, viris, terrore, periculoque mortis repulerit, fugarit, auerterit, hoc dicat, Feci equidem, quæ dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, & temeraria, & periculosa. quid ergò est ʔ impunè feci, nam quod agas mecum ex iure ciuili, ac prætorio non habes. Itáne verò, recuperatores? hoc vos audietis? & apud vos dici patieminiʔ sapiùsʔ cùm maiores nostri tanta diligentia, prudentiaque fuerint, vt omnia omnium, non modò tantarum rerum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, persecutiqne sint, vt * hoc genus vnum vel maximum

prætermitterent, vt si qui me exire domo mea coegis-
sent armis, haberem actionem: si qui introire prohi-
buissent, non haberem? Nondum de Cæcinnæ causa
disputo, nondum de iure possessionis nostræ loquor;
tantùm de tua defensione, C. Piso, queror: quando ita
dicis, & ita constituis, Si Cæcinna, cum in fundo esset,
inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum re-
stitui oportuisse: nunc verò deiectum nullo modo esse
inde, vbi non fuerit: hoc interdicto nihil nos assecu-
tos esse: quæro, si te hodiè domum tuam redeuntem
coacti homines, & armati, non modò limine tectoque
ædium tuarum, sed primo aditu vestibuloq; prohibue-
rint, quid acturus sis? monet amicus meus te L. Cal-
purnius, vt idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuria-
rum. quid ad causam possessionis? quid? ad restituen-
dum eum, quem oportet restitui? *quid deniq; ad ius
ciuile, aut actoris ad notionem, & animaduersionem,
ages iniuriarum? plus tibi ego largiar; non solùm ege-
ris, verùm etiam condemnaris licet: nunquid magis
possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis
assequitur; sed dolorem imminutæ libertatis iudicio,
pœnaque mitigat. Prætor interea, Piso, tanta de re ta-
cebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas non
habebit? qui dies totos aut vim fieri vetat, aut restitui
factam iubet: qui de fossis, de cloacis, de minimis a-
quarum, itinerumque controuersijs interdicit; is re-
pentè obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non
habebit? & C. Pisone domo tectisque suis prohibito,
prohibito, inquam, per homines coactos & armatos,
prætor quemadmodum more & exemplo opiulari
possit non habebit? quid enim dicet? aut quid in tam
insigni accepta iniuria postulabis? vnde vi prohibi-
tus sis, nemo vnquam interdixit. nouum est, non
dico inusitatum; verùm omninò inauditum; vnde de-
iectus? quid proficies, cùm illi hoc respondebunt ti-
bi, quod tu nunc mihi: armatos se tibi obstitisse ne
in ædes accederes: deijci portò nullo modo potu-

isse,

isse, qui non accesserit? Deijcior ergo, inquis, si quis meorum deijcitur omnino. iam bene agis. à verbis enim recedis, & æquitate veteris. nam verba ipsa si sequi volumus; quomodo tu deijceris, cùm seruus tuus deijcitur? Verùm ita est vti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiamsi tactus nõ fueris. nonne? age nunc, si ne tuorum quidem quisquam loco motus erit, atque omnes in ædibus adseruati, ac retenti, tu solus prohibitus, & à tuis ædibus vi atq; armis perterritus: vtrùm hanc actionem habebis, qua nos vsi sumus? an aliam quampiam? an omninò nullam? Nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamq; atroci, neq; prudentiq, neq; auctoritatis tuæ est. alia fiqua fortè est, quæ nos fugerit, dic quę sit: cupio discere. hęc si est, qua nos vsi sumus, te iudice vincamus necesse est. non enim vereor ne hoc dicas, in eadem causa eodẽ interdicto te oportere restitui, Cæcinnam non oportere. Etenim cui perspicuum non sit, ad incertum reuocari bona, fortunas, possessiones omniũ, si vlla ex parte sentẽtia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit? si auctoritate virorum talium, vis armatorum hominum iudicio approbata videatur: in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de verbis quæsitum esse dicatur? ine apud vos obtinebit causam suam, qui se ita defenderit: eieci ego te armatis hominibus, non deieci: vt tantum facinus non in æquirate defensionis, sed in vna litera latuisse videatur? huiusce rei vos statuetis nullam esse actionem? nulli experiundi ius constitutum? quòd obstiterit armatis hominibus? qui multitudine coacta, non introitu, sed omninò aditu quempiam prohibuerit? Quid ergo? hoc quam habet vim, vt illa res aliquid alia ex parte differre videatur? vtrùm pedem cum intulero, atque in possessionem vestigium fecero, tum expellar atque deijciar; an cùm eadem vi, atque ijsdem armis mihi antè occurratur, ne non modò intrare, verùm etiam aspicere, aut aspirare possim? qui hoc ab illo differt? vt ille coga-

tur restituere, qui ingressum expulerit: ille qui ingredientem repulerit, non cogatur? Videte per deos immortaleis, quod ius nobis, quam conditionem vobismetipsis, quam denique ciuitati legem constituere velitis. huiusce generis vna est actio, per hoc interdictum, quo nos vsi sumus, constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non pertinet; quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest? qui aut tantæ rei prætermiserint actionem; aut eam constituerint, quæ nequaquam satis verbis causam, & rationē iuris amplecteretur? Periculosum est dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus rem vllam constitui ciusmodi, quæ cùm armis gesta sit, rescindi iure non possit. Veruntamen est turpissimum illud, tantæ stultitiæ prudentissimos homines condemnari, vt vos iudicetis, huius rei interdictum atque actionē in mentem maioribus nostris non venisse. Queramur, inquit, licet; tamen hoc interdicto AEbutius non tenetur. quid ita? quòd vis Cæcinnæ facta non est. Dici in hac causa potest, vbi arma fuerint, vbi coacta hominum multitudo? vbi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, vbi minæ, pericula, terrores̄q; mortis, ibi vim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est neq; saucius. quid ais? cum de possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu vim negabis esse factam, si cædes, & occisio facta non erit? Ego exercitus maximos sæpe pulsos, & fugatos esse dico, terrore ipso impetuque hostium, sine cuiusquam non modò morte, verùm etiam vulnere. Etenim, recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitamque peruenit; sed etiam multò maior ea, quæ periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum, loco sæpè, & certo de statu dimouet. itaque saucij sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem statuerint defendere. At alij pelluntur integri: vt non dubium sit, quin maior ad-

adhibita vis ei ſit, cuius animus ſit perterritus, quàm illi cuius corpus vulneratum ſit. Quòd ſi vi pulſos dicimus exercitus eſſe eos, qui metu ac tenui ſæpè ſuſpicione periculi fugerunt, &, ſi non ſolùm impulſu ſcutorum, neque conflictu corporum, neque ictu cominùs, neque coniectione telorum, ſed ſæpè clamore ipſo militum, aut inſtructione, aſpectuque ſignorum magnas copias pulſas eſſe & vidimus, & audiuimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod vehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non videbitur mouiſſe? & vulnus corporis magis iſtam vim, quàm terror animi declarabit? & ſauciatio quæritur, cùm fugam factam eſſe conſtabit. Tuus enim teſtis hoc dixit, metu perterritis noſtris aduocatis, locum quà effugerent demonſtraſſe; qui non modò vt fugerent, ſed etiam ipſius fugæ tutam viam quæſierunt, his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum? Quid metuebant? vim videlicet. Poteſtis igitur principia negare, cùm extrema concedatis? fugiſſe perterritos confitemini: cauſam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incurſionem, atque impetum armatorum: hæc vbi conceduntur eſſe facta, ibi vis facta negabitur? At verò hoc quidem iam vetus eſt, & maiorum exemplo multis in rebus vſitatum: cùm ad vim faciendam veniretur, ſi quos armatos, quamuis procul conſpexiſſent, vt ſtatim teſtificati diſcederent, optimè ſponſionem facere poſſent. Ni aduerſus edictum prætoris vis facta eſſet. Itáne verò? ſcire eſſe armatos ſatis eſt vt vim factam probes: in manus eorum incidere non eſt ſatis? aſpectus armatorum ad vim probandam valebit; incurſus & impetus non valebit? qui abierit, faciliùs ſibi vim factam probabit, quàm qui effugerit. At ego hoc dico, ſi vt * primò in caſtello Cæcinnæ dixit

AEbutius, ſe homines coëgiſſe, & armaſſe, neque illum, ſi eò acceſſiſſet, abiturum, ſtatim Cęcinna diſceſſiſſet: dubitare vos non debuiſſe, quin Cęcinnæ facta vis eſſet: ſi verò, ſimulac procul conſpexit armatos, receſſiſſet: eò minùs dubitaretis. omnis enim vis eſt, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut * prohibet accedere. Quòd ſi aliter ſtatuetis; videte ne hoc vos ſtatuatis, qui vnus diſceſſerit, ei vim non eſſe factam: ne hoc omnibus, in poſſeſſionũ controuerſijs præſcribatis, vt confligendum ſibi, & armis decertandum putent: ne, quemadmodũ in bello pœna ignauis ab imperatoribus conſtituitur, ſic in iudicijs deterior cauſa ſit eorum, qui fugerint, quàm qui ad extremum vſque contenderint. Cùm de iure, & legitimis hominũ controuerſijs loquimur, & in his reb. vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. vidi armatos, quamuis paucos: magna vis eſt. deceſſi vnius hominis telo perterritus: deiectus detruſuſque ſum. hoc ſi ita ſtatuetis, non modò non erit, cur de pugnare quiſquam poſthac poſſeſſionis cauſa velit; ſed ne illud quidẽ, cur repugnare. Sin autem vim ſine cæde, ſine vulneratione, ſine ſanguine nullam intelligetis; ſtatuetis, homines poſſeſſionis cupidiores, quàm vitæ eſſe oportere. Age verò, de vi te ipſum habebo iudicem, AEbuti: reſponde, ſi tibi videtur. in fundum Cæcinna vtiùm noluit tandem, an non potuit accedere? cùm te obſtitiſſe, & repudiaſſe dicis; certè hunc voluiſſe concedis. potes igitur dicere, non ei vim fuiſſe impedimento; cui cùm cuperet, eoque conſilio veniſſet, per homines coactos non ſit licitum accedere? Si enim id, quod maximè voluit, nullo modo potuit; vis profectò quędam obſtiterit neceſſe eſt: aut tu dic quamobrem cùm vellet accedere, non acceſſerit. Iam vim factam negare non potes. deiectus quemadmodum ſit, qui non acceſſerit, id quæritur. dimoueri enim, & depelli de loco neceſſe eſt eum, qui deijciatur. id autem accidere ei qui poteſt, qui omninò in eo loco, vnde ſe deiectũ eſſe dicit,

nunquam

nunquam fuit? * Quòd si fuisset,& ex eo loco metu permotus fugisset, cùm armatos vidisset; dicereſne esse deiectum? Opinor. An tu, qui tam diligenter,& tã callidè verbis controuersias, non æquitate dijudicas, & iura non vtilitate communi, sed literis exprimis, poteriſne dicere deiectum esse eum, qui tactus non erit? quid? detrusum dices? nam eo verbo anteà prætores in hoc interdicto vti solebãt. Quid ais? potéſtne detrudi quisquam, qui non attingitur? Nonne, si verbum sequi volumus, hoc intelligamus neceſſe eſt? eum detrudi, cui manus afferantur? neceſſe eſt, inquam, si ad verbum rem volumus *attingere, neminem * ſtatu detrusum, qui non adhibita vi, manu dimotus,& actus præceps intelligatur. Deiectus verò quî poteſt esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? poteſt pulsus, fugatus, eiectus denique: illud verò nullo modo poteſt, deiectus esse quisquam non modò qui tactus non sit, sed ne æquo quidem & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse causa compoſitum, qui se præcipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim verè possumus dicere esse deiectos; an non, cùm voluntas & consilium, & sententia interdicti intelligatur, imprudentiam summam, aut ſtultitiam singulare putabimus, in verborum errore versari: rem, & causam, & vtilitatem cõmunem non relinquere tolùm, sed etiam prodere? * An hoc dubium eſt, quin neq; verborum tanta copia sit, non modò in noſtra lingua, quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidem vlla, res vt omnes suis certis ac proprijs vocabulis nominentur? neq; verò quidquam opus sit verbis, cùm ea res cuius causa verba quæſita sunt, intelligatur? Quæ lex, quod ſenatuſconſultum, quod magiſtratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (vt ad priuatas res redeam) teſtamentum, quæ iudicia aut ſtipulationes, aut pacti,& * conuenti formula non infirmari, aut conuelli poteſt, ſi ad verba rẽ deflectere velimus, consilium autem eorum, qui ſcrip-

ſerunt,& rationem,& auctoritatem relinquamus? Sermo herculè & familiaris,& quotidianus nõ cohærebit, ſi verba inter nos aucupabimur. Denique imperium domeſticum nullum erit, ſi ſeruulus hoc noſtris conceſſerimus, vt ad verba nobis obediant, non ad id, quod ex verbis intelligi poſſit, obtemperent. Exemplis nunc vti videlicet mihi neceſſe eſt harum rerum omnium? non occurrit vnicuique veſtrûm aliud alij in omni genere exemplum,quod teſtimonio ſit, non ex verbis totum pendere ius, ſed verba ſeruire homini m conſilijs, & auctoritatibus? Ornatè & copioſè L.Craſſus homo longè eloquentiſſimus, paulò antè, quàm nos in forum venimus, iudicio centumviralj hanc ſententiam defendit,& facilè, cùm contra eum prudentiſſimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus, M. Curium, qui hæres inſtitutus eſſet ita, mortuo Poſtumo filio,cùm filius non modò non mortuus,ſed ne natus quidem eſſet,hæredem eſſe oportere. Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minimè. quæ res igitur valuit? voluntas. quæ ſi tacitis nobis intelligi poſſet,verbis omninò non vteremur: quia non poteſt,verba reperta ſunt,non quæ impedirent,ſed quæ indicarent voluntatem. Lex vſum, & auctoritatem fundi iubet eſſe *biennium;at vtimur eodem iure in ædibus,quæ in lege non appellantur. Si via ſit immunita,iubet quà velit,agere iumentum: poteſt hoc ex verbis intelligi, licere, ſi via ſit in Brutijs immunita, agere, ſi velit, iumentum per M.Scauri Tuſculanum? Actio eſt in auctorem præſentem his verbis:Quandoquidem te in iure conſpicio. Hac actione Appius ille cæcus vti non poſſet,ſi tã ſeuerè homines verba conſectarentur, quàm rem, cuius cauſa verba ſunt, non conſiderarent.Teſtamento ſi recitatus hæres eſſet pupillus Cornelius,iſque iam annos xx.haberet,vobis interpretibus amitteret hæreditatem. Veniunt in mentem mihi permulta, vobis plura certò ſcio. Verùm,ne nimium multa cõplectamur,atq; ab eo quod propoſi-

tum

tum est, lõgiùs aberret oratio: hoc ipsum interdictum de quo agitur, cõsideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in verbis ius cõstituamus, omnem vtilitatem nos huius interdicti, dum versuti, & callidi volumus esse, amissuros. VNDE TV, AVT FAMILIA, AVT PROCVRATOR TVVS. Si me villicus tuus solus deiecisset: non familia deiecisset, vt opinor, sed aliquis de familia. rectè igitur diceres te restituisse? quippe. quid enim facilius est, quàm probari ijs, qui Latinè sciant, in vno seruulo familiæ nomen non valere? si verò ne habeas quidem seruum præter eum, qui me deiecerit; clames videlicet, si habeo familiam à familia mea fateor te esse deiectum. Neque dubium est, quin si ad rem iudicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ constet ex seruis pluribus: quin vnus homo familia non sit. verbum certè hoc non modò postulat, sed etiam cogit. At verò ratio iuris, interdictique vis, & prætorum voluntas, & hominum prudentium cõsilium, & auctoritas, respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. Quid ergo? isti homines latinè non loquuntur? immò verò tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem: cùm sibi hoc proposuerint, vt siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, vt seruos non numero distinguant, sed appellent vno familiæ nomine. de liberis autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quò omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerant; sed * in hac re, cognita sententia interdicti, verba exquiri omnia noluerunt. Non enim alia causa est æquitatis in vno seruo, & in pluribus: non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, vtrùm me tuus procurator deiecerit is, qui legitimè procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absitve reipublicæ causa, quasi quidam penè dominus, hoc est, alieni iuris vicarius, ac tuus colonus, aut vicinus, aut clicns, aut libertus;

aut quiuis,qui illam vim, deiectionemque tuo rogatu aut tuo nomine fecerit. Quare si ad eum restituendũ, qui vi deiectus est, eandem vim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certè nihil ad rem pertinet, quæ verborum vis sit,ac nominum. Tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negotio, quàm si procurator deiecerit: non quò omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt, sed quòd in hac re quæri nihil attinet. Tam restitues, si vnus seruulus, quàm si familia deiecerit vniuersa: non quò idem sit seruulus quod familia; verùm quia, non quibus verbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiam vt iam longiùs à verbo recedamus, ab æquitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni, ac mercenarij: tamen & ipsi tuæ familiæ & genere, & nomine continebuntur. Perge porrò hoc idem interdictum sequi. HOMINIBVS COACTIS. Neminem coegeris, ipsi conuenerint sua sponte: certè cogit is, qui congregat homines,& conuocat. Coacti sunt,qui ab aliquo sunt vnum in locum congregati. Si non modò conuocati non sunt,sed ne conuenerunt quidem; sed ij modò fuerunt, qui etiam antea, non vis vt fieret, verùm colendi,aut pascendi causa esse in agro consueuerant; defendes homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso iudice, re autem ne consistes quidẽ vllo iudice.* vim enim multitudinis restitui voluerunt,non solùm conuocatæ multitudinis: sed quia plerumque vbi multitudine opus est,homines cogi solent, ideò de coactis compositum interdictum est: quod, etiamsi verbo differre videbitur,re tamen erit vnum, & omnibus in causis idem valebit, in quibus perspicitur vna atque eadem causa æquitatis. ARMATIS-VE, quid dicemus? armatos,si Latinè loqui volumus,quos appellare verè possumus? opinor eos, qui scutis,telisq; parati,ornatiq; sunt. Quid igitur? si glebis aut saxis: aut fustibus aliquem de fundo præcipitem

egeris,

egeris: iussisque sis, quem hominibus armatis deiece-
ris, restituere: restituisse te dices? Verba si valent, si
causæ, non ratione, sed vocibus ponderantur; me au-
store dicito; vinces profectò, non fuisse armatos
eos, qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent: non
esse arma cespites, neque glebas: non fuisse armatos
eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris:
arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad
nocendum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse
vinces. Verùm si quidem erit armorum iudicium, rum
ista dicito: iuris iudicium cùm erit, & æquitatis, eaue in
ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non
enim reperies quenquam iudicem, aut recuperatorem,
qui, tanquam si arma militis inspicienda sint, ita pro-
bet armatum; sed perindè valebit, quasi armatissimi
fuerint, si reperientur ita parati fuisse, vt vim vitæ, aut
corpori potuerint afferre. Atque vt magis intelligas,
quàm verba nihil valeant; si tu solus, aut quiuis vnus
cum scuto, cum gladio impetum in me fecisses, atque
ego ita deiectus essem; auderèsne dicere, interdictum
esse de armatis hominibus: hic autem hominem ar-
matum vnum fuisse? non, opinor, tam impudens es-
ses. Atqui vide, ne multò nunc sis impudentior. nam
tum quidem omnes mortales implorare posses, quòd
homines in tuo negotio Latinè loqui obliuiscerentur: quòd inermes armati iudicarentur: quòd, cùm interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab vno: vnus homo plures esse homines iudicarentur. verùm in his causis non verba veniunt in iudicium, sed ea res, cuius causa verba hæc in interdictum coniecta sunt. Vim, quæ ad caput & ad vitam pertinet, restitui sine vlla exceptione voluerunt. ea fit plerumque per homines coactos, armatosque; si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse voluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quàm si tuus villicus: non, si tui serui, quàm si alieni; ac mercenarij: non, si tuus procurator, quàm si vicinus,

aut libertus tuus: non, si coactis hominibus, quàm si voluntarijs, aut etiam assiduis, ac domesticis: non si armatis, quàm si inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum: non, si pluribus, quàm si vno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit, eiusmodi hæ res appellantur interdicto: si per alias res eadem facta vis est, ea tametsi verbis intedicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur. Venio nunc ad illud tuum, Non deieci, si nõ sinui accedere. Puto teipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit angustior, iniquiorq; defensio, quàm si illa vtetere: Non fuerunt armati: cum fustibus & saxis fuerũt. Si, mehercule, mihi non copioso homini ad dicẽdum, optio detur, vtrum malim defendere non esse deiectũ eum, cui vi & armis ingredienti sit occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine scutis, ac sine ferro fuerint: omninò ad probandum, vtramque rem videam infirmam, nugatoriamq; esse: ad dicẽdum autem, in altera videar mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum vllum habuerint: hic verò hæream, si mihi defendendum sit, eum qui pulsus, fugatusq; sit, non esse deiectum. Atque illud in tota defensione tua mihi maximè mirum videbatur, te dicere, iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. Quod ego tametsi non nunc primùm, neq; in hac causa solùm audio; tamen admodum mirabar, abs te quamobrẽ diceretur. nam cæteri tum ad istam* orationem decurrunt; cùm se in causa putant habere æquum, & bonum, quod defendant: si contrà verbis, & literis, & (vt dici solent) summo iure contenditur; solent eiusmodi iniquitati & boni, & æqui nomen dignitatemque opponere.* tum illud, quod dicitur, sic venire * irrident: tum aucupia verborum, & literarum tendiculas in inuidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo & bono, non ex callido versutoque iure rem iudicari oportere: scriptum sequi, calumniatoris esse: boni iudicis, voluntatem scriptoris, auctorita-

ritatemq́ue defendere. In ista verò causa, cùm tu sis is, qui te verbo, literaq́; defendas; cùm tuæ sint eæ partes, vnde deiectus es? an inde, quò prohibitus es accedere? eiectus es, non deiectus: cùm tua sit hæc oratio, Fateor me homines coegisse, fateor armasse, fateor tibi mortem esse minitatum, fateor hoc, interdicto prætoris vindicari, si voluntas & æquitas valeat; sed ego inuenio in interdicto verbũ vnum, vbi delitescam: nõ deieci te ex eo loco, quẽ in locum prohibui ne venires: in ista defensione accusas eos, qui consuluntur; quòd æquitatis censeant rationem, non verbi haberi oportere. Et hoc loco Scæuolam dixisti causam apud centumuiros non tenuisse: quem ego anteà cõmemorani; quòd idem faceret, quod tu nunc: tametsi ille in aliqua causa faciebat; tu in nulla facis:* tamen non probasse memini quod defendit, quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. Cùm id miror, te hoc in hac re, alieno tempore: & contrà quàm ista causa postulasset, defendisse; tum illud vulgò in iudicijs, & nonnunquam ab ingeniosis hominibus defendi, mihi mirũ videri solet, nec iurisconsultis cõcedi, nec ius ciuile in causis, semper valere oportere. Nã qui hoc disputant, si id dicunt, nõ rectè aliquid statuere eos qui cõsulantur: non hoc debent dicere, iure ciuili, sed hominibus stultis, obtẽperari nõ oportere. sin illos rectè respondere concedunt, & aliter iudicari dicũt oportere; malè iudicari oportere dicunt. neq; enim fieri potest, vt aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat; nec vt quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contrà iudicatum: primùm verùm rectè, an perperam? si rectè, id fuit ius, quod iudicatum est: sin aliter, non dubium est, vtrùm iudices, an iurisconsulti vituperandi sint. deinde si de iure vario quippiam iudicatum est; non potiùs contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mucio placuit, quàm ex eorum auctoritate, si, vt Manilius sta-

tuebat, sic est iudicandũ. Etenim ipse Crassus non ita causam apud centum viros egit, vt contra iurisconsultos diceret; sed vt hoc doceret, illud quod Scęuola defendebat, non esse iuris, & in eam rem, non solùm rationes afferret, sed etiã Q. Mucio socero suo, multisque peritissimis hominibus auctoribus vteretur. Nam qui ius ciuile contemnendũ putat, is vincula reuellit, non modò iudiciorum sed etiã vtilitatis, vitæq; cõmunis. qui autem interpretes iuris vituperat; si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit: sin peritis non putat esse obtemperandũ, non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. quod vobis venire in mentem profectò necesse est. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quàm ius ciuile retinendum. etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratũ cuiquã possit esse, quid suũ, aut quid alienũ sit: nihil est, quod æquabile inter omnes, atque vnũ omnibus esse possit. Itaq; in cęteris controuersijs atq; iudicijs, cũ quæritur aliquid factum, necne sit; verum, an falsum proferatur; & fictus testis subornari solet, & imponi falsę tabulæ; nonnunquã honesto ac probabili nomine, bono viro, iudici, error obijci; improbo, facultas dari, vt cum sciens perperam iudicarit, testamentũ aut tabulas secutus esse videatur. In iure nihil est eiusmodi, recuperatores; non tabulæ falsæ, non testis improbus: denique nimia ista, quæ dominatur in ciuitate, potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur iudicem, quà denique digitum proferat, non habet. Illud enim potest dici iudici ab aliquo non tã verecundo homine, quàm gratioso, Iudica hoc factum esse, aut nunquam esse factũ, vel cogitatũ: crede huic testi: has comproba tabulas. hoc non potest; cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptũ, iudica: quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi. non est aditus ad huiusmodi res neq; potentiæ cuiusquam, neque gratiæ: denique quo maius hoc, sanctiusque videatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in eiusmodi

causa

causa poteſt. Iſte veſter teſtis, qui auſus eſt dicere, feciſſe videri eũ, de quo ne cuius rei argueretur quidem ſcire potuiſſet, ipſe nunquam auderet iudicare, deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixiſſet. O rem præclaram, vobiſq; ob hoc retinendam, recuperatores. quod enim eſt ius ciuile? quod neq; inflecti gratia, neque perfringi potentia, neq; adulterari pecunia poſſit, quod ſi non modò oppreſſum, ſed etiam deſertũ aut negligentiùs aſſeruatum erit; nihil eſt, quod quiſquam ſeſe habere certũ, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes, aut fundũ relictũ à patre, aut alia ratione habere bene partum, ſi incertũ ſit quęcunq; tua iure mancipij ſint, ea poſſiſne retinere? ſi parũ ſit cõmunitum iuris ciuili, ac publica lege contra alicuius gratiã teneri nõ poteſt? Quid, inquam, prodeſt fundum habere, ſi quæ decentiſſimè deſcripta à maioribus iura ſiniũ, poſſeſſionum, aquarum, itinerumq; ſint, hæc pertubari aliqua ratione, cõmutariq; poſſint? Mihi credite, maior hæreditas venit vnicuique veſtrũm in iiſdem bonis à iure, & à legibus, quàm ab iis, à quibus illa ipſa bona relicta ſunt. nã, vt perueniat ad me fundus, teſtamento alicuius fieri poteſt: vt retineam quod meum factum ſit, ſine iure ciuili non poteſt. Fundus à patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc eſt, finis ſolicitudinis, ac periculi litium, non à patre relinquitur, ſed à legibus. Aquæ ductus, hauſtus, iter, actus, à patre; ſed rata auctoritas harũ rerũ omnium à iure ciuili ſumitur. Quapropter non minùs diligenter ea, quę à maioribus accepiſtis, publica patrimonia iuris: quàm priuatæ rei veſtræ retinere debetis: non ſolũ quòd hæc iure ciuili ſepta ſunt; ſed etiã quòd patrimonium vnius incõmodo dimittitur; ius amitti non poteſt ſine magno incõmodo ciuitatis. In hac ipſa cauſa, recuperatores, ſi nos nõ obtinebimus, vi, armatis hominibus deiectum eſſe eum, quem vi, armatis hominibus pulſum, fugatumq; eſſe conſtet: Cæcinna rem non amittet, quam

ipsam animo forti, si tempus ita ferret, amitteret: in possessionē in præsentia nō restituetur: nihil amplius. populi Ro. causa ciuitatis ius, bona, fortunæ, possessionesque in dubium, incertumq; reuocabuntur: vestra auctoritate hoc constituetur, hoc præscribetur: quicū tu posthac de possessione cōtendes, eum, si ingressum modò deieceris, in prædium restituas oportebit: sin autē ingredienti cum armata multitudine obuius fueris, & ita venientē repuleris, fugaris, auerteris, non restitues. tum statueritis vim in cæde solùm, non etiā in animo, nisi cruor appareat, vim non esse factam; iniuriarum delictum esse, qui prohibitus sit: nisi ex eo loco, vbi vestigium impresserit, deijci neminem posse. Iuris retineri sententiā, & æquitatē plurimum valere oportere, an verbo ac litera ius omne torqueri, vos statuite recuperatores, vtrū vtilius esse videatur. Hoc loco percōmode accidit, quòd non adest is, qui paulò ante affuit, & adesse nobis frequenter in hac causa solet, vir ornatissimus C. Aquillius. nam ipso pręsente, de virtute eius & prudentia timidiùs dicerem, quòd & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude, & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictū est ab illa causa concedi nimium non oportere. *vereor de tali viro ne plus dicā, quàm vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. quapropter hoc dicā; nunquam eius auctoritatē nimiùm valere, cuius prudentiam populus Rò. in cauendo, nō in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationē nūquam ab ęquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborē, fidem suam populo Ro. promptā, expositamq; præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina cōsultus esse videatur: ita peritus ac prudēs vt ex iure ciuili, non scientia solùm quædam, verūetiā bonitas nata esse videatur: cuius tantum est ingeniū, ita prompta fides, vt quidquid inde haurias, purum, liquidumq; te haurire sentias. Quare permagnam initis à nobis gratiam, cùm eum auctorem * nostræ de-

fen-

tensionis esse dicitis. Illud autē miror, cur vos aliquid contrà me sentire dicatis; cum eum auctorem vos pro me appelletis, nostrū nominetis. Veruntamen quid ait iste noster auctor? Omnibus, quidquid verbis actum, pronunciatumq; sit, conuenit. Ego ex isto genere consultorum non nominē, vt opinor, istum ipsum, quo nos auctore rē istā agere, & defensionē causæ cōstituere vos dicitis: qui cū istā disputationē mecum ingressus esset, non posse probari quenquam esse deiectum, nisi ex eo loco in quo fuisset: rē & sententiā interdicti meā facere fatebatur, verbo me excludi dicebat: à verbo autē posse recedi non arbitrabatur. Cùm exemplis vterer multis, etiam illa materia æquitatis à verbo & à scripto: *plurimis sæpe in rebus æqui boniq; ratione esse seiunctam: semperq; id ius valuisse plurimum, quod in se auctoritatis habuisset, æquitatisq; plurimū consolatus est me, & ostendit in hac ipsa causa nihil esse, quod laborarē. Nam verba ipsa sponsionis facere mecum, si vellē diligenter attendere. Quonā, inquam, modo? quia certè, inquit, deiectus est Cæcinna vi, hominibus armatis, aliquo ex loco: si non ex eo loco, quē in locum venire voluit, at ex eo certè, vnde fugit. quid tum? Prætor, inquit, interdixit, vt vnde deiectus esset, eò restitueretur, hoc est, quicunque is locus esset, vnde deiectus esset. AEbutius autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectum esse Cæcinnam, is, quomodo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsionē. Quid est, Piso? placet tibi pugnare verbis? placet causam iuris, & æquitatis, & non nostræ possessionis, sed omninò possessionum omnium constituere in verbo? Ego quod mihi videretur, quod à maioribus factitatum, quod horum auctoritate quibus iudicādum est, dignū esset, ostendi id verum. id æquum, id vtile omnibus esse; spectari quo consilio, & qua sententia, non quibus quidque verbis esset actum. Tu me ad verbum vocas? non antè venio, quàm recusaro. nego oportere, nego obtineri posse, nego vllam rē esse, quæ aut cōprehen-

di ſatis,aut caueri,aut excipi poſſit,ſi aut præterito aliquo verbo,aut ambiguè poſito,ſententia,& re cognita,nõ id quod intelligitur,ſed id quod dicitur,valebit. Quoniã ſatis recuſaui,venio iã quò vocas. quæro abte,ſimne deiectus,non de Fulciniano fundo(neq;enim prętor;ſi ex eo fundo eſſẽ deiectus,ita me reſtitui* iuſſit:)ſed eò vnde deiectus eſſẽ.ſum ex*proximo vicini fundo deiectus,quà adibam ad iſtũ fundũ:ſum de via, ſum certè alicũde,ſiue de priuato,ſiue de publico. eò reſtitui ſum iuſſus: reſtituiſſe te dixiſti : nego me ex* decreto prætoris reſtitutũ eſſe.Quid ad hęc dicimus? aut tuo,quemadmodum dicitur,gladio,aut noſtro defenſio tua cõficiatur neceſſe eſt.Sed ad interdicti ſententiã cõfugis;&,de quo fundo actũ ſit tum,cũ Aebutius reſtituere iubebatur,id quęrendũ eſſe dicis; neq; equitatẽ rei verbi laqueo capi putas oportere:in meis caſtris, pręſidijſq; verſaris: mea,mea eſt iſta defenſio: ego hoc vociferor,ego omnes homines,deoſq; teſtor: cùm maiores vim armatã nulla iuris defenſione texerint,nõ veſtigiũ eius,qui deiectus ſit,ſed factum illius, qui deiecerit,in iudicium venire.deiectum eſſe qui fugatus ſit:vim eſſe factam*cui periculum motis ſit iniectum.Iſtum locum fugis,& reformidas;& me ex hoc vt ita dicã,campo æquitatis ad iſtas verborũ anguſtias,& ad omnes literarum angulos reuocas. in ijs ipſis intercludẽre inſidijs,quas mihi conaris opponere. nõ deieci,ſed eieci.peracutũ hoc tibi videtur, hic eſt mucro defenſionis tuæ: in eum ipſum cauſa tua incurrat neceſſe eſt.Ego enim tibi refero,ſi nõ ſum ex eo loco deiectus,quò prohibitus ſum accedere; at ex eo ſum deiectus,quò acceſſi,vnde fugi. Si prætor nõ diſtinxit locũ,quò me reſtitui iuberet,& reſtitui iuſſit:non ſum ex * decreto reſtitutus.Velim,recuperatores,hoc totum ſi vobis verſutius, quàm mea conſuetudo defendendi fert,videbitur,ſic exiſtimetis: primùm,aliũ,non me excogitaſſe: deinde huius rationis non modò non inuentorẽ,ſed ne probatorẽ quidẽ eſſe me: idque me

non

son ad meã defensionẽ attulisse, sed illorũ defensioni retulisse: me posse pro meo iure dicere; * neque in hac re, quam ego proculi, quæri oportere, quibus verbis prætor interdixit, sed de quo loco sit actum, cùm interdixit: neq; in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verùm sine facta: te verò nullo modo posse defẽdere, in qua re tu velis, verba spectari oportere: in qua re nolis, non oportere. Veruntamen ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, nõ solùm re, & sententia, sed verbis quoq; hoc interdictũ ita esse compositũ, vt nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæso, recuperatores. est enim vestri ingenij, non meã, sed maiorũ prudentiã cognoscere; non enim sum id dicturus, quod ego inuenerim; sed quod illos non fugerit. Cùm de vi interdicitur, duo genera causarum esse intelligebant, ad quę interdictũ pertineret: vnum, si qui ex eo loco, in quo esset, alterũ si ab eo loco quò veniret, vi deiectus esset. & horum vtrumque, neq; præterea quidquam potest accidere, recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiã de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. si qui mihi prẽstò fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. Ad hęc duo genera rerum, vnum verbum, quod satis declararet vtrasque res, inuenerunt: vt siue ex fundo, siue à fundo deiectus essem, vno atque eodẽ interdicto restituerer, VNDE TV. hoc verbum VNDE vtrumque declarat, & ex quo loco, & à quo loco. vnde deiectus est Cęcinna? ex vrbe. vnde deiectus Carbo? ab vrbe. vnde deiecti Galliã à Capitolio. vnde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. videtis igitur in hoc, vnde, verbo significari res duas, & ex quo, & à quo loco. Cùm autem eò restitui iubet, ita iubet: vt si Galli à maioribus nostris postularent, vt eò restituerentur, vnde deiecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent: non, opinor, eos in cuniculum, quà aggressi erant, sed in Capitolium

restitui oportere. hoc enim intelligitur. Vnde tu deiecisti, siue ex quo loco, siue à quo loco; eò restituas. hoc iam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locũ: siue ab hoc loco, restitue in eũ locũ, non ex quo sed à quo deiectus est. Vt si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tẽpestate subitò reiectus optaret, vt vnde esset deiectus, eò restitueretur: hoc, opinor, optaret, vt à quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, non in salum, sed in ipsam vrbẽ, quam petebat: sic (quoniã vim verborum necessariò similitudine rerũ aucupamur) qui postulat, vt à quo loco deiectus est, eò restituatur, hoc postulat, vt vnde deiectus est, eò restituatur. Cum verba nos eò ducũt, tũ res ipsa hoc sentire atq; intelligere cogit. Etenim Piso (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis vi, hominibus armatis deiecerit, quid agas? Opinor, hoc interdicto, quo nos vsi sumus, persequêre. Quid, si quis iã de foro redeuntẽ, armatis hominibus domum tuã te introire prohibuerit? quid agas? vtêre eodẽ interdicto. Cũ igitur prætor interdixerit, vnde deiectus es, vt eò restituaris, tu hoc idẽ quod ego dico, & quod perspicuũ est, interpretabere: cũ illud verbum, Vnde, in vtrãq; rem valeat, eoq; tu restitui sis iussus; tã te in ędes tuas restitui oportere, si è vestibulo, quã si ex interiore ædis parte deiectus sis. Vt verò iam, recuperatores, nulla dubitatio sit, siue rem, siue verba spectare vultis, quin secundũ nos iudicetis: exoritur hîc iam obrutis rebus omnibus, & perditis, illa defensio, eum deijci posse qui tũ possideat, qui nõ possideat, nullo modo posse: itaq; si ego sim à tuis ædibus deiectus, restitui nõ oportere: si ipse sis, oportere: Numera quàm multa in ista defensione falsa sint, Piso: ac primùm illud attende, te iã ex illa ratione esse depulsum, quòd negabas quenquam deijci posse, nisi qui in eo loco fuerit: nunc qui possideat, eũ, etiam si nõ fuerit in eo loco, deijci posse concedis. Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum,

Vnde

Vnde ille me vi deiecit, additur, Cũ ego possiderem: si deijci nemo potest, qui non possidet? aut in hoc interdictum, De hominibus armatis, nõ additur, si oportet quęri, possederit, necne? negas deijci, nisi qui possideat? ostendo, si sine armatis, coactisve hominibus deiectus quisquam sit, eũ, qui fateatur se deiecisse, vincere spõsionem, si ostendat eũ non possedisse negas deijci, nisi qui possideat: ostendo ex hoc interdicto, De armatis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eũ, qui deiectus sit, condẽnari tamen sponsionis nẽcesse esse, si fateatur esse deiectum. Dupliciter homines deijciuntur, aut sine coactis, armatisque hominibus, aut per eiusmodi rationem, & vim. Ad duas dissimiles res, duo deuincta interdicta sunt. In illa vi quotidianà nõ satis est, posse docere se deiectũ, nisi ostendere possit, cùm possideret, tum deiectũ; ne id quidẽ satis est, nisi docet ita se possedisse, vt nec vi, nec clàm, nec precariò, possederit. itaq; is, qui se restituisse* dixit, magna voce sępe confiteri solet, se * vi deiecisse: verũ illud addit, Nõ possidebat: vel etiam, cum hoc ipsum cõcessit, vincit tamen sponsione, si planũ facit, à se illum, aut vi, aut clàm, aut precariò possedisse. Videtisne quot defensionibus eum, qui sine armis, ac multitudine vim fecerit, vti posse maiores voluerunt? hunc verò qui à iure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædẽ confugerit, nudum in causa, destitutumque videtis? vt qui armatus de possessione contendisset, inermis planè de sponsione certaret? Ecquid igitur interest Piso inter hæc interdicta? ecquid interest vtrũ hoc additum, Cũ A. Cęcinna possederit, necne? ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorũ dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum cõmouet? si esset additum, de eo quæri oporteret; additum non est, tamen oportebit? Atque ego in hoc Cæcinnam non defendo. possedit enim Cæcinna recuperatores: & id tametsi extra causã est, percurrã tamẽ breui, vt nõ minus hominẽ ipsum, quàm ius cõmune defẽsum velitis, Cesenniã possedisse, propter v-

ſum fructum non negas. qui colonus habuit conductũ de Ceſennia fundũ, cùm idem ex eadem conductione fuerit in fundo, dubium eſt, quin ſi Ceſennia tum poſſidebat, cùm erat colonus in fundo, poſt eius mortem hęres, eodẽ iure poſſederit? Deinde ipſe Cæcinna, cũ circuiret prædia, venit in iſtum fundum; rationes à colono accepit. ſunt in eã rẽ teſtimonia. poſtea cur Aebuci de iſto potiùs fundo, quàm de alio, ſi quẽ habes, Cęcinnæ denuntiabas, ſi Cęcinna non poſſi debat? ipſe porrò Cęcinna cur ſe moribus deduci volebat: idq; tibi de amicorum, etiam de ipſius C. Aquilij ſententia reſponderat? At enim Sulla legẽ tulit.* Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reip. querar, hoc tibi reſpondeo; aſcripſiſſe eundẽ Sullã in eadẽ lege, Si quid ius non eſſet rogari, eius ea lege nihilum rogatũ. quid eſt, quod ius non ſit, quod populus iubere, aut vetare non poſſit? & ne longiùs abeam; declarat iſta aſcriptio eſſe aliquid. nã niſi eſſet, hoc in omnibus legibus non aſcriberetur. Sed quęro abs te, putéſne, ſi populus iuſſerit me, tuũ, aut item te meum ſeruum eſſe, id iuſſum ratum atq; firmum futurum? *perſpicis* hoc nihil eſſe, vt in cæteris, quæ rogari non poſſunt. Primùm * ergo illud concedis, non quidquid populus iuſſerit, ratum eſſe oportere: deinde nihil rationis affers, quamobrẽ ſi libertas adimi nullo modo poſſit, ciuitas poſſit. nam & eodem modo de vtraq; re traditũ nobis eſt: etſi ſemel ciuitas adimi poteſt, retineri libertas non poteſt. Qui enim poteſt iure Quiritum liber eſſe is, qui in numero Quiritum non eſt? Atq; ego hanc adoleſcentulus cauſam cum agerem contra hominem diſertiſſimũ noſtræ ciuitatis, Cottam, probaui. Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemuiris religionem iniecíſſet, non poſſe ſacramentum noſtrũ iuſtum iudicari, quod Arretini adempta ciuitas eſſet; & ego vehementiùs contendiſſem, ciuitatem adimi non potuiſſe: decemuiri prima actione non iudicauerunt: poſtea re quęſita, & deliberata, ſacramentum noſtrũ iuſtum

iſtum iudicauerunt. Atque hoc, & contrà dicente Cotta, & Sulla viuo iudicatũ eſt. Iam verò in cæteris, vt omnes, qui in eadẽ cauſa ſunt, & lege agant, & ſuũ ius perſequantur: & omnes iure ciuili ſine cuiuſquam aut magiſtratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione vtantur, quid ego cõmemorem? dubium nemini veſtrũ eſt. Certè quæri hoc ſolere me non præterit (vt ex me ea, quæ tibi in mentẽ non veniunt, audias) quẽadmodum, ſi ciuitas adimi non poſſit, in colonias Latinas ſæpe noſtri ciues profecti ſint, aut ſua voluntate, aut legis multa profecti ſunt: quam multam ſi ſufferre voluiſſent, tum manere in ciuitate potuiſſent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut ſuus pater, populuſve vendidit, quo is iure amittit ciuitatem? Vt religione ciuitas ſoluatur, ciuis Romanus traditur: qui cum eſt acceptus, eſt eorum, quibus eſt deditus: ſi non accipiunt, vt Mancinum Numantini, retinet integram cauſam, & ius ciuitatis. Si pater vendidit eum, quẽ in ſuã poteſtatẽ ſuſceperat, ex poteſtate dimittit. Iam populus, cum eum vendidit, qui miles factus non eſt, non adimit ei libertatem, ſed iudicat non eſſe eum liberum, qui vt liber ſit, adire periculum noluit. cum autem in cenſum vendidit, hoc iudicat: cùm is qui in ſeruitute iuſta fuerit, cenſu liberetur, eum, qui, cùm liber eſſet, cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem adiudicaſſe. Quòd ſi maximè iſtæc rebus adimi libertas, aut ciuitas poteſt, nõ intelligunt qui hæc commemorant, ſi per has rationes adimi maiores poſſe voluerunt, alio modo noluiſſe. Nam vt hęc ex iure ciuili protulerunt, ſic afferant velim, quibus lege, aut Romana ciuitas aut libertas erepta ſit. Nam quod ad exilium attinet, perſpicuè intelligi poteſt quale ſit. Exilium enim non ſupplicium eſt, ſed perfugium portuſque ſupplicij. nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eò ſolum vertunt, hoc eſt, ſedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperietur, vt apud cæteras ciuitates,

maleficium vllum exilio ɔſſe multatum. Sed cum homines, vincla, neces, ignominiaſq; vitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ; confugiunt, quaſi ad aram, in exiliũ, qui ſi in ciuitate legis vim ſubire vellent, non priùs ciuitatem, quàm vitam amitterent: quia nolunt, non adimitur his ciuitas, ſed ab his relinquitur, atque deponitur. Nam cum ex noſtro iure duarum ciuitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus eſt in exilium, hoc eſt, in aliam ciuitatem. Non me præterit, recuperatores, tametſi de hoc iure multa prætereo, tamen me longiùs prolapſum eſſe quàm ratio veſtri iudicij poſtularit, verùm id feci, non quòd vos in hac cauſa hanc defenſionem deſiderare arbitrarer, ſed vt omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem eſſe, nec adimi poſſe. Hoc cum eos ſcire volui, quibus Sulla voluit iniuriam facere; tum omnes cæteros nouos, veteresq; ciues: neq; enim ratio afferti poteſt, cur ſi cuiquã nouo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus patricijs, omnibus antiquiſſimis ciuibus poſſit. Nam ad hanc quidem cauſam nihil hoc pertinuiſſe, primùm ex eo intelligi poteſt, quòd vos ea de re iudicare non debetis: deinde quòd Sulla ipſe ita tulit de ciuitate, vt non ſuſtulerit horum nexa atque hæreditates. iubet enim eodem iure eſſe, quo fuerint Ariminenſes: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuiſſe, & à populo Ro. hæreditates capere potuiſſe? Quòd ſi adimi ciuitas A. Cæcinnæ lege potuiſſet, magis illam rationem tamen omnes boni quæreremus, quemadmodum ſpectatiſſimum, prudentiſſimumq́ hominem ſummo conſilio, ſumma virtute, ſumma auctoritate domeſtica præditum, leuatum injuria, ciuem retinere poſſemus, quàm vti nunc, cũ de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quiſquam exiſtat, niſi tui, Sexte, ſimilis & ſtultitiæ, & impudentiæ, qui huic ciuitatem ademptam eſſe dicat. Qui quoniam, recuperatores, ſuum ius non deſeruit, neque quidquam illius audaciæ, petulantiæq́

que conceſſit**. De reliquo iam communem cauſam, populique Ro. ius in veſtra fide ac religione depono. Is homo ita ſe probatum vobis veſtrique ſimilibus ſemper voluit, vt id non minùs in hac cauſa * laborarit, nec contenderit aliud, quàm ne ius ſuum diſſolutè relinquere videretur: nec minùs vereretur, ne cõtemnere AEbutium, quàm ne ab eo contẽptus eſſe exiſtimaretur. Quapropter ſi quid extra iudicium eſt, quod homini tribuendum ſit, habetis hominem ſingulari pudore, virtute cognita, & expectata fide, ampliſſimũ, Etruriæ nomine totius, in vtraque fortuna cognitum multis ſignis & virtutis, & humanitatis. Si quid in contraria parte in homine offendendũ ſit, habetis eum, vt nihil dicam amplius, qui ſe homines coegiſſe fateatur. Sin hominibus remotis, de cauſa quæritis, cum iudicium de vi ſit: is qui arguitur, vim ſe hominibus armatis feciſſe fateatur: verbo ſe, non æquitate defendere conetur: id quoque ei verbum ipſum ereptum eſſe videatis: auctoritatem ſapientiſſimorum hominum facere nobiſcum: in iudicium non venire, vtrùm Cæcinna poſſederit, necne; tamen doceri poſſediſſe: multo etiam minùs quæri, A. Cæcinnæ fundus ſit, necne: me tamen idipſum docuiſſe, fundum eſſe Cæcinnæ. Cum hæc ita ſint, ſtatuite quid vos tempora reipub: de armatis hominibus, quid illius confeſſio de vi, quid noſtra deciſio de æquitate, quid ratio interdicti de iure admoneant, vt iudicetis.

FINIS.

IO AN. MICHAEL BRVTVS LECTORI S. D.

NON est nostrum consilium, lector, quantumpere à nobis elaboratum sit Ciceronis orationibus emendandis, longiore oratione explicare. Superuacaneum enim est, cùm re possis quod velis probare, de eo verbis fidem facere conari. Illud quidē te admonitum voluimus, quod ad rem pertinere videtur: in hoc animaduersionum libello, quæcunque à nobis afferantur, quæ à vulgata lectione dissentiant, ijs, nisi qui eorum auctor sit à nobis edatur, tantum tribuas, quantum auctoritati doctorum hominum à quibus manant, tribuendum existimēs. Ea prima habeas, & antiquissima quæ certa ratione tueatur; atque vbi illa non pugnet, quę veterum aut scriptorum auctoritas, aut exemplarium consensio, & fides, quæ à labe integra, & inuiria temporum sint: id quod tamen raro vsu venire solet. Nemini enim ita vile suum ingenium est, vt malit alterius iudicio, quàm suo stare, vbi sentiri ratione aduersus auctoritatem animaduertat. Itaque prudenter fecerunt Victorinus, Manutius, Faernus, Sigonius, Hotomanus, vt alios omittam, qui in ijs etiam quæ coniecturâ assequerentur, loco modo demonstrato, facultatem integram eius restituendi aliorum industriæ minimè præreptā, quasi suo iure, ea sibi vindicata laude voluerunt. Iam & illud te minimè fugere voluimus, locos esse nonnullos à nobis animaduersos, qui cum in scholijs notati sint, suo loco orationibus non æquè indicati certa præscripta nota atque insigni consticiantur: eos, cùm haud sint negligendi, paruo labore defunctus, suo loco restituas licebit.

IOAN.

IOAN. MICHAELIS BRVTI ANIMADVERSIONES IN M. TVLLII *orationem pro P. Quinctio.*

15. 25. id quod me in hac causa deficit, Alij habent; quæ est propria, atque elegans in primis scribendi ratio.

16. 11. Viris lectissimis ciuitatis.

21. disertissimos, florentissimos, ornatissimos.

17. 6. audisset. libri veteres integra verba habent, audiuisset. amauisset, & illa huiusmodi, quæ fere contrahi solent in vulgatis.

18. 15. arbitro pro socio, Lamb. Hotom. arbitrium legit, sed tamen adductus ratione, arbitrio, legendum putat, arbitrium, omnes fere excusi habent.

17. commemorare: nam tametsi, Lamb. cæteri, vt noster, commemorare, tametsi.

23. moritur repen ino, Man. Hot. Lamb.

19. 16. nisi à quæstoribus quæsisses id quod ratio postulat, putat Hot. legendum: quod si fit, facilior elicitur sensus.

20. 1. in auctione venderet. Lamb. auctione, sine, in, præpos. Hot. legi oportere existimat.

32. ante diem 11. Lamb. atque ita Hot. legendum putat, vt ratio dierum constet.

21. 4. Tum Næuius pueros.

8. testificatur iste P. Quinctium non se stitisse, & se stitisse. Hot. ex vetusto codice.

9. tabulæ maximæ. Hot.

26. quod si facere nolit, atque imbiberit. Lamb. instituerit, Hotom. emendat.

30 edicta prætorum, legit Hoto. & rectè ille quidē.

31. C. Aquilli, modo, & ratione, vt Hot. emendatum edidimus.

22. 12. Venit Romam Quinctius ad vadimonium. sistit se, Lam. venit Romam Quinctius, vadimonium sistit, vt habet noster, & Hotom.

23. iubet P. Quinctium aut satisdare, aut sponsionem, Hotom.

24. nisi bona sua ex edicto possessa non essent, Lamb. at Hoto. si bona vt noster.

24. 14. in ea verba sponsio facta est: ostendam, Lam.

25. 8. quod viri optimi faciunt, & si qui, Lam. Aliter Hot. Quod iure optimo faciunt, si qui, &c. vt videtur optimam rationem secutus.

10. necessarios, claros putat Hot. legendum.

31. at aliquanto.

26. 8. annum plus vixit, legit Hotom. ex manuscriptorum codicum auctoritate.

29. perorarit, Hot. emendat.

27. 2. nunquid præterea, Hotom.

19. id proinde quasi factum sit.

28. qui postea quàm vadimonium missum fecerit, hunc per insidias vide agro communi deiecerit, ita Lamb. locum emendat.

34. repudiet qui fateatur.

28. 2. atque in gratis, Lambin. quo modo veteres loquebantur; Plaut. in his sæpe.

12. nihil agitur, Manut. Hotom.

29. quid vero, legunt alij, non male.

33. at non nemo, emendat Hoto. qui totum locum commode atque erudite explicat.

29. 5. mandatur, quidam legunt sed male.

30. 6. Si dupondius vnus ageretur, ex vetustis codicibus manuscriptis & excusis emendat. Si de prædijs legas, nullus elici sensus queat, qui satis probari possit.

9. cucurrisses, alij legunt.

31, non modo C. Aquillium.

20. qua

20. qua tibi hora.

22. ego pro te nunc, consulo.

31. 1. extremam, nec necessariam, Hot. legit, adductus ratione, & coniectura non mala.

7. quærant: quemadmodum natus, Lamb:

37. Profectus vna, Man. & eadem linea, cum primis honestus, Hotom.

32. 17. in causa superior, videtur legendum.

23. commissum nihil esset, Lam. quod haberi in nonnullis exemplar, Hoto. affirmat, sed tamen vt ita esse probet, codicis ab Aldo excusi auctoritate addneitur.

25. possidere potuisse, Man. possideri, habet, Hoto. adscriptum in margine.

28. nisi latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, proficiscuntur, Hot. Man.

31. Dici id non potest. QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. ne id quidem. Hæc omnia verba ait Hotom. se ex libro manuscripto restituisse, quæ sunt inter verbum, VERTERIT, & quo tempore, interponenda: quæ eadem Lam. agnoscit: qui etiam aliud in principia addit, Dici hoc de Quinctio non potest. postrema verba, ne id quidem, non habet.

37. quod prætor non ex edicto suo fieri iubeat, Lam. quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubeat, Hotom. quomodo edidimus.

33. 8. admit, vt sub. patitur, & mox, curat acceperit videtur legi debere, vt congruat cum, respondent.

25. satisdares, Lamb.

26. iubebare, Hotom.

36. inter verbum recusasse, & ita tamen lacunam Lam. interponit: omissa autem hæc verba putat, cùm satisdare iuberetur, recusasse aut similia.

34. 3. cuius procurator omnia iudicia acceperit, sublata, non, negandi nota Hotomanus legendum putat.

4. à prætore tribunos, non, vt antea, vt tribu-

nos, Hotom.

5. eius bona, alij.

7. ignaro omnia fortunarum, ex vetusto libro Hot. edidit.

27. iudicium quod edat. ex veterum cod, auctoritate, alij legunt.

35. 12. Erat enim, inquit Hotom.

14. cederet, Hotom. adiumento excusi libri Lugduni, restituit, cùm anteà hæreret, legeretur.

15. item volebat.

27. potentissimus erat Næuius.

36. 8. at ea de re controuersia est, Lamb.

21. Hæc est iniqua certatio, qua huic ne vbi consisterit quidem contra te, locum reliquisti: non illa qua tu contra Alphenum velitabaris. Ita Lam. legendum putat.

37. Qui, cum ipsi nihil deberetur, vltrò quasi Lam. vulgata lectio est planè corrupta.

40. 4. quin ex ipsius decreto, Lamb.

5. & iudicium acceperat, Lamb.

21. collocare ¶ Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis vt perspicere possit, in hac causa improbitatē, & gratiam cum inopia, & veritate contendere. Atque hæc proinde loquar, quasi, si ipso illo tempore, cum te prętor iussisset ex edicto possidere, in possessionem misisses; debueris, aut potueris Publium Quinctium possessione deturbare. Hæ duæ periodi ita ordine conuerso à Lambino collocantur, atque inter verbum, deturbare, & quod sequitur, Prætor te, &c. spatium relinquitur.

41. 11. vis non afferatur, Lamb. ius non auferátur, Hotom. A duobus illis verbis, hoc dico, vsque ad illam periodon cuius est principium, Næuium ne appellasse, multa desiderantur. Hoto. quidam ait in libro non peruetusto, se hæc verba ad marginem adscripta inuenuisse. Nam in vetusto exemplari duo folia inueniri abscissa.

44. 10.

44. 10. tamen posse consistere. Hotom. Manutius.

19. quæstu prostitit Hor. Lamb. quæstum prætitit habent vulgati, sed perperam.

23. non prætorem modò à quo ius impetraret, atque adeò, vnde arbitratu suo postularet, inuenire non potuit: sed ne amicus quidem, &c. Lamb.

32. prænendit.

37. misericordia caperentur: aliquam si. Lamb.

IN ORAT. II. PRO Sex. Roscio Amerino.

46. 1. Surrexerim, is, qui, &c. Manut. & alij illum secuti, Lamb. Hot. qui tamen ait pronomen, is, ab omnibus quos viderit, libris abesse; sed tamen non deesse suo iudicio.

36. electus vnus. Manur. Hot. Lamb.

47. 25. & ad hanc suam, Lamb.

49. 6. omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs antè admissis, quotidianoq; sanguine sperant futuram. Lamb. cætera vt noster. futurum pro futuram, reponit ex ingenio Hotom.

51. 36. & ea, quæ præterita sunt reparet, & ea quæ videntur instare præparet. Locum se restituisse, Lam. ait ex vetusto libro manuscripto longe optimo.

52. 8. vt est Lamb.

54. 24. supplicium paricidarum, quæ verba vulgati habent, inter vocem, culeum, & illa per summum dedecus, interiecta, rectè Hotomanus tollit: in margine enim rei significandæ causa ascripta librarius imperitus tanquam Ciceronis essent interposuit.

26. desint. Lamb. & Hot.

59. 2. nostram vitæ, male in vulgatis legitur.

60. 23. nec mirum, quem neque in vrbe videret, neque rure vocaturus esset. ita Manut. quam lectionem probat, Hor. vt ait, libris omnibus dissentientibus lectio cum vulgata flagitiosa. Nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque, &c.

24. euocaturus, legi mauult Hotomanus, facili errato, è, prima vocali, in postremam antecedentis remigrante.

62. 15. eas omnes, quod malè vulgati habebant, Hoto. sustulit, & alias omnes reposuit.

63. 23. prudentiam: aut confitere te, ita rectè locum ex ingenio Hot. emendat, cùm anteà perperam prudentiam, confitere huc, &c. legeretur.

64. 22. Quid posteà? erat sanè suspicioſum, Hot.

23. neutrum sensisse, Hot.

34. sed ne respirare quidem.

66. 29. terram non tangant, Hot.

30. alluantur, Hot.

68. 21. Meministisne T. Roscium recusare? Hotoman.

74. 3. cuicuimodi, non cuiusmodi, vt vulgati ferè omnes, legendum.

76. 30. nihil opus fuit te istic sedere, emendat Hot.

77. 22. num quisquam prætereas? Hot.

78. 15. aliqua fretus aura, ex vetustis codicibus, Hot. emendat, & rectè ille quidem.

79. 3. quod duas res, Manut. editionem secuti edidimus; in alijs dictio, duas desideratur.

14. in crimen mandatique iudicium infame reuocatur, emendat Hot, Veteres enim omnes libros, quos viderit, manuscriptos, ita habere testatur, in crimen mandati iudiciumque infamia: quam lectionem corruptam esse nemo non videt, sed ex qua tamen vera ac germana lectio effici possit.

83. 34. nulla redierunt, habet in margine Hotom. atque ita legi in omnibus antiquis & manuscriptis libris, quam lectionem probat: vt ex consuetudine Latini sermonis, nulla redierunt, sit pro, non redierunt.

84. 3. rediuiam Hot. emendat, Festi auctoritatem secutus.

33. pernicij Hot. ex Gellio, antiquo more; vt dies dij, acies acij.

IN ORAT. PRO Q. *Roscio Comœdo.*

93. 12. Paulò antè. Locum corruptum in Hotom. emendat, Paulò antè M. Perperna, C. Piso argentarij tabulas poscebamus. Anteà sic legebatur, Paulò antè à M. Peperna P. Sauri tabulas poscebamus.

26. indignari de tabulis, Hot.

27. coniecta, cùm in libris vulgatis legeretur, Hot. ex vetustis exemplaribus, quæ, deiecta, habent, ex ingenio, disiecta, restituit.

94. 18. accepti, & expensi, rectiùs legi Hotom. putat.

95. 11. Si peteret H. S. 1000. dari, malè anteà legebatur, cum, pareret, legendum esset. Locum Hotom. restituit: qui in huiusmodi formulis, veteres vsos verbis patere, & apparere, &, quod in iuris institutione habetur, parere ait.

96. 13. res eius est, reus is est, idem legendum censet.

97. 36. qui nostis, malè excusi habent, vtrumque nostis, Hotom. ita autem res docet hoc loco legi oportere.

99. 26. accommodetur, Hotom.

34. proprium non erat iudicium, malè legitur in impressis, nemo enim, non videt, non, esse tollendum, Hotom.

100. 7. tetigit, Hot. Manut.

103. 16. ab hinc annis 17. corrigit Hot. xv. si legas, manifestum erratum.

qui cognitorem dat. fœdam labem hinc Hotomanus sustulit, & locum restituit, qui cognitor est datus.

IN DIVINATIONEM *in Verrem.*

109. 21. descenderim, videtur ex Asconij auctore

ritate legendum: qui tota hac periodo aut ſpecim ſolœciſmi contineri.

110. 13. iſſe oporteret, nonnulli legunt.

15. in eum me locum adduci, alij habent.

113. 28. mallem de his, alij habent, & probant, & mox, me vt mallem quam neminem. nobis nulla cauſa eſt viſa vulgatam lectionem improbandi.

115. 18. vocem, Hortenſius, tanquam è gloſſemate immigrarit, quidam putant tollendam.

116. 1. in iudicijs diutius dominari alij.

117. 26. H.S.11. Manut. cum pudendo errato antea H.S. V. legeretur, recte repoſuit.

119. 28. Mihi, mihi crede, noli, &c. Ita leget Manutius pronomine repetito, quem ſecuti ſumus.

31. perficiendum. Manut. alij.

120. 18. temporis.

121. 27. ſubire inuidiæ, ex Aſconio, vt Virgilius in VI. ſubeuntque feretro. Idem lib. 9. Iamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant.

122. 5. in omnibus enim rebus, Hoto. ex Aſconio.

14. at ne is quidem.

17. vt tamen, Hoto. Nam vocem tamen, ex Nonij Marcelli auctoritate aliquando pro tandem ſolere vſurpari à veteribus, nemo non nouit.

124. 19. vt hoc quæſtori alij.

126. 8. publici muneris.

127. 34. M. Silano Hot. legit. Decimo Silano, habent vulgati.

IN ACTIONEM II.
in Verrem.

131. 31. vt is idem alij.

132. 3. prætor iudicauit, malè alij legunt. ex Aſconio, populus Romanus iampridem Manutius ediderat.

33. conſtitueret, alij malunt legi.

133. 12. proquæſtor, alij.

16. depeculatio, alij legunt.

21. ita vaſtauit, vexauit, ac perdidit, alij.

135. 1. iudices, vobis exponam, & ead. pag. fortuna reip. & paulò pòſt, pro conditio, condictio. Ita olim Manut. ediderat ex Aſconio.

136. 25. perditi hominis, alij & ead. pag. domum mitteret.

137. 8. iam anteà, Hot. paulò pòſt, comit. deinde continuo eſſe, &c.

10. quantam vellent pecuniam, alij.

12. putare id perfici, Hotoman. ſublato verbo poſſe.

17. fuiſſe eandem. Hot. & alij.

31. arceſſerentur, alij.

32. non veniſſe, vide Aſconium.

138. 14. eam reddidiſſe alij.

18. Arceſſit; Aſcon. ita autem ferè ſemper in lib. manuſcrip. legitur, vbi in vulgatis, accerſit; neq; adeò in his ſolùm, ſed in omnibus etiam veterum ſcriptis.

139. 30 & dicendo, & recuſando, alij.

141. 13. inimicum odioſum, accuſatorem aſſiduum, acerbum aduerſarium, legit Lamb.

142. 1. nulla, Hotom. emendat ex Ioannis Lucanij emendatione, cum nullo, in omnibus & excuſis, & manuſcr. legatur.

5. in vnumquemque veſtrum, alij legunt.

6. xxx. M. alij habent, Aſconius tric. s. quam lectionem Hotom. etſi non ſatis probat, ſequitur tamen tanquam veriorem.

144. 13. noſtrum, alij, veſtrum Hot.

145. 22. qui ſis, quo loco, quod in omnibus vulgatis eſt, Aldus olim ex Aſconio, quo loco ſis, emendauerat.

146. 13. reſponderi. & ſequenti linea, diuturnitate, non diuturnitatis, legendum; vt emendauit Ioachimus Camerarius, ex auctoritate veterum librorum, quam lectionem reijcit Hot.

33. nunc id quod facimus, ea ratione facimus,

corrupta lectio & deprauata, ex Ascon. emendatur, vno verbo, facimus, quod secundo loco est positum, sublato.

IN ACTIONEM III. in Verrem.

147. 16. esse, apud Hot & alios.

148. 28. aliqua ex parte mea diligentia constituta, auctoritas iudiciorum videretur. Postremò, vt hoc esset iudicatum, vt finis aliquando iudiciarię controuersiæ constitueretur. Hæc fœdè corrupta in omnibus vulgatis, Hot. coniectura restituta, edidimus.

33. reus est homo, Hoto. legit. Apud Ascon. Reus est enim, habetur: quomodo Manutius & ante illum Ald. edidit.

149. 10 quod iste inuentus est, Hotom, quod iste vnus inuentus est, ex Pris.

150. 4. quàm eos qui istum, alij.

18. poterimus, Lamb. edidit.

154. 27. nostri ordinis, Lamb.

156. 14. C. Sacerdote, ait, Hot. in manuscripto libro se inuenisse.

17. Messanam alij habent.

34. eos nummos sumi, in nonnullis legitur.

157. 3. ex criminibus, Lamb.

25 hoc si ego, alij.

158. 17 productorum, habent plerique Hotom, ex Ascanio productorum, quod etiam ante illum Manut. viderat.

36. beneficijs, officijsque omnibus: Man. habet. Hotom. verbum omnibus, tollendum putat. ita enim ait legi in vetustis exemplaribus.

159 26. DECIES, alij habent.

160. 6. RES RATIONVM, quod est in vulgatis, VERBIS RATIONVM, Hot. probabili coniectura emendat.

161. 8. prospicere, alij legunt.

164. 30. ſubſortiturus, ex coniectura, Hotom. cum antea ſubſortitus, legeretur.

166. 8. cuipiam, alij malunt.

169 4. ſed eam, Hot. & paulò pòſt, ne quid ipſe in ſe offenderit, quomodo edidimus.

29. tamen ipſos tantum Hotom. quem ſecuti ſumus: tum ipſos tantùm, alij habent: alij tum ipſos tamen.

170. 27. primus, Hot. alij primarius malunt, & paulò antè, domo, pugna inter ſeruos. In alijs vox, pugna, abeſt, minimè illa tamen neceſſaria.

171. 2. audiret, Lam. Videret, alij vulgati non malè.

18. ignemque, Lamb. Alij ignem.

172. 18. Sed hoc tum dixit, Lam. In alijs abeſt particula, ſed.

173. 13. de creditoribus, habent vulgati. nos ex Aſconio, & ex creditoribus, repoſuimus.

26. concurſationes, cùm anteà malè, concurſiones legeretur, ex Hot. emendatione edidimus.

174. 13. iamiam Dolabella, neque me tui, neque liberum miſerit, ita Hot. ex Aſconio, & Quinct.

175. 7. Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. hæc verba quæ in omnibus vulgatis deſiderabantur. ex Hot. reponenda curauimus. Ratio autem vincit ita eſſe legendum.

10. Lampſaci ciuitas facere conabatur? deficere ab imperio, ac nomine noſtro volebat: ita legi in omnibus vetuſtis exemplaribus, Hoto. affirmat: Sed minimè ex Latini ſermonis conſuetudine. quis enim, Romæ ciuitas? aut Carthaginis ciuitas Latinè ſe dici poſſe putet.

176. 34. contuliſſe, Hot. & paulò pòſt, inſimularis, quo modo Lamb. legit.

177. 3. Scribit Ald. ſed malè.

8. recita in vulgatis quibuſdam deeſt.

178. 3. accipite verò, Lam.

17. L. Rabio alij habent. L. Fannio est ex Asconio legendum.

179. 16. qui tametsi mensem Februarium, & coss. designatorum nomen expectant. Ita cum antea legeretur, Hotomanus ex Asconij auctoritate locum restituit, quam lectionem probauimus.

180. 9. à multis, Lamb.

12. corruptum, & fœdè depranatum locum egregiè Lambinus ex Asconio restituit.

26. præbuisset, Lamb.

32. sed Malleolus à me productus, & mater, Lambinus.

36. ipse Malleolus.

181. 23. PECVNIAQVE POPVLO ROM. REDACTA.

182. 6. fecerunt. Ita est, sed ego Lamb. & paulò pòst prorogaretur, vt iampridem edidit Manutius.

32. quod plus frumenti. partim ex Hotomani emendatione, partim ex Lamb. locum restitutum, cum præpostero ordine vsque ad verbum, hinc legeretur, edendum curauimus.

185. 6. quid potiùs Manut. atque alij impressi habent.

11. EA TESTAMENTVM FECIT, FECERIT, Lamb.

14. alij habent, quod, alij, quæ, æquè bene.

21. Q. habet Lambin. Fuit autem Q. Voconius. Saxa tribunus plebis Cæpione, & Philippo coss. Vide Hot. de leg.

30. vocentur, testamentaria, nummaria, ita legit Lamb. sublato verbo, Cornelia. Vide Hotom. comment. Idem paulò pòst, in populum, legit.

37. patiatur? Lamb.

186. 1. Fuffias, in nonnullis abest, Hot. Lamb.

19. tum, alij, legi malunt. alij, tantum, vt Hotom.

23. mercenarioque Lamb. alij, quæ, non habent.

30. Iam hoc, Lamb. Itaque alij.

187. 33. oporteret: ſi is inteſtato mortuus eſſet ita ſecundum, &c. à verbo ſi, vſque ad, ita, rectè cenſet Hot. verba omnia tollenda, tanquam ex Aſconij interpretatione in Cicer. orationem immigrarint:

193. 23. cenſoribus, vt rectè cenſet Hoto. planè legendum.

194. 27. Iam, cùm in vulgatis legeretur, Nam, Hotom. edidit: quam lectionem haberi ait in omnibus ſuis manuſcriptis.

195. 16. præ pretio, legit Lamb.

197. 31. EX OPERE FACIVNDO PVPILLI IVNII QVAE. Hoto.

34. cenſoriè, Lamb. quæ nihil magis lectio probatur.

198. 27. RESCIDERIT, legit Lamb.

199. 2. HOC OPVS BONVM, quod nonnulli habent, credit Hot. malè ex Aſconio ſumptum: cui aſſentior.

6. manupretium machinæ Hotom. manupretij, Lamb.

200. 3. Hac conditione, ſi quis de populo redemptor acceſſiſſet, cum die cæteros redemptores excluſiſſet, tum in eius arbitrium & poteſtatem venire nolebat, qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. Ita in vulgatis habetur. Quæ verba ita Lambinus corrigit: Hac conditioue, ſi quis de populo redemptor acceſſiſſet, non eſſet vſus: cum die cæteros redemptores excluſiſſet; tum in eius arbitrium ac poteſtatem venire nolebat, qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. Diuerſam rationem ſecutus eadem ſecus Hotom. emendat, quem ſecuti ſumus.

18. & ſtetiſſe eum patrao, &c. Lamb.

203. 11. quam largiſſimam fieri edidit. Aſconius.

12. cum ijs quos iſte annuerat, emendat Hotoman. ex Aſconio. Lambinus, cum eos quibus innuerat.

IN ACTIONEM IIII.
in Verrem.

205. 15. multo locupletioribus, Lamb.

206. 3. postquam Hotom. & postea, ex Asconio, Lamb.

209. 18. euertenda recte censet, Hotom. legi oportere, vt sit allusio ad Verris nomen.

210. 17. hunc hominem, Lamb.

213. 14. Quid vero si aliud quoque accedet, &c. alij.

30. QVI CIVIS. Locum fœdè antea corruptum ex Hotomani, & Lambini coniectura restitutum excudi curauimus.

216. 31. Quid hoc homine faciat? Lamb.

217. 27. quoniam apud Hot. & Lamb. vacat.

220 18. ne ille quidem Lamb. vacat.

21. discessit, alij, quam lectionem videtur Hotom. probare.

221. 26. Siracusanos, alij.

31. Iam, habent vulgati. Nos ex Hot. & Lamb. Sed iam, edidimus.

222. 11. ea etiam interstata mortua, Lamb.

27. res occultari satis non posse, cum alij tum Manutius habet: alij, cum res occultari satis non posset. Res occultare satis non potest, quæ lectio in veteribus omnibus habetur, Hotom. & Lam. assensi, excudi curauimus.

223. 11. Verres refert illam summam. Nos Hotom. coniectura probata, Verres refert se ad illam suam rationem Syracusanam, edidimus.

225. 25. quisquis erat aditus, legit Lamb.

227. 5 dedisti, noster habebat, Hot & Lamb. præbuisser.

15. millibus Hot. Lamb.

230. 6. cum cupiditate Lamb.

19. condemnat Lamb.

231. 4. istum de vobis iudicem, alij habent: is his

his Manut.

9. tam, vacat apud Lamb. habent alij.

232. 26. attendite diligenter, inuenietis enim, Lam.

233. 2. affabre facti. (editio.

9. augebatur, Lambin. & paulò pòst, peruagata, & eadem pagina, humanitatem & æquitatem.

235. 32. à cupiditate omni.

237. 37. cum tibi integra.

240. 1. cedo quæso.

24. hoc probabitis? Hotom. hoc probabis? Lambinus.

27. ante te alij.

241. 8. periculo, Lamb.

18. obtinebat Hoto.

19. videretur, & qui.

24. dubitabitis.

242. 35. accesseretur, Lamb. quo de verbo alibi diximus.

243. 14 à communi Siciliæ Hot. legendum putat: vt alibi commune Miliadum, & infrà, vt ij pro parte in commune Siciliæ conferrent.

25. aut in Erice monte, quod reposuimus, aut in Ericino, vt Hoto nanus censet, legendum videtur. Erico malè in nonnullis vulgatis habetur.

246. 25. sancta sunt, Hot. Lamb.

29. essent in senatu ex colon. & mox veterum, & paulò pòst, quispiam senator. & non ita multo infra. hic amplior numerus.

248. 6. Cephaledij, Lamb.

250. 15. Huius verò hæc erat, Hot.

252. 9. cùm in te prætorem, Lamb.

35. quid enim vis constituis Hot.

253. 15. arcessat, Lamb.

256. 7. cupiat omninò, Lamb.

257. 3. tandem, Hot.

258. 2. à communi Siciliæ, Hot.

15. hæc conueniunt, Hot. Lam.

15. huc conueniunt, Hot. Lamb.

260. 21. ſed aliorum commune, & conuentus illius, &c.

27. atque illam rem. Lamb.

261. 6. teſtimonio publicè. Lamb.

14. reponuntur: decreta Centuripinorum quæ de ſtatuis erant facta, non tolluntur. Hic ego quæ verba interiecta ſunt inter verbum, reponuntur, & Hic ego, Lambinus habet: in aliorum edition. abſunt.

262. 22. demonſtratum eſt. Lamb.

263. 2. benè an benè. Hot. legendum putat.

11. humanum antè à legebatur, in vetuſtis libris hominum habetur.

266. 35. ne quid in te fingam, habent alij.

267. 2. & vt verum ſcire poſſitis, emendat Hotom. cùm anteà copula, &, deſideraretur.

4. tacitò cætera intelligetis, Lamb.

6. an non iſtum, Hoto.

12. vlla vi aut ratione abſolui poteſt? Hoto. coniecturam ſecuti excudendum curauimus. nulla vi, Manutius ſine interrogandi nota.

27. qui per eos annos magiſtri iſtius ſocietatis fuiſſent, apud quos tabulæ fuiſſent. ſciebam, &c. ita habet Lamb.

268. 1. Nec erant hæc, corrigit Hoto. Erant hæc Lamb. ſublata negandi nota. Nos vulgatam lectionem retinuimus.

8. LIBELLVS CANVLEIL. Hoto. LIBELLI CANVLEIL. Lamb.

IN ACTIONEM V. in Verrem.

273. 4. adduxeris in iudicium. Lamb.

274. 13. arbitrarere, cùm anteà legeretur arbitrare, edidimus, probata Hoto. coniectura.

21. omnium clarorum, atque nobilium virorum.

277. 14. hæreditatem à liberis ad alienos, edidimus.

mus. In alijs impressis malè desiderari verbum à liberis videtur.

33. CESS. alij habent. Hoto. adi. & rursus paulò infrà, ead. pag.

278. 33. conuerteret, alijs in his Manut. conuerterit, legi mauult Hotomanus, & auctoritate veterum codicum, & ratione adductus.

37. multorum prætorum legit Lambinus. nisi autem vocem illam, prætorem, adscribas, locus mancus esse videatur.

280. 16. quid, quid est hoc? Hot. Lamb.

35. quæ vectigalia sunt. corruptum fœdè locum Hotomannus ita emendat, vt qua vno modo commutata litera legendum putet. Lambinus, quæ ipsa vectigalis sit, vt ad Italiam referatur. qua non erat vectigalium immunis.

281. 6. iugis in vulgatis legitur, quam lectionem tuetur Hotomannus, Varronis, & Plinij auctoritate. Lamb. iugeris, legi mauult.

283. 33. quod popoſcerint. Lamb.

284. 4. lynceus, quod in omnibus ferè vulgatis hæserat. pro eo Hot. ex Aldi editione, & luteus legendum rectè censet.

28. vi, Hot. & alij, vt ad Verrem referatur verbum coercer.

30. opponitur, Lamb. legit.

93. prohibitio, vbi alij, cohibitio.

285. 6. calumiandi, noster ante habebat. Pro eo, culumniandis, Hot. assensi edidimus.

285. 30. constituisse, quod malè hærebat in omnibus vulgatis, secuti Hot. coniecturam in verbum, reperisse conuertimus, cum in alijs irrupisse haberetur.

287. 21. ferant. In beneficio populi Romani hoc petit, hoc est, quod commodo sit, atque vsui populo Romano futurum: ita legit Lamb. Hot. nulla distinctionis nota interposita, ferant in beneficio populi

Rom. legi mauult: itaque rem interpretatur; in agris quos beneficio pop. Ro. cũ publicati essent, possident.

288. 10. assequi potuit. Lamb.

21. nunc alij legunt: in his Horom. tunc; quod mauult Lambinus, & docet ratio, ipsi excudi iussimus.

291. 30. edicti pœna alij. edicta, noster, edicti autem probauimus Hotomano assensi.

30. id quod satis erat, alij impressi habent: nos, id quod in fatis erat, Manutio, atque Horomano assensi, edi curauimus.

31. vxoris esse, Lamb.

34. Cossutius, alij.

292. 2. vt Xeno audiret, Lamb.

294. 36. nemo abs te productus. hæc verba Hotom. ex Nonio restituit, cum antea desiderarentur. ita enim legebatur, nemo tuorum amicorum, nemo abs te interrogatus.

296. 27. aliam ciuitatem occurrere, Manut.

298. 5. præclara hominum honestissimorum, legit Lambin. quæ cum vsitatior, tum elegantior dicendi ratio est.

33. medimna XXXIII. malè anteà legebatur: in vetustis libris scripta hæc vox inuenitur nota non obscura MED. vt cum, medimnum significet, intelligendum sit, quemadmodum, cum de sestertijs mentio fit, vocem hanc; millia, eleganter desiderari. Vide Hot. à quo hæc scripsimus.

33. medimnum XXXIII. millia postea.

299. 5. vt probaret hoc triticum, qui ei dabatur, imperat, &c. Lamb.

8. lucri nomine imperato, Lamb. quæ lectio magis probatur.

33. Pyragri, cum in omnibus vulgatis ferè excusum esset, religio visa est quidquam immutare: atque adeo, etiam si me non fugit, Pyrag. o legendum ex certa, & magis vsitata loquendi consuetudine. Pyragro nomen est, legit Lamb.

300.

300. 5 in iniuria, Lamb.

6. non vna te tantum, sed, &c.

20. medimnum xxxvii. Hot. alij vii. vt Lamb. vocem modium redinet.

25. xx. millibus, Lamb.

27. xvi. millia, Lamb.

301. 14. addicuntur medimnum cc1ↄↄ cc1ↄↄ cc1ↄↄ. 1ↄↄ legit Lam. Tu lege in contextu nostro, addicitur, pro qua voce corruptè excusum est, adijcitur.

20. medimnum. c1ↄ c1ↄ c1ↄ c1ↄ. Hotomanus medimnum, c1ↄ c1ↄ c1ↄ 1ↄↄ.

303. 6. ab ipso partarum, Lamb. perperam autem in vulgatis antea, à populo factarum legebatur: ipsi ex Hot. coniectura, ab ipso factarum, excudi curauimus. Ibidem alij legunt & posset, & esse vt, noster, Hotoman. vt populo Rom. esset pro lege. Vide illius Comment.

18. Ecestensium, corrigendum Hotom. ex Plinio suspicatur: & infra Ecestenses, & Ecestensium.

25. Tritici modium quinque millia, & accessionem, legit Manut.

29. 1ↄↄↄ Lamb.

304. 5. vi millia, Lamb. bis eadem pag.

16. venisse, Hot. vendidisse, alij.

36. Tissinensibus, & paulò infrà, Tissinenses, Lambin.

305. 6. Diognotum curauimus imprimendum, Hot. assensi eadem pag. Sed Lambin. legit, & paulò post, Tissinenses, & sequenti linea, xx. millia.

6. c1ↄ c1ↄ c1ↄ medimnum, edidimus assensi Hoto. antea perperam legebatur H.S. MM. modium.

13. Tissinensium, Lamb. & paulò etiam infrà TISSINENSEM.

28. xxii. milla, Manutius. quomodo & ipsi edidimus.

306. 5. D.CCL. Lambinus, & cc. & paulò post, duo millia.

307. 5. H. S. XVI. millia, & medimna IↃCLIV legit Lamb.

36. prudentes, antea perperam in nostro hæserat vt in alijs etiam vulgatis; cum pudentes legendum ratio doceat.

308. 34. Addicuntur Venuleio tritici modium VIII millibus, Lamb. & non multo post, tritici modij DC.

309. 4. Acharenses. Lamb. & vbique semper.

30. IↃↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ & H. S. III. millia, alij legunt.

12. Mutyensem ex Hot. correctione emendauimus; cum & Mutycensem antea, & Motusensem legeretur. Ita autem apud Plini. legitur, in melioris notæ exemplaribus.

37. SERVO. Recita ex literis publicis. ita edidimus Hot. secuti cum hæc verba, Recita ex literis publicis, antea desiderarentur, haud ita tamen graui iactura.

310. 5. acerbissimas. Lamb.

11. diligentissimorumque & locupletissimorum hominum querimonias.

16. amicissimorumque populi Rom. agros.

20. decumarum, Lamb.

27. superfuisse si cui. Lamb. & infra eadem pag.

31. AEtnensem, & Leontinum.

312. 25. consignata. meæ diligentiæ pensum. magis in agro Leontino est exigendum. Ita emendat hunc locum, & quidem egregiè, Lamb. vt mihi videtur. Vulgati habent, consignata, mea diligentia. pensum magis, &c.

313. 25 improbitatem, Lamb. quæ mihi lectio elegantior videtur: vt sit, quod respondeat voci, improbus. Manut. iniquitatem, habet.

33. se tuum, non suum, Lamb.

314. 27. atqui ex vetusto codice, Hot. emẽdat, cum, atque in vulgatis legatur. quam lectionem probauimus.

315. 20. reliquæ sunt, tritici CCCXXIIII. millia, Lamb.

Sanè

Sanè nisi verbum substituas, manca oratio, & imperfecta videatur. duriusculè enim desideratur.

30. singula nummum, hoc est millia, Hot.

317. 4. Cui N.S. dena merces esset, Manut.

318. 22 minores remansisse, locum hunc veluti mancum, Lamb. asterisco notat, timore remansisse Hot. legendum censet: cuius coniecturam secuti sumus.

319. 26. Dicit quanti, Hot. corrigit ex vetusto libro, & manuscripto, Dicit deinde quanti.

34. & præsentem confirmasse, ait, se Hot. legisse in optimo exemplari, & perantiquo.

35. tantum quod, Lamb. & Hotom.

320. & Et post nostram, patrumque memoriam, Manut.

10. interito Lamb. ex Nonij auctoritate legit. Hot. receptam vulgo lectionem retinet.

28. sentis antea. nos, non sentis excudendum curauimus ex Hotom.

324. 2. hominum, Lamb & alij. Veteres idem quod noster, habent, populi Romani. in his Hot. eadem pagina dedecore, ne verbo, Lamb. habet, & mox, atque, pro quo, neque, Manut edidit.

27. videress Lamb. & Hotomanus ita legendum putat; vt totam hanc periodum Ironicos efferendam contendit, abiecta interrogandi nota, quam quidam habent, Manut. quem sequimur, non habet.

325. 7. erat, Lamb.

326. 9. in prouincia, Lamb paulò infrà, sponsionem acceptam missam facere, existimat Hotom. legendũ.

327. 3. in profitere, Lamb.

17. Ex hoc in alijs, ex, abest, & paulò pòst, literas, res manifestas quæris, corrigit Hotoman. cum antea hæc vox, res, desideraretur.

329. 20 quàm maximi ex Hot. libro manuscripto, cum malè antea, quàm maximã; legeretur, edidimus.

330. 29. cupioque te ita illud, Lamb.

332. 18. APPONE, alij legunt, & quidem etiam impressi ita habent.

31. DA, PROFVNDE, SI VELIS VINCERE, Lam. dare, profundere oportere, si velis vincere, Man.

333. 4. CONFICIS.

334. 10. impuro, Lamb. & eadem pag. ex qua in aratorem recuperatores nulli dabantur.

18. sunt. O Tymarchide. Hot. legit.

335. 7. esset ex inerti, Lamb.

15. quamuis, Hotom.

336. 7. terni, non ternos docet Hotom. legendum, & ratione, & auctoritate veteris codicis, innixus.

9. his & tricies probata in primis Hotom. coniectura, edidimus.

24. nihil cuiquam probari, Lamb.

337. 16. scripturæ & eius societatis, Hot. scripturæ & societatis, Lamb.

18. quas ego Syracusis in literarum missarum libris apud magistrum Tullium familiarem meum inueni. Ita legit Lamb.

339. 12. sexagena, Lamb.

19. frumentum improbare, suum probare, cum suum probasset, primum ei frumento constituere. Lamb. idem paulò infrà.

23. gradus? si singulis insistere velim, progredi ipse non possim.

36. efferrent, Lamb.

340. 3. cur ex eodem, Lamb.

21. Vtrum te lex Terentia, Siculorum, an populi Ro. pecunia, frumentum à Siculis emere iussit? Lam.

341. 8. non interpolatis, Lamb.

33. auertisse, Lamb. conuertisse, alij.

342. 6. cum à Dolabella, Lamb.

27. quod multis est testimonijs, Lamb.

343. 1. in singula medimna, Lamb.

12. qui tibi vel, Lamb.

29. euerteret, Lamb.

344. 17. adduxerit, Manut. aduexerit, Lamb.
19. adire alij male; alij, abire, & abesse.
345. 2. quotuordecies, Lamb. bis eadem pag.
346. 19. donatus, Hotom. dono datus, Lamb.
25. 6. tum verò alij emendant, ex, te verò: noster quidem habet, & verò, quam lectionem, vt credimus, m. liorem retinuimus: facilis verò fuit lapsus à copula, &, in pronomen, te.
347 25. defensionis. Instituerunt. hanc probat lectionem Lamb.
349. 10. esset modius n. s. binis, Lamb.
350. 2. nam speraueram ex Hoto. emendauimus, cum antea, non speraueram legeretur, sed perperam.
13. dic, dic inquit, Lamb. & infrà, hoc deerat iniuriæ, & paulò pòst, in quo elaborasset.
37. vt & arator, Lamb.
352. 31. pro sua parte, alij legunt.
353. 14. non ex lege, non ex eo quod oportuerit, non ex eo quod licuerit, Lamb.
16. Fecerunt alij, Lamb.
355. 21. præcipuè lex, non, præcipua rectè, Hot. legendum existimat.
37. proconsulibus, Lamb.
356 5. quàm posset defendere, Lam. quàm si posset defendere, Hot. quem sumus secuti.
357. 3. erat, Lamb.
13. dicitis? Lamb.
358. 11. angustis, Hotom.
26. erit comprobatum, Lamb. & linea sequente.
27. ternis denarijs æstimari licere, denis non licere, & infrà 37. non est satis.
359. 24. præclaros vitos: præclaros verò Lam. quæ multo nobis lectio elegantior videtur.
37. auertatur Lam. & eadem linea, vllo modo. quæ nobis magis lectio probatur, siue ille coniectura adductus, siue ex vetere exemplari ita locum corrigendum censuit.

360. 8. Vellem negare posset æstimatione se vsum, Lamb.

361. 6. vix ipse, Lamb. & paulò post, & consuetudine detrahantur.

IN ACTIONEM VI.
in Verrem.

362. 17. suo non nominis pondere. Lamb. qui ita legi ait in omnibus quos viderit manuscriptis. Hoto. receptam vulgò lectionem tuetur.

26. conquisierit Lamb.

363. 4 quod ad oculos animumq́ue desiderit, Lam. & eadem pagina, perhospitalis.

37. & certè est Lamb. Idem mox legit. Item ante hosce deos erant arulæ, quam lectionem ait, in aliquot manuscriptis exemplaribus haberi.

366. 20. multis esse, Manut. & alij.

33. VI. mil. & D. ex Hot. coniectura, edidimus.

368. 33. requirit, tibi habe, Lamb.

369. 8. quàm putas. Lamb. & mox, constituerint, pro constituerent.

13. ingratis. paulò post, quæ modo integra reservare volui, vt, ita haberi Hot. in suis veter. exemplaribus ait, quæ lectio minimè esse absurda videtur.

25. multas familias in perpetuum, auctorem secuti Hotom. excudi curauimus, cum antea, familias totas in perpetuum legeretur.

370. 17. Hunc locum Manut. tanquam corruptum asterisco notat. Ita autem legit. Itane veros C. Cato, &c.

371. 5. communicauit, Lamb.

30. imminuendo. alij.

372. 23. Quemad modum habent vulgati; ex qua voce deprauata, Man. mirifica coniectura tres efficit, Quæsiui an domum, in primis huic loco aptas.

393. 8. minus habituram, & Manut. & alij legunt, minus inuidiæ habituram, vt noster Hotom. quam lectionem

ſtionem tetinuimus.

13. apud alium eas, Lamb. & mox, iſtius tantũ fuiſſe.

27. domo fugientes.

30. in tabulas. Lamb.

374. 23. cc. millia legit Lamb. Hoto. ſeſtertios cc. putat legendum: quæ ſumma eſt coronatorum quinque. nam cc. millia, ſummam nummum aureorum v. mill. efficiunt; quanti vix veriſimile eſt, ſcyphos æſtimatos eſſe.

375. 12. illorum non veniret in mentem, Lambinus. Negationem, nec Manut. nec Vict. neque alij excuſi habent.

26 dicat licet ſe emiſſe. Lamb.

378. 15. res clara Sicilia tota, Lamb. pro reclamat Sicilia tota; quod omnes vulgati habent.

381. 1. cupidiſſimorum inſaniæ, Lamb.

22. qui cum. alij Hotom.

36. argentum ille. Lambin. & pag ſeq. legit. 1. iſte quaſi. & lin. 18. transferendum, Hotom. legit.

28. aſcendere, Lamb.

29. Artagathum alij legi malunt; Archagatum, Manut. habet.

383. 23. vt egõmet mihi detraham, cum alij, tu noſter. Hot. ita ex Nonio emendat; vt ipſe de me detraham: quam lectionem, auctoritate etiam veteris exemplaris tuetur.

33. nummorum dicis cauſa, quid ſit, docet multis exemplis doctiſſimè Hotom. ita autem interpretatur. falſa ſpecie rei obiecta, per ſpeciem ſolutionis. nummulorum legit Lamb.

384. 27. aliquam multi. Lamb.

385. 5. quid, quemadmodum ratio vincit legi oportere, ex lectione enim vulgata ſenſus huius loci nullus elici poteſt. Paulò pòſt, audiretur Hot. legit.

387. 5. excauata, manubrio aureo, alij.

388. 11. ornatum Lamb. Alij excuſi, ornamentum.

31. decedere, Lamb. magis vſitato verbo hoc loco.

393. 10. vniuersis, Lā. Vniuersā, alij hab. æquè bene.
23. exportabatur, vbi alij impressi, exportaretur.
394 29. munus, Lamb. & paulò post, obtriuit.
395. 1. relinques, ac deseres, Lamb.
30. ne ista præclara, Lamb. vt ista Ald.
396. 14. Carthagine capta, recuperatum Lamb.
397. 9. societasque, Lamb.
398. 18. in ære, in imbri, Lamb.
400. 3. Præuisa, atque præcauta, Man. & excusi alij, habent: sed, prouisa omnino videtur legendum.
401. 8. rictum eius ac mentem, Hotom. ex Non. emendat in voce Rictum: quod esset neutrius generis exemplo etiam Lucretij, præter hunc Ciceronis locum, ostendit.
19. aduentu nec opinato, neque repentino, & paulò insa, fors offerebat.
26. Horam amplius, alij.
402. 12. æditimi custodesque, emendat Hotom. ex Aul. Gellij auctoritate: qui ita affirmat se legisse in fidelissimis exemplaribus: quam lectionem secuti sumus. In vulgatis omnibus æditui habetur.
403. 18. antistitæ, non antistites, excudendum euranimus. Ita autem legi, ait Hotom. in omnibus veteribus libris, quos viderit; itaque legendum præterea Plauti, Gellij, Prisciani auctoritate contendit.
37. quid expectas? alij, nos, spectat edidimus atque præclaro sensu. Recte autem dicitur de hæsitante, & cui videntur omnia auxilia defutura.
404. 7. incidisti, alij excusi, decidisti.
32. prœlio, alij legunt: copia, nos quidem quod nostri habet, & impressi alij, retinuimus, quam lectionem facilè videmur posse veteri veterum auctoritate; qui nonnunquam copia, pro copijs vtuntur.
406. 18. perexcelso, alij legunt: præcelso alij.
20. ab omni aditu, in excusis abest particula, ab.
24. propè est spelunca. propter excusi habent.
25. ex qua Ditem patrem, in alijs, ex, non habetur.

407. 19. vestras: etenim i mdudum, alij.

30. nec tamen eò contentus fuit, ac tamen eo contentus non fuit.

35. è manu, in manu, alij excusi omnes.

408 21. habitare Cererem apud sese.

409. 19. scelusque istius. alij, scelere malunt. quibus stant alij vulgat. omnes.

28. vestram. neque enim, &c. vt ad vocem religionem referatur.

410. 14. purum à cæde, alij legunt: quæ nobis lectio ne planè probetur, Liuius facit, qui datam vibem militi diripiendam, in direptione, multa iræ, multa inuidiæ, multa auaritiæ exempla edita, atque interfectũ Archimedem prodidit: quæ vna res possit probare cuiuis haud purum à cæde forum Syracusarum fuisse: plurima cæde fuisse.

32. coniungitur, alij habent, & munitione, pagin. sequent.

414. 2. videatur, Syllanionis, alij sic, videatur. An Syllanionis, &c.

17. ferenda: ad deferenda, alij habent.

24. scriptum est: alij inscriptum.

26. Pæonis, & infrà, Pæon, linea 33. Pæanis impressi alij.

415. 4. conijcere: colligere, alsj vulgati, haud malo sensu.

30. dicentur: vbi alij, dicerentur.

37. Item nunc: alij, ita nunc.

416. 21. venditare: vendere, alij.

23. coemebant, aut nisi, vbi alij, coemebant nisi.

33. abalienasse: legunt alij.

407. 29. non modo lenitudine.

32. exsenbendam. nos, exquirebam. quæ vulgata lectio est non mala.

420. 18. principiũ sententiæ, & Manutius & alij vulgati habent, nos principio, vt est ab Hor. emendatum, edidimus. Lam. quidem ait, principium sententiæ, se in

duobus manuscriptis legisse, commonefaceret de istius turpi, calamitosaq; prætura. nos lectionem vulgatam retinuimus.

421. 18. inquisitum, alijs magis probatur.

20. prope cunctis, prope coniunctis, alij vulgati habent, præclare, hoc est, minimè variantibus, atque vnum & idem decernentibus.

21. Atque adeo cum iam non solum: noster habet quam lectionem cur mutarem, nulla causa est visa. alij, at vero cum iam, in his Hot. eum iam id non solum, &c. Lamb.

422. 9. id ferre nullo modo posse. Manut. quæ mihi magis lectio probatur.

33. ille contra dicere, negare illud s.c. in quo prætor appellatus esset mihi tradi oportere: ego legem recitare: omnium mihi tabularum & literarum fieri potestatem oportere: contra, ille furiosus vigere nihil ad se nostras leges pertinere. Ita esse legendum contendit Lamb. qui locum planè corruptum, ex ingenio, vt videtur, restituit, atque ex auctoritate veterum exemplarium.

IN ACTIONEM VII.
in Verrem.

425. 35. magna laus & honesta oratio.

36. post illum bellum.

426. 15. At cum esset in Italia bellum.

427. 28 cum Tricalino hactenus in vulgatis legeretur, Tricalino excudi curauimus, ex Hotomani emendatione, & quorum ille vtitur auctoritate, Volaterrano, & Silio. huius autem hoc citat carmen. Et mox seruili vastata Triocala bello.

428. 5. posset esse potest, alij.

16. homines sceleris. Lamb. nomine alij excusi.

429. 21. dicere: quid, alij, & verò dictio, dominos, videtur redundare.

433. 7. obiectum.

26, sed ad aliud genus imperatorum esse referendum, saneque diligenter retinendum, & conseruandũ quæso cognoscite. Locum corruptum fœliciter se restituisse Lamb. ait, sed non sine ope veterum codicũ. Nos quidem asterisco notandum tanquam perobscurum, cum Hotomano duximus.

434. 11. octophoro, præter nostrum omnes habent, in quo, exaphoro legitur.

14. admouebat ex Nonio, Hotomano assensi edidimus, qui locum notauit.

34. Conuicium per c. literam scribendum, vt rectè Labeo censet, quidquid secus Valla statuerit, locus hic Ciceronis declarat. Conuicium dicitur à concitatione, vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum. cum enim in vnum plures voces conferuntur, conuicium appellatur, quasi conuocium. ita Labeo apud Vlp.

435. 5. sed Cannensem, sine, vt, legendum.

15. pulcherrimo Syracusarum luco nonnulli. quam lectionem probat Hotomanus.

29. patris, alij legunt: vulgat. patri habent.

436. 1. deportaret, alij.

5. lucum illum littoris percrepare. Ita legunt nonnulli: in ijs Manut.

473. 33. posteritati alij legunt ex coniectura, minimè probato Nonij exemplo, apud quem eundem Ciceronis locum corruptum aiunt. Hadrianus Iunius qui nuper emendatum in primis Nonium edidit, lectionem eandem tuetur, quam & ipsi retinuimus.

438. 16. excludere noluisti: extrudere in omnibus alij impressis legitur.

439. 25. diligentiamque adhibuit in eo. in alijs verbum abest.

29. maiestatis deminutæ, Hotomanus emendat antea, dimentiæ, iegebatur.

37. ob quam rem.

440. 2. post si videbitur ex Lam. edidimus multo enim lectio esse clarior videbitur: elegantior certè est

vulgata.

23. Fuit ista reprehensio quòn lam, alij habent. Fuit reipublicæ ratio, vel religio quondam, alij: quam emendationem. Lam. Memmio viro clarissimo, & doctissimo attribuit ipse diuersa coniectura. Fuit ista reipublicæ dignitas quondam noster, Fuit ista respubl, quondam: quam lectionem minimè improbandam duximus. Perinde enim est, ac si dicat, Fuit ista quoddam reip. administrandæ ratio.

34. nunquam turpe, nunquam criminosum.

441. 26. publicè coactis: alijs quibus ego assentior, videtur enim vox, grati, adiecta sedulò, rei significandæ causa.

27. quod & ostendam non vt antea, & quod ostendam quemadmodum in alijs impressis legebatur.

442. 20. Hactenus in vulgatis præposterè editum est, maiestatem reip. minuisti. auxilia populi Rom. Ita autem est emendandus locus, maiestatem populi Ro. minuisti, auxilia reip. quod vidit etiam Lam.

29. imponebatur.

33. At hoc solum sunt assecuti ne nauem darem, Lamb. quæ mihi valdè lectio probatur.

443. 29. Et, vt hoc, at vt hoc. noster habet, quæ lectionem Hotomanus ex vetusto codice agnouit.

35. recita decretum ex commentatio. DECRETVM EX COMMENTARIO. Lamb.

444. 12. Mamertinis remittere. Alij ante verbum remittere, quidem, habent, & paulò post, & ab his tamen exegisti & rerum decretarum, & frumenti imperati, & tritici empti, Lamb.

37. primum, vt in iudicijs. Nos particulam vt, probata Hotomani coniectura, tanquam superuacaneã, tollendam curauimus.

445. 30. non quæ prouinciæ spolia. alij abiecta diction, noua legunt; alij pro noua, nostra; fortè non malè, Nos vulgatam lectionem retinuimus.

34. custodesque furtorum fuerunt: illi tibi, &c.

446.

446. 13. debebat & in illo omni negotio.

33. certo pretio. hactenus in omnibus ferè vulgatis excusum est. nos, certum pretium ex Hot. restituimus.

447. 15. in acta, Lamb. hoc est in littore, vbi vulgati habent, noctu. locum autem ait se ex veterum codicum auctoritate restituisse.

448. 3. posset homines maritimi & mox, quis æpè.

22. pirata occultatus est, & mox, aspici nefas esset.

449. 7. condi, alij legunt. cõtrudi ferè vulgati omnes.

33. quod erat ceptum, & ex remorum numero.

451. 31. quoad cum imperio fuisti.

452. 25. reip. tempus.

23 Et nunc credo cuiquam dubium.

35. si cum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc cum viuum istum nescio quem produces, tamen ne id credi voles? Ita legit Hotomanus & Lambinus. nobis quidem nulla causa satis idonea visa est vulgatam lectionem mutandi.

454. 8. totos in lecto dies, corrigit Hotom. nos quidem, vt noster, vt alij, tot in acta dies, edidimus. Seruij testimonio adducti, apud quem ita hic locus citatus exstat. In acta enim, hoc est, in littore. Nemini verò dubium esse potest, quin Cicero vti aliquando Græcis vocibus consueuerit, atque adeo vbi illi mentio rerum Græcarum esset facienda: vt in oratione pro Flacco, psephismata dixit; in Verrem, proagorus, pro Rabirio, diœcetes.

456. 27. Quod nisi Cleomenes tanto ante.

457. 1. ita in periculo.

8. Dum hæc aguntur.

458. 12. um illius acta commemorabantur, hoc est, commessationes, conuiuia, cænæ, cantus, symphoniæ, quibus acta, hoc est lætus personabat. Ita edidit Lambinus: nos vulgatam lectionem retinuimus, neque malam illam quidem, neque improbandam.

460. 12. hominum conuentum, ac multitudinem, piratico myoparoni, ita ait Lam. se locum emendasse.

fretum veterum codicum auctoritate. atque fœliciter ille quidem, vt mihi videtur.

36. venit: & paulò pòst, in tabulas.

461. 19. & in eas referri: & non multò postè tabulas.

462. 11. Phararcum alij.

464. 19. in commeatu.

466. 7. Phararchum.

24. nauarchorum, in quibusdam vacat.

29. ore excipere, ex Hot. edidimus; cum vox illa ore, in nostro hactenus desideraretur.

34. vestitumque adiecimus, ita locum ex Quintiliano, corrigente Hotomano, expleuimus.

468. 15. sedetis: alij

34. numeramur, alij efficiunt, ex duabus vocibus, non eramus.

496. 1. ministrata sunt alij.

23. venient; & paulò infrà, & ei legi: & eadem pagina, & ita fieri.

470. 5. deportata.

26. princeps fuit.

27. Tyndaride: & palò pòst, reportare.

471. 12. detulit lachrymis. Ego ad hoc, Hotomanus & alij impressi habent: Lambin. detulit lachrymans. Ego huc, &c. ex Memmij coniectura. noster ita habet, detulit. Lachrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: quam lectionem cur nobis improbandam putaremus, nulla causa est visa. Nam quod sequitur, sed ne falsa damnatio, ne carcer, & quæ sequuntur, vocem illam, sed tollendam censemus, vt sensus constet. Quod tamen totum iudicio eruditorum hominum permittimus.

22. defendere, is ista defendat.

24. me tibi culpam, edidimus. quod etiam vidit Lambinus. malè enim, tibi, antea desiderabatur.

472. 1. perfugia, alij legunt.

11. Etiam illud præcidas licet. Lambin. ita autem esse legendum, & ratio docet; & quod paulò pòst

Cicero

Cicero ait, Quare hæc quoque prætermitta licet.

20. te pretio remiges.

474. 5. talari addidimus, quæ antea vox in vulgatis deerat, ex emendatione Hotomani, qui fretus vetusti codicis auctoritate locum restituit.

23. satis promisso muneri ac recepto, habent à Manutio excusi.

26. defixa, atque incita.

475. 13. at quam ob causam.

476. 36. intercipere, probata Lambini coniectura edendum curauimus; cum perperam antea, interficere legeretur.

480. 28. Syracusis.

35. excogitata.

482. 2. testium, alij legendum putant.

35. emanabat, apud Gellium, libro x. capite III. emicabat apud Quinctil. libro x. capite 11. quam lectionem probat Hotomanus, eminebat habent ferè excusi omnes.

483. 27. ardentes, alij.

29. leniebat, est apud Gell. quam lectionem rectè Hotomanus censet reijciendam.

37. primario habent vulgati ferè omnes in his Manut. primo, olim Ald. edidit.

484. 30. quid cæteri?

485. 18. nauigant ad ea loca.

20. hac vna tantum apud Gellium lib. 1. cap. VIII. legitur. Hotomanus vulgatam lectionem sequitur veterum codicum auctoritate corroboratam.

24. esse futurum, & Hotomani emendatione edi curauimus; qui ita legendum ex Gellio existimat.

486. 2. si cognosceret hominem.

33. quem enim locum in prouincia sua celebritate simillimum, &c.

487. 18. vocem, omnium Hotomani assensi sustulimus, quem eo loco vacare nemo non videt. ita enim legebatur, quoniam id, & salutis omnium ratio & ve-

ritas omnium postulat.
488. 15. pertineant.
490 21. laboribus.
491. 12. corrupti.
493. 5. incolitis.
19. denique, Hor.

IN ORAT. PRO M. Fonteio.

494 32. pericula, populi Romani copijs armisque. ita in excusis anteà legebatur. nos ex Hotomani coniectura, pericula à populo Romano: Faernus ex antiquo libro secus; pericula populo Romano copijs armisque compensarunt.

35. Generum varietate, habet Faerni editio.

37. proxime fuerant: Hot. coniectura quæ perbelle loco quadrare videtur. Qui proximi, tamen Faernus legit, vt nos edidimus.

495. 7. Hæc qui gessit, ita antea legebatur. Faernus ex vetere exemplari, is qui gessit, curauit edendum.

20. M. Fonteij, cum ad hunc diem ferè in omnibus vulgatis, Cn. Pompeij pertinaciter hæsisset, ex Hotomani auctoritate edidimus; cui Faernus se ait assentiri, atque adò, quanquam repugnante suo vetere exemplari, in quo Cn. Pompeij legitur.

496. 1. legati ad eos? exercitus præterea Cn. Pompeij maximus atque, &c. ita legit Faernus ex suo vetere libro.

7. ecquem ex tanto.

8. ecquis est?

24. Quod? si hoc crimen optimis nominibus, nonnulli, quod præter Hotomanum etiam Faernus agnoscit: qui ita ait in Vaticani libro haberi. Hotomanus tamen vulgatam lectionem tuetur, exemplo Cœlij ad Ciceronem fretus. Non videtur hoc loco esse præterunda viri doctissimi coniectura: qui non ita magna

litterarum

literarum commutatione sic locum emendare conatur. Suspicatur enim, literam c. quæ eadem quidem esset postrema huius vocis, hoc, ad literam r. temere hæsisse, quæ esset huius vocis reip. nota: ex reliquis autem literis vnius, è, vocalis mutatione in u, alteram vocalem, facilè, munus, confici posse. Ita multo commodius, hoc reip. munus delegare, quàm hoc crimen videri posse enuntiari. Nam quæ mox verba sequuntur, adiuuant hanc coniecturam. sed vti doceamus eos isti munitioni præfuisse, qui facilè officium suum & præstare, & probare possunt, &c.

35. nostris.

497. 2. Literæ M. F. ad C. Annium legatum.

15. Crodini nonnulli legunt, Croduni Faernus. locum autem hunc totum cum depraua tus esset, planè restituit. Idem pro Seruium, Seruæum legit.

15. Munium.

20. Deuerterentur, Faernus.

26. inuidiosum, alij habent. Ita quidem legendum ratio docet, & quæ mox sequuntur verba, Vel maxime enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerunt.

498. 20. vno de teste Faernus contendit legi oportere, vt scriptum inueniri ait in antiquo libro, quo optimo vtitur.

23. iudici, alij ediderant.

31. coniecturæ, & cogitationi, cum antea coniectura, & cogitationi legeretur, approbata Hotomani emendatione, excudendum curamus.

496. 26. si vt quidque Faernus.

35. Vulgarum, non Belgarum legendum credidimus, & rationem, & Faerni emendationem secuti: sunt autem Volgæ seu Vulgæ Prouinciæ populi non procul ab Arecomicis.

501. 16. vinctam testimoniorum fidem, Faernus legi affirmat, in vetustissimo codice Vaticano quem maximè sequitur in hac oratione emendanda.

36. facillimè, Faernus.

36. cum Gallis iurare malitis, Faern. cuius verba adscribi placuit: Vos tamen Gallis credere malitis, in codice Vatic. legitur: vos tamen cum Gallis iurare malitis. nam & Galli iurati testimonium dixerant in Fonteium, & iudices, antequam de eo sententiam ferrent, iuraturi erant. quod si condemnassent, visi essent iurare cum Gallis conuictis virorum bonorum testimonijs. locum hunc fœdè corruptum Hoto. fœliciter emendauit, legationibus flagitiosè obitis, conuictus virorum bonorum testimonijs.

503. 4. senatores ex Faerno edidimus, cùm anteà legeretur.

9. belli gerendo ait Faern. in codice Vaticano legi: vt rectè bello gerendo, emendari posse existimet.

35. defícta Faern. confícta alij.

504. 33. non audienda, Faerno assensi excudi curauimus; qui locum ex cod. Vatic. emendat: nunc enim, antea malè legebatur.

505. 19. pro exercitus, Faern. auctorem secuti edidimus.

506. 4. inserite oculos; Faern. legit, vulgati habent inferte.

13. condonare, vt Faern. non condemnare legendum videtur.

16. nos verò, iudices, non & multis & firmis præsidijs, vobis adiutoribus, isti immani, atque intolerandę barbariæ resistemus? ita habet Hotom.

36. popugnat, Faern.

IN ORATIONEM PRO A. Cæcinna.

509. 8. si facta vis non moribus, nos Hotom. auctoritate adducti, negationem tollendam curauimus.

28. quod nos arguimus, confitentur, siue fides, &c. Ita legendum putat Hot. non mala coniectura.

515. 1. quid ais? istius ille fundus est locum depra-
natum feliciter Hoto. ex ingenio restituit. Quid ais?
tuus ille fundus est? Idem pag. à quo loco legit.
29. è quo ex conuento.
516. 33. vt idcircò minus.
518. 1. XLCIO.
8. cum incognita re.
32. dubium vobis fuit, esse vis aliqua videretur,
nec ne.
519. 37. sunt hoc genus.
520. 16. quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris
notionem, & ad animaduersionem ages iniuriarum?
Locum perobscurum, vt potuit ex ingenio Hoto. re-
stituit. Quid denique ad ius ciuile, aut actoris ad no-
tionem, & animaduersionem ages iniuriarum?
521. 34. in eadem vi, Hotom. qui tamen in vetustis
codicibus legi ait, an cum eadem vi.
523. 37. vt primum.
524. 6. aut aliquo prohibet.
525. 1. quid si.
12. astringere, & mox statuit.
35. pacti conuenti.
526. 24. biennem, Hot. putat esse legendum: qui
totum hunc locum à Bubæo dissentiens pererudite
interpretatur, non, biennium. Idem paulò antè, vsum,
auctoritatem, coniunctè legendum docet.
527. 29. sed quia in hac re.
528. 27. vim enim multitudinis. hunc locum Ma-
nut. tanquam corruptum asterisco notat, sed eodem
genere dicendi pagina etiam insequenti vtitur.
530. 28. pro, orationem, alij hortationem habent;
equidem, rationem legendum puto. Idem pro P.
Quinct. Dici vix potest, quàm multa sint, quæ respon-
deatis antè fieri oportere, quàm ad hanc rationem
extremam, necessariam deuenire.
32. tum illud quod dicitur: * locum mancum, & de-
prauatum si vlla spes sit restituendi, sic Hotom. resti-

tui posse putat, tum illud quod dicitur, Vti lingua nuncupasset. Vide illius comment.

531. 15. Tamen probasse nemini, legit Manut. Alij negationem retinent, &, non probasse nemini legunt. Nam probabile est, è centumuiris fuisse, quibus Scæuola causam probarit.

561. interponi, pro imponi, ex Hoto. edendum curauimus.

16. testimonium, non, testamentum, quod anteà excusum erat, legendum, Hot. docet.

534. 24. non vereor.

37. nostræ defensionis, Hot. legit: id quod libri ab Aldo excusi habent, & veteres omnes. Cur enim aduersari querantur nimium tribuni Aquillij auctoritatis? si vestræ, non nostræ legas? Idem infrà, nostrum nominetis, & nostet auctor, & rursus, quo nos auctore, est legendum.

435. 13. etiam illa *materia, æquitatis: habent vulgi, etiam illa me tueret æquitate, Hot. sed ita, vt fateatur locum mendo non carere.

14 plurimis sæpè in rebus ius, æqui bonique rationem esse seiunctam, semperq; id valuisse. Hunc locum fœde corruptum ita restituit Hot. plurimis sæpè in rebus æqui boniq; rationem esse seiunctam, semperq; id ius valuisse plurimùm. Arbitrabatur enim, vocé ius, è suo remotâ loco in hunc posteà alienum immigrasse.

536. 6. iussit, non iussisset, contendit Hot. legendum.

7. proximo, non vt anteà, proximi, Hot.

10. ex decreto emendat Hot. quod anteà erat ex edicto. Et rursus pag. seq. lin. 2.

537. 2. neque in hac re. Manut. Hotom. alij nostet minimè in hac re. sed neque, est legendum, vt hinc illud intrà respondeat, neque in vi, &c.

29. vt cùm esset à patria deiectus, Hot. locum esse corruptum existimat, atque ita corrigi oportere: vt vnde esset eiectus. cuius quidem coniectura optima ratione niti videtur.

538.

538. 11. qui postulat, vt à quo loco deiectus est, hoc est, vnde deiectus est, eò restituatur, cùm verba nos eò ducunt, &c. Locum [illegible] adiuti ope veterum codicum, ita Hotomanus emendat: Qui postulat, vt à quo loco deiectus est, restituatur: hoc postulat, vt vnde deiectus est, eò restituatur, cùm verba nos ea dicunt, &c.

540. 12. dicit, alij legunt.

21. perspicis hoc nihil esse, vt in cæteris quæ rogaui.

21. primum illud, alij.

FINIS.